

So

11^a = 3745

~~55-4-11771~~

~~76-b-4~~

FiFi

2

76 b-4

f.

VOCABULARIUM
ARCHITECTURÆ
ÆDIFICATORIÆ.

*Es del aporiento del Nro del Seminario
del Coll.^o de la Comp.^a de S.^{to} de Villagar-
cia comprado con dinero, que para esto
se busco en 1743.*

Corro 18. R.^o 2.º

[illegible]

The figure consists of two separate line graphs, labeled (a) and (b), both plotting 'Rate of reaction' on the y-axis against 'Temperature' on the x-axis.

Graph (a) shows a bell-shaped curve. The rate of reaction starts at a low value at 10°C, rises to a peak at 30°C, and then decreases at 40°C. The peak is labeled 'Optimum temperature'.

Graph (b) shows a curve that starts at a low value at 10°C, rises sharply to a high value at 30°C, and then levels off at 40°C. The level-off point is labeled 'Optimum temperature'.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

72(03)
Ag 5c

**VOCABULARIUM
ARCHITECTURÆ
ÆDIFICATORIÆ**

AUTHORE

19224

**CAROLO DE AQUINO
SOCIETATIS JESU.**

ROMÆ, MDCCXXXIV.

Typis Antonii de Rubeis, in via Seminarii Romani.

SUPERIORUM PERMISSU.

P R Æ F A T I O

Ad Lectorem.

Quus, obsecro, mihi sis, Lector benevole, unum, vel alterum brevi proloquio præmonenti. Commentarios in Vitruvium, prolisasque in universam Architectonicen dissertationes lucubrarunt assatim viri docti. Mihi vocabula ad eam spectantia recensere, iisque digerendis explicandisque laborem impendere, suasit nobilissimæ facultatis studiosis vigiliolas hasce meas gratificandi animus. Et quoniam omnia complecti, quæ in immensum abeunt, non fuit otium, prætermisissis hydraulicis, polemicis, pneumaticis, sciothericis molationibus, nedum parergis, & diverticulis anxie quæsitis, intra Ædificatoricæ cancellos subsistere solum statui; ut intelligas cum cæmentis duntaxat, marmore,
& me-

Et metallis, quatenus structurae serviunt, mihi esse negotium. Munitiones bellicas consultò summatim tetigi, propterea quòd amplè illas operosèque exposui in Lexico Militari; quod super iis si consulueris, ut te laboris non pœniteat, spero fore. Quod ad instrumenta, Et machinas attinet, eas tantum decerpfi, quibus præteritis, percipi, tradique ædificatoria Architectura non potest. Brevitatis demum studio, Scriptorum testimonia, ubi satis notæ voces occurrunt, omittere, indicatis tamen plerumque locis, satius duxi: quæ minus compertæ se objicerent, ut eas locis adductis sustentarem, operæ non peperci. Pauca hæc in antecessum ut noveris, e re tua, mea que esse censui.

FRAN-

FRANCISCUS RETZ

Præpositus Generalis Societatis JESU.

CUm librum cui titulus: *Vocabularium Archite-
cturæ Ædificatoriæ*, a P. Carolo de Aquino
Societatis nostræ Sacerdote conscriptum, aliquot
ejusdem Societatis Theologi recognoverint, & in
lucem edi posse probaverint, facultatem facimus,
ut typis mandetur, si iis, ad quos pertinet, ita
videbitur: cujus rei gratia has Litteras manu nostra
subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus.

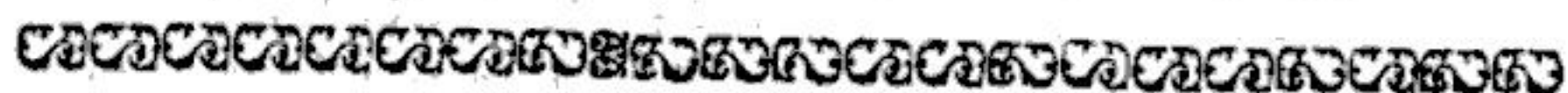
Romæ 10. Aprilis 1734.

Franciscus Retz.

IMPRIMATUR,

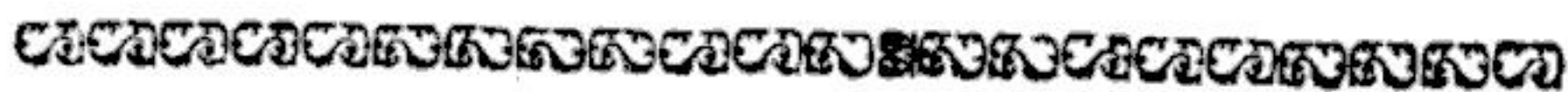
Si videbitur Reverendissimo P. Magistro Sacri Palatii
Apostolici.

N. Baccarius Episc. Bojan. Vicesgerens.

QUod in Lexico Militari, idipsum P. Carolus de
Aquino Soc. Jesu in hoc Architecturæ Ædifi-
catoriæ Vocabulario laudabiliter præstitit; om-
nia siquidem scitè, nitidè, eruditè, pro industria,
pro dignitate tractavit. Ideo, cum jussu Reverendiss.
Patris Jo: Benedicti Zuanelli Sacri Palatii Apostolici
Magistri Opus hoc attentè legerim, nihilque Fidei,
moribusque contrarium repererim, Typis utiliter
mandandum censeo. Romæ Kal. Jun. MDCCXXXIV.

Michael Joseph Morei.

IMPRIMATUR.

Fr. Jo: Benedictus Zuanelli Ord. Præd. Sacri Palatii
Apostolici Magister.

ABACUS.

A

BACUS. Apud Vitruvium pars illa est, quæ, ad modum tegulæ quadrilateræ, reflexis ad venustatem lateribus, columnæ capitulum complet. Errant facile qui simile in basi ornamentum intelligunt, in errorem inducti ex cuba, seu quadrangulæ utriusque forma. Nam licet maxima sit harum partium similitudo, & appellatione Italica promiscue dicantur *Dadi*, pars tamen illa basis dicitur potius *Plynthus*, Latinè *Later*, *Laterculus*, Italis *Mattone*, *Quadrello*, *Orlo*; In capitulo autem appellatur *Abacus*; Latinis *operculum*. Alia notione *Abacos* nuncupabant Veteres quadrata quædam spatia, quibus parietes discriminabant, quæ bitumine, fragmentis vitreis, & aliis medicamentis imbuta, vel lapillis pumicosis distincta, pulcherrima emblemata, veluti totidem picturas, referebant. Idem Vitruvius, & Plinius meminerunt. Rarus hodie eorum usus in ædificiis urbanis, quæ tapetiis, peripetasmatis, varioque illustrantur ornatu serico. In rusticis vero virorum Principum ædificiis locum habent; deserviuntque ad fontes, pilas struētiles, & similia ornanda. *Abacum*, partem capituli, dicimus, ut notatum est, *Dado*; cum indicat commemorata spatia, vocamus *Ripartimenti*, *Compartimenti*.

ABACULUS. Parvus abacus. *Quadrelletto*. Plinius.

ABASON. Carens basi. *Gloss. Isid.* a basi, & negante Græcorum particula.

ABATON. Latinè inaccessum. Singularem significatu sic appellarunt Rhodii munitionem erectam ad tegendum Artemisæ trophæum. *Vitruv. l. 2. 10.*

ACADEMIA. Vide *Athenæum*.

A

ACENA.

ACÆNA. Columellæ *Acna*. Fustis longior, ferro acuminatus, quo boves stimulantur. Inde translatus ad perticam mensoriam decem pedum, sive decempedam, Agri-
menforibus, & Structoribus commune instrumentum. De hac, & aliis agrorum mensuris, vide Salmasium ad Solin.

ACANTHUS. Notæ genus herbæ: *Branca Ursina*. Quomodo ejus foliis exornentur capitula ordinis Corinthii, & Compositi, vide in voce *Calathus*.

ACCEPTORIUS, a, um. Apud Frontinum de *Aquæduct.* Modulus acceptorius est, qui puteo immersus aquam haurit: opponitur erogatorio, qui in altum elevatus aquam refundit.

ACCESSIONES. Item Adjectiones, & Adjecta dicimus, prominentia quædam, & exuberantia in ædificiis membra, quæ ad majorem firmitatem, vel elegantiam, præter regulas artis, interdum adstrui solent. *Aggetti, Sporti.*

ACBRATUM OPUS. Dicitur ab acere, tritici purgamento. Apud Festum est quod luto & paleis mistum extruitur. Munitiones acerato farctas dixeris, quæ opere tumultuario attolluntur. *Terrapieni*. Sed & parietes luto subacto antiquitus struebantur, cum ignota erat ratio arenæ fossilis calcisque miscendæ. Quod hodie etiam, in maceriis præsertim, perdurat. Palladius: *Macerias luto, & lapide excitant*. Item Petronius de Priscis.

Et paries circa palea satiatus inani,

Fortuitoque luto clausos munibat agrestes.

Pudet nos modo fabricas luto struere, immemores originis nostræ, qui generis tam amplam, tam excellentem nobilitatem ex luto compacti traximus.

ACROBATICON. Machina scansoria, vel terræ defixa, ut censet Turnebus, vel ductilis, ut opinatur Barbarus. Simile quidpiam putaverim scansorio pegmati, quo utimur ad altiores parietes dealbandos.

ACROTHERIA, orum. Vitruv. l. 5. 12. extantes & eminulæ ædificiorum summitates. Singulari acceptione pilæ, basesque

sesque minores, quæ in summis fastigiis statuas & sigilla sustinent. Ita Baldus cum Philandro, & Barbaro. *Piedestalletti, Quadricelli con statue.*

ACRUS. Non solum apud Agrimensores, sed etiam in aquæductibus mensura est pedum centum & viginti; intra quod spatium puteos construere præcipit *Vitruvius l. 8. 7.*

AD UNGUEM. Absolutè & perfectè. A marmorariis, qui tunc marmor bene levigatum existimant, cum superductis unguibus nihil asperi offendunt.

ADMOLIOR. Structuræ quidpiam addo, vel operosè prægravata submoveo. *Curt. Rupes præaltas admolita natura est.*

ADUMBRATIO. Rudis operis descriptio. *Cic. in Orat. Abozzatura, schizzo. Vide Iconographia.*

ADYTUM. Pars templi secretior, ubi sacris solum ministris est locus. *Virg. 2. Æn.*

— isque adytis hæc tristia dicta reportat.

Adytum apud Græcos negatum ingressum significat, cui opponitur aditus Latinorum. Adyti Ethnicorum exemplar fuisse sanctius penetrale in templo Salomonis *Sancta Sanctorum* nuncupatum, locumque extitisse subterraneum, opinatur *Salmasius in Solin.* Oracula ibidem redita discimus a *Seneca. Thyest. 4. 1.*

Responsa dantur certa, dum incerto sono

Laxantur adyto fata.

ÆDES. Pro templo, tam singulari, quam plurativo dicitur numero; sed apponi solet Numen, cui est dicatum:

Ædes Minervæ, Telluris, Jovis &c. *Tempio, Chiesa.*

Item pro domo, etiam singulari numero, quod Grammatici aliquot falsò denegant. *Curt. l. 8. Proximi foribus ædis, in qua Rex acquiescebat. Vide Domus & Templum.*

ÆDICULA. Parva ædes, parvum templum. *Liv. l. 35. Ædiculam Victoriæ Virginis dedicavit.* Etiam sacellum. *Capella.*

ÆDIFICATIO. Ædificandi actus. Bipartito dividitur a *Vitruv.*

l. i. 3. Nam vel communium operum est collocatio, vel privatorum. Privata propriæ cujusque sunt ædes: publica ædificia vel defensionem spectant, ut moenia, & munitoriæ, quæ plurimæ recensentur, structuræ; vel religionem, ut templa, fana, ædesque sacre; vel urbanæ vitæ necessitatem aut opportunitatem, ut fora, porticus, theatra, & his similia. In hisce autem omnibus habenda est ratio firmitatis, quod præstabit materiæ electio diligens, avaritia sumptus faciendi seclusa; utilitatis, quod efficiet commoda distributio; venustatis, ut quod solidum, & utile comparatum est, sit etiam ad speciem, & aspectui gratum.

ÆDIFICATIUNCULA. Parvum ædificium. *Cicero*.

ÆDIFICIUM. De qualibet fere structura dicitur.

ÆDIFICATOR. Qui ædificat. *Cicero*.

ÆDIFICO. Non ædem solum, ut vox sonat, sed quodlibet artefactum construo, ut navem, machinam, portum, theatrum &c.

ÆQUIPONDIIUM. Æquitas ponderis. *Vitruvius*. Est etiam massa globosa solidi ferri, certi ponderis, annulo statere inserta, & per eandem ultro citroque ductilis; ibique designat, ubi sistit in æquilibrio. Eam Græci, a figura, non ab officio, ducto nomine, vocant Sphæroma. *Marco, Romano*.

ÆTOMA, atis. Fastigium domus, forma triangulari, in quo statuas, & imagines constitui consuevisse, notat. Vopiscus in vita Floriani. Spartianus Trichorum vocat. Templorum olim, sacrarumque ædium ornamentum fuit. Primus Cæsar id fastigii genus habere cœpit domi suæ, inter alia quæ usurpavit, divinitatis insignia. Idem consequentes Cæsares imitati sunt. Nam privatarum ædium tecta plana erant, sine Aetomatis, & Trichoris, quæ ornamenta, Acroterii genus licet interpretari.

ÆRARIA, æ. Fodina æris. *Plinius*.

ÆRARIUS. ii. Qui fabricat opera ænea. *Plinius*.

ÆRARIUM. Pecuniæ publicæ, & rerum pretiosarum repositorium.

torium. Constitutum Romæ in Æde Saturni, designa-
tisque Præfecti, seu Tribuni Ærarii, spectatissimi Cives,
& quorum fides multis experimentis esset comperta.
Quântam vero pecuniæ summam Augustus primùm, po-
stea Cæsares alii congegnerint, incredibile memoratu est.
Generatim de ea scripserunt Dio, & Svetonius. Perit
Appiani liber, in quo de ejus summa singillatim se scri-
pturum recepit in dispositione sui Operis. Aristoteles
lib. 2. Polit. damnat Spartanorum incuriam, quibus
nullæ erant ad usus publicos congestæ opes. Athenienses
contra mille quotannis talenta in Ærarium referebant,
authore Thucydide, capitali supplicio iis proposito, qui
sacram illam pecuniam in alios usus derivarent, nisi ex-
tremo necessitatis articulo aliud suadente. Ærarium
propriè populi est, Fiscus Principis. Tribuni primùm,
ut dixi, apud Romanos Ærario præerant; postea verò
Quæstores; donec sub Cæsaribus novi creati Magistra-
tus, appellationibus variis Custodes pecuniæ Principum,
& largitionum.

Æs, æris. Metallum notum. Ab adjunctis, a regione, vel
usu nomenclaturas varias sortitur: Æs Corinthium,
Cyprium, Deliacum, Ægineticum, fusile, signatum,
coronarium, inauratum. Fit, teste Plinio, ex effossis
lapidibus ærugosis chalcite, vel cadmia. Apud Cyprios
inventum perhibetur fortuito metallorum confluxu, ut
Florus, aliique referunt. Negat id tamen Bocardus;
contenditque ante ejus mixturæ casum, æs apud Cyprios
in usu fuisse. A Rege Servio primum signatum tradit
Plinius, impressumque nota pecudum, ex quo pecuniæ
nomen. Idem addocet, æra magni frigoris tempore
fundi oportere; &, quod vix credibile memoratu est,
extersa facilius rubiginem contrahere, quam neglecta.
Æs ab aere dicitur, cujus impressione fit sonus. Neque
enim ullum ex metallis ære magis est sonorum. Hinc
adagium *Æs Dodonæum* in homines impendio loquaces
& garrulos, a pelvi ænea in urbe Dodona, quæ a pueri
statua

statua flagello item æneo percussa ingentem tinnitum reddebat. *Ausonius*:

Nec Dodonæi cessat tinnitus æbeni.

AFFIXA, orum. Quæ ad domum pertinent; cujusmodi sunt januæ lignæ, fenestræ, & similia. Locum habet vocabulum in ædium locationibus. Locare domum cum affixis. *Pandectæ*.

AGGER. Non solum de munitione ex terra cæspititia, vallis, palisque adnexis firmata, verum de lapideis etiam dicitur, cujusmodi apud Cæsarem, aliosque Historicos plurimi occurrunt. Fiunt ea munimenta ad tegenda castra, arces, portus &c. Item ad infrenandos amnes, & æstuaria, ne exundantia, spondasque egressa, agros infestent: ad tormenta etiam fulminalia disponenda deserviunt; & non una appellatione vocantur *Parate*, *Terrapieni*, *Argini*, *Ripari*, *Parapetti*, *Trincere*, *Batterie*. Celeberrimi sunt aggeres, quibus Anglia a Scotia, Regnum Sinense a Majore Scythia sejungitur.

AGGER VIÆ TECTÆ. Prætentura ultra fossam ad tuendam viam tectam; ambulacrum valli; lorica valli in planitiem desinens. *Spaldo*, *Spalto*.

ALÆ. Partes propugnaculi, quæ cortinam, sive loricam murorum respiciunt; eique in angulum coeunt. *Ale*, *Fianchi del Baluardo*. Apud Vitruvium Alæ dicuntur parietes interjecti in pluribus ædificiis. Item muri erecti ab utraque templi, theatri, vel porticus parte; & similis in iisdem ordo columnarum. Italis etiam *Ale*.

ALBARIUM, ii. Flos calcis dilutiùs macerata, admisto glutino, quo illinuntur parietes, calce prius loricati. *Bianco*. Idem nomen habet, cum admiscetur confuso pulvisculo marmorario. *Stucco*. Tectorium pro albario etiam dicitur, authore Vitruvio. Advertendum tamen est cum Salmasio latius quiddam esse tectorium: neque enim de integumento ex sola calce diluta dicitur; sed usurpatur promiscue de tegumento ex crustis, gypso, calce, marmorario, & versicoloribus etiam lapillis.

AL-

ALBARI, orum. Qui albarium inducunt. *Leg. 2. Cod. Theodos. de excus. artif.* Imbiancatore.

ALBINI, orum. Vide *Dealbatores*.

ALTARE. Ubi sacrificium peragitur. Ab altitudine nuncupatur. Altaria vocabant Veteres, quæ Diis Superis solum erigebantur; aras, quæ tam Superis, quàm infimis. Causas, quamobrem conspicuo excelsoque in loco erigerentur altaria, tres affert Sophoclis Scholiastes. Primum, quia altissimo Deo altis in locis est offerendum. Iterum, ut Dii e coelo propinquius exaudirent offerentium & suplicantium vota. Postremò, quoniam in sublimi posita profanationi minus erant obnoxia. De altari in templo Hierosolymitano apud Hebræos; item, de ritibus dicandi apud nos, sacrandi, denudandi, velandi, abluendique altaria, vide Hofmannum, & Macro Fratres. Vide *Ara*.

ALVEOLATUS, a, um. Quod est ad modum alvei excavatum. *Vitr. l. 3. 3. Stylobata alveolatus*.

ALVEUS. Quadratum stylobatæ spatium, undique præcinctum coronide. *Cavo, Letto, Vano, Fondo, Sfondato*. Item in balneis locus, & quasi fossa, & piscinula, per quam aqua defluit. Quin etiam vas amplum, ubi lavabant. *Bagno*. In aquæductibus verò receptorium ex majore rivo, vel emissario. *Vitr. l. 5. 10.*

ALYPTERIUM. Locus ubi Palæstritæ loti ungebantur. Item, ubi Alyptæ, servi balneares, lotos ungebant, ex quo nomen Alypterii ex Græco. Eorumdem balnearium servorum instrumenta erant gutti, lintea, ampullæ, lenticulæ, spongiæ, strigiles.

AMBO, onis. Editior in templo locus, & populo conspicuus, ubi sacri Oratores verba faciebant. Ibidem dicebantur Ecclesiasticæ sanctiones, & Diaconus Evangelium legere, & Paschale Preconium decantare erat solitus; Epistolæ etiam, Lectiones, & Evangelia in sacris Liturgiis inde legebantur. Prudentius *Peristeph. Hymn. 11. de S. Hyppolito*.

Fronte

*Fronte sub adversa gradibus sublime tribunal
Tollitur, Antistes prædicat unde Deum.*

AMBRICES. Tegulae, quæ in tectis collocantur assibus transversæ. *Festus*. Pianelle.

AMBULACRUM. Pars ædium, pomarii &c. ad ambulandum idonea, *Loggia, Galleria, Viale*.

AMBULATIO, onis. Non actus solum, sed etiam locus ambulandi. *Vitr. l. 5. 9. Circa theatrum sunt porticus, & ambulationes*. Ambulatio autem vel est aperta, & Latinis dicitur ambulatio subdialis, Græcis Hypetra, vel est parietibus & fornicibus conclusa, & Latinis appellatur ambulatio tecta, Græcis Hypogæa, idest subterranea. Ambulationes Romanorum porticus erant inter silvestres arbores & platanones, cum adjectis per certa intervalla stationibus ad quiescendum. Vide *Cryptoporticus*.

AMPHIPROSTYLOS. Columnas tam in anteriore, quam in posteriore parte habens. *Vitr. l. 3. 1.*

AMPHITHALAMUS. Vide *Tbalamus*.

AMPHITHEATRUM. A Vespasiano extructum, dedicatum a Tito, a Domitiano instauratum. Ædificium figura ovali, latissimo ambitu, admirabili structura positum; ubi magnificentia Cæsarum immensas opes, architectura extremos ingenii conatus, robur inexplicabile Artificum labor exeruit; ut planè laceffendæ æternitati videatur extructum, & ad ostentandum quo demum inexhaustæ opulentiae fundus, & studiosa ingenii mortalis ambitio pro-
vehi possit. Licet Gothorum sævitia, & injuria temporum, dimidia fere sui parte sit dirutum, perstat tamen, nullis facile molitionibus soliditate operis, & structuræ magnificentia comparandum. Architecturæ ordines affabre distinctos facies exhibet, aliis supra alios in singulis præcinctionibus usque ad supremum fastigium aptè appositèque dispositis. Interiores gradus, seu potius conscensionum pulvilli structiles, cum adjectis porticibus, innumeros fere spectatores excipiebant, ea arte,
cuneis

cuneis comparatis, ut sine aliorum incommodo, abeundi, recedendique cuilibet facultas esset. Discriminata sedilia, ratione habita dignitatis Senatorum, Magistratum, Patritiorum, & Populi. Præfossa sub terram spatia ad retinendas aquas, inducendasque ad usum Naumachiarum. Specus; caveæque feris asservandis constructæ. Omnia demum quadrato lapide mirè colligata, in eamque molis altitudinem perducta, ut delassari se fere oculi sentiant. Ludis olim, Venationibus, & Gladiatorum certaminibus Amphitheatrum deserviit: idem postea longe clarius SS. Martyrum suppliciis, & sanguine nobilitatum.

AMUSSIS. Regulam, qua aliquid æquatur, exponit Festus. Vetus est dictum. *Ad amussim lapis est applicandus, non amussis ad lapidem.* Falsus arguitur Budæus, qui censuit, amussim filum esse rubro colore tinctum, quo fabri materarii ligna dirigunt ad secturam. Licet enim, ab iisdem fabris colore rubro tingatur filum vel resticulus, ut secandi in rectum habeant signum, & ita tinctus resticulus rubrica dicatur a Persio,

Ac si oculo rubricam dirigat uno,

nihilominus a Cæmentariis simplex albumque filum, vel resticulus adhiberi solet; ususque est ad spatia dirigenda, ut structura æquata consistat. Hinc apud Gellium *Amussis alba in lapide albo*, adagium dici solitum de nullo discrimine habito. Usurpavit Plato in Charmide, affirmans, Socratem erga adolescentes perinde se habuisse, ac amussim albam in lapide albo: nimirum quoniam æquo omnes amaret animo, nulla habita ratione venustioris formæ, quo vitio se falso insimulatum profitebatur. *Filo.*

AMYGDALATUM OPUS. In structura dicitur, cum Laterculi in speciem amygdalarum, forma fere triangulari, non directè, & supinè, sed obliquè, & in latus coeunt. Eodem opere occurrunt passim in templorum veterum pavimenti elegantissima emblemata ex lapillis marmoreis versicoloribus. Distinguitur amygdalatum opus a

B

reti-

reticulato, quoniam hoc quadratis constat Lateribus, erectis in latus ad modum retis expansi.

ANABATHRUM. Juven. Sat. 7. editior in ædificio locus, & plerumque scanilis. Pulpitum, contignatio porrecta, simile quidpiam Veterum Moenianis. *Pulpito, Palco, Poggiolo, Loggia, Ringhiera, Balcone*.

ANACLYTIRIA, orum. Occurrunt apud Lampridium, & a Grapaldo cubicula ad meridiandum, vel dormiendum meridie exponuntur: sed aliis sunt sellæ discubitoriae.

ANAGLYPTA, aliis **ANAGLYPHA**, orum. Cælaturæ in plano eminentes, & plerumque inæquales. Opponuntur Diaglyphis, quæ sunt incituræ depressiores & excavatæ; cujusmodi visuntur in gemmis annularibus, sigillisque æneis vel argenteis, quibus litteræ obsignantur. Vide *Eminentia*. Rilievo.

ANAGLYPTICÆ, es. Ars cælandi, ut supra.

ANAGLYPTES. Sculptor, ut supra. Juven. Sat. 9.

ANAGLYPTICUS, a, um. Quod est cælatum, ut supra.

ANATONUS, a, um. In nervis, & funibus machinarum, dicitur, quod est laxius tensum; ut Catatonus, cui a nervis major est vis tensionis. Nam breviores nervi majorem, longiores minorem vim faciunt. Homotonus demum dicitur, quod est æqualiter tensum. *Vitr. l. 1. 1.*

ANCÆSA, orum. Vasa sunt apud Festum, cælaturis aspera a cædendo, quasi incisa.

ANCON. Ancones bini sunt conflexus ad Ostiorum supercilia utrinque appositi, ut prominentes coronas ornent, atque sustineant. Græci Peritherides, quasi supra januas appellant. *Cartocci, Cartelle, Cartelloni*. *Vitr. l. 3. 3.* Ancones vocat in striis columnarum flexuras in earum cavitatibus. Eidem ancones sunt normæ brachia, *Squadra*; atque etiam brachia nervorum vel funium in machinis. Illustris in Piceno Civitas, Ancon dicitur a flexura in cubitum, qua in mari prominet.

ANDRON. Apud Vitruvium l. 6. 10. Locus sunt Andrones in ædibus, ubi viri, ex quo dicuntur, separatim a foeminis

minis degunt. Opponuntur Gynæceo, ubi foeminae versantur separatim a viris. Etiam in templis Andron locus est, viris assignatus, sejunctus a foeminis, quem morem antiquissimum fuisse, & ab Hebræis etiam observatum, contendunt Macri Fratres: *Lexic. Sacr.*

ANDRONIDES, aliis ANDRONITIDES. Idem quod Andrones. *Vitruvius* ibidem.

ANGELLUS. Parvus angulus. *Lucretius*.

ANGULUS. Pars in ædificiis omnium firmissima, quod majore nexu & soliditate efficiunt duæ lineæ in idem punctum desinentes.

ANGIPORTUS. Via ædificiis quidem frequens, sed carens exitu, & parum extensa; etiam angustior; ex quo facile origo nominis. Crebros Romæ fuisse angiportus, ex plurimis colligitur Scriptorum locis, qui hujus generis viarum meminerunt.

ANNULUS. In Capitulo Columnæ Doricæ Annuli referunt gradus quosdam inter echinum & hypotrachelium; a quibus membris nectendis dicuntur annuli. *Regoli, Gradetti, Anelli*.

ANORMIS, e. Sine norma. Quod a regula deflectit. *Horat.* l. 2. ferm.

ANSA. *Vitr.* l. 2. 8. Fibula, clavis, vel junctura ferrea. Item catenæ caput. *Fibbia, Affibbiatura*. Item quo quidpiam apprehenditur. *Manico*. Hinc ansam præbere, vel quærere, est occasionem tradere, vel captare. Sapienter Epictetus rei cuiuslibet duas esse ansas scripsit, alteram, qua apprehendi potest, alteram, qua non potest: studendum proinde, ut qua parte quidpiam obtineri possit, arripiatur, non qua non possit. Plutarchus vero humano corpori multas esse dicit ansas vitiis inducendis, unicam solum virtuti, nempe aures, quæ honestis & eruditis sermonibus audiendis, non pravis & ineptis pateant. Sed prius dictum accepimus in sacris Paginis: *Audi Israel mandata vitæ, auribus percipe ut scias prudentiam*.

ANSULA. Parva ansa. *Valer. Max.*

ANTÆ, arum. Nonius exponit pilas lapideas, Festo sunt latera Ostiorum. Sic appellantur, quoniam ante collocantur, sicut postes nuncupamus, quod in posteriore sint ostii parte. Cæterum quidquid in fronte munitum est, & aditum tuetur, antas, sive antes dicimus. Hinc templorum, & vinearum antes vocamus frontes templorum, & primos vinearum ordines, seu potius macerias, quibus vinea clauditur. Distinguunt tamen aliqui antes ab antis, & antas interpretantur pilas, vel columnas quadratas ad januarum latera; antes vero ordines anteriores, non solum a fronte ædificiorum, sed etiam in vineis, agris, & similibus. Hinc Virgilius:

Jam canit extremos effætus vinitor antes.

ANTARII FUNES. *Vitr.* l. 10. 3. Qui in summa troclea trahuntur ad ducenda, & reducenda pondera.

ANTEFIXA, orum. Canales figulini, qui e tectis aquam pluviam effundunt. *Festus*.

ANTEMURALE. Munitio quælibet prætenta muris. *Antimuro*, *Parapetto*. Item adjectiones, fulturæque adnexæ parietibus, ut parum firmos sustineant & corroborent. *Puntello*, *Contraforte*, *Sperone*, *Barbacane*, *Sorgozzone*. Anterides, & Erisinata Græci appellant.

ANTEMURANUS, a, um. Quod muro prætenditur. *Amian.* *Vallum antemuranum*.

ANTENNA. Pars scalæ cochlidis. Vide *Cochlea*.

ANTEPAGMENTA. *Vitr.* l. 4. 6. Barbarus exponit latera valvarum, redditque Italicè *L'erte delle porte*, vulgo *Stipiti*. Philander lapides existimat, nexos ad ostiorum latera, idemque fere censet, quod antas. Sed Vitruvius non de arrectariis solum eo utitur vocabulo, verum etiam de transversario, sive limine superiori ipsius ostii, ut aptè notat Baldus. Præterea ipsa antarum ornamenta, & capita trabium, ab eodem Vitruvio dicuntur Antepagmenta. Festus antas interpretatur columnas, sive pedamenta, quibus sustinetur fabrica. Quod meo etiam suffragio probaverim, dummodo de iis columnis intelligatur,

gatur, quæ sunt in fronte & aditu ædificii. Solent enim apud nos etiam columnæ præ januis attolli, præcipuè si fenestrarum superiorum podia sunt sustinenda.

ANTERIDES. *Vitr.* l. 6. cap. ult. Fulturæ majorum lapidum ad parietes muniendos, quorum ponderi renituntur. Vide *Antemurale*.

ANTICUM. Festo est janua, quæ opponitur postico. Aliis est etiam pars templi exterior, quæ Græcis dicitur pro-naum; pilisque, & columnis cum fastigio ante januam interiorem attollitur. *Portico*.

ANTIQUUS ORDO. Aliis Tuscanicus. Tuscorum est inventum. Constructionis genus est simplex quidem ad speciem, & prope rusticanum; cæterum omnium, quibus Archite-ctura utitur, longè firmissimum; utpote quod ætates laceffit, & cum æternitate decertat. Probatur maxime in ædificiis publicis, cujusmodi sunt portæ Civitatum, Carceres, arces, ærarium, pontes &c. in quibus firmitas & durabilitas potius, quam concinnitas expetitur. *Ordine Toscano, Antico*.

ANTITHALAMUS. Vide *Thalamus*.

ANTOCHE. Latine nexus duorum, sibi invicem opitulanti-um. Notat præcipuè claves, seu laminas ferreas, quæ catenatos parietes mutuo nectunt firmantque.

APODYTERIUM. *Plin.* l. 5. Epist. 6. Locus, ubi balnea in-gressuri vestes deponebant. Vide *Balneæ*.

APOPHYGIS. Latine effugium. Baldo est columnæ annulus, Philandro, & aliis conflexus contracturæ in ima, & summa parte scapi. Nimirum columnæ scapus gracile-scit utraque terminatione; sensimque deficit ab ima par-te, & iterum modicè dilatatur in summa. Hæ termina-tiones, sive conflexus contracturæ proximè tangunt in-feriorem, & superiorem annulum. *Calo, e risalita della Colonna*. Vide *Hypotrachelium*.

APOTHECA. Rei cujuslibet conditorium, sed plerumque de vino, aliisque venalibus usurpatur. Tria hæc, Apo-theca, Officina, & Taberna, licet indiscriminatim ac-cipi

cipi soleant, sic tamen distinguuntur: *Apotheca* locus est, ubi venalia, ut dixi, reponuntur: *Officina*, ubi eadem conficiuntur; *officina* enim, quasi *opificina* dicitur: *Tabernas* vocamus, ubi eadem publicè divenduntur. *Bottega*. Quoniam vero ejusmodi tabernarum peramplus est numerus; &, sola fere rerum venalium diversitate discriminatæ, nihil habent structuræ singularis, ut publica habent ædificia, idcirco easdem singillatim recensendi laborem compendifecimus.

APOTHESES. Confunditur a Vitruvio cum *apophyge*; distinguit illas in hoc Philander, ut *apophygis* sit utraque terminatio, seu conflexus contracturæ in scapo columnæ; *Apothesis* de superiori solum conflexo dicatur. Congruit etymon: est enim *apotesis* repositio, idest ejusdem operis nova collocatio alio in loco. Si Baldum sequeris opinantem *Apophyges* esse annulos, qui in summa imaque parte scapum excipiunt, *Apothesin* dixeris superiorem annulum.

APPARITIO, onis. Præparatio rerum necessariarum ad opus moliendum. Idem quod *apparatus*. Utitur ea voce Vitruvius l. 2. 10. *De parietibus, & apparitione generatim materiæ eorum exposui*. Notionem hanc hujus vocabuli, ut non pauca Vitruviana, Lexicarii etiam novissimi non advertunt.

APPARATUS. Vide *Apparitio*.

APsis. Implexum est vocabulum, & parum dilucidatum. A tangendo dicitur ex Græco, & exponitur passim pro curvatura rotæ, nempe pro ligno circulari, qua parte rota terram tangit. Inde sumi assolet pro fastigiata, extremaque templi parte, ubi *Psalmodiæ* cantus certis horis distribuuntur. *Tribuna*. Et in hanc acceptionem, passim sumitur ab antiquis Scriptoribus Ecclesiasticis: ex quibus sunt, qui gradatæ apsidæ meminerunt, quoniam per gradus ascendebatur ad sepositam & editiorem illam templi partem, quam vulgo *Presbyterium*, aliqui *Retrochorum* nominant. Eadem pars templi a Scriptoribus

bus inferioris Latii dicitur etiam Concha, a similitudine conchæ vasis. Mihi Scriptorum veterum loca reputanti, Apſis non est singularis ulla, aut designata species curvaturæ in ædificiorum fastigiis, sed nomen genericum curvaturæ; & ad eundem modum existimandum, puto de vocabulis, arcus, camera, & fornix, quæ omnia significant quod Italicè dicimus *Volta*, *sesto della volta*. Expressius postea & speciatim addimus, apſis, arcus, fornix, camera, testudinata, lunata, doliaris, ad formam crucis, cunei, veli, hemicycli &c. Apſis ex Græco dicitur a luce. Solet etenim, quemadmodum omnes curvaturæ, propius & uberius lucem accipere, eamque reliquis ædificii partibus reflexam impertire.

AQUAGIUM. Quasi aquæ agium. *Festus*. Ab agenda aqua dicitur, ut aquæductus a ducenda. Vide *Aquæductus*.

AQUARIUM. *Cato*. Locus, quo animalia potum aguntur. *Fontanile*. Item ex quo eliciuntur, vel derivantur aquæ ad usus urbanos. Item cella in balneis, adnexa Caldario.

AQUÆDUCTUS. Deductio aquæ ad usus publicos. Alicunde derivata, vel per canales subterraneos agitur, vel acta canalibus struclilibus, arcubus, pilisque substructis incumbit. Quæ ad privatos bibendi, vel irrigandi usus ducitur, fictilibus tubis, vel plumbeis fistulis agitur. Hoc differre quidam putant Aquagium ab Aquæductu, quòd hic opus sit arte elaboratum, illud alveus, seu canalis a natura ipsa adaperlus, & quasi sulcatus, ut ipsa sibi viam fecerit, aquarum copia, & redundantia. Admirabilis in primis apud Romanos Aquæductuum fabrica; seu per montium perforata viscera, operosis molitionibus, perampli canales mirè fornicati, directique protenderentur; seu marmoreis arcubus superfluentes aquæ ad multa per agros milliaria, quasi in triumphî speciem, & pompam excurrerent. Claudianus potissimum Aquæductus singularem famam obtinuit, quem, a Cajo Cæsare

sare inchoatum , Claudius perfecit . Is , teste Plinio l. 36. 15. , a quadagesimo lapide ad eam excelsum sublatum est , ut in omnes Urbis montes levaretur . In id opus erogatum sextertium ter millies . Frontinus initio sui operis scribit , Romam iis annos CCCCXLI. caruisse , cum satis haberet aquas ex Tiberi , puteis , vel fontibus haurire . Idem statim enumerat aquas ævo suo in Urbem influentes , Appiam , scilicet , Martiam , Tepulam , Juliam , Alsietinam , Augustæ nomine etiam dictam , Claudiam , deductasque ex vetere , & novo Aniene . Earum porro conceptoria , erogatoria , cursus modulum , & quo quæque tempore , item quo Cæsarium principatu sit ducta , enucleatè distributèque demonstrat . Quibus expositis , scitè , sapienterque concludit , tot aquæductibus , mira magnificentia ad necessarios Urbis usus comparatis , minimè comparandas esse Ægyptiarum Pyramidum moles , inertes scilicet , & otiosas .

AQUILEGIUM . Aquæ collectio . Subterraneis in locis ad id præfodiuntur scrobes , caveæque concameratæ , ut , si forte cisternæ , puteique deficient , ad earum supplementum , & usus domesticos adhibeantur . *Conserva* .

ARA , æ . Vel ab ardendo , vel ab arearum similitudine , quas puras esse oportet , appellatur . Tria erant apud Veteres sacrificiorum loca , Scrobiculus , quo inferis Diis , Ara , qua terrestribus , Altare seu Focus , quo Cælestibus faciebant . Figura aræ erant quadrata , parum ab humo extantes : cæspite gramineo tegebantur . Lex aras dedicandi a Georgio Fabricio recitatur . Alia vero Altaris & Aræ divisio sic a Festo traditur , ut aræ Diis infimis , altaria Superis erecta fuerint . Sed Nicolaus Abramus in *Comment. Miloniana* docet , altaria Diis , aras Heroibus dicari ; adducitque testimonium Virgilii Ecolg. 5.

———— quattuor aras ,
Ecce duas tibi , Daphni ; duoque altaria Phæbo .
Mani-

Manifestum tamen est apud probatos Scriptores promiscuè sumi altaria, & aras. Amphiteatri pars erat ara, Jovi Latiali erecta. In Circo autem tres in superiori parte editæ; Saturno, Jovi, & Marti dicatæ; locatæque ad Euripum, supra Obeliscum. Totidem infra ad eundem Euripum, versùs carceres, Veneri, Lunæ, & Mercurio sacræ. Soli autem dicatus erat pro ara Obeliscus, vel Pyramis, quæ in medio surgebat. Quadrigæ circa septem illas aras sex spatia conficiebant. Ex præscriptione Vitruvii aræ depressiùs, sublimiùs simulacra sunt locanda, ut Diis ex inspectu superiori major honos habeatur. Pro Deorum verò dignitate altiores, vel depressiores aræ sunt extruendæ ex eodem Magistro l. 4. 8. Ara, res maximè omnium sacra semper est habita. Quin pro ipsa probitate, & honestate, sæpius accepta. Hinc Periclis memorabile responsum roganti amico, ut, veteris necessitudinis gratia, falsum in quodam judicio dederet; cui Pericles: *Multa amicis præstari oportet, sed usque ad aras*. Consilium ad aram. Vetus est dictum, quod admonet, seram esse consultationem in ipso negotio: a Ministris sacris, qui omnia ad sacrificium necessaria prius parabant: nam in ipsa ara quærere, quæ ex usu essent rei sacræ, impendio indignum, & indecorum putabant. Ad aras confugientibus impunitas lege concedebatur, ut advertimus voce *Asylum*.

ARANEUS. Ex ejus magisterio, & cassibus, scitè & mirabiliter dimensis, primi Geometræ dimensiones suas didicerunt. Præterquamquod constructionem Horologii sciotherici eadem bestiola monstravit: ejusdem enim filarum, centrum verò stylum ostendit, ut notavit Tertullianus de *Pall.*, ubi vide notas Salmasii.

ARCA. Septum aquarium, agger ligneus, vel lapideus, aquis oppositus ad earum impetum retinendum. *Vitr.* l. 5. ult. *Argine, Riparo*. Item machina quadrata, tignis vallisque nexa, ad formam arcæ domesticæ, quæ, prægrandibus oppleta saxis, dejicitur in ima aquarum;

C

& præ-

& præsertim ad portuum ædificia, adjectis structuris firmanda, deservit. *Casse*. Item arcas in foro bellico dicimus tumulos depressiores, ad tuendas a prædialiis fossas murorum. *Caponiere*. De arca, carceris & custodia genere, vide *Carcer*.

ARCHETYPUM. Prima cujusvis structuræ forma, quæ reliquis est exemplum. Præterea opera, quæ vetustè facta posterius imitantur. *Originale*.

ARCHITECTON, onis. Architectus. Plaut. *Mostell.* 3. 2.

ARCHITECTONICA, es. Architectura. *Quintil.* 1. 2. ult.

ARCHITECTONICUS, a, um. Ad Architecturam spectans. *Vitr.* 1. 1. 4.

ARCHITECTOR, aris. Fabricor. Cic. *de Fin.* 2.

ARCHITECTURA. Ars ædificandi. Aristoteles artem vocat, quæ omnes artes tamquam satellites complectitur. Cicero scientiam pluribus disciplinis ornatam dixit. *Vitruvius* 1. 1. 1. Architecturam constare docet fabrica, & rationatione. Nimirum quoniam, & molitur opera Architectus, & quæ molitur, doctrinæ comparatæ usu demonstrat. Proinde sapienter concludit Magister, cui alterutrum desit, Architectum vocari non posse.

ARCHITECTUS. Struendis ædificiis præpositus. *Vitruvius* 1. 6. 11. tria probari statuit in ædificiis, magnificentiam, structuram, & dispositionem. Quod ad magnificentiam attinet, laudatur Principum indoles prolixè nobilis: quod ad structuram, fabrorum diligentia commendatur: quod ad dispositionem, & symmetriam, in ea scilicet tota Architecti gloria vertitur. Ex ejusdem Magistri præscriptione 1. 7. 5. non satis est quantumlibet doctrinæ fundum, exercitiæque diu artis peritiam possidere Architectum, nisi eidem prudentia, & judicii vis exerta perpetuò associetur. Neque enim vel exactissimæ operum molitiones laudari poterunt, nisi opportunè appositèque suis singula locis, non absurdè & præposterè, aptentur. Secus obnoxius erit Architectus exprobatiori Licinii Mathematici, qui derisit Alibandæos, cum Trallibus
in

in eorum civitate Palæstram vidisset illustratam simulacris Caufidicorum, & Forum ornatum statuis disco, pilæque ludentium. Idem Vitruvius l. 1. 1. per singulas fere disciplinas excurret, iisque omnibus statuit Architectum apprime instructum esse oportere.

ARCHIVUM, aliis ARCHIVUM. Locus, ubi tabulæ, chartæque publicæ asservantur. Carthophylacium, Tabularium publicum, Tablinum. *Archivio, Segreteria, Cancelleria.*

ARCUS. Curvatura circularis, qua in ædificiis nihil frequentius.

ARCULUS. Parvus arcus. *Festus.*

ARCUATIM. Ad formam arcus. *Plin. l. 29. 6.*

ARCUATIO. Curvatura ad formam arcus. Item plurium arcuum constructio & series. Hac acceptione Frontinus sæpe utitur.

ARCUS TRIUMPHALES. Quadrata, vel semicirculari structura erigebantur iis, qui externo bello victores in patriam remigrabant. Ornatu olim simplici, subinde vero gliscente luxu, splendidius elaborati. Tribus plerumque portis distincti, quarum media capacior Victores excipiebat. Trophæis, statuis, cælatis emblematis illustres Romæ visuntur.

AREA. Locus sub dio, vacuus, & perflatilis. *Piazza.* Si admodum latior extendatur in planitiem, dicitur campus. Item ubi milites obeunt exercitia militaria. *Piazza di arme.* Item solum in agris tostum, ubi teruntur frumenta. *Ara.* Præcipuum in modum ampliora quædam spatia ante templa areas vocabant. Gellius l. 4. 5. *Area est ante Deorum ædes, quod in privatorum ædificiis vestibulum vocatur. Inde Vulcani area.* De area in Campo Martio, ubi ad exercitationes militares erudiebantur tyrones Horat. l. 1. 9.

———— campus, & area,
Lenesque sub noctem susurri,
Composita repetantur hora.

ARENA FOSSILIS, vel fossitia. Genus terræ, qua calx interitur, ad struenda ædificia. Lectissima fere omnium, gignitur Puteolis in Campania, inque omni Bajani sinus ambitu. Incredibilem ejus soliditatem esse liquet, quoniam in aquas jacta lapidescit, & præjactis in mare mobilibus summam præstat firmitatem; utique si Cumanis cæmentis misceatur, ut tradit Plinius l. 15. 13. Ejus stabilitatis causam, ut a fontibus aquæ ferventis, qui in ea regione crebrescunt, accersat, multus est Vitruvius l. 2. 6. Firmissimum omnino esse arenæ genus oportet, etiam quoniam arenæ universæ fossitiæ apud Italos nomen fecit. *Pozzolana*. Ex præscripto Vitruvii l. 2., ubi non est arena fossitia, utendum est fluviatica, vel marina, quæ tamen lota primum fuerit. Arenam, si scruposa fuerit, & calculosa, cribro arenario excernunt operæ manuariæ. Providendum ut calci miscendæ sit idonea, terramque commistam non habeat. Optimam statuit Magister, quæ, manu confricata, stridorem fecerit. Arena pro theatro, vel theatri parte, ubi Gladiatores pugnabant, sæpe legitur. Sveton. in Aug. *Partiborum obsides per arenam mediam ad spectaculum induxit*. Hinc Arenarii dicti Gladiatores. Arenam sine calce agebat Caligula esse lucubrationes Senecæ, dissolutas scilicet, & sine nervis, quemadmodum fluxa & fragilis esset structura, cui arenæ plurimum, minimum, vel nihil calcis esset admistum.

ARENACEUS, a, um. Quod fit ex arena, vel potius arena nimis, aut vitiosè permistum est; cujusmodi est arena argillacea, vel topacea. *Plin.* l. 12. 7.

ARENARIÆ FODINÆ, & sine addito, Arenariæ. Ubi arena fossilis eruitur. Cic. pro Cluen. *In arenarias quasdam perductus occiditur*.

ARENARIUM. Idem. *Vitr.* l. 2. 4.

ARENATIO. Actus inducendi parietibus, vel pavimentis arenatum, quod est arena calce mista & temperata. *Vitr.* l. 7. 3.

ARE-

ARENATUM . Arena , juxta regulas artis , calce mista .

Vitr. l. 7. 3. *Tectoria fundata arenati soliditate* .

AREOLA . Parva area . *Plinius* .

AREOSTYLOS . Vitr. l. 3. 3. Ordo columnarum , in quo libera sunt interstitia : quod bene ab aliis exponitur , rarius columnatum .

ARGENTUM . Primatum obtinet inter metalla , post aurum . Annos quinque ante bellum Punicum primum signari Romæ cepit . Usque adeo postea vulgatum est , ut solum ex metallis pro ipsa pecunia ponatur . Terentius : *Emunxi argento senes* .

ARGILLA . Cretosæ genus terræ , qua Figuli ad vasa conficienda , Architecti ad formandos modulos , Structores ad quædam opera , præsertim præparatoria , utuntur .

ARGILLACEUS , a , um . Vide *Arenaceus* .

ARGUMENTUM . Egregiè artefactum ex opere cælato , præsertim si veterem aliquam fabulam , vel historiam referat . *Lavoro* . Cic.

ARMAMENTARIUM . Licet ab armis dicatur , non modo tegentia eadem & offendentia complectitur , sed quidquid insperati rerum eventus possunt ad defensionem deposcere . Neque verò ad pompam potius , quàm ad publicæ utilitatis studium dispertienda , & comparanda sunt arma , ut de Ærario Romano , post corruptam Veterum disciplinam , conqueruntur Scriptores eorum temporum . In iis porro conquirendis non artificum modo ratio habenda est , ut peritissimi eligantur , verùm etiam locorum , ex quibus ea præstat accersere . Perspicuum nempe est non minus cudendis armis , quàm frugibus ferendis , alias præ aliis regiones inveniri aptiores . Notandum insuper est ; arma non dici solum de iis , quæ hostem lædunt , sed ea etiam sic appellari , quæ ad multarum artium opera construenda sunt necessaria . Arma nautica , arma rustica nuncupamus instrumenta nautarum propria , vel rusticorum . Simili proinde modo Armamentarium non offendentia solum , atque tegentia ,
sed

sed aliarum etiam artium instrumenta complectitur. Audacter tamen Itali, & nimis latè usurpant vocem *Armario* pro ligneo variarum rerum repositoio.

ARMARIUM. Non lignea solum scrinia, verum etiam loculamenta parietibus excavata, armaria dicuntur. Ea verò commodiora sunt usu, & magis expedita, utpote quæ cubiculorum spatia non imminuunt. Non satis habuere Veteres res pretio singulari æstimandas armariis condere, eaque munire clavibus; etiam signaculis ad majorem custodiam utebantur: ea antiquitus lignea, Spartanis inventoribus; quibus postea, teste Plinio, anuli metallici signatorii successerunt.

ARMARIOLUM. Parvum armarium, tam ligneum, quam structile.

ARMILLÆ. *Vitruvius* l. 10. 6. Ferreos circulos in trabibus arrectariis & transversariis exponit Philander. *Cerchielli*.

ARRECTARIUS, a, um. Asseres, vel trabes arrectariæ dicuntur, quæ rectæ sunt; & opponuntur transversariis. De utrisque non uno in loco agit *Vitruvius*.

ARTEMON. *Vitr.* l. 10. 5. Genus trochleæ in machina tractoria Polyspasto, alio nomine Epagon.

ARULA. Parva ara. *Apulejus*.

ARX. Spectata nominis origine, locus est aditu perdifficilis; ab arcendo nimirum dicitur. Idcirco fastigia rupium asperarum antiquitus arces appellabantur. *Virg. Georg. 4.*

———— *fierunt Rhodopejæ arces,
Altaque Pangæa.*

Addita postmodum ad tutius præsidium præruptis ipsis in locis, ex artis magisterio, aliqua, sed fere rudis munio in jugorum summitate. *Rocche*. Latiùs demum extructæ, stabiles, fixæque, juxta regulas architecturæ militaris: locatæ verò in limitibus ad securitatem itinerum, & tuendos regionum fines, ad Urbium custodiam, sive hostibus repellendis, sive arcendis civicis seditionibus. *Fortezza, Castello, Cittadella*. Extructæ in estua-

estuariis . *Palanche* . Interdum civitas integra probè munita ad formam arcis . *Piazza* .

ASAROTUM . Structura ex testulis coloris varii , quibus pavimenta potissimum consternuntur . Inventor perhibetur Xenodorus . *Musaico* . Stat. Silv. 1. 3.

Gaudet humus , superantque novis asarota figuris .

ASCETERIUM . Ædificium piè , sanctèque simul viventium , æquali victu , habituque , & certis quibusdam regulis . *Monasterio* .

ASSA , orum . Locus in balneis ad sudandum solummodo destinatus . Cic. ad Quinct. Fr. 1. 3. 1. Senecæ sudaria appellantur . Vide *Laconicum* , & *Vaporarium* .

ASSER . Asseres vocat Vitruvius trabeculas , quæ tegulas in rectis sustinent . Minores Italis *Affi* , grandiusculi dicuntur *Panconi* . Promiscuè haberi solent asses , & asseres . Utraque vox ab assidendo a Festo trahitur , quoniam structuris assident . Hoc tamen inter utramque vocem discrimen statuitur : asses sunt tabulæ sectiles , asseres trabeculæ , seu tigilla . Sic igitur contignationis seriem concipias . Trabes assident utrique capiti parietis ; asseres assident trabibus ; asses , idest tabulæ , assident asserebus .

ASSERCULUS . Exiguus asser . *Colum.* 12. 50. Ejusmodi asserculis , in quadratam figuram dispositis , nectuntur tabulæ in ædium Laquearibus . *Regolo* .

ASSI LAPIDES . Idem quod soli lapides ; nam assum Priscis est etiam solum ; hinc assi cantus erant , qui edebantur , nullis musicis instrumentis associatis ; e diverso assæ tibiæ erant , quibus resonantibus Chorus silebat . Assi proinde lapides sunt , quorum alii supra alios soli aggerantur , calce non intermixta . Ex iis muri , seu potius aggeres & repagula , in vineis , & prædiis campestribus , sumptui præsertim declinando , attolli solent , ad qualemcumque defensionem , adversus fures , & bestias pascuales . *Macera* .

ASSICULUS . Tabula exigua . *Colum.* 6. 19.

ASSIS .

ASSIS. Tabula sc̄tilis. Contabulationibus deservit. Italis *Tavola*, neutiquam vero *Asse*; nam *Asse* est trabecula sive tigillum, a Latinorum *Affer*, qui tignum est, assis vero tabula.

ASSULÆ. Non solum lignea sunt fragmenta, decisa ab ascia, vel securi, a fabris materiariis, sed etiam quæ sculptores inter cælandum abscindunt. *Vitruvius* 7. 6. *Scheggie*.

ASTRAGALUS, & **ASTRAGALUM**. *Vitr.* 4. 6. Ab officulis, ad spinam dorsi seriatim nexis, quæ astragali dicuntur, appellationem sortitur duplex Astragalum, quorum alterum in spira inferiorem trochilum premit, alterum, plynthum sustinet. *Tondini*. Locantur etiam in capitulis, & epistyliis columnarum, referuntque foeminarum nentium verticillos, quorum appellatione nominantur *Fusajoli*. Astragalum Lesbium, cujus meminit *Vitruvius* 1. 4. 6. exponitur dimidiatum astragalum. *Mezzo tondino*.

ASYLUM. Tutus, immunisque perfugii locus. Civitates integras ab Hæbræis in asyla excitatas docemur a sacris Paginis. In Græcia Heraclidæ primi omnium feruntur asyla statuisse. Romulus in luco Urbi proximo asylum designavit. Nefas erat inde quempiam abduci. Fame potius Græci reos de medio tollebant, vel, admoto igne, compellebant asyla deserere. Hinc Hermione apud Euripidem Andromachæ aram tenenti minatur: *Ignem tibi admovebo*.

ATHENÆUM. Duplex potissimum erat Athenis locus, viro- rum doctrina præstantium exercitationi attributus. Alter Athenæum, a Minerva, cui dicatum erat, nuncu- patus. Illuc Poetæ, Oratores, Philosophi, ad reci- tandum, declamandum, & philosophandum conflue- bant; *Lamprid.* in *Alex. Sever.* *Ad Athenæum, audien- dorum Græcorum, & Latinorum Rhetorum, vel Poeta- rum causa processit*. Alter locus prope ipsas Athenas, nemoroso in ambitu, umbrosoque, exædificatus, du- plici

plici constabat gymnasio , & duplici ambulatione . Superiorem ambulationem , quæ Lycæum dicta est , frequentabat cum suis Discipulis Aristoteles . Cic. Acad. 1. *Qui erant cum Aristotele , Peripatetici dicti sunt , quia disputabant ambulantes in Lycæo* . Inferior ambulatio Platonem , ejusque disciplinæ asseclas recipiebat ; & ab Academio appellationem Academiae habuit , ut Laertius tradit in vita Platonis .

ATLANTES . Statuæ sunt viriles , quæ ædificiorum mutulos , & adjecta sustinent , ut Atlas Cœlum sustinuisse fingitur . Ornantur iis præcipuè frontes ædificiorum . Idem præstant Telamones , statuæ Persicæ , & foeminæ Cariatydes , de quibus suo loco . *Statue di sostegno* . Vitruv. l.6.10.

ATRIOLUM . Parvum atrium . Cicero .

ATRIUM . Ex Græco dicitur positum sub æthere . Ex quo discimus , atrium subdiale esse , & apertum in ædibus spatium . Exponitur primus in domum ingressus . Licet atrium sub dio dicatur , necesse tamen est , porticibus saltem alicubi , & ambulationibus , tectisque structuris aliis , fuisse præcinctum , vel ornatum . Nam Veteres pretiosissima quæque in atriis asservabant . Hinc servi Atrienfes dicti , qui non erant profectò admissionales , sed ad pecuniam , & res magni pretii custodiendas designati . Habemus etiam ex Catone , Priscos in atrio , ostio adaperto , coenare consuevisse ; additque Servius , culinam ibi fuisse locatam , atriumque dictum , quasi atrum , propter fumi fuliginem : quod planè evincit , aliquo modo tectum fuisse atrium . Atrienfes Custodes armis fuisse instructos ad atriorum , & ædium defensionem , monemur a sacris Paginis Lucæ 11. *Cum fortis armatus custodit atrium suum , in pace sunt ea , quæ possidet* . Ex quo insuper innotescit , partem saltem aliquam tectam atrium habuisse ; quam nimirum , pro tuto expeditoque armorum conditorio custodes haberent . Hæc autem ad tuenda Scriptorum aliquot veterum loca , & acceptiones dicta accipias . Neque enim mihi est dubium ,

D

stru-

structura tecta interdum atria caruisse, quo prorsus modo apud nos, & præcineta sunt frequenter porticibus, vel ædificiis atria, & sæpius ab omni parte adaperata, muro ductili solum circumdata, ut nihil differant a Corte, vel Cohorte, spatium apud Veteres subdiali. *Cortile.*

ATTICURGES. Nihil certi super hac voce afferunt Interpretes. Aliqui basis genus quoddam, vel ornamentum, alii columnam Atticam quadrilateram exponunt, cuiusmodi in summo Vespasiani Amphitheatro, spectantur. Accidit sæpe, in nebula Vitruviana, nihil dispicere eos etiam, qui, quemadmodum Argo, toti sunt, ut cum Plauto loquar, oculei. Vide apud Barocium schema basis, quam ipse Atticurgin Vitruvianam putat; eamque Ordini Composito admodum aptam existimat, & nonnihil etiam Jonio; minimè verò aliis Ordinibus congruere, tametsi promiscuè in omnibus adhiberi soleat ab Architectis.

AUGUSTALE. Domus regia. *Quintilianus.*

AVIARIUM. Locus conclusus, ubi aves detinentur, præcipuè ad venandum. Primus apud Romanos aviaria instituit M. Lælius Strabo, equestris ordinis, de quo ita scribit Plinius l. 10. 50. *Ex eo capimus carcere animalia coercere, quibus natura Cælum assignaverat.* Uccelliera. Non levi admiratione dignum est, quod de Romanis aviariis legitur apud Varronem. Neque enim solum admodum illa erant ampla, ut plura altilium millia omnis generis capere possent, turdos, merulas, coturnices, anseres, turtures, pavones &c., sed incredibili quotannis proventu heros ditabant; ut sæpe accideret duplo majores redditus obtineri ex uno Ornithone, seu Aviario, quam ex latissimis prædiis. Excerpo pauca ex plurimis ex ipso Varrone de R. R. *Ex pavonibus M. Aufidius Lurco supra sexaginta millia nummum dicitur capere.* Idem iterum: *Ex uno (Aviario) quinque millia scio venisse turdorum denariis ternis: ut sexaginta millia ea pars villæ reddiderit; eo anno bis tantum, quan-*

quantum tuus fundus ducentum jugerum Reate dedit.
AULA. Pars domus reliquis amplior. Propriè adaper-
 ta & subdialis, quapropter atrium etiam appellatur. Hodie
 laqueatae sunt aulae; ibique famuli a pedibus degunt.
Sale. Pro Regia usurpat Lucanus l. 8.

— exeat aula,

Qui vult esse pius.

AURICULA. Genus munitio-
 nis novitii inventi. Additamen-
 tum ad latera propugnaculi, ad formam auris humanæ,
 quo adaugetur spatium tormentis, & libratoribus. *Orec-
 chia, Orecchione.*

AURUM. Nobilissimum naturæ partum, quoniam in dete-
 riores usus, & avaritiæ pabulum, luxuriæ magistri de-
 torserunt, plurimi maledictis incessunt, quasi ad perni-
 ciem vitæ repertum. Laudatissimum ejus usum agnovit
 Rex Salomon, immensa ejus metalli copia quæsitæ,
 comportataque in templum Hierosolimytanum, supre-
 mo Numini, supra omnia mortalium opera, magnifice
 splendideque dicatum: ubi inter cætera, ut habemus
 Exod. 21. ab aureo Propitiatorio tegente Arcam geminæ
 Cherubinorum statuae aureæ sustinebantur. E diverso
 auri pretio ac nitore turpiter & sacrilegè abusus est Na-
 buchus Assyriæ Rex, qui, ut refertur Daniel. 3. aureum
 simulacrum sexaginta cubitorum altitudine Numini com-
 mentitio apud Babylonem, pari impietate, atque stulti-
 tia, erexit. De auri inventore, modoque illud exco-
 quendi, signandi, & ad usus varios comparandi, vide
 Plinium l. 3. & Salmasium in Solin. In pluribus Euro-
 pæ provinciis proveniunt aurifodinæ, quibus parcimus:
 Americanas per ignotorum marium vastitatem inquiri-
 mus; quasi plus sapiant opes quæsitæ periculis.

AXIS. Pars illa est in machinis, circa quam aliquid volvi-
 tur, cum ipsa sit immobilis, ut tignum in medio erga-
 tæ, cui funis obvolvitur. Axes in volutis capitulorum
 habet etiam Vitruvius. Idem quod cardo. *Assè, Car-
 dine, Polo, Stelo.*

AXIS IN PERITROCHIO. Machina tractoria ad modum tympani, quæ volutatione axis, per radios vectesque, in rotæ peripheria ingentia robora sublevat. *Sottolcua.*

B

BALAUSTIUM. Propriè est flos mali Punici. Ad ejus floris effigiem, & imitamentum, excogitatum est sculptæ columellæ genus, quæ gemino constat balaustio, decenter inverso, & utroque pediculo simul adnexo. Septa quædam, & cancellata opera fieri solent ex iis, æquali spatio distributis; basi etiam, & epistylis infra supraque defixis; adoptatisque insuper per certa intervalla pusillis pilis. Spectabile est maximè id opus in Xystis, in ambulationibus, in menianis, & intercolumniis. Nec vero est ad solam venustatem, verùm etiam ad securitatem inambulantium, & ad prohibendum aliis aditum, accommodatum. Præcipuum hodie usum habet in templis, ubi ea septa Aram maximam, & Sacella concludunt; commodius etiam de genu orantes excipiunt. *Balaustro.*

BALNEUM. *Cicero.* Et

BALNEÆ, arum. Locus ubi aquæ frigida, tepida, & calida, ad lavandum aptantur. Earum usus tum valetudinis recuperandæ gratia, tum viribus firmandis: frequenter etiam sola jucunditatis causa sumebantur. Sunt etiam qui inventas primùm balneas putent, ut quotidianas sordes abstergerent, mundumque retinerent corpus ab omni colluvie. Nam rarus erat apud Veteres usus vestium linearum; ideoque sordes facilius, & majori copia corporibus inhærebant. Non privata solum Romæ, sed publica in singulis regionibus aderant balneæ. Hyemales aliæ, aliæ æstivales; item planæ alicubi, alicubi pens-

penfiles constructæ. Has suo inventas tempore memorat Seneca Epist. 90. Sed Plinius earum inventorem tradit Sergium Oratam, qui Gnei Pompeji, & Mithridatis Regis ævo floruit. Post ambulationem illarum erat plerumque usus. Balnearum hora hyeme, nona erat, æstate, octava. Eadem hora tabernæ vinariæ, & lupanaria aperiebantur; ex quo scortis venalibus nomen Nonariis adhæsit, quia ad nonam prostabant. In usu etiam erat apud delicatiores, edere in balneis; quod de Commodo Lampridius memorat. Idcirco Libarii, Botularii, Crustularii, & omnes popinarum Institores circuibant balnea, ut scribit Seneca Epist. 56. Partes præcipuæ balnei Apodyterium, Frigidarium, Tepidarium, Calidarium, & sudatio calida, sive assa, sive Laconium. Apodyterium locus erat, ubi loturi vestes deponebant. Erat autem ea pars admodum ampla, & cuivis pervia; itaut sæpius accideret, eorum, qui lavabantur, vestes furripi. Ideo fures balneorum severiùs puniebantur a legibus: adhibiti etiam Capsarii, qui diligenter custodirent vestes. Juven. Sat. 10.

Quem sequitur custos angustæ vernula capse.

Frigidarium locus erat ad eorum usum, qui de Calidario, vel Tepidario egressi, aere frigido optabant uti, ut passim exponitur. Sed quoniam corporibus non dubiè incommodum censuerim transitum ab aquis calidis, vel tepidis, ad frigidiorē aerem, ideo conjicio, Frigidarium non fuisse locum subdialem, & vento perflatilem, sed potius conclusum, ubi nullæ erant aquæ: nam nulla de aquis mentio apud Authores in Frigidario. Inambulabant autem ibi, vel sessitabant, post lavationem calidæ, vel tepidæ. Eam ob causam facilius iis assentior, qui Frigidarium, & Apodyterium eandem partem balnei constituunt. Hoc vero de iis solū balneis censuerim, ubi lavabat populus. Nam viros nobiles post lavationem discurrere in loco, ubi servorum turba vestes aservabat, non admodum mihi probatur. Idcirco populi
Fri-

Frigidarium Apodyterium fuisse; Frigidarium verò Nobilium, separatum arbitror extitisse locum. Sed quoniam non est dubitandum frigida etiam aquæ usum fuisse in balneis, & ad id quidem piscinas adhibitas, ideo vel diversa loca fuisse existimandum est Lavationem frigidam, & Frigidarium, vel duplex fuisse Frigidarium, aliud, quo lavarentur frigida, aliud, ubi post lavationem calidæ, vel tepidæ, in frigidiori loco, sine aquis, degerent ad aerem captandum. Calidarium præcipua fuit pars balnei: erat autem cella cum labris, ad aquam calidam continendam dispositis. Vitruvius Calidarium, Tepidarium, & Frigidarium, tria vasa fuisse memorat, ita composita, ut ex Tepidario in Calidarium, quantum aquæ calidæ exisset, influeret; & ad eundem modum de Frigidario ad Tepidarium. Sudatio calida, eadem Assa dicta, quod, sine aquis, solo aere (nam Assum Priscis solum erat) cella erat, ut dixi, sine aqua, ubi calido, siccoque vapore incluso, sudorem provocabant. Hujusmodi sunt, quæ hodie hypocausta dicimus, vulgò *Stufe*. Martial. l. 6.

Ritus si placeant tibi Laconum,

Contentus potes arido vapore,

Cruda Virgine, Martiaque mergi.

Ubi crudam Virginem, & Martiam aquam expone vapores, ex proximo aquæ æstuario cellam vaporariam complentes; ad quam formam in pharmacopoliis herbæ stillantur, quæ incalescunt vaporibus sublatis in earum vitrea receptacula a lebetibus aquæ ferventis. Nam si Martialis locus aliter exponatur, confunderet Poeta Laconicum cum Calidario. Non omittendus est alius in balneo locus, quem Alypterium, Latinè Unctuarium appellant. Ibi loti ungebantur, quod non solum rei Gymnasticæ fuit proprium, & Palæstritarum, sed reliquorum etiam ad tuendam scilicet valetudinem, vel ad delicias. Idcirco etiam non simplices sæpe aquas, sed medicatas adhibebant, præcipuè qui molliores erant.

He-

Heliogabalum numquam in piscinis se lavari passum, nisi illæ croco, aliisque pretiosis unguentis fuissent infectæ, scribit Lampridius. Alia loca, quæ balneis inservirent, hæc ferme erant: Hypocaustum, fornax nempe supposita Calidario, in qua succedebantur ignis, qui ne extingueretur, curabant servi balneares, a Papiniano Fornacatores dicti, qui pilis & glomis pice illitis eundem excitabant. Stat. in Baln. Etrus.

———— ignis inerrat

Ædibus, & tenuem volvunt hypocausta vaporem.

Propnigeum, quasi Præfurnium a Vitruvio vocatum; via quædam ante hypocaustum. Aquarium, cella adnexa calidario, idem facile quod Alveus, aquarum nempe receptaculum, ex aquæductibus invec̃tarum. Vasarium, ubi vasa balneis necessaria servabantur. Labrum, balnei ora, vel limes, circa quem spatiosi erant margines, quos Vitruvius scholas vocat, ubi circumspectantes degebant. Lavabant præcipuè Palæstritæ, Præcones, Comœdi, Tragoedi; hi quidem, ut aquarum humore, molliorem vocem, illi, ut validiora haberent corpora. Nihil solvebant pro balneis, qui ante decimumquartum annum lavabant; reliqui quadrante exhibito admittebantur. Antoninus Pius balneum populo sine mercede constituit. Fœminæ, virique lavabant olim promiscuè, nullo pudore nuditatis; idque a Romanis Græcos accepisse, queritur Plutarchus in M. Catone. Agrippa huic aditum licentiæ aperuit, cum primùm balnea publicè instituit. Hadrianus Imperator frustra vitiosam consuetudinem tollere conatus est. Idem etiam non modo irrita opera tentarunt subsecuti Cæsares, sed diu multumque a Christianis Præsulibus fuit laborandum, ut publicum morbum severior demum legum medicina superaret. Cæterum cum balneorum structura in privatis etiam ædibus fuerit magnificentissima, ut liquet ex Seneca Epist. 86., ex Statio l. 1. Silv., & Martiali, splendidissimas profectò esse oportuit balneas publicas.

Pavi-

Pavimentum vitro exornatum, *imbutumque succis odoratis* notat Lipsius ex Vopisco. *Perampla specularia* admittebant lucem: parietes etiam, & laquearia ornamentis variis inducta, tradit Cassiodorus. Balneorum publicum usum post Christi Domini tempora viguisse constat. Cum incremento Religionis, & pietatis Christianæ, elanguit primùm, postea sublata illa penitus est consuetudo. Nam quæ alicubi ad corporum munditiam, vel valetudinem, celebrantur hodie balnea, & frequentia parum habent, & nihil officiunt honestati, præsertim si cum Veterum balneis conferantur. Ne assueta balneis corpora ægrescerent, paulatim captum est pomis, aliisque arborum fructibus uti largius; ut per ingestionem humidioris cibi adminiculum humidi balnearis pensaretur, ut observat Braccius in Opusculo de Aquis Tiberinis. Potestas in balneas inducendi penes balneatores erat. Necesse tamen est, audaculos interdum eorum facultatem non expectasse, ut constet veritas adagio Aristophanis: *Ipse mihi balneum parabo*. Quod iis congruit, qui ad convivium, ad theatrum, ad munus quodlibet, non expectant admitti a curatoribus, sed ipsi locum occupant.

BALTHUS. *Vitr.* l. 3. ult. a similitudine balthei militaris, balthus item dicitur ab Architectis fascia in capitulis Jonicæ columnæ, quæ volutarum pulvillos terminat. Tertullianus de Spect. balthæa vocat divisiones ordinum in theatri sedilibus, & graduum interstitijs, quæ repagula quædam erant, quibus claudebantur simul, & distinguebantur iidem ordines. Vitruvius l. 5. 7. dictione Græca appellat diazomata, & l. 5. 3. Latino vocabulo præcinctiones. *Ricinti, Cordoni*.

BANAUSOS. Vitruvius tradit genus esse machinæ tractoriæ: Peloponnesiaci, ut notat Baldus, caminum Baunon dicebant, ad ignem sufflare, Avin. Ex quo camini purgatores, eosque, qui ignem flatu excitando Mechanicam sordidam exercent, Banausos appellamus.

BA-

BAPTISTERIUM. Lavacrum, balneum, sed fere domesticum.

Bagno, Lavatojo. In balneis publicis locus erat in piscinæ formam lapide constratus, cum gradibus, & cellis ordinatim dispositis, & separatis, modestiæ causa; simulque ad liberiores lavantium usum. Lavacrum autem frigida erat aquæ. Baptisterium apud nos est fons sacer, lavacrum regenerationis, ubi Baptismi Sacramento suscepto, in Christi Domini, divini Pastoris, ovile primum inducimur. Ut plurimum certa quædam est, ad id designata, pars Templi, cum apto ad sacrum munus ornatu. Alicubi separatum est a primaria Basilica Sacellum, quale prope Ædem Lateranensem Romæ visitur, ubi Constantinum Magnum sacris aquis fuisse ablutum est traditum. Licet autem vetus consuetudo collocandi Baptisteria extra Ecclesiam non fuerit sine mysterio, ad notandum scilicet, degentes extra Ecclesiam, sacri Fontis insperione, vel immersione, in eandem recipi, nihilominus post Clodoveum Francorum Regem, a S. Remigio in Ecclesia baptizatum, inunctumque oleo cælitus in ampulla delapso, in usu esse cæperunt Baptisteria intra Ecclesiam, in primo ejusdem aditu, ad sinistram partem, ut habet Gregorius Turonensis in vita S. Martini.

BARYCÆ. Et

BARYCEPHALÆ. Ædes latæ quidem, sed humiles, propter raritatem columnarum, quæ illas sustinent. *Vitr. l. 3. 2.*

BASILICA. Locus ad regiam pompam extructus, prope forum, ad judicia, & negotia peragenda. Porcia, & Julia apud Romanos olim celebres. De earum structura agit Vitruvius l. 5. 1. Ad jus dicendum, omnemque exercitationem forenses peramplæ Basilicæ constitutæ. Senec. de Ira l. 3. 33. *Fremitu judiciorum Basilicæ resonant.* Regum etiam, summorumque Magistratum domos, locum publici Consilii, Urbanarum negotiationum diversoria, hoc insigniri nomine, ex Varrone, & aliis discimus. Hinc apud Plautum Subbasiliani, qui

E

pluri-

plurimum in Basilicis versabantur. Satis constat, primævæ Ecclesiæ Pontifices Basilicarum hujusmodi plures molitiones in Tempia Regum Regi, & Cælitibus dicata, vertisse. Auson. in Grat. Act. *Basilicæ olim negotiis plenæ, nunc votis per tuam salutem susceptis*. Non omnia tamen Tempia indiscriminatim Basilicæ audiunt; sed quæ splendore, dignitate, & magnificentia cæteris præstant. *Palazzo Reale, Tempio, Curia, Basilica*.

BASIS. Pedamentum, sustentaculum. Basium columnarum formæ sunt, Tuscanica, Dorica, Jonica, Attica. De earum partibus agimus singillatim. *Base, Basamento*.

BASES STRUCTILES. Non solido lapide, aut marmore cæsæ, sed opere cæmentitio.

BESSALES LATERCULI. *Vitr.* l. 7. 4. Qui octo pollicum latitudinem habent. Budæus de Ass.

BIBLIOTHECA. Locus ubi libri magno numero dispositi asservantur. Ad Orientem Bibliothecas construere præcipit Vitruvius; quoniam earum usus lumine indiget; & libri ad eum prospectum non putrescunt. In Bibliothecis locari solitas Virorum doctrina illustrium effigies, ex auro, argento, vel ære, refert Plinius l. 35. 2., additque Alexandriæ, & Pergami Reges in Bibliothecis instituendis antiquitus certasse; Asinium vero Pollionem eas primum ostendisse Romanis, & sic ingenia hominum rem publicam fecisse. Gellius l. 9. 14. mentionem habet Bibliothecæ Tiburtinæ. De eadem ita scribit l. 19. 15. *Promit e Bibliotheca Tiburti, quæ tunc in Herculis templo satis commodè instructa libris erat, Aristotelis librum*. Ex quo disce morem veterem Bibliothecas in templis aservandi.

BICLINIUM. Locus, ubi duo sunt lecti, vel mensæ discubitoria. *Plautus*.

BIDENS. Instrumentum fossorium, duobus dentibus ferreis constans. Utuntur etiam structores ad terram, & glareosa loca, vel scruposa eruenda.

-Bi-

BIFORIS, e. Quod duas fores habet, ut quadriforis, quod quatuor. *Virgilius*.

BIPEDÆ, arum. Tabulæ duorum pedum, quæ pavimentis interni solent. *Palladius*.

BIPENNIS. Vide *Securis*.

BITUMEN. Genus terræ uliginosæ, & admodum tenacis. Limus esse creditur in Asphalthite Judææ lacu ingenti copia concretus. In Syria etiam prope Sidonem oppidum nascitur. Utrumque cretæ vel limi genus in densitatem coire tradit Plinius l. 35. 15. Bitumine non modo ferruminatos Babylonæ muros, sed statuas etiam antiquitus obduci solitas idem addocet *Plinius*.

BIVIUM. *Virgilius*. Quod duas vias habet. Locus, in quem duæ viæ conveniunt, ut Trivium, ubi tres, quadrivium, ubi quatuor.

BOLIS. Perpendicularum, sed fere nauticum, quo exploratur altitudo. *Piombino*.

BOVILE. Boum stabulum.

BREPHOTROPHIUM. Vide *Curotrophium*.

BRONTEUM. In Theatro pars erat, vas æneum continens, in quod immissi calculi, ibique circumacti, tonitruum sonitus referebant. Claudiana tonitrua appellat Festus, a Claudio Pulchro inventore.

BULÆ, & **BULEUTERIUM**. A consilio ex Græco dicitur. Curia, & Senatorum locus. *Sala di Consiglio*. Senatores Buleutæ appellati. Memorantur a Plinio l. 10. 48. Syracusis etiam fuisse Buleuterium, testatur Cicero Verr. 4.

BULEUTICON. Locus in theatro, ubi senes spectabant. A consilio, quo senes æstimantur, ex Græco dictus. *Pollux*.

BUSTUM. Festo locus est, ubi combusti mortui sepeliuntur.

C

ÆLATOR. *Quintilianus*. Incisor.

CÆLAMEN. *Ovidius*, &

CÆLATURA. *Plinius*. Incisio, *Intaglio*.

CÆLO, as. Incido.

CÆLUM. Scalprum incisorium. *Scal-*
pello. Pro fornice accipitur a Vi-
truvio lib. 7. 3. *Cameris dispositis,*
imum Cælum earum trullissetur.

Plinius etiam in re balneari Cælum vocat fornicem Laco-
nici seu Vaporarii.

CÆMENTUM. Licet a cædendo quasi cædimentum dicatur,
non proinde cæmenta sunt lapides minores, & assulæ,
excisæ a majoribus lapidibus, ut traditur a Lexicariis.
Nam prægrandes etiam lapides cæduntur in lapicidinis.
Est itaque Cæmentum genus omne cæsi lapidis, sive sit
filiceus, sive tophaceus, testaceus, vel lateritius. Imo
lapides ipsos, non solitarios, sed arenato mistos inser-
tosque, pro cæmentis habeo. Et in hanc sententiam
expono verba Plinii l. 26. 22. *Pallidus lapis in cæmento*
rard est utilis: Ubi cæmentum non est ædificium, nempe
domus aliqua, templum, aut quid simile, ut explica-
tum video a Vocabulariis; sed sunt lapides ad usum
structuræ aggerati, cum mistura arenæ, & calcis. Ea
calcis & arenæ mistura a Vitruvio materia, & arenatum
dicitur, ut a nobis suo loco exponitur. Eandem nuperi
Scriptores intritam, & mortarium appellant, verum
parum diligenter, ut item a nobis propriis in locis est
observatum. Observo, cæmenta priscis etiam cæmentas
dicta. *Ennius*: Labuntur saxa, cæmentæ cadunt. Au-
thor etiam hujus vocis Lucilius, & vetus Inscriptio apud
Philandrum in caput 6. l. 4. Vitruvii.

CÆSALIS. Lapis erat finalis, & Tiburtinus dicebatur, quo-
niam, ut conjicio, ex eo erat marmoris genere, quod
in

in Agro Tiburtino cæditur. *Travertino*. Dolabell. de Limit. *Termine*.

CÆSPES. Terra cum avulsis herbis. Repagula munitoria attolluntur ex terra cæspititia, quæ vallis pectinatim, defixis muri cæmentitii vices supplet. *Terrapieni*.

CALATHUS. Pars interior, & anima capituli Columnæ Corinthiæ, quam acanthi folia, & cauliculi, ad pressuram Abaci molliter curvi, circumornant. A Calathodicitur, cista viminea, cujus exhibet formam, & a qua traxit originem. Id quomodo admirandum in modum contigerit, accipe verbis Vitruvii l. 4. 1. *Virgo civis Corinthia, jam matura nuptiis, implicita morbo decessit. Post sepulturam ejus, quibus ea viva poculis delectabatur, nutrix collecta & composita in Calatho, pertulit ad monumentum; & in summo collocavit; & ut ea permanerent diutius sub divo, tegula texit. Is Calathus fortuito supra acanthi radicem fuerat collocatus. Interim, pondere pressa radix acanthi media folia, & cauliculos circa vernum tempus profudit; cujus cauliculi secundum calathi latera crescentes, & ab angulis tegulæ ponderis necessitate expressi, flexuras in extremas partes volutarum facere sunt coacti. Tunc Callimachus, qui propter elegantiam, & subtilitatem artis marmoreæ ab Atheniensibus Catatechnos fuerat nominatus, præteriens hoc monumentum, advertit eum calathum, & circa foliorum nascentem teneritatem; delectatusque genere, & formæ novitate, ad id exemplar, columnas apud Corinthios fecit. Ex Vitruvii verbis habes Calathum migrasse in animam capituli Corinthii, tegulam in Abacum, folia Acanthi in ornamentum, flexuras cauliculorum in volutas ejusdem ordinis. *Anima del Capitello Corintio*.*

CAECARIA. Non minus dicitur de fodina calcis, quam de fornace, ubi eadem coquitur. *De calcaria in carbonariam*, a Tertulliano usurpatum proloquium. Aptè dicitur, vel cum ab uno laborioso munere ad aliud æque laboriosum fit transitus; vel cum a re proposita
ad

ad aliud contrarium, vel diversum digredimur.

CALCATORIUM. Locus, ubi calx coquitur. *Palladius*. Sunt tamen qui hunc locum Palladii exponunt de parte cellæ vinariæ; nimirum de lacu struili, ubi calcantur racemi vitei; ut Calcatorium non a calce, sed a calcando appelletur.

CALCARIUS, a, um. Fornax calcaria. *Plinius*.

CALCARIUS, ii. Qui præest fornaci, ubi calx coquitur. *Cato*.

CALDARIUM. Idem quod calidarium. Pars balnei, ubi aqua calida continetur. Vide *Balneum*. Non senes dumtaxat calida utebantur in balneis; quapropter senilia balnea vocari calida, legimus apud Platonem l. 6. de Leg. sed eadem fovebantur præcipuè valetudinarii, & admodum defatigati. Hinc balnea Herculana memorantur ab Aristophane, & ab ejus Interprete impendio fervida expnuntur, quoniam iis refocillari consuevit Hercules, vir diu graviterque laboriosus.

CALICULATA, aliis calcata ædificia. Quæ calce sunt incrustata. *Festus*. *Stabiliti*.

CALIX. Quid sit in aquæductibus, sic exponit Frontinus. *Calix est modulus æneus, qui rivo, vel castello induitur. Huic fistula applicatur. Longitudo ejus habere debet non minus duodecim digitos; lumen, idest, capacitatem, quanta imperata fuerit. Excogitatus videtur, quoniam rigor æris difficilior ad flexum, non temere potest laxari, vel coarctari.*

CALLIS. Via. A calcando, quoniam pedibus animalium calcatur, & teritur. Propriè minor est, & angustior via. Simili modo semita via est arctior, & quasi viæ dimidium, a *semis*. *Virg.* l. 5.

Rara per angustos ducebat semita calles.

CALLOPES. Vectes, qui motum tribuunt organo axis in Peritrochio. *Aristoteles in Mechanicis*.

CALX. Lapidis cocti genus, quo, aqua & arena fossili subacto: parietes integuntur. *Calce, Calcina*. Ex albo saxo

saxo vel silice excoquitur. Quæ conficitur ex duriore, structuris est aptior, quæ ex leviori & fistuloso, utilior est tectoriis inducendis. Causam, cur montani silices excocti ad fabricationem proficiant, reddit Magister l. 2. 5. quoniam fervore ignis dissolutæ partes terreæ aptiores redduntur per patentia foramina ad liquorem, & arenam permistam excipiendam. Nam iidem licet contusi in frustula, & arena aquaque misti, longè minus solidum opus efficerent. Calx diu antequam ad usum aptetur est maceranda, ut si pars aliqua minus fuerit cocta in fornace, diuturna maceratione ad parem tenorem redigatur. Accidit quippe, si recens sumitur ad structuram, ut crudos calculos pustulasque emittat, quibus dissipari opus atque dissolvi, minus certè solidum construui, necesse est.

CAMERA. Ædificii devexum, pars superior arcuata, fornix. *Volta.* Vide *Apfis*. Perperam aliqui cameras confundunt cum laquearibus. Camerae siquidem tectorio inducuntur, cui picturæ, & ornamenta ex vitro, gypso, & frequentius ex musivo opere superaddi solebant. De universo hoc artificio multa congerit Salmasius in Solin. & in Scriptores Historiæ Augustæ. Vide *Lacunar*.

CAMERATIO. Flexura ædificii in cameram. *Spartianus*.

CAMBRO, as. Ædifico arcuatim. Plin. l. 10. 33.

CAMERÆ CANNICIÆ. Occurrunt apud Palladium l. 1. 13.

Cameras in agrestibus ædificiis ex ea materia melius erit formare, quæ facile invenietur in Villa. Itaque aut tabulis faciemus, aut cannis. Cannitias Cameras hinc appositè dixeris, non solido compactas cæmento, sed cannis, stramentisque fulturæ substratis, addito solum, ex leviori arena & calce, tectorio. Volta di cannuccie.

CAMINUS. Structura ad excitandum, servandumque ignem, & fumum appposito gulæ spiramento excipiendum idonea. Usus ad excoquenda obsonia, & artificum variorum curanda opera. *Camino, Fornace.*

CAMPANA. Metallicum tintinnabulum, quod excavatum ad for-

formam metæ, vel apprehensum ansa ferrea, pulsatur manu; vel, si ponderosius est, ciet sonitum fune tracto. De his vide multa in Lexico militari. *Campana*.

CAMPANULÆ. Vide *Gutta*.

CANALIS. In ædibus canales sunt tubi lignei, cretacei, vel ex tenui attenuata lamina ferrea, Italis *Latta*, qui aquam pluviam e tectis excipiunt, redduntque appositis extra syphonibus. Usus præcipuus ad colligendos imbres in cisternis. *Canali*. Vide *Aquæductus*. Canales etiam dicuntur effossæ scrobes perpetuæ ad aquas e fluviis aliò derivandas. Hujus generis admodum insigne opus est canalis ab Atane amne, *l' Aude*, ad Garumnæ ductus, quo Galliam a mari mediterraneo ad Oceanum permeabilem fecit Ludovicus XIV. Galliarum Rex. *Canale*.

CANALICULI. In pilis, & columnis sunt cavitates, vel ab imo ad summam partem porrectæ, vel partem aliquam, ac sæpe dimidiam scapi obtinentes; parte alia, vel solida integraque, vel minus depresso excavata. *Scannellatura*.

CANALICULATIM. *Plin.* l. 9. 33. Ad modum canalis, vel per canalem.

CANALICULATUS, a, um. Factum ad canalis formam. Columna, vel pila canaliculata, idem quod striata. *Plin.* lib. 27. 9. *Scannellato*.

CANCELLI. Repagula omnis generis, ex ligno, ferro, vel lapide. Fiunt rectis, obliquis, transversisque lineis. Usus varius, in ostiis, fenestris, & ubicumque eos impediendi aditus necessitas, vel elegantia structuræ postulat. *Cancelli*, *Steccati*. Non dicuntur a cancro, qui morbi genus est, ut, nulla ductus idonea conjectura, tradit Perottus, sed ab aquatili molliter crustato, cujus chelas implexas, & aduncos forcipes imitatur. Cancellatæ fores, aliter reticulatæ, in prima domus janua præponebantur; sed quoniam visum in interiora transmittabant, solidas post aliquod intervallum retro adstruebant. Qui has custodiebant, Ostiarii, qui illas, Cancellarii

cellarii vocabantur. Cancelli in Circo fores erant opere reticulato, quæ signo dato demittebantur, & laxabantur ad modum cataractæ.

CANNICIÆ CAMERÆ. Vide *Camera Canniciæ*.

CANOPUS. Vide *Nymphæum*.

CANTHERII. Propriè sunt equi castrati. In ædibus sunt trabes, ab utraque culminis parte seriatim dispositæ usque ad subgrundationem. *Cavalli, Saettoni*.

CAPITELLUM. Pars columnæ superior, ornatior reliquis. *Plin. l. 24. 19. Capitello*.

CAPITULUM. Idem. *Plin. l. 36. 23*. Sed vide Historici lapsum in titulo *Epistylum*. Capituli partes, juxta varios Architecturæ ordines, reddimus singillatim propriis in locis.

CAPREOLI. Tigna, quæ in tectis Cantherios sustinent. *Vitr. l. 4. 2*. Non dicuntur a Capreolis viteis, qui cincinni quidam sunt, & complicati cavliculi, ut scribit Philander, quasi cantherios sic amplectantur, ut capreoli vites; sed, ut optimè notat Baldus, a capreolis feris silvestribus; ut enim hæ incurfant adversis cornibus, & renituntur, sic ea tigna Cantheriorum ponderibus obluantur. *Paradoffi*. Alia acceptione Capreoli sunt excursus quidam flexuosi in Capitulis, & gentilitiorum stemmatum scutis, qui serpere videntur ad chartularum, vel tæniarum formam; & secundum hanc notionem, non dicuntur a capreolis feris, sed a viteis, & non una nomenclatura appellantur claviculæ, cavliculi, coliculi, cincinni, chartulæ, tæniæ: Italis *Capriuoli, Cavicoli, Cartelle, Cartocci, Viticci, Svolazzi*.

CAPRILE. Caprarum stabulum.

CAPULUS. Manubrium, ansa catenaria, catenæ caput, ubi ferrum est perforatum ad excipiendum cuneum, vel lingulam. *Manico*.

CAPUT. Ab humano capite, quæ prima & nobilissima pars est corporis, funis, catenæ, machinæ, & similium ca-

F

put

put dicimus, ex quo eadem initium capiunt. In columnis capitulum potius dicitur.

CARBUNCULUS. Genus arenæ aptæ ad structuras, quæ nimio solis ardore exusta carbonis colorem induit. De ea agit Vitruvius l. 2. 6.

CARCEB. Ubi flagitiorum comperti custodiuntur. A coerendo dicitur. Ex quo carceres etiam appellamus in stadiis repagula & lineas, intra quas equi, mox ad cursum progressuri, coercentur. Hinc locutio popularis: A carcere, vel linea ad metam vel calcem; quod est ab exordio ad agendi finem. Primus apud Romanos Rex Ancus carceres instituit. Additi postea ad eam procurationem Triumviri capitales. Differt carcer ab ergastulo, quod in hoc mancipia ab heris, illic rei autoritate publica detinebantur. Differt etiam ab arca, ubi custodiebantur ad ulterius examen educendi. *Cicero pro Milon. Abrepti in quæstionem conjiciuntur in arcas, nequis cum illis colloqui possit.* Distat præterea a puteo, qui furti reis destinatum erat supplicium: *Plautus in Aulul. Coqui abstulerunt: comprehendite, vincite, verberate, in puteum condite.* Aliud postremò erat Mala Mansio, memorata a Jurisconsultis, ubi fontes extendebantur in tabula. Ulpianus. *Si vinclum ad Malam Mansionem extensum sequester solverit &c.*

CARCHESIUM. *Vitr. l. 10. 5.* Baldo est Machina tractoria, admodum similis tollenoni. Exponunt alii instrumentum versatile in machinis tractoriis, & præcipuè in Polyspasto. Barbarus foramina esse censet, in quæ tigna ad vertendum inferuntur, & Italicè reddit *Parettoli*. Mihi potius ipsa sunt tigna, quæ magis assimilant carchesium, quod propriè est malus nauticus.

CARDO. Ferrum, circa quod fores volvuntur. *Cardine, Arpione.* Hinc rei cardinem vocamus, in quo potissimum negotium vertitur. Quemadmodum limites in Circi porticibus viæ erant inter ordines sedilium, sic cardines in theatris erant item viæ, quæ separabant præcincti-
nes.

nes . Sed viæ in theatris multis versuris cuneos interfecabant (a quibus versuris viæ illæ Cardines dictæ) limites verò in Circo non faciebant versuras , sed perpetua rectaque serie excurrerant . Eam ob causam a cuneis theatri elabi & effugere prope assidentes , maximè verò qui molesti erant , facile poterant : in Circi sedilibus non item . Hinc Ovidius , cum sedem in subselliis Circi Corinnæ proximam occupasset , huic a se discedere tentanti inquit :

Quo frustra refugis ? cogit nos linea jungi .

CARIATYDES . Græci , Caria Peloponnesi urbe , expugnata , Matronas Cariatydes in captivitatem duxerunt . Architecti eorum temporum , ad victoriæ monumentum proferendum in posteros , earum effigies marmoreas mutulis & coronis sustinendis aptarunt , ut tradit Vitruvius initio operis . Idem præstant statuæ viriles Atlantes , Telamones , & statuæ Persicæ .

CASA . Rusticana & vilior domus , stramentis herbaceis tecta . Tugurium . Vegetius Casas etiam appellat militum tabernacula tumultuaria & rudia . Ovidius .

Sub Jove pars durat ; pauci tentoria ponunt ;

Sunt quibus e ramis frondea facta casa est .

CASSIS . Munitio accessoria ad formam lunæ dimidiatæ . vocatur cassis , quoniam , ut galea frontem militis , sic illa tuetur frontem propugnaculi . Mezzaluna .

CASTANEA . Vide *Echinus* .

CASTELLUM . A castro fit castellum , ut a monstro monstrellum , ex quo Plauti Mostellaria , elisa liquida . Parvum castrum . Desunt in castellis propter minorem molem non pauca , quæ inveniuntur in castris . Licèt vulgo castella nominentur munitiones fixæ , probèque munitæ in urbibus , magis tamen propriè sunt , quæ tuendis limitibus eriguntur ad viarum transitus ; nec solùm camentis , sed frequenter structura tumultuaria , terraque congestitia muniuntur . *Forti , Fortini , Cordoni* . Item Castella appellantur conceptacula aquæ deductæ , & ad

usus publicos deferendæ. *Vitruvius* l. 8. 7. *Castelli*.

CASTRUM. Munitio ampla & stabilis, cum fossa, propugnaculis, militum præsidio, cæteroque apparatu bellico, ex regulis Architecturæ Pemicæ, ad diuturnam obsidionem sustinendam, & civicas seditiones arcendas idonea. *Castello, Fortezza, Cittadella*.

CASULA. Parva Casa. Domuncula. *Plin.* l. 35. 10. *Caseta, Casella, Casellina*.

CATADROMUS. Caveas ab acceptione vulgari Lexicorum, ubi exponitur decursorium, stadium, sive palæstra equorum, *Cavallerizza*. Imposuit iis Authoribus locus Suetonii in Neron. *Elephanto supersedens per catadromum decurrit*. Ubi catadromus Brodæo, Turnebo, optimisque Criticis est funis protentus, quo decurrere solent Funambuli. Neque enim mirum fuisset, hominem Elephanto insidentem per equestre decursorium ferri: præsertim cum constet Elephantos funambulos Romæ visos, ut nos ostendimus prolatis testimoniis in *Lexic. Milit. tit. Elephas*. Equum etiam cum sessore funambulæ habet Xiphilinus in Neron. Accedit ratio nominis, quod descensionem sonat; & postremò ejusdem nominis genus machinæ, quæ in emporiis maritimis demittit onera, sublevatque, & gruem decursoriam a figura arreptitiæ illius avis appellant.

CATAGLYPHA. Opera scalpta depressis sulcis, & imaginum excavatis lacunis. Opponuntur anaglyphis.

CATARACTA. Clathri pensiles, firmis & acuminatis tignis contexti, cum anulis ferreis, qui funibus & catenis ante Urbium portas continentur, iisque laxatis cum impetu dejiciuntur, hærentque in præfossas scrobes defixis tignis. Usus tectorii hujus munimenti, ut adaperitis quoque foribus aditus hostibus deforis, recessus ingressis intercludatur. *Rastrello, saracinesca*. Bojardus (jocosè suspicor) vocavit *Porta gataja*; quoniam similis est reductili assiculo, qui apponi solet in parte infima domestici ostioli, ad usum felium. Sic autem ille l. 1. cant. 11.

Or

*Or la porta gataja giù cadia ,
E restò dentro il forte Re Agricane .*

CATATONUS. Vide *Anatonus*.

CATENA. Vinculum ferreum, ansatum, adnexisque anulis continuatum. Genus repaguli ad prohibendum præcipuè aditum in januas, vel ultteriores vias. Item lamina, & potius trabecula e ferro crassior, ad fornices, murosque continendos. *Catena.* Longiores demum trabes lignæ, quæ opus colligant retinentque, catenæ a Vitruvio appellantur. *Tiranti.*

CATENATIO. *Vitr.* l. 2. 9. textura trabium asserumque ad opus firmandum. *Incatenatura.*

CATHETUS. Catheti exponuntur a Baroccio duæ perpendiculares lineæ, quæ invicem distantes transeunt per centrum oculi in volutis Capitulorum ordinis Jonici. *Catheti.*

CATOGÆUM. Latinè subterraneum ædificium, specus subterranea, non extructa magnificè ad delicias, quales Cryptoporticus, sed rudis, nullaque, vel minima arte excavata, ad delitescendum potius, quàm ad commodiusculè inhabitandum idonea, cujusmodi plures SS. Martyrum resperæ sanguine, & sepulcretis consecratæ, Romæ visuntur. *Catacombe.*

CAVÆDIUM. Cum atrio promiscuè sumi solet. Sed, ut scribit Barbarus, Cavædium propriè pars est in medio ædium vacua & patens, quò aqua decidit. Atrium notat potius ambulacra tecta, quæ, pilis vel columnis firmata, subdiale illud spatium ambiunt. Cava etiam Vitruvius vocat l. 3. 6. quæ alibi cavædia nominat; eaque distinguit in Tuscanica, Corinthia, tetrastyla, displuviata, & testudinata. Voces ipsæ exponunt quatuor ex commemoratis cavædiis. Corinthia nempe, & Tuscanica ad Architecturam Corinthii, & Tuscanici ordinis conformantur: testudinata tecta sunt ad formam testudinis; tetrastyla quatuor habent columnas, vel ordines columnarum. Displuviata verò nitidè exponit Baldus. *Quædam*

dam cavædia , cum tecta sint , nullam aquam admittunt . Quædam admittunt quidem cadentes imbres , sed exiguo spatio exposita . Quædam cum amplissima sint , & ex omni parte adaperata , totos admittunt imbres . Hæc undique compluta Vitruvius appellat displuviata . Cæterum cum ex Varrone , & aliis constet , tam Cavædium , quam atrium , loca fuisse interdum subdialia , quandoque verò contecta , superest , ut eadem in ædibus Veterum a positura fere solum loci discrimen habuerint . *Corte , Cortile , Chiostro* .

CAVATORES . Gemmarum Scalptores Cavatores dici ex veteri inscriptione ostendit Salmasius in Vopisco . Excavant enim pretiosos lapillos , in iisque quosdam quasi sulcos aperiunt . Ejusmodi lapilli maximo in pretio haberi solent , præsertim si vetustatis beneficio commendentur . *Camei* .

CAVEA . Locus in ædibus Regiis , & Amphitheatro , custodiendis feris accommodatum . *Serraglio* . Amphitheatrum ipsum caveam dicebant . Hinc divisio caveæ in summam , mediam , & imam . In ima continebatur Orchestra , ubi Senatores ; & Equestria , ubi Equites , arenæ scilicet propinquiore , spectabant . Media , & Summa plebem recipiebat ; honoratior tamen Media locus . *Teatro* . Vide *Amphitheatrum* .

CAULICULI . Flexuræ in capitulis columnarum Corinthii , & Compositi ordinis . Sunt autem ex acanthi germinibus , & volutas informant ad abaci angulos . *Viticci , Cartocci* .

CAVUM . Vide *Cavædium* . Sed & cavi , vel cava , dicuntur foramina in muris adaperata ad varios usus . *Liv. l. 24. Murum ab imo ad summum crebris cubitalibus fere cavis aperuit* . Adde Horat. Epist. l. 1.

Macra cavum repetes arctum , quem macra subisti . Utuntur præterea sæpe hac voce Varro , & Columella in tractatione rei rusticæ & hortensis . Solinus c. 14. *Cavamina etiam dixit : In latebrosis rupium cavaminibus* .

CBL-

CELLA. Locus ubi quidpiam conditur ad custodiam. Usurpari solet cum additamento rei servatæ. Cella vinaria, *Cantina*; penuaria, vel promptuaria, *Dispensa*. Olearia, pomaria, lignaria &c. In templis cella pars erat sacratior, vel ædícula separata, dicata Diis; Cella Concordiæ. *Cicero*; Cella Jovis, Minervæ &c. Cella tetrastyla, umbellata, in Basilicis, Romæ præsertim, undique est abscissa; quatuor insistit columnis, a fronte, a tergo, a lateribus adaperata, & in templi umbilico ut plurimum attollitur. In ædibus etiam cellæ sunt cubicula ad inhabitandum, verum secretiores & intimæ. Hinc cellæ familiaricæ apud Vitruvium l. 6. 10., quas aptè Barbarus reddit, *stanze per la famiglia*. Et si ancillis positas addidisset, Magistri mentem assecutus esset: erant enim foeminis lanificia exercentibus addictæ. Planè nihil necesse est eas cellas exponere Patroclianas, naturæ nempe necessitati deservientes, ut exponuntur a recèns edito Vocabulario.

CELLA SUPPOSITITIA. Legitur apud Vopiscum in Carino. Salmastius Tepidarium interpretatur in re balneari, quoniam hoc emissam a Frigidario aquam exciperet.

CELLÆ FAMILIARICÆ. Vide *Cella*.

CELLARIUM. Conditorium victualium omnis generis. *Ripostiglio*, *Conserva*, *Dispensa*.

CELLULA. Parva cella. *Terentius*.

CERÆ IMAGINES. Non solum in re magica locum habent; sed in prima privatarum ædium parte, & in atriis referebant Majores virtute præstantes, ad testificandam generis nobilitatem. Eas porro, ut per diu durarent, gypso cretaque permista solidabant: quod inventum ad Lysistratum Sicyonium refert Plinius.

CEROSTROTA ORNAMENTA. In hunc gryphum impingunt Interpretes Vitruviani, & frustra quaritant conjectorem. Planè non parum est Vitruvius in rerum nomenclatura caliginosus; ut frequenter accadat nullo conatu deprehendi posse, quo pacto vocabula ad rerum applicationem

nem

nem trahantur. Ita scribit de januis l. 4. 6. *Ipsaque forium ornamenta non fiunt cerostrota, neque bifora, sed valvata*. Barbarus legendum putat Chlatrata; nimirum quæ ligneis, vel ferreis regulis decussata, fenestris apponi solent; quod ut faciant, foeminis præsertim, ac viris religiosis, modestia suadet. Baldus suspicatur legendum clostrata, a claustro. Philander opinatur Cerostrota opus esse tessellati emblematis. Arioli, vestram fidem!

CERVI. Stipites furcillati ad formam cornuum, quibus cervorum frontes armantur. His depactis, terræque defixis, primi mortalium sua tuguriola & casas formabant, muniebantque. Ab his initiis, & ab ejusmodi agresti rudique origine ad hæc, quæ cernimus, magnifica ædificia progressam esse Architecturam prolixè tradit Vitruvius l. 2. 1. *Forconi*.

CALCOGRAPHIA. Ars incisoria in laminis æreis. Nihil in marmore, & metallis Sculptura, nihil in telis, tabulisque Pictura audet, quod hæc facultas affabre, & ad amissim in ære non referat. Viget illa hodie, plurimique ducitur; sed superiore sæculo Incisores æris ad summæ celebritatis gloriam prodire. Metalli, quod excavant, soliditate, æquat Picturæ opera, quoad diuturnitatem, eadem superat; longè tamen minus ætatem ferunt figuræ telis papiraceis redditæ, imbutæque atramentis impressoriis, & in torculari subactæ. Exquiruntur tamen avidè; ornatuque erudito & eleganti porticus, cubicula, diætæ, & ambulationes illustrant. Neque enim humanos modò vultus & corpora, sed prospectus rerum varios, prælia, tempestates, classium certamina, ad hæc fabularum & historiarum eventus omnes exprimunt, & æmulantur ad vivum. Ejus artis inventum, perinde, atque typographiæ, cujus est æmula & exornatrix, ad Germanos plerique referunt. *Bolino*.

CHALYBS. Vide *Ferrum*.

CHARTULÆ. Vide *Capreoli*.

CHE-

CHELONIUM. Vitruv. l. 10. 2. Baldus indicari putat vel ansulas ferreas, *Orecchie*, vel paleolas impactas summo machinæ capiti ad trochleam retinendam. *Tassello*. Barocius in Heron. de Machin. bell. cap. 14. exponit lignum, quod alia ligna constringit, retinetque; quemadmodum chelonium, quod propriè est tegumentum testudinis, testudinem ipsam operit.

CHORAGIUM. Non solum est apparatus omnis, & instructio scenica, ut tradit Festus; juxta quam acceptionem apparatus in aliis rebus choragium translato dicimus; verum etiam, ut scribit Vitruvius l. 5. 9. locus erat in Theatro, ubi Choragi vestes, & hujusmodi multa asservabant. *Guardarobba*.

CHOROBATES. Regula ad explorandam altitudinem. Vitruv. l. 8. 6.

CIMELIA, orum. Gemmae plerumque anulares, ectypæ, & entypæ. *Camei*. Vide *Gemma*.

CINCINNI. Ornamenta, quæ anulatim & in spiram sinuantur, cujusmodi sunt volutæ in Capitulis columnarum; aliter cavliculi, capreoli, *Viticii*. Propriè sunt crines intorti.

CIPPUS. Truncus arboris in crassiore vallum formatus. Cippus in agris columella est lapidea, terminos definiens. *Termine*. In sepulcris item columella cum scalpito ad memoriam titulo. Cippi demum, seu columellæ marmoreæ præ foribus domorum ad viarum exitus apponi solent, ad prohibendum aditum, trajectæ catenis ferreis, cum anulis item ferreis, in earum capita adactis.

CIRCINUS. Instrumentum Geometricum, quo circuli designantur. *Sesta*, *compasso*.

CIRCUMPLUVIUM. Locus, ubi ex omni parte aquæ affluunt. *Festus*.

CIRCUMMUNITIO. *Cæsar* l. 1. *Bell. Civ.* Munitio in gyrum.

CIRCUMPORTICATIO. *Pandecta*. Structura porticus in gyrum.

CIRCUMSTRUO. In gyrum ædifico. *Plinius*.

CIRCUMVALLO. Vallis idest septo cancellato ædifico & munio : vel propugnacula in gyrum construo. *Cicero*.

CIRCUS. Amplus ludis & spectaculis celebrandis locus. Præter Circum singulari appellatione Maximum, a Tarquinio Prisco erectum, novem alios adnumerat P. Victor. Ludi in his celebrati Circenses dicti. Nam qui edebantur in Theatro Scenici, qui in Gymnasio, vel Palæstra Gymnici vocabantur. Post Amphitheatrum verò conditum gladiatores, naumachia, & venatores illuc translati; certamina equestria, & cursus equorum, Circus, præcipuè Maximus, retinuit. Fuit etiam Romæ Circus area orbicularis, muris consepta, ubi pugiles exercebantur, eratque simul equorum decursorium, ut habemus ex Livio l. 1. 35.

CISTERNA. Tribus modis aquæ ex usu urbano, vel domestico comparantur. Primum ex aquæductibus, comportatis nimirum aquis ex lacubus, vel aliis fontium scatebris. Ea derivatio perennitatem quidem habet pacifico rerum statu, verum, præterquam quòd immanes sumptus faciendi sunt ad structuram, sive præjectis arcubus, & pontibus desuper deducatur, sive subterraneis canalibus, & effossis rupibus sternatur iisdem aditus, ingruentibus certè bellorum motibus, intercipi ab hostibus possunt, aut veneno corrumpi. Longè majore compendio parantur aquæ substructionibus cisternarum, aquarum pluvialium receptaculis præmunitis ad eas detinendas & perpurgandas. Ejusmodi collectiones imbrium, quemadmodum facilè sunt parabiles; ita iisdem parum fidentum superventu hosticæ obsidionis, quoniam deficere assolent, præsertim si diuturnior fuerit oppugnatio. Putei demum perpetuas habent aquas, easque guttatim manantes, immotasque. Sed eorum scaturigines non sunt obviæ, ac sæpe studiosè conquisitæ fossores decipiunt, occursum terræ saxi asperæ, & confragosæ. Iidem a nimis fervoribus exusto terræ humore deficere etiam solent.

lent. Collecti in cisternis imbres magis laudantur; maximè verò si scrobibus expurgatoriis diligenter provisum fuerit, ut ab alluvione tectorum contractæ sordes strati silicei attritu detergantur. In universum in comparandis aquis habenda est ratio prospectus, & salubrioris ventorum flatus: advertenda verò in primis est natura soli, locorumque opportunitas. Nam *Puteum juxta fluvium fodere* merito abiit in parcemiam, qua iridentur, qui inani opera laborem impendunt. Cisternas moliendi normam præscribit Plinius l. 16. c. 40., ubi docet eas *arenæ puræ & asperæ quinque partibus, calcis quàm vehementissimæ duabus, construi convenire, fragmentis silicis non excedentibus libras. Ita ferratis veltibus calcari solum, parietesque similiter. Utilius geminas esse, ut in priore vitia confidant aquæ, atque per colum in proximam transeat pura aqua.*

CIVITAS. Hominum est societas, quæ iisdem legibus, munerum, honorumque conditione varia, amplo in loco, munitoque degit. Differt ab Urbe, quod hæc moenia & ædificia, Civitas populum indicat. In condenda Civitate æs antiquitus adhibebatur, in augurium perpetuitatis. Jungebant etiam taurum & vaccam, foecunditatis symbola. Tum Coloniae ductor, præcinctus cintu Gabino, aratro moenia designabat. Vide de hoc ritu Varronem, & Servium. Magna Civitas, magna solitudo, vetus est Græcorum adagium. Usus est in quidquid spatiosum est & amplum, sed parum excultum & firmum. Impendio notandum est, apud Romanos Scriptores Civitatis nomine non ædificia solum clausa moenibus, sed agrum ipsum, atque adeo regionem cum suis limitibus indicari. Ad hunc modum cum legis apud Cæsarem *Civitas Æduorum*, & similia apud alios, earum regionum populos, & sæpe provinciam integram designari intelligas.

CIVITATULA. Parva civitas. Senec. in *mort. Claud.* *Civitatulas vendere solebat.* Utitur etiam hac voce Apulejus.

CLATHRI FERREI, vel lignei. Repagulum craticulatum, fenestris, vel januis oppositum. Transenna. *Ferrat.*, *Gelosia*, *Rastrello*, *Ingraticolata*.

CLAUDIANA TONITRUA. Vide *Bronteum*.

CLAVES. Vitruvio sunt fibulae, quibus capita trabium ad operis firmitatem alligantur. *Chiave*. Longè aliud ab his fibulis sunt claves, quibus ad januas, arcas, & similia obsignanda utimur. Earum usum fuisse antiquissimum constat ex Homero, qui ita scribit *Odyss.*

*Accepit autem clavem bene flexam manu forti,
Pulchram, aream, manubrium autem eboris inerat.*

Ad quæ verba Eustachius monet rude his verbis obsignaculi genus indicari: inventas autem postea claves Lacinicas, & Caricas, quæ etiam postmodum ad firmiorem & elegantiorum formam redactæ cum scapo, & anulo, seu manubrio ferreo, duobus, vel pluribus dentibus distinctæ, quæ adducendo reducendoque pessulum excutunt, vel immittunt. Verùm de his, quæ minimùm sunt nostræ indaginis, vide plura apud Salmasium in Solin.

CLAVICULA. Parva fibula. Vit. l. 10. 17. *Chiavetta*. Sunt etiam claviculae apud Architectos, quemadmodum etiam in vitibus, idem quod Capteoli. Vide *Capreoli*.

CLAUSTELLUM, & **CLOSTELLUM**; nam Veteres Claustrum, & Clostrum dixerunt; parvum claustrum. *Petronius*.

CLAUSTRUM. Pro loco undique clauso accipitur: item pro repagulo: claustra alpium, claustra portarum. *Chiostro*, *Serraglio*.

CLAUSUM, i. Locus undique clausus. *Columella*.

CLAVUS. Notæ acceptionis pro ferro tereti, capitato, cuspidatoque, quo quidpiam configitur. Clavi trabales, minutuli, longiores, minores, majoresque. *Chiodo*, *Chiavello*. Item clavi umbellati, qui in capitibus bracteolas latiores habent, magis capitati, quasi umbellati. Clavi muscarii occurrunt apud Vit. l. 7. 3. Ajunt Lexicarii eos etiam latius esse capitatos; sic autem appellari,

pellari, quoniam similes sunt quibusdam herbis, quarum comam Plinius vocat muscariam. Nimirum camino, quod ajunt, oleum. Nam mihi durius magis & peregrinum est, muscarias dici comatas herbas, quam muscarios, clavos capitatos. Amplius itaque est investigandum in originatione clavi muscarii.

CLAVULUS. Parvus clavus. *Varro.*

CLIBANUS. Vide *Furnus.*

CLIMACIS, idos. Parva scala. *Vitr. l. 10. 7.*

CLOACA. Cavea, vel aquæductus subterraneus, quo fordes influunt. *Cloaca, Cbiavica, Fogna.* Romam subterraneam, propter cloacarum structuram, magis admirabilem esse superiore Roma, crede Plinio, de Cloacis ita scribenti l. 36. 15. *Operum omnium dictu maximum, suffossis montibus, atque Urbe pensili, subterque navigata.* Ad gloriam Romanorum non magnificè minus quàm verè dictum est, singulari eos laude vias, aquæductus, & Cloacas curasse, quæ a Græcis neglecta, vel parum diligenter administrata. Primus Romæ Tarquinius Priscus cloacas constituit, universarum Urbis fordium receptaculum. Eas, licet Galli captam Urbem incenderint, ad suam usque ætatem perdurasse, testatur Plinius. De ejus operis magnificentia ita scribit Cassiodorus: *Romanæ Civitatis cloacæ tantum visentibus stuporem conferunt, ut aliarum Civitatum possint miracula superare.* Quot autem sumptibus eadem steterint ex iisdem postea instauratis sic licet conjicere ex Dionysio: *Neglectis aliquando cloacis, & non defluentibus, Censores in earum instaurationem mille talenta impendisse.* Ex quo etiam discimus, earum expurgandarum curationem fuisse olim penes Censores: Nam Augustus postea iisdem expoliendis Curatores præfecit. Cloaca a colluendo, quasi colluaca dicitur. Ex cloaca arcem facere, populari effato dixit Cicero rem humilem supra modum extollere.

CLOACULA. Parva Cloaca. *Lampridius.*

CNO-

CNODAGES, aliis **Codaces**. Ferreæ subscudiculæ, & exterius rotundæ, in extremis scaporum, vel axium capitibus implumbatæ adactæque, per quas scapi, vel axes torni versantur in armillis, ferreis nempe circulis, in trabibus arrectariis, vel transversariis. *Philander* in *Vitruv. Spanghetta*.

COAGMENTUM. Quod est compositum & colligatum. Frequens apud *Vitruvium* vocabulum in structuris.

COASSATIO. *Plinius*. Si ab assibus fit, erit idem quod contabulatio; si ab asseribus, erit asserum, seu tigillorum dispositio supra trabes, ad excipiendos asses, seu tabulas.

COASSO. *Vitr.* l. 7. 1. Tabulisnecto, contabulo. *Intavolare*.

COCHLEA. Organum mechanicum vulgatissimum. Constat scapo, seu cylindro solido, in spiram striato, quo erecto attollitur & demittitur prælum. *Chiocciola*, *Vite*, *Strettojo*. Item cochlea, vel cochlis scala est spiralis, per quam in gyrum ascendimus. Duplex est ejus scalæ genus, & usus. Aliæ stylum habent, quem antennam etiam dicimus, cui gradus adhærent: Aliæ stylo carent; sed ipsi se per muralem ambitum sustinent gradus. *Chiocciola*, *Lumaca*.

COCHLIDIUM. Scala Cochlis.

COENACULUM. Propriè locus, ubi coenatur. Sed postquam in locis superioribus frequentari coenæ cæperunt, eadem superiora loca coenaculi nomine sunt appellata. Hinc habitare in Coenaculis, idem est ac superiores ædes colere. Ex quo intelliges illud *Ennii*.

————— *Cœnacula maxima Cœli*,

Idest cœli partes editiores. *Appartamento alto*. Et quoniam editiores ædium partes ab accessu, strepitu, & insidiis tutiores sunt, idcirco conventus sacri apud Hæbræos & Christifideles veteres in Coenaculis celebrabantur, ut docemur non uno in loco a sacris *Paginis*.

COENATIO. Coenaculum. *Plin.* l. 2. *Epist.* 17.

Cœ-

COENORIUM. A communi vita ducenda dicitur. Locus ubi in commune vivitur. Sed usurpari fere solet de Religiosis viris. Idem quod Asceterium. *Monasterio.*

COHORS. Septus undique exponitur circa ædes, præsertim villicas, graminosus, & subdialis locus, ubi gallinæ, & id genus altilia servari solent. Cohortis struendæ symmetriam digere Vitruvius l. 6. 9. ubi culinam cum torculari, aliisque cellis designat, cum instructione, universa, & apparatu villico. Ex quo colligitur amplius quiddam cohortem esse, quam designatum gallinis locum. *Corte.*

COLLICIÆ, aliis Colliquiæ. Tegulæ per quas aqua defluit. *Gronda, Grondaja.*

COLLUVIARIA, orum. In Vocabulario novissimè adaucto exponuntur canales, per quos sordes ejectionantur. Non improbaverim hanc acceptionem, cui vox ipsa favet. Sed eidem non convenit locus Vitruvii l. 8. 7. qui adducitur; *In ventre colluviaria sunt facienda, per quæ spiritus relaxetur.* Ubi sermo est de spiramentis ad excludendum aerem, ne canales disrumpantur. Itaque colluviaria pro spiramentis habeas in aquæductibus. *Spiragli, Sfiatatoi.*

COLOSSICOTERA PONDERA. Vitruvius, de more atticissans, pondera prægravia sic appellat l. 10. in Tit. & alibi.

COLOSSUS. Statua proceræ magnitudinis, cujusmodi Rhodi videbatur, qui soli sacer habitus inter septem Urbis miracula censeretur meruit. Erat autem, authore Festo, centum & quinquaginta pedum altitudine. Architectum operis habuit Charetem, ut idem tradit Festus, non Colassem, ut mendosè scribit Perottus. Non Diis solum, verum etiam Cæsaribus positas legimus statuas colosseas. De equestri, Domitiano erecta, Statius Silv. l. 1. 1.

*Quæ superimposito moles gemmata colosso
Stat Latium complexa forum?*

Augustus pari altitudine, ac Jovis Olympici statua erat,
Nero

Nero centum & viginti **pedum** in suarum ædium vestibulo effigiem metallicam collocavit, teste Svetonio. Rhodio simulacro majorem Colossus parabat sibi Galienus, antequam neci traderetur. Erecta Diis simulacra mensuram statuæ virilis ter continebant. Paulo minora Heroibus attollebantur. Ad horum imitationem visebantur elata Cæsaribus.

COLOSSEUS, a, um. *Sveton.* Et

COLOSSICUS, a, um. *Plin.* Et

COLOSSUS, a, um. *Lamprid.* Et

COLOSSICOTEROS. *Vitruvius*. Quod singulari magnitudine ad Colossi formam extructum est.

COLUMNA. Sustentaculum quadratum, vel cylindricum. Ejus partes sunt basis, scapus, sive fustis, & capitulum, seu capitellum, minimè verò epistylum, quod Italis est *Architrave*; & parum diligenter confunditur a Lexicariis cum Capitulo, ut ostendemus in Tit. *Epistylum*. Triplex recensetur columnarum genus, teres, striatum, & quadrangulum. Sunt qui nomine columnæ negant dici quadrangulares, quas potius pilas, vel stylobatas appellant. Sed & agnoscunt Architecti columnas quadratas, & de iis prolixè agunt. Columnæ antiquitus ligneæ formabantur. Gliscente paulatim ambitiosæ ostentationis studio, vel comperto emolumento majoris firmitatis, struētiles primùm, mox etiam marmoreæ fieri cæptæ. Antiqui ligneas, ne injuria temporum funderentur, chalybeis circulis, anulisque, earum capita firmabant. Id postquam observarunt Architecti, etiam in lapideis ornatus ad summa capita varios commenti sunt; atque inde capitulorum originem Scriptores advocant. Et quoniam, eleganter concinnato fastigio, neglecta pars infima operi non congruebat, eidem insuper ornamenta addiderunt, ex quo origo basium in columnis. Columnarum, ut vocant, Ordines, quinque recensentur; Tuscanicus, sive Antiquus, Doricus, Ionicus, Corinthius, & Compositus. Certas singuli ab Archetypis Veterum præ-

præscriptiones habent. Partium verò nomenclaturæ a Vitruvio quidem enucleatè sunt traditæ, sed a recentibus Architectis mirum in modum variè redduntur vernaculis vocibus; quod hic semel observasse operæ pretium fuerit. Columnas etiam Vitruvius vocat trabes arrectarias, quæ a transtris, sive transversariis erectæ, supremo capite columen, trabem nempe, quæ fastigium fulcit, sustinent. Ejusmodi arrectaria appellatione Græcanica Monachi aptè nuncupantur, propterea quòd sola columen sustentant. *Monaco.*

COLUMNÆ HERCULIS. Ad extremos Europæ, Africæque fines Herculem fuisse progressum, ibique, expeditionum suarum monumentum, columnas geminas statuisse, plurimis refertur Scriptorum testimoniis. Nam ab eodem Europam Africæ olim nexam, fuisse divulsam, & Oceano ad interiores terras aditum patefactum, monstrum commenti est, ne apud Phæaces quidem fidem inventurum. Id tamen inter alios tradidere Diodorus Sic. l. 5. 2. Mela l. 1. 4. & Seneca Her. Fur. 2. 1.

Utrique montes solvit, abrupto objice,

Et jam ruenti fecit Oceano viam.

Cujusmodi autem fuerint Columnæ in freto Gaditano erectæ, alii aliò trahunt. Philostratus, & Strabo conspici illas referunt in templo ejusdem Insulæ Gaditanæ, eidem Herculi sacro. Idem Strabo scribit, ab aliis esse creditum, non esse aliud eas columnas, quàm promontoria ipsa, Calpen Hispanorum, & Afrorum Abylam, quæ rotundo quodam ambitu columnas intuentibus representant. Refellunt plerique isthæc, & veras ex lapide quadrato, eximiæque altitudinis columnas extulisse Herculem prodidere.

COLUMNÆ SPIRALES. Vide *Spira.*

COLUMBAR, & **Columbarium.** *Varro:* Loculamenta in peristerotrophiis, quæ singulis columbarum paribus ad nidificandum aptantur. Item similia foramina in Aquæductibus, vel ad expirationem aeris, ut nonnullis est placitum,

H

citum,

citum, vel ad divisionem aquæ ad usus urbanos, vel domesticos derivandæ. Eadem appellatione notatos fuisse olim loculos, in quos ollæ cinerariæ immittebantur, monent inscriptiones veteres apud Fabrettum. Item columbaria sunt cavitates in parietibus, ubi trabes & asseres cubant, quæ loculamenta Latini cubilia, Græci opas appellant, ut tradit Vitruvius l. 4. 2.

COLUMBELLA. Vide *Cippus*.

COLUMNARIA, orum. Vitruvio sunt spiramenta quædam, in aquæductibus, quæ per certa intervalla construuntur. Sic appellata putat Baldus, quoniam ad modum columnarum a solo attolluntur. Sunt qui irrepsisse mendum a Librariis suspicantur, & columnarium pro columbario positum. Res mihi sunt diversæ, licet sub eodem genere spiramenti. Columbaria foramina sunt in ipsa marmorea, vel lapidea fistula, extracta ad divisionem aquæ derivandæ. *Spartimenti*. Columnaria vero structuræ sunt, separata a fistula, ad expirationem aeris. *Spiragli, Sfiatatoi*.

COLUMNATIO. Structura per columnas. *Apulejus*.

COMITIUM. Locus, ubi populus ad ferenda suffragia cogitur. Ibi antiquitus disceptabantur causæ, & supplicia de fontibus sumebantur. *Scrutininio, Squittino* Itali dicimus, eadem voce locum, & actionem notantes, propter inopiam verborum. Tria erant præcipua comitiorum genera: Curiata, quibus per curias populus ferebat suffragia: Centuriata, quibus per centurias: Tributa, quibus per tribus. Nam comitia, quæ a calando, veteri verbo, quod est vocare, Calata dicebantur, commune erat omnibus Comitibus nomen. Ubi legis Consualia, Prætoria, Quæstoria, Tribunitia, Ædilitia Comititia, ea scias designari, in quibus Consules, Prætores, Quæstores, Tribuni, Ædiles creabantur. Comitium, quasi Coitium a coeundo dicitur.

COMMATA, um. Latinè incisiones. Sic appellantur ab Ulpiano emissaria & incilia, quibus aquæ, præsertim fluminum, in campos emittuntur.

Com-

COMMENSUS, us. Vitruvius Latinè quandoque sic dicit mensurarum æqualitatem, quam sæpius Grecè vocat symmetriam. *Proporzione*.

COMMISSURA. In aquæductibus est nexus fistularum. Earum colligatio. *Vitr. l. 8. 7. Dissolvit fistularum commissuras*.

COMMUNITIO. Munitio. *Vitr. l. 10. 19.*

COMPETENTIA. Symmetria. Gellius: *Secundum debitam membrorum competentiam*.

COMPITA, orum. Bivia, trivia, vel plures in eandem partem coeuntes viæ. Dicuntur compita a petendo, quoniam a multis partibus petuntur.

COMPLUVIUM. Varro lib. 4. de L. L. *In Cavædio, si locus nullus relictus erat, sub divo qui esset, dicebatur testudo; si relictus erat in medio, ut lucem caperet deorsum, qua impluebat, impluvium dictum; & sursum, qua confluebat, Compluvium*. Ex his verbis mihi est manifestum, parum diligenter Compluvium reddi *Gronda*, *Grondaja*, quæ Latinis est stillicidium; notatque anteriorem solùm, & extremam tecti partem, ex qua aqua defluit: Compluvium mihi est ex Varrone tota latitudo tecti, quæ aquam pluviam excipit: *Tetto*. Impluvium verò mihi est cavædium ipsum, quo aqua influit: *Corte*, *Cortile*.

COMPOSITUS ORDO. Ex aliis Architecturæ ordinibus coalescit. Quidquid in illis firmitatem, speciem, varietatem commendat, huc est translatum. Præcipuum tamen studium in columnis. Cauliculos, & folia ordinis Corinthii in capitulis, volutas ex Ionicis capitulis adoptat. Iisdem capitulis, & epistyliis nova & varia pro artificum ingenio & arbitrio, adjicit ornamenta. Id genus, Romanum etiam, & Italicum appellamus. *Ordine composito*.

CONAMENTUM. Dicitur de iis, quæ opus fulciunt & corroborant. *Plin. l. 19. 2. Convolutum ossis, ligneisque conamentis*.

CONCATENATIONES. Sunt apud Vitruvium nexus, fulturaeque trabium, quae renitendo opus detinent, & se mutuò adjuvant.

CONCAVUM. Vide *Convexum*.

CONCEPTELA, æ. Frontinus de Aquæductibus usurpat hanc vocem, & piscinam sic appellari docet. Nihil differre videtur a conceptorio, seu conceptaculo, idest loco aquam colligente.

CONCHA. Genus fornicis, sive dicatur a concha vase, sive a concha, tegumento testaceo piscium diversi generis. Mihi planè est idem quod fornix doliaris. *Volta a botte*.

CONCILIABULUM. Non solum est conventus miscentium seditiosa consilia, sed locus ipse, ubi fabri seditionum conveniunt; juxta quam notionem scribit Livius l. 34. *Ex oppidis conciliabulisque conveniunt*; ubi conciliabulum, exponi solet forum nundinarium. Ea mihi satis commoda est explicatio, propterea quòd faciliùs per nundinarum occasionem, & frequentiam populi confluentis, conglobari ad similia solent susurriones, molitoresque dissensionum. Conciliabulum pro coetu accepit Tacitus Annal. 3. *Per conciliabula, & cætus seditiosè differebant*.

CONCISURA. Vide *Incilia*.

CONCLAVE. Interior & secretior in ædibus locus. *Gabinetto*. Dicitur a clavi, quoniam pars est ædium obserata, & minimè pervia.

CONCLUSURA. *Vitr. l. 6. 11. Ad centrum respondentes conclusurae*. Colligationem notat in opere ædificatorio.

CONCRATITIUS PARIES. *Ulpianus*. Idem Vitruvio Cratitius. Qui consertis & craticulatis asseribus coagmentatur, structura facili, sed parum firma, præsertim adversus ignem.

CONDITORIUM. Pro sepulcro usurpari solet. *Petronius. In conditorium prosequuta est defunctum*.

CONFABRICOR. Fabricor. *Gell. l. 3. ult.*

CONFLATURA. Actus conflandi metalla, quod inventum ad Cadmum Phoenicem retulit *Plinius l. 7. 56. Flaturam æris*

æris habet Vitruvius l. 2. 7. Aurum, argentum, statuas metallicas conflare, est liquefacere. Sveton. in Aug. 52. *Argenteas statuas conflavit omnes.* Fondere.

CONGESTITIUS, a, um. Locus, vel terra congestitia; opponitur solidæ. Usurpatur præcipuè in aperiendis fundamentis, ubi solidum dicimus *Terra vergine*. Congestitium, *Lavorato, Mosso, Ripieno*.

CONISTERIUM. *Vitruvius*. Locus in balneis a pulvere ex Græco dictus. Asservabatur nempe ibi pulvis, quo lutaturi post unctiorem aspergebantur, ut prensiones firmæ essent; non lubricæ. Ad eum usum ex variis regionibus afferebantur lectissimi pulveres; sed optimi omnium habebantur Ægyptius, & Puteolanus.

CONSEPTUM. *Colum.* 1. 4. conseptum ferarum, *Serraglio*. Conseptum trabium, terræ cæspititiæ &c. *Trincera*. Singulari modo conseptum pertinet ad rem sacram. Aream circa templum exponunt alii. Sunt qui templum ipsum esse statuunt: aliqui sacellum sine tecto. Meminerunt hac acceptione Solinus l. 1. Apulejus l. 11. Arnobius l. 6. quæ loca referuntur, & expenduntur a Salmasio in *Solinum*.

CONSONANTIA. *Gellius*. Cum loci, propter diversam structuram, consonantes alii sint, alii resonantes, & circumsonantes, vel ob aliquod impedimentum dissonantes, commodè præcipit Vitruvius, ut pro theatris, (idem de templis dicas, ubi conciones audiuntur) expeditus & consonans eligatur locus, per cuius intercapedinem liberè divagari possint voces, ut ad omnes perveniant, & auribus explicatè, & molliter accidant.

CONSTERNIUM. Sic nonnulli Latinè dicunt, quod Græci vocant Apodyterium, locum nempe, ubi loturi vestes deponebant.

CONTIGNATIO. Propriè quod asseribus, tignis, vel trabibus stratum est, aut contextum. Sumitur tamen etiam pro strato, & pavimento cæmentitio. *Palco, Pavimentata, Piano, Solajo*. Nec proinde Latinis quæcumque
con-

contignatio est solarium, quod, a Sole dictum, indicat stratum pavimenti ad apricandum accommodatum. *Battuto, Terrazzo*. Differt contignatio a trabeatione, ut tignum a trabe. Tignum omne lignorum genus, ædificiis idoneum, comprehendit; trabs, ut habet Festus, sunt duo ligna compacta. Quare trabeatio propriè ad tectum spectat; contignatio ad ea, quæ sunt sub tecto. Usu tamen ista confundi solent. Quomodo verò contignationes fornicatæ non asseribus solum, sed etiam tomicibus ex sparto Hispanico, tunsis arundinibus, & permista calce sint concinnandæ, diligenter digerit Vitruvius l. 7. 3.

CONVEXUS, a, um. Quod in arcum est flexum. Pars enim interior concavum, exterior convexum dicitur.

COQUINA, ubi coquuntur obsonia. *Nonius*. Vide *Culina*.

CORICEUM. *Vitr.* l. 4. 11. Locus in Palæstra, ubi exercebantur puellæ, a quibus ex Græco dicitur.

CORINTHIUS ORDO. Omnium elegantissimus, & venustissimus; sed impensè gracilis, fluxusque, præcipuè si comparetur Tuscanicæ firmitati. Appellatio a Corinthus, non tam quòd inibi sit inventus; sed ab ejusdem urbis mollitudine & deliciis in ædificiorum structuris, quas irridens Diogenes dixit mordaci jocofoque cavillo: *Quinam sunt hæc mænia incolentes mulieres?* neglecta vitiosa syntaxi, ut acerbius diæterium torqueret. *Ordine Corintio*.

CORIUM. Voce translaticia a coriis animalium indicatur quod operi superinducitur, præsertim in structuris. Vitruvius l. 2. 3. pro tectorio parietum, sive albario posuit. *Incrostatura, Intonicatura, Smaltatura*.

CORNIX. Anulus ferreus, quo fores pulsanur, & attrahuntur. A similitudine colli cornicis, quod est flexile. *Eustathius*.

CORNUTA OPERA. Præmunitiones sunt, quæ, ut scribit Matthias Dogen de Architect. milit. l. 1. 15. *Constant antrosum una cortina, & duobus propugnaculis dimidiatis,*

diatis, dextrorsum verò, sinistrorsumque duobus magnis lateribus, jactum tormenti in directum æquantibus. Opera a corno.

CORONA, & CORONIS, idos. Coronamentum. Ornatio projectura in summitate ædificii. *Cornice.* Item in epistyliis, januis, aliisque plurimis structuræ partibus, Corona est, quod vel supra zophorum protenditur, vel tympanum ambit; siue simplicibus constet secturis; siue denticulis, astragalis, mutulis, floribus, ut assolet, exornetur. Cavendum est ne in domorum cubiculis coronæ sint admodum ponderosæ; nam graviores faciliè muros deducunt. Idcirco Vitruvius l. 7. 3. præcipit, ne in iis gypsum admisceatur, sed perducantur ex creto marmore. Idem distinguit duplex genus coronarum: puræ sunt aliæ, aliæ cælatae: in cubilibus, ubi ignis & lucernæ sunt in usu, puræ locari debent, ut abstergi faciliùs possint; ubi verò nec fumus, nec fuligo nocere potest, cujusmodi sunt æstiva, cælatae sunt admittendæ.

CORONATA OPERA. Prætenturæ munitoriæ genus. *Constant,* ut scribit Matthias Dogen de Architect. milit. l. 1. 16. *duobus propugnaculis dimidiatis, ad minimum inter duas cortinas medio recepto; urbiq; duobus lateribus, telis jactum æquantibus, ut cornutum, copulantur.* Opera coronata.

CORSA. Antepagmenti fasciam exponunt Philander & Barbarus apud Vitruvium. Prima Corsa, quæ lumini est propior; secunda, & tertia Corsa in januis, sicut prima, secunda, & tertia fascia in epistyliis. Corsam dici a voce Græcanica, quæ tempus, humani capitis partem, vel ab alia dictione item Græca, quæ stipitem vel truncum notat, author est Baldus. Et aptè quidem, utrumque: nam antepagmenta, ubi sunt corsæ, & stipites quidam sunt, truncique ostiorum, & januarum, quasi tempora videntur esse. Tempora autem de ostiis dici satis commodum est, quemadmodum frontem, & supercilium, januarum partes alias appellamus. *Fascia.*
COR-

CORTINA . Ad illud Virgilii in *Ætna*.

———— *magni cortina theatri,*

Sunt qui cortinam exponunt velum, ex quo *Histriones* egrediebantur. *Commodius Scaliger*, aliique accipiunt pro theatri parte convexa & sinuosa. Adjuvat eam explanationem locus *Ennii* apud *Varronem*, ubi cortinam vocat cæli hemisphærium. Cortina autem id genus fornicati operis dicitur ab ejusdem appellationis vase rustico, alioque ejusdem nominis rotundæ figuræ vase, quo utuntur infectores ad pigmenta excoquenda. Item cortinam appellamus in re munitoria murum extensum inter duo propugnacula, cum interjecto torulo, sive fascia, additisque interdum pinnis; interdum verò iis nudatis; quam arcis partem magis Latinè *Loricam* nuncupamus.

Cortina.

CRASSITUDO . Columnarum, parietum, & similium latitudinem, spatium, ambitum, *Vitruvius* crassitudinem perpetuò vocat. *Cicero Verr. 6.* amplitudinem appellat: *Simulacrum modica amplitudine*. Quæ vox frequentius pro claritudine & præstantia usurpatur. *Grossezza, il Vivo.*

CRATICULA . *Cato*. Rara quædam lignorum, viminum, vel ferri connexio. Hinc opus craticulatum, & magis Latinè cratitium appellamus.

CRATITII PARIETES . Vide *Parietes Cratitii*.

CREPIDO . Oram terræ, quæ aquis alluitur, acumen saxi vel montis, extremam, editioremque viæ partem, & alia hujusmodi crepidines nuncupamus. In ædificiis verò apud *Vitruvium* non sunt, ut aptè monet *Baldus* contra *Philandrum*, certa quædam in januis, vel in quibuscumque structuris membra, quæ eminent; sed omnia sunt ædificiorum membra, dummodo extent & emineant: imo, ut castigatius loquar, ipsæ eminentiæ, sive projecturæ quarumcumque partium, crepidines vocantur.

Aggetti, Sporti.

CRETA . Suo non caret in structuris usu hoc terræ genus.

Licet

Licet viridis etiam, nigræque cretæ Vitruvius, & Plinius meminerint, plerumque tamen, & magis propriè alba creta est. Hinc *creta notare* opponitur *notare carbone*. Albus certè color ad boni faustique naturam, ater ad mali sinistrique pertinet. *Horatius*. *Cressa ne careat pulchra dies nota*. In suffragiis etiam ferendis, & in fortitione calculus albus expetitur. Adde illud Juvenalis,

———— gallinæ filius albæ,

Quod dicitur de feliciter natis; & illud ejusdem Horatii: *Sisennas, Barros ut equis præcurreret albis*.

Item illud ex Plauto *Afin*.

Si huic occasione se se subterduxerit,

Numquam, ædepol, albis quadrigis indipiscet postea.

Postremò non aliam ob causam equis albis victores triumphabant in Capitolio, quàm quoniam eum colorem lætum, auspdatum, fortunatumque ducerent. Eam prærogativam colori albo merito proinde olim Pythagoras tradidit.

CRIBRUM. Instrumentum ex suillis ferme pellibus, crebris foraminibus perterebratum, ligneoque circulo obductum. Plurimis inservit artibus. Cæmentarii ad excernendam arenam fossilem utuntur. Cribro aquam haurire, vel ferre, eos dicimus, qui operam ludunt. Sumptus est sermo vulgarius a fabula Danaïdum, quæ apud Inferos pertusum in dolium aquam infundere, supplicii genus habent. Tutiam tamen Vestalem Virginem cribro aquam detulisse, Plinius, aliique tradidere. Sed ea historia vanior mihi, & mendacior est Danaïdum fabula. Simili poena apud Inferos affectum Claudium Cæsarem, nempe ut talis luderet fritillo perforato, author est Seneca, seu quicumque alius opusculum de Morte Claudii ediderit. *Crivello*.

CRUSTA. Vide *Emblema*.

CRUSTARIUS. *Plinius*. Qui crustas ex argento, vel auro vendit, aut conficit. Item qui parietes incrustat, inducitque tectorium.

CRYPTA. Caverna subterranea . Inveniuntur passim ejusmodi cavitates productæ per intima montium viscera . Sed & elaborari solent etiam arte , præcipuè ad vini conditorium per æstivos calores . Eandem formam referunt canales aquæductuum excavati , & fornicato opere in effossis rupibus concamerati . Sepulcra etiam subterranea cryptas vocant . Non semel ea SS. Martyrum sepulcra Prudentius sic appellat . Quin & eodem nomine eorundem frequentes stationes subterraneas indicamus . *Grotta* , *Catacombe* . Cryptas porro coecas recens militia vocat opus testudinatum , suffossisque ad latera propugnaculorum , ut clam detineant præsidarios ad subitam eruptionem . *Casa matta* , corrupto vocabulo a Latinorum *Casa armata* .

CRYPTOPORTICUS. Porticus subterranea , sive undique consepulta , sive fenestrata . Ea ædificia Romani pro ambulacris habebant , iisque utebantur refrigerandi corporis gratia . Erant etenim ex marmore magnificè structæ ; nec ad delitescendum , sed ad delicias erectæ . Crebra quidem ea apud Romanos habitacula ad usum conclusæ ambulationis . Usus tamen erat præcipuè , cum imbres , venti , aerisque iniquitas & inclementia copiam liberioris cæli non faceret . Aeris quippe rationem præcipuam meritò habebant ; nec putabant negligendum Celsi monitum , præcipientis subdiales ambulationes apertasque , & libero exercitas aere , præstare iis , quæ in porticibus , maximè verò subterraneis , fierent .

CRYSTALLUS. Vide *Vitrum* .

CUBICULUM. Licèt dicatur a cubando , reliquas tamen ædium etiam partes , nisi singularem nomenclaturam habeant , cubicula appellamus .

CUBILA. Apud Vitruvium l. 2. 8. pars est illa structuræ , ubi lapides sedent , & quasi cubant . Item foramina in parietibus , ubi figuntur capita trabium , quæ ab eodem Vitruvio , & aliis cubilia , & columbaria appellantur .

CULCITA. In Architectura idem est apud Varronem culcita , quod

quod pulvillus apud Vitruvium. Sunt autem projecturæ orbiculatæ, eminentes extra solidum. Dicuntur a figura culcitarum, vel pulvillorum in lectis, præcipuè cum sunt convoluti.

CULINA. Pars ædium coquendis obsoniis designata. Nullus olim Romæ coquorum usus; accersebantur verò publici ex macello. Sed postquam Asiatica victoria peregrinæ luxuriæ aditum fecit, epulæ, mensæque lautiores inductæ, cum apparatu cætero, sumptuque escario largiore: coqui verò, vilissima prius mancipia, in pretio habiti; & quod ministerium ante fuerat, ars, ut Livius memorat, esse cæpit. *Cucina.*

CULMEN. Suprema pars ædium. Fastigium. Dicitur a culmis, nempe calamis frumentaceis, quoniam antiquitus eo stramento ædes tegebantur. A culmine fit columen, qua voce trabem vocamus, quæ omnium altissima tectum sustinet. Ex eadem origine. *Colmo, Colmigno.*

CUTELLARE. Agrum cultellare, legitur apud Frontinum, Hyginum, & alios. Est autem agrum ad planitiem redigere. Præstabant hoc Agrimensores funiculo extento ad perpendiculum, quo de agris nunc depressis, nunc assurgentibus, certam rationem inibant. Dicitur autem id cultellare a cultro scissorio, ita collocato in tabula, ad hujus planitiem, sive inæqualitatem cognoscendam, ut costa sursum erigatur, acies vergat ad tabulam; sitque ejusdem horizonti perpendicularis. Id verò est, quod non semel legitur apud Vitruvium: *In cultro collocare*, acie nempe cultri explorare subjectum planum, ut observant Philander, & Baldus.

CUTELLUS. Ad similitudinem cultelli mensorii Vitruvius l. 7. 3. cultellos vocat assulas cuneatas, quæ colligationibus tectorii in contignationibus inseruntur ad majorem firmitatem, & nexum. Sic autem scribit: *Ad asseres tomicæ religantur, cultellique lignei in eas configantur.* Barbarus reddit *Spatelle*; mihi sunt *Cavicchi, Zeppe.*

CUNBUS. Propriè ferrum, vel lignum ex uno capite latum

quadratumque, ex altero acutum, aptumque ad findendum. *Conio*, *Bietta*, *Cavicchio*, *Zeppa*. Ejus formæ cunei ferrei adiguntur ferreis item malleis in saxa siliacea, quæ mox dolabris dissiliunt; vel in muros, qui iisdem dolabris, vel malleis diruuntur. De cuneo mechanico nihil scripsit Vitruvius, qui cæteroqui una est ex quinque, ut vocant, potentiis, in quibus tota vertitur ars machinaria. Incredibile nimirum obtinet robur in solidis divellendis, quæ prævalida impressione in rimam adactus diffringi cogit. Cuneos appellat Vitruvius partes fornicis, quam figuram exprimunt, qui in modum crucis extructi angulos, & velum nauticum repræsentant. Fornices cuneati. *Volta a vela*, *Crociera*. Ejusmodi cuneos idem Vitruvius l. 6. 11. vocat conclusuras: *Ad centrum respondent conclusuræ*. Cuneus in theatris erat sedilium & scalarum figura, quæ prope caveam, qui dignior erat & aptior ad spectandum locus, erat adstrictior, in altum gradatim latior. Hinc theatrum cuneatum est dictum; & ab Apulejo excuneati appellantur, quibus non erat sedendi locus in cuneis; sed ab iis exclusi sedebant in via. Cunei miniacei, aut silacei leguntur apud Vitruvium l. 7. 5. ubi agit de abacorum picturis in cubiculis. Sunt autem crustæ, lapilli, testulæque lapideæ, illitæ colore minii, vel silis, quod est pigmentum lutei, aliis cærulei coloris.

CUNICULUS. Pro canali, per quem vapor trahitur in re balneari, sumitur in Pandectis. Est etiam meatus subterraneus, arte præfossus, quo non recens solum militia utitur ad subruendos muros; verum etiam usurpabatur in oppugnatione urbium, sed sine usu pulveris pyrii, ab ædificatoria Veterum. *Mina*. De ejusmodi cuniculis prolixè agimus in nostro Lexico Militari; quod consule in aliis etiam Architecturæ munitoriæ vocabulis, quæ hic summam exponuntur.

CURIA. Publici consilii locus. A cura dictus, authore Festo, quoniam ibi de publicis curis agitur. Dicebatur

tur autem Curia primum de Regia Principis. *Virg.*

———— *Laurentis Regia Pici:*

Hic sceptrum accipere, & primos attollere fasces

Regibus omen erat; hoc illis Curia templum.

Hodie non de Principis modò, aut de publicis ædibus, ubi in medium consulitur, sed de omnibus foris judiciariis Curia dicitur. Legitur tamen in Jure Civili antiquo Curia pro Foro juridico. Longè tamen frequentius pro Sede Consilii publici usurpatam invenies. Curiam, ubi Senatus habitus, primus in Monte Cœlio ædificavit Tullius Hostilius Rex, quæ ab eodem Curia Hostilia vocabatur. In ea solis Senatoribus fas erat confidere. Aliam Pompejus extruxit, quæ Pompeja, aliis Pompejana est appellata. In eam non modò Senatores, sed civici etiam Magistratus coibant. In Curia Julia, a Julio Cæsare constituta, Legationes, & externa negotia expediebantur. Curiata Comitia, in quibus populus per Curias divisus ferebat suffragia, a Rege Romulo sunt primum instituta. In tres partes Romulus Urbem divisit, quas tribus appellavit. Singulas postea tribus in decem partes partitus est; easque Curias nuncupavit. Tringenta a Romulo institutis, additæ sunt postea quinque. Sua cuique Curiae sacra, suos Deos, sumptusque ex ærario publico assignavit Romulus. Nomina Curiis a nominibus raptarum Sabinarum imposita, docet Livius. Sed Varro ante Sabinarum raptum Curias institutas; iisque partim a Ducibus, partim ab Urbibus aliquot addita fuisse nomina prædocuerat. Curiales dicebantur, qui ejusdem erant Curiae, ut tribules, qui ejusdem tribus. Curiarum Comitia, Curiata; præscriptiones, Curiatæ leges dicebantur. Qui sacris uniuscujusque Curiae præerant, vocabantur Curiones. Veteribus illis Curiis planè respondent hodiernæ populi partitiones in urbibus, ad res sacras obeundas spectantes, quas Parœcias vocamus. In iis verò Parœciis Sacrorum ministri Curionibus illis respondent. Observandum est, nunc etiam

cas

eas Paroecias vulgo *Cure*, & Sacerdotes Ministros *Curati* appellari; utrumque scilicet a Latina voce *Cura*, quemadmodum Curia, & Curiones antiqui indidem dicti sunt, authore Festo.

CUROTROPHIUM. Locus destinatus alendis pueris, a quibus vocabuli etymon. Differt a brephotrophio, quoniam in hoc infantes expositi, aut egenis nati parentibus, aluntur, in illo pueri grandiusculi, qui nondum victum sibi per ætatem parare possunt.

CURRICULUM. Spatium ad currendum aptum. Item aditus, quo in ædibus ex una parte in alteram fit transitus. *Passetto, Corridore*.

CUSTODIA. Locus, ubi captivi asservantur. Custodiam, porro dicimus non solum milites excubias agentes, sed locum ipsum excubiarum, quem Vigiliam etiam vocavit Cicero his verbis: *Hæc mea sedes est, hæc Vigilia, hæc custodia, hoc præsidium stativum*. Vide *Carcer*.

CYMATIUM. Vitruv. l. 4. 6. In capitulis columnarum, epistyllis, & januis pars est, quæ sensim gracilescit in curvaturam, ad modum undæ, ex quo eidem nomen ex Græco, & sine angulo. Cymation Doricum deforis, Lesbium interius gracilescit. *Cimasa, Gola*. Doricum, *Gola dritta*, Lesbium, *Gola roverscia* appellatur.

D

ÆDALUS, a, um. *Lucretius*, & **DÆDALÆUS**, a, um. Opera dædala vocantur, quæ novo, ingenioso, & mirabili artificio fabricata sunt. Et Pausanias quidem omnia simulacra lignea vocat dædala. Propriè tamen de iis efferri solent, quæ suapte natura moveri videntur, cum verè occulto moveantur artificio, & præsertim infuso Mercurio; cuiusmodi erat simulacrum Veneris, quod com-

commemorat Themistius. Sic autem appellari plerique opinantur a Dædalo artifice & machinario ingeniosissimo, ad quem alia præclara inventa refert Plinius pluribus in locis.

DEALBATORES. Memorantur L. *De excusat. Artific. lib. 10.* Hoc inter Albinos, quorum ibidem fit mentio, & Dealbatores interesse tradit Cujacius, ut Albinorum sit parietes, Dealbatorum alia quælibet dealbare. Tectores verò qui dicuntur, quæ cæmentis structa sunt, linunt & poliunt. *Imbiancatori.*

DEALBO. Albarium induco. *Non solent duos parietes de eadem dealbare fidelia;* parcemiæ loco dictum est a Cicerone 7. *Famil. Epist. 29.* ad indicandum, eadem opera duplicem inire gratiam, vel duos demereri.

DEAMBULACRUM. Ambulacrum. *Mamertinus in Paneg.*

DEAMBULATORIUM. Ambulacrum. *Capitolinus.*

DECASTYLOS. Decem columnas habens. *Vitr. l. 3. 1.*

DECEMPEDA. Vide *Pertica.*

DEDUCTORIUM. Canalis ad effundendam aquam. *Palladius.*

DEFORMATIO. Pro detractiōe formæ & venustatis utitur Cicero hoc nomine. Vitruvius deformationem grammicam vocat primum rei, quam molimur, specimen, & rude exemplar, quod fit in cera, gypso, argilla, vel etiam tabula, aut per lineas in papyro, pro cuiusque artis instituto. Est in parvo operis rudimentum, ex cuius inspectione perficitur postea ipsum opus. Idem designatio, & delineatio dicitur. *Disegno, Modello, Schizzo, Abozzatura.*

DELICIA, æ. Item deliquia. Tignum, quod a culmine usque ad tegulas angulares porrigitur, & ad ipsas definit subgrundas. Dicitur ab aquis effundendis. *Festus.* Hinc etiam originem trahas vocabuli *Deliciae*, pro oblectamento & blanditiis. Ab iis enim, quibus oblectamur, irrigua quadam quasi dulcedine perfundimur, quemadmodum horti, & aræ herbariæ aquarum irrigatione gaudent, & hilarescunt.

DE-

DELUBRUM. Servio est templum pluribus Diis commune. Dicitur a *diluo*, ut pollubrium a *polluo*; quoniam ibi non tam manus a lacu aliquo, ut apud Veteres ante aram posito, quam animi a maculis sordium abluuntur. Aliud etymon affertur a Varrone, qui docet delubrum partem illam esse, ubi Dei statua, cum dedicatur, imponitur: utque candelabrum locus est, ubi candela figitur, sic delubrum est locus, ubi figitur Idolum. Eam templi partem, quam admodum religiosè habebant, coronis ornari consuevisse, indicat Silius l. 1.

———— triumphum

Tarpeji clamant Jovis, & delubra coronant.

DELUMBATA LACUNARIA. Occurrunt apud Vitruvium l. 6. 5. Quæ non sunt perfectè rotunda. Barbarus vertit *Schiacciati*. An potius propendula? Certe delumbes, & delumbati in anteriorem partem pendent. *Sciancati*.

DENTES. *Vitr.* l. 6. 11. Fultura in ædificiis ad modum ferræ; qua forma dentes in ore animalium seriatim sunt dispositi.

DENTICULI. Ornamentum Zophori in epistyllo ordinis Jonici, ad humanorum dentium similitudinem. *Vitr.* l. 4. 1. *Dentelli*.

DESIGNATIO. Cicero. *Disegno*.

DESPUMO, as. Metaphora ab iis, qui spumas auferunt ab ollis ardentibus, translata, dicit Vitruvius cote despumare pavementum, idest abstergere, & levigare. *Dar l'orso*. Parietes etiam despumati dicuntur, cum illis suprema manus imponitur purioris calcis attritu. *Lisciare*. Item despumari lateres dicimus, cum alii ab aliis atteruntur, ex quo æqualitatem & nitorem quendam accipiunt. *Arrotare*.

DESTINA. Fit ab antiquo verbo *stano*, vel *stino*, quod erat *sto*, ex quo verbum *destino*. Columnam significat. Utitur hac voce Lucilius. Arnobius etiam Atlantem Cæli tibicinem, & destinam appellat.

DIACOPÆ. Incisiones ad aquas deducendas. *Ulpianus*. Vide *Incilia*.

DIÆTA.

DIÆTA. Exponi solet de pluribus cubiculis simul junctis, ut ex altero in alterum fiat transitus; quæ connexiones cubiculorum plures vel pauciores in iisdem ædibus produci solent, pro earum scilicet amplitudine. *Appartamenti.* Videtur tamen certum, Diætam sumi etiam pro coenaculo. Sidonius Epist. l. 2. 2. *Ex hoc tritlinio fit in diætam, sive cœnatiunculam transitus.* Et quoniam in coenaculis, & inter epulas, eruditos sermones Philosophi fociabant, ex quo Platonis convivium, & Plutarchi Symposiacæ quæstiones celebrantur, inde factum, ut etiam nunc alicubi diætæ appellentur coetus Patriciorum, & Procerum, qui negotia publica, & quæ ad ordinationem pertinent publici status, pertractant. Antiquitus id apud Germanos factitatum inter epulandum, tradit Tacitus de Morib. Germ. *De pace, & bello plerumque in conviviiis consultant.*

DIAGRAMMA. Vitruvius, quod alibi vocavit deformationem grammicam, iterum appellat Diagramma. Figura per lineas ruditer expressa.

DIAMICTON. Latine permistum. Structuræ genus, quo medii parietes fractis cœmentis farciuntur. *Plinius.* Ubi quidam corruptè legunt Dictyotheton, vel Dictyoton.

DIASTYLOS. Dicitur de columnis ordine laxiore dispositis. *Vitr. l. 3. 2.*

DIATHYRA. Vide *Prothyra.*

DIATHESIS. Apud Vitruvium l. 1. 2. est dispositio.

DIATONI LATERES, vel lapides. Genus lapidum, quos Vitruvius l. 2. 4. frontatos ab utraque fronte terminante parietem, itemque Diatonos appellat. Frontati dicuntur, quoniam duplici fronte ad utramque muri partem per totam ejus crassitudinem pertingunt; colligatique per latitudinem utramque structuræ faciem terminant. Diatoni autem vocantur, quoniam admodum per latum extenti sunt; id enim Græcis est Diatonos. Philander in aliis Codicibus Vitruvianis scribit legi Diatoros, quod

quod Latinè est penetrantes, quam lectionem æquè probat Baldus. *Muro a due teste di mattone, o di sasso.*

DIATOROS. Vide *Diatoni Lateres.*

DIAZOMATA. *Vitr.* l. 5. 7. Divisiones ordinum in theatri sedilibus. Sumi etiam solent pro spatiis plateolarum, gradibus scalarum, interjectis; cujusmodi relinquuntur in domorum scalis, itemque inter gradus & januas templorum. *Ripiani.*

DIDORON. Quod est longum pede, latum semipede. Ex Græco mensura est duorum palmorum. *Vitr.* l. 2. 3. Plinius docet cum Vitruvio ab antiquis Græcis *Doron*, manum, seu palmam fuisse dictam: ex quo non solum habemus vocem *Donum*, quod a manu dicitur; sed etiam mensuram duodecim digitorum, quam a palma palmum majorem, seu Dodrantem vocamus. Ea verò vox *Doron* licet in suo simplici non sit in usu, manet tamen in compositis; ac Didoron, Tetradoron, Pentadoron, vocamus lateres in structuris ædificiorum, qui duorum, quatuor, vel quinque palmorum longitudinem habent.

DIGITUS. Modulus aquarius, cujus diametros digitalis est. Habet locum in mensuris aquarum; quæ ab aquæductibus derivantur. *Paulus.*

DIOPTRA. *Vitruvius.* Dicitur a dispiciendo, vel explorando. Machina Geometrica libratoria, qua latitudo, altitudo, & longitudo, etiam ex longinquo, dignoscitur. Aquarum librationibus, iisque deducendis, & dividendis inservit.

DIPTERUS, a, um. Duas alas habens. Dipteræ columnæ, duplex ordo columnarum; dipterum templum, duas columnarum alas habens. *Vitr.* l. 3. 1.

DIPLYNTII, & Triplynthii parietes. Qui constant duorum, vel trium laterum ordine. *Vitr.* l. 2. 8. *Muro a due, o tre ordini di mattoni.*

DISPOSITURA. *Lucretius.* Et

DISPOSITIO. Ordinatio. Architecturæ pars præcipua, de qua agit Vitruvius l. 1. 2. Ab eodem definitur: *Rerum apta*

apta collocatio, elegansque in compositionibus effectus operis, cum qualitate. Idem Magister ejusdem species statuit Ichnographiam, Orthographiam, & Scenographiam.

DISTAGA. Latinè duplex contignatio. Licèt intelligi soleat, quarum altera alteri superimposita, apertaque & patens est; cujusmodi sunt in theatris tabulata, quæ dicimus *Palchetti*, adhuc tamen usurpatur de omni ædificio, sive sit theatrum, sive navigium, sive quid simile bipartitum. *Pollux.* Dicitur autem distega a stega, quæ Latinis est contignatio; & quamvis propriè usurpetur de navibus, ut accipitur a Plauto in *Bacchid.*, nihilominus ad quamcumque contignationem notandam idoneum est vocabulum. Hinc etiam tristega, quod tres contignationes habet, & hypostega, quæ est contignatio tecta, cui opponuntur hypetræ. *Contignazione.*

DIVERSORIUM. Hospitium, quo ad tempus commorandi causa divertimus. *Cicero.* Alloggiamento.

DIVERSORIOLUM. Parvum diversorium. *Cicero.*

DIVERTICULUM. Via transversa, quam quis iniecit, relicta via, quam instituerat. Servio viæ sunt a latere viæ militaris. Singularem acceptionem habet in aquæductibus, qui sæpe in decursu a recto primoque tramite, aliò divertunt, propter opportunitatem, & faciliorem aditum. Diverticulo dextrorsum, diverticulo sinistrorsum, formulæ sunt crebrò usurpatæ a Frontino.

DIVIDICULA, orum. *Dividicula*, inquit Festus, *Antiqui dicebant, quæ nunc sunt castella, ex quibus a rivo communi aquam quisque in suum fundum ducit.*

DOLABRA. Mirum est Lexicarios dolabræ ædificatoriæ non meminisse. Adhuc tamen magis demirandum, afferri exempla ædificatoriæ, cum exponunt fabri materiarii dolabram, quæ ascia etiam dicitur. Quod verò genus instrumenti vocandum sit dolabra ædificatoria, adhuc non est compertum. Academici a Furfure vocem *Beccastrino*, quam Latinè reddunt *dolabra*, sic exponunt:

Sorta di zappa grossa, e stretta, che serve per cavar sassi.

Non admodum arridet, Ligonis genus vocari dolabram: nam palus ferreus, quo cæmentarii saxa eruunt, Ligonem non dixerim, licet ferrum sit angustum crassumque. Romæ in Columna Trajani cernuntur secures, acie unica & simplici, acuminatæ ex altera parte. Sunt qui eas, dolabras censeant. Redarguit tamen eos Scriptores Palladius l. i. c. ult., ubi meminit securis dolabrata, quam opinor appellari, quæ ferro constat leviter arcuato, ex una parte acuto, ex altera ad modum securis quadrata acie, cum ligneo manubrio, & vulgo dicitur *Gravina*: cujusmodi forte sunt commemorata instrumenta in Columna Trajani. Dum enim Palladius recenset secures dolabratas, profectò dolabras, secures dolabratas non esse significat. Superest proinde ut dolabram dicamus palum ferreum; planum a capite, ex parte infima acutum, aptum ad diruendum, & eruenda saxa silicea, præfixis maximè cuneis ferreis. *Palo, Paletto, Piccone*. Eos postremò palos, si caput non planum habeant, sed in aciem securis formatum, tunc illos non dolabras, sed secures dolabratas dixerim, ut arcuatum ferrum, superius expositum.

DOMA, atos. Græcanica notione tectum est; sed strictiùs Architecti domata appellant, quæ supra totam domum, vel templum, ac proinde supra ipsum tectum, assurgunt. Hujusmodi sunt turriculæ, & speculæ, quæ supra tectum, & liberum exhibent latè prospectum, & veluti corona quædam & umbella, ædificio, ipsique potissimum tecto, ornatum addunt & dignitatem. *Loggia.*

DOMICILIUM. Domus, sed ubi paulo diuturniùs quis habitavit; vel ipsa habitatio diuturna. Nam qui ad breve tempus alicubi habitat, & inde digreditur, domum ibi dicitur habuisse, non domicilium. Licet verò quispiam conductitiam domum incolat, dummodo cum familia & rebus suis stabili perpetuaque sede ibi degat, habere ibidem domicilium verè dicitur.

Do-

DOMUNCULA . *Apulejus* , &

DOMUSCULA . Parva domus . *Idem* .

DOMUS . Structura ad habitandum stabilis , fixaque , tecto præcipue & parietibus constans . Stabilem fixamque dixi ; neque enim domum dixeris navim , licet in diuturna navigatione , aut plaustra Scytharum . caret domo pars non exigua terrarum , ubi nemora indigenæ habitant , cujusmodi præ aliis sunt Hyperborei , & Arimphæi . Minimum ab his distant , quibus marinarum testudinum , ut Plinius refert l. 9. 10. operimenta sunt tectum ; aut Mauri , quibus scirpi fragiles palustresque conficiunt teguriola . Atheniensibus Euryalus , & Hyperbius fratres primi commonstrarunt Domorum usum ; specus illis antea pro domibus erant . Non omittam indicare Cyrenaios quosdam populos sale , e montibus suis exciso , tamquam lapide , sibi domos , si Plinio credimus , comparasse . Romanos autem constat domos humiles , cum ipsi viri essent , culmis frumentaceis operuisse . Iidem , elisis postea primævæ disciplinæ nervis , ad eas marmorearum ædium aurearumque moles extollendas progressi sunt , quas paucis complexus exprobravit Seneca ad Lucilium : *Culmus liberos texit ; sub marmore atque auro servitus habitat* . Senecæ Plinius amœbœum canit , vetustis Romæ ædificiis cum Caji , & Neronis ædibus , comparatis : *Quorum agri minorem modum obtinere , quam cellaria istorum* . Non est ambigendum , postquam cavernas , ut dixi , incolere vetustissimos mortalium tædium cepit , e luto prima habitacula fuisse ruditer extructa , prædocentibus hirundinibus , quæ ex eadem materia nidos concinnant . Ad earum imitationem casas luteas primus , teste Plinio , extulisse fertur Doxius , Celei frater , qui Jacobi Hæbræorum Patriarchæ tempore vixisse traditur . Furcis postea , cervisque , & ramalibus tecta ea tuguria ad majorem firmitatem . Necessitati nimirum , non elegantiae & deliciis frugales illi studebant . Verum de primævo more habitandi , & incrementis ædificio-

ficio-

ficiorum post inolefcentem paulatim per ætates luxum, vide plura apud Vitruvium l. 2. 1.

DORICUS ORDO. A dispari Numinum conditione, quibus templa erigebantur, ipsa multiplicis structuræ ratio desumpta est. Triplex est Deorum classis, fortium, delicatiorum, & mediorum. Fortibus, Marti scilicet, Herculi, Palladi &c. structura Dorica, severior & gravior, assignata est. Delicatis, ut Veneri, Proserpinæ, Floræ &c. ordo Corinthius adscriptus est, mollior & venustior. Mediis, ut Junoni, Dianæ, Baccho &c. Jonicus ordo est additus, ex firmo & gracili, severo & concinno temperatus. Nam Tuscanica structura, quoniam simplex erat & rudis, agrestibus ædificiis, profanisque, nec Diis, nisi forte silvestribus & Inferis, adhibebatur. Doricus itaque ordo totus est in imitatione naturæ; ejusque firmitatem, & gravitatem operum redolet. Non folia & cavliculos, sed solidam prominentiam admittit. Neque verò idcirco omnem respuit ornatum, ut ordo Tuscanicus, sed iis dumtaxat ornamentis gaudet, quæ firmitudinem operi, majestatemque conciliant. A Doriiis dicitur, apud quos originem habuit. Eum verò ordinem omnium fuisse antiquissimum, ex ejusdem origine licet conjicere. Cum enim Græci antiquitus sanum Apollini constituissent; animusque iisdem esset columnis illud ornare, parum gnari symmetriarum, virilis pedis vestigium dimensi sunt: cumque invenissent vestigium pedis sextam esse partem in altitudine humani corporis, eum commensum in columnas transtulerunt: atque inde in Doricis columnis, ut a corpore virili, gravis quædam & virilis proportio dignoscitur. Cum verò iidem Græci ædem postea Dianæ condere statuissent, ex foeminea matronarum figura, ornamenta quædam in basi & capitulis accersiverunt. Quod cum Jones præstitissent, ab eorum nomine ordo Jonicus appellari cepit. Postremò ulterius progressi ad puellarum virginum similitudinem, elegantius quiddam floridiusque commenti sunt:

sunt: ex quo Corinthii ordinis symmetriam, omnium venustissimam, retinemus. *Ordine Dorico.*

DORMITORIUM. Cubiculum somno capiendū assignatum. *Plinius.*

DURETA. Vas amplum in balneis, in quo sedentes lavari solebant, Hispanica voce Duretam nuncupari, scribit Suetonius in Augusto 8. 2.

E

ECCLESIA. Græcè coetus, conventus. Item locus ipse conventus: sic enim aulam publici consilii vocabant Athenienses: quod respexit Plinius ad Trajan. l. 10. 3. *Bule, & Ecclesia consentiente.* Quoniam verò Vitruvius l. 7. 5. expressè habet Ecclesiastirion pro parvo theatro, dubitari non potest, Ecclesiam antiquis etiam theatrum fuisse. Apud nos Templum est, ubi Fideles congregantur.

ECCLESIASTIRION. Vitruvius tradit, minusculum quoddam theatrum a Trallensibus Ecclesiastirium fuisse dictum; locumque fuisse, in quo ad colloquendum homines convenirent. Proinde Ecclesiastiria etiam dicerem ædiculas, vel aulas psallendo, divinisque rebus audiendis constitutas. *Oratorii, Congregationi, Confraternite.*

ECHINOMETRÆ. Formulæ matrices e creta, gypso, argilla, vel simili materia in cavum actæ, quibus fustum æs figuram accipit. *Matrici.*

ECHINUS. Aquatile testaceum, orbiculatum, & undique spinosum. Spinas habet pro pedibus, quas idcirco detritas sæpe deprehendimus. Eiusdem figuræ animal terrestre, alio nomine ericius, & erinaceus. In Architectura Echinos dicimus tegumenta castanearum, ad eandem formam spinosa. Ea verò adaperto cortice seriatim di-

disposita capitulis Dorici, Jonici, & Compositi ordinis adsculpuntur. Id genus ornamenti, quoniam ovis admodum simile est, appellamus *Ovoli*. In Tuscanica symmetriam eadem pars, sive planum, quod est inter plynthum, & anulos, licet echinis careat, adhuc nominatur Echinus, & Italis *Ovolo*. Adhibentur etiam Echini in cymatiis, integra, vel dimidiata sculptura; iisque hamata spicula interponi solent, quasi ad eosdem scindendos. Dicimus etiam tectum echinatum, vel quod spissis scabrisque tegulis componitur; vel quod coronides habet ex opere echinato.

ECHINATUM TECTUM. Vide *Echinus*.

ECPHORA. Vitruvius l. 6. 2. Ecphoras more suo Græcè vocat, quod interdum etiam appellat Latinè projecturas. *Sporti*.

ECTYPA SIMULACRA. Ex Plinio sunt, quæ prominent, extantque; sicut Entypa, quæ intus depressa sunt & incisa. Hæc ad sculpturam, illa ad sculpturam pertinent. Et Ectypum capri simulacrum sic exposuit Juvenalis Sat. 1.

*Criminibus debent hortos, prætoria, mensas,
Argentum vetus, & stantem extra pocula caprum.*

Postyca verò simulacra, eodem Plinio autore, alteram tantummodo imaginis partem ostendunt. Commemorata imaginum genera Dibutadem primùm monstrasse, idem addocet Plinius. Usurpantur hæ voces plerumque in gemmis anularibus, incisis, vel extantibus figuris, impressis.

ECTYPUS, a, um. Sculpturas ectypas vocat Plinius, quæ in ipsis typis formantur. *Matrici*.

ELÆOTHESIUM. Latinè unctorium. Pars balnei. Vide *Balneæ*.

ELECTRUM. Vide *Succinum*.

EMBLEMA. Ab inferendo, notione Græcanica, emblemata appellantur metallica ornamenta, item gemmea, marmorea, atque adeo serica, & byssina, quæ in mensis,
va-

vasculis, fellis, parietibus, & pavementis fieri solent. Inferuntur autem tessellis, vel segmentis ita colligatis, aut coagmentatis, ut imagines pennicillo depictas repræsentent. In vestibis apposita eximi facillè possunt; & plumati, undulati, scutulati operis nuncupantur. In pavementis, & parietibus vermiculata, musiva, tessellata dicuntur opera; in ligneis structuris segmentata. *Opere a musaico, Intarsature*. Universum hoc ornamentum genus in poculis, vasibus, toreumatis, & similibus, si insertum detrahi potest, crusta appellatur, qua acceptione legitur apud Ciceronem; si non potest divelli, opus anaglypticum dicitur.

EMBATER. Vide *Embolus*.

EMBOLUS. Quidquid in structuris & machinis, cum vi penetrandi aliquò inditur, embolus dici potest. Vitruvius l. 10. 12. lignum teres, reductile, quod modiolorum cavitates implet, embolum nominat. Fortasse quid simile est Embater apud eundem l. 1. 2. cujus vocis, quæ ingressorem sonat, germanam significationem adhuc quarunt Interpretes. Embolum Italicè dixeris *Maschio*.

EMINENTIA. Appositè eminentiam Latine dicimus opus anaglypticum. *Rilievo*. Sculptura integræ, dimidiæ, levioris, vel depressioris eminentiæ; ut quidpiam in marmore, ære, ligno, aut opere plastico diversimode extat, eminetque.

EMINULUS, a, um. *Varro*. Sculpturæ eminulæ, quæ parum eminent. *Rilievo smaccato*.

EMISSARIUM. Ostium ad deducendas aquas extructum, cum ligneo, vel ferreo repagulo reductili. Item emissarium vocat Vitruvius l. 8. 7. foramen in Castellis aquæductuum, quod aquam recipit ad eandem emittendam, & in privatos usus, vel publicos distribuendam. Sunt tamen qui ibi pro emissario, legunt Immissarium.

EMUSSITATUS, a, um. Sic legit Festus in Plauto, ubi amussitatum vulgò legitur. Et Aldina quidem editio, aliæque castigatiores Emussitatum habent. Nec id solum

L

pro-

propter facilem transitum ex *a* ad *e*, & e contrario; verum etiam a voce examussum, ex qua emussum, quasi examussum.

EMPLERCON. Vitruv. 2. 8. structura exterius polita, intus farctura rudi coagmentata. Sic appellatur notione Græca, a capillis mulierum, qui a fronte compti sunt, interius ornatum non habent: ut observat Salmasius in *Solin.*

EMPORIUM. Forum nundinarium. *Emporio, Mercato.*

ENCARPUS. Vitruv. 1. 4. 1. Sertum, vel potius textura ex foliis, floribus, pomisque complicata. Non solum epistyliis columnarum Corinthii, & Compositi ordinis, verum etiam in antepagmentis, conspicuisque aliis partibus apponi solet. *Festone.*

ENTASIS. Latine intentio, vel inflatio. Dicitur a Vitruvio medius columnæ scapus, ubi eadem molliter intumescit. *Pancia della Colonna.*

ENTYPA SIMULACRA. Vide *Eclypa.*

EPAGON. Vide *Artemon.*

EPHOEBÆUM. Pars palæstræ, puberum exercitationi addicta.

EPIBATHRA. Machina, vel pons scansorius; utroque enim modo exponitur.

EPISCENIUM. Vitruv. 1. 7. 1. Quod est supra scenam; ut proscenium, quod est ante, postscenium, quod est post scenam.

EPISCHIDION. A Vitruvio accipitur pro cuneo, quo ligna finduntur.

EPISTOMIUM. Varro. Latinis oris obstructio. Æreum instrumentum, vertibulum in medio pertusum habens, quo admittitur, vel prohibetur aqua. Eodem instrumento elicitor aqua ex aquæductibus, & vinum e doliis, ad usus domesticos.

EPISTYLIIUM. Non est columnarum capitulum, vel capitellum, ut omnes Lexicarii adversus omnes Architectos affirmant. Vitruvius pluribus in locis ea distinguit; tertio vero capite libri tertii primum de capitulis, postea de

de Epistyliis distinctè clarèque dissertans, ait: *Capitulis perfectis, respondent symmetriæ epistyliorum*. Adverte Plinii lapsum, qui errandi ansam cæteris dedit l. 36. 23. ubi scripsit: *Columnis spiræ subditæ, & capitula addita*. Dicendum erat, bases & capitula scapis addita, non columnis. Columna suas partes habet, basim, scapum, & capitulum. Epistylium, ut vox Græca sonat, supra columnam est; eamque partem occupat, quæ ad modum trabis supra columnas excurrit. *Architrave*. Accipi etiam latius solet pro integra trabeatione, quæ acroteria, cymatium, coronam, Zophorum, & quidquid est supra columnas, complectitur. *Finimento*. **EPITITHIDÆ**. Latine superimpositiones. Suprema membra coronidis, quæ ædificiorum fastigio, vel columnis adduntur. *Finimenti*.

EQUESTRIA. Locus in theatro, ubi equites spectabant. Qui autem iisdem erat attributus lege L. Roscii Othonis, quatuordecim gradus continebat; eratque inter orchestram, ubi Senatores assidebant, & caveam, ubi populus spectabat. *Horatius*.

*Sedilibusque magnus in primis eques,
Othone contempto, sedet.*

EQUILÆ. Equorum stabulum.

ERGASTULUM. Carcer agrestis, ubi servi vincti ad opus faciendum detinebantur. Differt a carcere, quoniam in hoc autoritate publica Magistratus liberi homines, ibi herorum privato iudicio servi puniebantur.

ERGATA. Machina tractoria omnium vulgatissima, cui ab operando ex Græco nomen. Proximè accedit ad fuculam; sed ergata erecta est, & perpendiculariter plano insistit; ideoque solis animalibus agitur; cum fucula quovis inani pondere circumrotetur. Utrique vectes suppetunt, & in medio tympanum: fucula tamen, cum sit supina, axem habet duplici nitentem cardini; unum dumtaxat inferius habet ergata, cum idoneo ad volutandum foramine. De utraque fusè agit Vitruvius l. 10.

- Ergata** Italica *Argano*. Sucula apud Barbarum *Naspo*, *Molinello*.
- ERISMA**. Vitruvio est idem quod arcus, seu pila, opposita muro inclinato ad fulturam. Vide *Anterides*. Idem Magister mentionem habet erismatum; ubi loquitur de scalis nauticis. Habent quippe in machinis scansoriis eandem vim, ac in ædificiis.
- EROGATORIUS MODULUS**. Vide *Acceptorius*.
- EVERGANÆ TRABES**. Occurrunt apud Vitruvium l. 5. 1. Latine dixeris validum opus præstantes. Philander & Barbarus exponunt compactiles; ideoque firmiores & stabiles.
- EURIPUS**. Proprie significat fretum angustum, cujusmodi occurrit inter Aulidem Boeotiae, & Euboeam insulam, quod est maxime tempestuosum. Euripi in Circensibus septum erant lapideum cum fossis. In iis vino plenis navales ludos edidisse Heliogabalum, author est Spartianus. Julius Cæsar, Elephantorum spectaculum editurus, Circi arenam euripis circumdedit, cum antea lapidibus, & clathris ferreis cingeretur. Eos deinde Nero sustulit; a quo tempore nullos in Circo fuisse euripos, memorat Plinius.
- EURYTHMIA**. Proprie numerorum concentus. In re architectonica est, ut sunt verba Vitruvii, *Venusta species, commodusque in compositionibus membrorum effectus*. Philander concinnitatem Latine reddit. Optima est partium distributio; nexus, & symmetria. *Ordine*.
- EUSTYLOS**. *Vitruvius*. Ordo columnarum, in quo spatium intercolumnii æquat crassitudinem trium columnarum.
- EUTHYGRAMMUS**. *Vitr.* l. 1. 1. genus regulæ, quod Philander rectilineam reddidit: est regula rectæ ipsius lineæ directrix; quæ circini usum regit.
- EXCALTATIONES**. Leguntur apud Scriptores Historiæ Augustæ, & præsertim apud Capitolinum in Albino. Lavacra erant in balneis muliebria, quibus viri, nisi admodum molles essent, nunquam, aut raro utebantur.

Ex-

EXCUNEATUS, a, um. Vide *Cuneus*.

EXEDRA. Vox est apud eruditos obscuræ indaginis. Budæus cellam studiariam exponit. Alexander ab Alex. cubiculum esse scribit columnis fultum, cum excisis spatiis; quibus prospectus erat in viam. Alii ex Cicerone conjiciunt, cellam fuisse ad colloquendum cum amicis, aut meridiandum. Polluci idem est, ac coenaculum. Locum fuisse ad sedendum constat ex notione Græca. Certè sedilia erant in porticibus, ubi Philosophi, & Rhetores disputationibus exercebantur. Equidem quid simile fuisse existimaverim porticibus umbellatis, ubi viri Patricii Neapoli conveniunt, & propria habent sedilia. *Seggi*. Apud Vitruvium tamen lib. 6. 5. Exedræ, ut exponit Barbarus, cubacula majora erant in ædibus, ubi ad colloquium exteri excipiebantur; vel ubi somnus per æstatem interdiu capiebatur.

EXEMPLAR, & Exemplum. In artefactis est prima dispositio operis. *Modello*. Statuunt nonnulli, exemplar esse quod primùm conficitur. *Originale*. Exemplum verò quod ad hujus fit imitationem. *Copia*. Sed hoc discrimen Scriptores optimi non observant.

EXPRESSIO, onis, &

EXPRESSUS, us. Vitruvius l. 7. 3. expressiones vocat partes eminentes in cælaturis. *Parti rilevate*. Idem l. 8. 7. ascensus aquarum violentos per fistulas in aquæductibus, expressiones appellat.

EXOISTRA. Projectionem apud Latinos sonat. Significatione olim scenica & theatriali, machina erat compacta, sublicis & longuriis, quæ sustinebat sellam, ex qua recitabantur in theatro, quæ secretò patrata erant in ædibus, ut ostendunt exempla Sophoclis in *Ædipode*, & Plauti in *Amphitryone*, & *Casina*. Significat etiam projecturas tegularum in summitate parietum, quæ eos ab imbre defendunt, ornatumque simul præstant, & munimentum. Postremò exoistra ponticulus est sublicius, qui in oppugnatione urbium, ex turribus ligneis cum
ar-

armato milite in muros hosticos admovebatur.

EXSCALPO. *Cato*. Excavo, Incido.

EXTRUCTIO. Ædificandi actus, & ipsum ædificium.

EXTRAMURANUS, a, um. Quod est extra murum. *Lamprid.*

EXTRUO. Ædifico.

F

ABER. Ab opere faciendo dicitur. Nomen est iis omnibus commune, qui artibus faciundis dant operam, ex quavis illæ sint materia, excepta cera, gypso, & similibus, qui Plastræ dicuntur. Usus vocis fere est cum adjectivo, quo coarctatur, & trahitur ad expressiones singularum ar-

tium: Faber ferrarius, ararius, tignarius, cæmentarius &c.

FABRICA. Non est ædificium dumtaxat; sed ipsam quoque Fabri officinam significat. Singulari nomine commemorantur fabricæ armorum, quæ publica erant ædificia, cudendis, & expoliendis armis erecta; cujusmodi erant, scutaria, clibanaria, hastaria, sagittaria &c., quas prolixè recenset digeritque Pancirolus in Comment. ad Notitiam Imperii. Fabrica a Vitruvio definitur, *Continuata, ac trita usu meditatio, quæ manibus perficitur ex materia cujuscumque generis est opus ad propositum deformationis*. De Fabricis civilibus vide quæ diximus in voce *Ædificatio*.

FABRICATIO. *Cicero*.

FABRICATOR. *Cicero*. Qui fabricat.

FALBRE, is. Aliis Phalere, neutro genere. Occurrit apud Varronem. Quod sit Architecturæ opus, negat Calpinus erui posse. Describit ibi Varro avium theatridion; & Falere vocat suggestum arcuatum, supra quem spaciari

tiari licet in ambitum; infra verò anates e stagno revolantes stabulari solent. Martinus Falere referre videtur ad pilas, quæ mari & fluviis opponuntur, ad aquarum impetum retundendum. Non obsto, pilas illas littoribus immolitas aptè dici posse Faleria; sed Varronis locus est de stagnis avium, non de littorum molitionibus. Faleria a falis dicuntur, quæ ab altitudine appellantur, vetusta Etruscorum voce, qui Falandum, cælum nuncupabant. Falas proinde, & faleria non abnuerim dici pilas lapideas, cum pulvillis orbiculatis ad ovi figuram, quæ substrui solent in atriis ædium, & in peristyliis, claustrisque coetuum Religiosorum; præstantque opportunitatem sedilium. *Colonnette, Cordoni, Ripari a colonnette*. Falæ insuper, rotundæ erant in Circo turriculæ lignæ, teste Vitruvio, ovi figuram referentes in fastigio, non ad usum spectatorum, ut lignea sunt illa podiola, quæ Itali vocamus *Palchi*, exhibentia commoditatem sedilium, locumque ad spectandum, quemadmodum explicari solent; sed ad notandum numerum, curriculorum. Constituebantur eadem ad tempus ipso ludorum die, quibus peractis removebantur. Agrippa primus illas curasse dicitur. De iisdem Juvenalis:

— ante falas, delphinorumque columnas.

Quidnam autem columnæ, & delphines in Circo fuerint, ex verbis Cassiodori monet Georgius Merula. Columnæ obelisci erant; cujusmodi prægrandes in Circo Maximo Augustus extulit. Confiti illi erant prope euripum, vitrei maris imaginem referentem. Ad obeliscorum, quos Juvenalis columnas vocat, ornatum delphines marmorei ludebant; vel marmoreæ, ut aliis placet, Nereides vectæ delphinibus eminebant.

FALÆ. Vide *Falere*.

FAMILIARICÆ CELLÆ. Vide *Cella*.

FANUM. Templum. Perottus ducit a Fauno, quia parum interest inter fanum, & faunum. Ineptiæ meracissimæ. Dicitur a fando; quoniam inde fata, idest effata, &
re-

responsa Deum petebantur : vel potius a Pontifice , qui , certa verba fando , illud dedicabat . Aedes nonnullis Diis dicatas Fana potius quam templa Veteres appellabant . Hinc Fana Cybeles ; & fanatici dicti Galli , qui eam bacchantes , furore correpti , cum incomposita corporum iactatione sequebantur . Eadem Fanaticorum appellatio Hæreticis fuit emotæ mentis , & furiosis .

FARCTURA . Oppletio , fere ex vili materia ; ut structuræ sunt extrinsecus marmore incrustatæ , intus vili cæmento exsaturatæ . Vitruvius ; *Monumenta facta ex marmore , intrinsecus calcata farcturis* . Id genus parum firmum . Magister idem pronunciat l. 1. 8. propterea quod ex raritate cæmentorum fit , ut calx ab arena discedat , & paulatim coagmentatio dissolvatur . Quam ob causam addit concidisse prope Urbem Romam quædam monumenta ex marmore quadrato , farcturis intus oppleta . Monet autem eam structuram sustentandam esse ansis ferreis , in fronte , plumbo indito , colligatis . Item farcturæ nomine materiam dicimus cæmentitiam , quæ medium spatium inter duas parietum frontes implet , & farcit . Id Plinius dixit medios parietes farcire cæmentis . Farctura pro actu , vel ratione farciendi , apud Columellam legitur .

FASCIA . In epistyliis ornamenta sunt ad modum tæniarum . Gradatim apponi solent . Prima , secunda , & tertia fascia in Ionicis , & Corinthiis epistyliis locum habet . In portarum vero antepagmentis prima fascia a Vitruvio l. 4. 6. dicitur Corsa , de qua egimus proprio in loco .
Fascia .

FASCIOLA . Parva fascia . *Cicero* .

FASTIGIUM . Summitas ædificii . Vide *Tectum* .

FASTIGATUS , & Fastigiatus , a , um . In fastigii acumen erectum .

FAVI . Vitruvius l. 7. 1. sic appellat lapillos exagonos , quibus sternuntur pavimenta ; aliaque ædificia , ut porticus , diætæ , solaria , & præcinctiones fontium , ornatum

tum accipiunt. A favis, seu cellis apium, quæ eadem figura constant, nuncupantur. Id opus e sectili marmore, & versicoloribus calculis, Græci vocant Lithostrota. Occurrunt passim ejusmodi emblemata, ac præsertim in templorum veterum pavimentis. Idem ibidem Vitruvius ita scribit: *Nulli gradus in scutulis, aut trigonis, aut quadratis, seu favis extent.* Ubi vides cum favis recenseri lapillos alios, quibus pavimenta exornantur. Trigona sunt calculi triangulares, a quorum commissura fit opus amygdalatum; nam triangulari fere figura ipsæ constant nuges amygdalæ, ut suo loco est notatum. Quadrata sunt tessellæ, seu tessellæ, quarum figura quadrata est, ut forma cubi. Tesseras paulo infra recenset Magister, quæ grandiusculi sunt lapilli, item quadrati. Scutulæ sunt orbiculares & rotundæ; nec proinde dicuntur a scuto, vel scutulo, in quo deceptus est Barbarus, qui commemoratam in Vitruvio vocem *scutulis*, reddit *scudo*. Neque enim *scutulis* est a scutulo, sed a scutula quæ est virga, Græcis scytale, consueta apud Latinos permutatione y in u, ut Sylla, in Sulla. Clarè Palladius l. 1. 9. *Testaceum accipiant pavimentum, vel marmora, vel tesseras, vel scutulas.* Sunt proinde in pavimenti scutulæ calculi teretes & rotundi, ad modum virgulæ. Salmasius idem habet virgatum opus, & scutulatum. Nec nisi scutulis ejusmodi ornata erant faga Gallorum, de quibus Virgilius l. 8. *Virgatis lucent sagulis.*

FAVISSÆ, arum. Duo significant ex Festo, & Varrone, apud Gellium. Primum cisternam munitam, cum aquæ copia, ad usum templi. Iterum cellas cisternis similes, ubi condebantur vasa, & ornamenta templorum, usu detrita, aut quomodolibet vitiata. Valerius Soranus apud eundem Gellium favissas, quasi flavissas putat dictas, quòd, inter alia, pecuniam flatam, idest conflam, & signatam conderet. Vossius a foveis dictas existimat. Hunc ut sequar, inclinatur animus.

FAMORA. In triglyphis Dorici epistilii sunt plana exstantia

M

in-

inter canaliculorum cavitates. *Tria* in singulis triglyphis numerantur, æquali spatio relicto canalibus, quos amplectuntur: sunt autem ad metopas constituta. Appellationem habent a similitudine humanorum femorum, quam partem erectam referunt. *Pianetti, Pianuzze.*

FENESTELLA. Parva fenestra. In re munitoria sunt in muris spiramina ad explorandum. Item relicta in iisdem multiplicis figuræ foramina prope pinnas murorum, a quibus tutius tormenta, & missilia evibrantur. Visuntur etiam alicubi ad portarum latera in ædibus rusticanis, cum expeditis ad defensionem fistulis majoribus, cæteroque ad insidias, & subitas irruptiones amoliendas, paratu. *Feritoja, Balestrieria.*

FENESTRA. Foramen in pariete cum repagulo, ad lumen recipiendum, & innovandum aerem, ne conclusæ ædes putrescant situ, semper molesto, interdum etiam exitioso. Plures, aut pauciores aperiuntur pro domorum amplitudine, & crassitudine, vel exilitate parietum. Translatè posuit Terentius pro opportunitate ad vitia inducenda:

Huic quantam fenestram ad vitia patefecerit!

Socratis est dictum, oportere fenestrata esse hominum pectora. Id si contingeret, in sinuosis illis humanorum pectorum latibulis, minus technarum fraudumque, nec tot malignarum pravarumque cogitationum semina conderentur. Nullus dubito, fenestram insuper ab Antiquis usurpatam fuisse pro armario excavato in pariete, licet hanc nominis notionem Lexicarii non recenseant; ut enim rectè exponit Lambinus illud Plauti *Casin.* 1. 1.

———— *concludere in fenestram firmiter,*
non aliter commodè explicari potest, quam fenestra pro armario accepta.

FERRAMENTUM. Horatius 1. 1. ferramenta appellat omnis generis ad fabricandum instrumenta.

———— *cras ferramenta Teanum*
Tolletis fabri.

FERR-

FERRUM . Metallum notum , quod , in fornacibus subactum & emollitum , omnibus fere artibus , sed ædificatoriæ præcipuum in modum , deservit . Quod ex metallis sciret magis fore necessarium , præ cæteris copiosum , & facilius parabile esse natura voluit . Idcirco auri , argenti-que venis exquirendis maria sulcantur , & quam remotissimè navigat avaritia ; ferri autem fodinæ ubique proveniunt . Cum nullæ fere censeantur artes & fabrefacta , ad quorum usum aliquid ferri copia non conferat ; cum-que edomitum in fornacibus malleorum ictus sustineat , invitaque naturæ duritie , in quascumque fabri jusserint , formas se induat , merito proinde patientiæ typus & symbolum solet efferri . Quamobrem aptè simulacrum , Herculi ab Alcone ferro est positum , ad constantissimam ejus viri tolerantiam in exantlandis laboribus , & periculis adeundis exprimendam . Adjumenta quidem & præsidia nobis ferrum præstat eximia ; sed , si rite ponantur calculi , datique , & accepti rationes subducantur , innumeris humani generis cladibus , agrorum vastationibus , excidiis Urbium , post ferrum inventum , obnoxii sumus . Hinc sapienter Plinius ferrum , optimum , pessimumque vitæ instrumentum nominavit . Ferrum , quasi ferum dicitur . Ejus inventum plerique ad Chalybes , nonnulli ad Dactylos Idæos , nec pauci ad Cyclopes referunt , juxta Ætnam artem ferrariam antiquissimè exercentes . Non levia in ædificiis commoda extant e ferro in laminas attenuato . Conficiuntur præcipuè ex illis canales , qui producti ad extremitates tegularum , ferreisque uncis admodum harpagonum inhærentes , acceptas aquas in tubos & infundibula , item ex lamina structos , reddunt , egeruntque in scrobes expurgatorias , ex quibus postea in cisternas influunt . *Latta* .

FESTRA . Apud Festum ex Ennio , per detractionem syllabæ mediæ , dicitur ostium templi minusculum ; quasi propter suam exiguitatem videatur potius fenestra , quàm ostium .

FIBULA. Vitruv. l. 10. 2. Vinculum, ac veluti clavus, quo ligna neſtuntur. Figura varia elaboratæ deſerviunt colligationibus, quæ fiunt ferreis ſubſcudibus, in capite uſulatis. *Fibbia, Borchia, Fermaglia.*

FIBULATIO. Colligatio per fibulas. Vitruv. l. 10. 3.

FICTILE, is. Subſtant. Plin. Opus figuli. Vide *Figulus*.

FICTILIS, le. Plin. A figulo factum, vel ad figulum pertinens.

FIGLINUM, i. Opus figuli. Plin. Vide *Figulus*.

FIGLINUS, a, um. Ad figulum pertinens. Varro.

FIGULARIS, re. Quod pertinet ad figulum, ut rota figularis. Verſutior rota figulari. Adagium in verſipelles, vel inſtabiles. Plaut.

FIGULINA, æ, ſed uſitatius per ſyncopen

FIGLINA, æ. Officina figuli. Plin.

FICTOR, oris. A fingendo, ideſt formando. Non de figulo ſolum dicitur, ſed de quocumque artifice, materiam ſuam formante. Cicero.

FIGULUS, i. Idem Fictor, & Plaſtes. Qui opera format ex creta. Plinius l. 15. 12. tradit Dibutadem Sicyonium, primum omnium opera ex creta formaſſe. Fabulatores Græci eam laudem referunt ad Prometheum, qui ex luto primum hominem coagulaverit. Horatius.

Fertur Prometheus addere principi

Limo coactus particulam undique

Deſectam, & inſani leonis

Vim ſtomaco appoſuiſſe noſtro.

Nimirum Græci accepta ab Ægyptiis, & Hæbræis monumenta plurima ſacræ Hiſtoriæ ad inania & commentitia inventa verterunt. Docemur quippe ex Genef. 2. rerum omnium conditorem Deum primum hominem de limo formaſſe: quod vel ipſius opera, vel Angelorum miniſterio effectum, ex S. Auguſtino docet S. Thomas apud Cornelium a Lapide. Hinc uſurpare omnes poſſumus verba Job. 10. *Memento, quod ſicut lutum feceris me*. Plaſtice, ſive figulinam facultatem matrem extiſſe

tisse statuariæ, sculpturæ, & cælaturæ, a Pasitele pronunciatum fuisse refert Plinius l. 35. 12. Artem antiquissimam Samii præ cæteris illustrarunt. Hinc samia fictilia, æstimata plurimi ab Antiquis, propter præstantiam cretæ, quæ, in ea Insula, omnium lectissima habebatur. Simulacra & statuæ vetustissima origine fictiles solum erant. Nec verò aliarum tantummodo rerum figuræ ex limo testaquæ formabantur, verum Deorum etiam simulacra: *Senec. de Consolat. ad Helv. Tum per fictiles Deos religiosè jurabatur.* Adde Propertium l. 4. 1.

Fictilibus crevere Deis hæc aurea templa.

Idem Seneca Epist. 90. Tiberonem laudibus extollit, quod in publica coena fictilibus usus esset; additque, homines contentos iis esse oportere, quibus Dii etiam uterentur. Adstrue ejusdem illustre dictum de eodem Tiberone: *Aliorum aurum argentumque fractum est, & millies conflatum; at omnibus sæculis Tiberonis fictilia durabunt.* De urnis, arcisque fictilibus, quæ condendis mortuis erant in usu, vide Salmasium ad Solinum. Apud Athenienses Choroëbum primum omnium figlinam aperuisse tradit Plinius l. 7. 56. Regem verò Numam instituisse septimum Collegium Figulorum affirmat idem Plinius l. 35. 12.

FILUM. Pro linea fabrorum accipit Varro.

FISTULA. In aquæductibus fistulæ plumbeæ aquas deducunt.

Cannella, Cannoncello. Vide Tubi.

FISTUCA. Duplici gaudet significatione. Nam instrumentum est, alto manubrio, latoque pede constans, aptum ad solidandas areas, & pavimenta. *Orso.* Iterum est instrumentum ansatum, ferreis capitibus, trabalique castello innixum; quod in sublime elatum, dejectumque, suoque pondere in subjectum corpus irruens, illud profunde in terram adigit immittitque. Utile est ad palificationes, tam in aquosis locis, quàm in sicco extruendas. Substernuntur hoc instrumento ædificiis pedamenta, quæ superimpositas moles firmissimè sustinent.

Becca,

Becca, Battipalo. De primo instrumento Plinius l. 32. 23. *Pavimenta festucis pavita.* De altero Cæsar Bell. Civ. l. 4. *Hæc cum machinationibus in flumen immiserat, festucisque adegerat.*

FISTUCATIO. Actus exæquandi per fistucam; vel usus fistucæ in solidandis areis, vel immittendis, ut supra, in terram palis. *Palafitta.*

FISTUCO, as. Fistuca æquo. Plin. l. 36. 25.

FISTUCATUM OPUS. Vide *Fistuca.*

FLORES. Ornamenta sunt in epistyliis, & capitulis Corinthii, & Compositi ordinis. Quatuor in capitulis locari solent, juxta quatuor facies, seu latera abaci; itaut singuli in medio emineant, aliquantulum inclinati supra volutarum helices, & mutuò obversi. Antiquitus flos ad modulum rosæ inversæ apponebatur pyramidi, quæ tholo superstruebatur, ut tradit Philander. In capitulis etiam Dorici ordinis rosa apponi solet in medio abaci, vel stellula, aut quid simile ad modum crustæ. *Fiore, Rosa.*

FOCULUS. Parvus focus. *Juven. Sat. 3.*

Focus. A fovendo dicitur. Pars ædium, ubi excitatur ignis, & asservatur. Caminus. Pro domo sumitur passim, præsertim a Poetis. Certare pro aris & focis, *Paroemia* est a Cicerone usurpata, pro labore, operaque adhibita ad defensionem patriæ. Plurimi semper factum est apud Veteres, ut domi luceat focus, ignisque accendatur. Ea primum cura iis, qui in novas ædes, vel in diversoria migrarent. Sic autem Ulysses apud Homerum:

Nunc ante omnia mi luceat in ædibus ignis.

Hinc vetus dictum:

Scilicet accenso domus est ornatior igne.

Appone illud Tibulli:

Me mea paupertas vitæ traducat inertī,

Dum meus assiduo luceat igne focus.

In veteri nummo Vulcanus visitur Laribus, Diis domesticis,

sticis, superpositus, ad indicandum, quod apud Ethnicos pro certo habebatur, Lares Deos, focum, tamquam præcipuam ædium partem, sibi que singulari modo sacram, & dicatam colere. Istuc pertinet illud Plauti in Aulul.

Hæc inferantur in focum nostro Lari,

Ut fortunatas faciat gnate nuptias.

Ut iisdem Diis honos haberetur, coronari solebant foci corona lanea. Propertius Eleg. 4. 6.

Terque focum circa laneus orbis eat.

Adde Ovid. Fast. 1. 3.

Decidit ante sacros lanea vitta focos.

FODINÆ. Ex quibus aliquid effoditur, ut nomen enunciat.

Occulti sunt sub terram certis in locis thesauri metallorum, marmorum, gemmarum, & salis. Vitæ necessitas, & solers mortalium industria in naturæ gremio tectas opes ad usum, & lautitias vertit. Per effracta atque concepta ejusdem naturæ viscera, in intima montium ferro itum est; & comparata a proscissis terræ matris venis vitæ subsidia. Atque utinam subsidia solum, & non impotenti etiam ambitioni, avaritiæque inexhausta, ut ipsæ sunt fodinæ, alimenta. Regionum syllabum, ubi largiore foetura fodinæ proveniunt, vide apud Hofmannum.

FœNICULARIUM, ii. Sic Calepinus mendosè pro *fœnicularius campus*. Legitur apud Cic. l. 12. Epist. 9. ad Attic. Turnebus ad fœnum refert; Calepinus ad locum ubi fœnum asservatur. Nihil horum ad Tullii verba. Ea sic leguntur: *Scribe quæso utrum ipse (Cæsar) in Fœnicularium, an in Campum Martium cogitet*. Expone cum oculatissimo Lipsio Elect. l. 2. 20. Scribe, utrum Cæsar in Campum Martium cogitèt ad comitia, an in Hispaniam ad reliquias belli. Fœnicularius campus locus est in Hispania sic appellatus a copia fœniculi, quod gignit: testis est Strabo l. 4. Cur autem fœnicularium campum pro Hispania posuerit Cicero, non admodum quæ-

quarent eruditi, qui norunt causas, propter quas Cicero in Epistolis ad Atticum obscurè multa, & per gryphos, aut petebat, aut nunciabat.

FœNILE. Locus, in quo asservatur fœnum.

FOLIA ACANTHI. Vide *Calathus*.

FONS. Licet propriè locus sit, ubi aqua scatet, manatque, atque adeo funditur, ex quo fontis etymon; nihilominus etiam artefactæ aquarum aggregationes fontes appellantur. Et nativi quidem, ut numero carent, ita & summa varietate, & miris ubique naturæ proprietatibus, potissimum verò medicamentarii, spectabiles sunt. De his agit Plinius l. 2. 3. Qui sunt arte elaborati, statuis, columnis, alioque ornatu concinnati, fora urbana, & plateas illustant. In viridariis porro virorum Principum imbricatis testulis, Telamonibus, Caryatibus, Hyppodelphinis, & Tritonum buccinis exornati salientes ex fistulis turbinatim aquas, & mirificos lusus spectantibus exhibent. Sed neque fontium perspicuis aquis pepercit vetus superstitio, quin illos, Nymphis, Diisque additis in custodiam deturparet. Sortitiones etiam a fontibus petitas, præsertim a Græcis, eruditè demonstrat Casaubonus ex Pausania in Laconicis. Id autem fiebat vel jactis calculis, animadvertendo numerandoque circulos in aquis succedentes; vel quidpiam conjiciendo, observandoque, num supernataret, aut sideret.

FORCAPS. Præmunitio, constans lateribus geminis angularibus, adversus hostes protentis, alaque interius duplici in angulum coeunte. Propugnaculis caret, quo solum discernitur ab opere cornuto. Non solum in arcibus, verùm etiam ad viarum fauces, & pontium transitus construi solet, ad prohibendum aditum, & infirmiora loca corroboranda. *Tenaglia.* Est etiam apud Vitruvium l. 10. 2. instrumentum duas habens regulas, ferreo axiculo, seu vecte tereti capitatoque nexas, facili compressu, reductuque divaricatis, uti res postulat, brachiis. Usus est ad arripienda, & elevanda pondera.

Ideo

Ideo prædictæ regulæ, seu brachia, dentata interdum sunt, & in extrema parte introrsus recurva & acuminata, ut firmiùs apprehendant. Alia tamen exemplaria pro forcipe, forcem habent apud Vitruvium.

FORI. Pro loco, sive sedili in spectaculis capto usurpantur. *Livius l. 1. Ubi sibi spectacula quisque faceret, Fori appellati.* Sedilia in balneis foros etiam nuncupat Apulejus.

FORICA. Locus, ubi alvi onus dejicitur, sed fere publicus. Item quæcumque immunditiarum publica receptacula, foricas appellamus, quoniam foras extrahuntur. *Fogna, Cesso.*

FORES. Martinius in hac voce, *rarus*, inquit, *singularis*. Non est, quod ad Apulejum confugiat: nam præter Ovidium, cujus adducit locum, *foris, forem, & fore*, dixerunt Plautus, Terentius, Cicero, Horatius. *For*es dictæ, quòd *foris* aperirentur. Duplex portarum ædium usus apud Veteres fuit. Antiquitus enim intro referando impellebantur; quo fiebat, ut porta ipsa intus reciperetur. Hac hodie forma nostræ sunt januæ. Sed cum frater Valerii Publicolæ, ut narrat Plutarchus, de Sabinis triumphasset, domus illi publicè ædificata est, cujus janua non, ut prisca fuit moris, introrsum trahendo, sed in viam publicam pellendo aperiretur. Ex quo fiebat, ut porta Valerii ad aperta, non intus, ut aliæ, reciperetur; sed, in viam publicam explicata, se ad murorum latera extra reflecteret. Et hoc quidem modo omnes omnium ædium januæ apud Græcos pandebantur. Nostris ad hanc formam januæ nullæ sunt, si excipias, quæ in aditu templorum opponuntur interdum reductiles, & quæ ad tutiorem custodiam visuntur per vias in officinis fabrorum. Fenestræ tamen sunt alicubi ad eam formam, præsertim in villicis ædificiis; in quibus, præter interiores alias, adduntur aliæ foras explicandæ, congeminato scilicet adversus ventorum impetus munimento. Ex his habes veram originem *foris*, &

N

fo-

forium. Januæ nimirum erant, quæ more Græcorum, foras in viam publicam impellebantur. Quoniam verò ab hujus generis januis periculum erat ne earum impulsu pellerentur, qui aut forte praterirent, aut pro foribus starent in via, ideo domo exituri solebant prius pulsare intrinsecus propriarum ædium fores, eoque strepitu admonere; qui foris erant, ut sibi caverent, absisterentque, ne læderentur forium impulsu. Duo verò hic discenda se offerunt. Primum id januarum genus anulum, ferreum, sive cornicem, qua pulsantur januæ, introrsus habuisse, cujus percussione foras agentes monebantur, impellendas mox ab exituris fores. Alterum, quod ad discendum occurrit, exhibent Plautinæ, & Terentianæ Comœdiæ. In his fabulis numquam fere quisquam egreditur domo, quin antea crepuisse fores dicantur. *Terent.*

———— *crepuit a Glicerio ostium.*

Plaut. Aulul.

———— *at at foris crepuit; senex
Eccum aurum effert foras.*

Factum nempe id ex usu hujusmodi januarum, ut exposui. At, inquires, si januæ ad hanc formam non erant in usu apud Romanos, sed honoris ergo Valerio præter communem morem concessæ, cur apud Latinos Comicos etiam a populo usurpatas legimus? Occupavit responsionem huic quæstioni Muretus Var. lect. l. 1. 18. nimirum propterea quòd Comœdiæ Latinorum conversæ fuerunt e Græcis; retentæque in iis Græcorum consuetudines, mores, & instituta; ut nomine quidem, usuque Romanæ linguæ, Togatæ dicerentur, paratu cætero a Græcorum Palliatis nihil differrent. Moris fuit præsertim apud Romanos coronari fores. Lauro coronatas triumphantium, palma Oratorum, qui rivales in causis superassent, myrto in nuptiis, cupresso in funeribus, ex plurimis discimus Scriptorum testimoniis. Vide de hoc ritu Paschalius de Coron. & Casaubonum cum Salmasio

masio in Hist. Augusta . Et quoniam Veterum superstitione in Diis comminiscendis impensè licentiosam , & prodigam se exhibuit , singulis fere januarum partibus tutelares Deos attribuit , Forculum nempe foribus , Cardeam cardini , Limentinum limini , Janum verò omnibus omnium ædium januis . Vide S. Augustinum de Civit. Dei .

FORMA . Delineatio futuri operis : typus , modulus , vel signaculum archetypum , quo quidpiam , præsertim metallum , funditur , vel imprimitur . *Forma , Disegno , Modello* . Item in ædificiis quod substruitur rudi operæ ad structuram superinducendam : *Sordino , Centina , Armatura* . Item aquarum canales lignei , lateritii , plumbei , sed præcipuè structiles & concamerati ; atque adeo earum receptacula , repagulis occlusa in emissariis , formæ appellantur . Italis etiam *Forme* . Singulari modo formas & formulas dicimus signacula archetypa , & matrices numismatum . Trebell. Poll. in Victor. *Cus sunt ejus nummi , quorum hodieque forma extat apud Treviros .*

FORMULA . Parva forma . Apul.

FORNAX . Locus plerumque concameratus , ubi panis , calx , vitrum , ferrum , & similia succenduntur ad varios usus artificum . Non dicitur a voce *fornix* , ut tradit Calepinus , sed a Veterum voce *formus* , seu *forvus* , seu *forbus* , nam omnibus his modis legitur , quæ significabant calidum , & fervidum , quod postea usus recepit . Eiusdem originis est , ut Nonius habet , furnus , quem Antiqui fornum dixerunt .

FORNICATIO . Constructio ad figuram fornicis . *Vitr. 6. 2. Parietum fornicatio .*

FORNICO . Fornicem , vel ad fornicis formam ædifico . Opus fornicatum . *Ad arco , a volta* . Plin. l. 16. c. 42.

FORNIX . Sine addito est arcus triumphalis . *Liv. Dec. 4. 3. De manubiis duos fornices in foro Boario &c. fecit* . Est etiam structura concamerata ad instar hemicycli , cujus

figuræ erant arcus triumphales . *Volta a botte* . Usurpatur tamen generatim pro quacumque structura arcuata , & devexa in suprema parte ædificiorum , vel cubiculorum , quemadmodum sunt fornices testudinati , conchati , lunati , ad formam hæmispherii , veli , cunei , navis , crucis , & similium . Quodcumque demum arcuatum opus fornicem vocamus . Nam si terra est arcuatum , caverna appellatur ; si opere cæmentitio , fornix . Ideo aptè Jovianus in Actio deducit hanc vocem a forando . Habet enim fornix aliquam semper cavitatem : ex quo concavum & convexum in eodem distinguimus . Sunt tamen qui fornicem a camera discernunt , quoniam camera totum tectum arcuatum , fornix unum arcum significat : quo aptè trahunt locum Salustii in Catil. *Camera lapideis fornicibus juncta* .

FORUM . Locus plerumque amplus , victualibus , & mercibus distrahendis constitutus . A diverso rerum venalium genere , appellatione multiplici enunciari solet . Forum olitorium , piscarium , suarium , boarium , cupedinarium , *Mercato* . Item forum jurisdictionis exercitæ , & Civilium causarum disceptandarum locus . *Curia* . In castramentatione Romana forum medium obtinebat locum ; ex quo ad Castrorum portas patebat conspectus . Forum à ferendo trahit Varro ; quoniam tum res venales in forum mercatorium , tum lites & controversiæ in forum judicarium ferebantur . *In foro veritas* . Adagium erat , imo potius lex Atheniensium , qua cavebatur , ne quisquam mentiri auderet in foro , ubi scilicet ex majori frequentia , & lucri aviditate facilior erat occasio mentiendi . Item *Foro uti* apud Terentium vox est popularis , sumpta à mercatoribus , qui rerum pretia laxant , vel intendunt , ut forum & Annona ferunt . Monet Parœmia boni consulere præsentem rerum statum . Huic affine illud : *Hoc Catone contenti simus* . Populari etiam voce dicimus *Juxta forum* , cum significare volumus , captandum esse in rebus agendis opportuni temporis articulum . A mercatoribus

toribus trahitur, qui merces venales in forum non afferunt minus æquo annonæ tempore; cum verò deprehendunt intendi earum pretia, tunc eas advehunt. *Terent. in Phorm. Scisti uti foro.*

Fossa. In re munitoria ambitus est terræ excavatæ, erectæque in loricam. Alia arces ambit; cujusmodi num. siccas relinqui, num repleri aquis præstet, Polemici Architecti variè destinant. Alia castrensis, ut minor mole, ita minus stabilis, utpote tumultuaria sæpe opera utcumque ducta, pro loci iniquitate, vel imperio necessitatis. Ea fossatum etiam dicitur a Palladio. Vide *Fovea*.

Fossatum. Vide *Fossa*.

Fossula. In recenti re munitoria, minor alia fossula per flexum ducitur in fossa majori; sive sicca ea sit, sive aquis oppleta. Sed minor perpetuò aquas continet. Præsidium est ad paulatim saltem detinendos oppugnatores, donec præsidarii accurrant. *Cunetta*.

Fovea. Aliæ sunt, nullo artificio, sub terram a natura adaptæ, & vocantur cavernæ: quod si admodum profundæ sint, & terrorem spectantibus injiciant, barathrum & voragines nuncupantur. Quæ verò sunt artefactæ, plurimos usus habent: hujusmodi sunt cisternæ, putei, sepulcra, canales aquæ deductæ per montium viscera. Sed in primis commemorandæ, quæ aperiuntur ex proscissione fluminum, ut vadari possint, vel ad alios, qui sæpe contingunt, usus, & commoda. Hujus generis ad Rhenum prope Belgium a Druso adaptata legitur, quæ etiamnum fossæ Drusianæ nomine circumfertur. Quod autem in fabulis decantatum est de Hercule, qui Acheloum Acarnaniæ fluvium privato certamine superaverit, ex vera, si fas est credere, historia est, amnem intumescens, & accolis perniciosum, ab eodem in plures alveos incisum & divisum fuisse. Item in re hortensi foveæ sunt aquarum receptacula, ad usum easdem deducendi in areas ad irrigandum. Quidni verò foveas dicamus etiam proscissiones terræ per camentarios

rios ad fundamenta ædificiorum stabilienda ? Suplicii præterea genus fuisse constat, non solum apud Veteres, ut ex Tacito de *Morib. Germ.*, & aliis liquet Scriptoribus; verum etiam ex plurium SS. MM. cæde, qui foveis sepulti, in iisque lapidibus obruti, fortissimè interierunt. Pertinent insuper ad genus venationis ferarum; quod etiamnum apud Arabes exerceri, produnt itinerariorum Scriptores. Qua verò ratione Leones etiam antiquitus capi solerent foveis, Xenophon de *Venat.* disertè tradit. Effosso nimirum æquatoque circum foveæ solo, columnam statuebant in medio, cui hoedum religabant: mox foveæ superficiem tegebant ramalibus. Auditis hoedi clamoribus accurrebat proximè accubans leo famelicus; & in foveæ transitu, dejectis pondere ramalibus, decidens capiebatur. Id genus sunt qui indicatum credant ab Ezechiele cap. 19. 9. ubi de leone capto hæc habet: *Et miserunt eum in caveam: in catenis adduxerunt eum ad Regem Babylonis.* Addo pro coronide, non solum alveos fluviorum, sed mare ipsum, quàm latissimè patet, immensam quamdam, & immetatam foveam esse. Et Italico quidem solo prospexit amanter natura, ad apertis duplicis maris hinc illinc foveis, & elatis alpium jugis, tamquam propugnaculis, in munimentum. De fovea munitoria. Vide *Fossa*.

FRICATIO, onis. *Vitr.* l. 7. 6. *Quibus diligenti fricatione levigatis &c.* &

FRICATURA. *Vitr.* l. 7. 1. *Super fricaturam incernatur marmor.* Et,

FRICATUS, us. Plinius. Actus poliendi & levigandi structuras. Parietes puriore calce, manu extrema, sic exæquantur. In pavimentis autem extantes tesserae, trigona, & quadrata, idoneis instrumentis comprimendo rediguntur ad planum. *Spianare.*

FRICO, as. Expolio, levigo.

FRIGIDA LAVATIO. Locus in balneis, ubi frigida aqua athena, & lavacra aderant. Piscina etiam Lampridio, & ba-

baptisterium Plinio appellatus . Diversus erat locus frigidarium , ubi non lavabantur ; nec ulla ibi erant ad hunc usum vasa . Porticus autem erat Frigidarium , vel simile ambulacrum , in eorum gratiam fabricatum , quibus egressis e Calidariis , vel Tepidariis , libero , frigidoque aere opus erat .

FRIGIDARIUM . Vide *Balneæ* , & *frigida lavatio* .

FRONS . Vide *Facies* .

FRONTATI LATRES . Vide *Diatoni* .

FRONTONES . Dicuntur in ædificiis partes illæ , quæ imperfectæ interruptæque consulto relinquuntur , ut indicetur perficiendum esse opus eodem ordine , cum aderit copia faciendi sumptus , aut obstacula interposita fuerint amota . *Morse . Vitalis Lexic. Mathem.*

FULCIMEN . Ovid. 6. Fast. &

FULCIMENTUM . Solin. 33. &

FULCRUM . Juven. Sat. 6. &

FULMENTUM . Varro &

FULMEN . Manilius l. 2. Astron.

Imaque submersi contingens fulmina mundi .

Quam fulminis notionem non animadverterunt Lexicarii etiam novissimè excusi ; sed observavit Scaliger in notis ad Manilium . Sustentaculum . *Sostegno , Puntello* .

FULCIO . Sustento .

FUMARIUM . Pars ædium , ubi vina , fumo & igne medicata , celerius maturescunt , & ætatem ferunt , ut tradit Columella . *Martialis* .

Improbo Massiliae quidquid fumaria cogunt ;

Accipit ætatem quisquis ab igne cadus .

Perperam quidam Fumarium confundunt cum infumibulo , quo notatur structura , excavata in ipso pariete , productaque ad tecti fastigium , cum idoneo spiramento ad fumum e camino foras ejiciendum .

FUNALE . Non solum est funis , cera , vel pice illitus . *Tortia* , sed funis ipsa . Liv. l. 42. 65. *Funda media duo funalia imparia habebat* .

FUN-

FUNDAMEN . Virg. 4. Georg. &

FUNDAMENTUM . Solum , supra quod quid struitur , lapidibus , & arenato præjactis . Foundationes ædificiorum pro soli diversitate diversum in modum sunt statuendæ . Si montanum erit solum , non erit admodum laborandum in suffossione , satis firmum molitioni præsidium & firmitatem asperis jugosisque saxis suppeditante natura . In universum effodi solum oportet crassiore ambitu , & substructione ampliore , quàm sint futuri substruendi parietes . Idem præfossus ambitus quàm solidissima structura lapidibus , arenato , & superinjecta ad validiorem coagmentationem aqua , confarciendus & exaturandus . Quod si solum nactus fueris congestitium , vel palustre , adhibendæ sunt colligationes trabium cum sublicis , & longariis ustulatis altè defixis . Exsanienda insuper , quantum fieri potest , terra emota , & uliginosa exsiccanda ; mox calcandum quàm densissimè solum , & naturæ vitium ea arte supplendum . Postremò si in stagnis & æstuariis , atque adeo in mari portus , aliaque ædificia attolli contingat , utendum est arcis validè nexis , dejectisque in profundum , ut diximus in tit. *Arca* . Vide hìc etiam tit. *Fistuca* & *Palatio* , & in Lexico Militari tit. *Phalanga* . Consule in primis Magistrum l. 1. 5. l. 3. 3.

FUNDATIO . Actus fundandi . Vitruvius . *Foundationes eorum operum fieri debent crassiores .*

FUNDO , as . Virgilius . Fundamentum induco .

FUNDO , is . Liquefacio . De metallis dicitur . Plinius .

FUNDITUS . Dicitur de iis , quæ a fundamentis evertuntur ; neutiquam verò de iis , quæ extruuntur : pro qua notione imperitè quidam afferunt locum Spartiani in Hadriano : *Stipitibus magnis , in modum muralis sepi , funditus jactis , atque connexis , Barbaros superavit .* Ubi licèt de structuris sit sermo , adverbium tamèn *funditus* non significat a fundamentis , sed in fundamentis , vel *penitus* ; qua acceptione dixit *Lucretius* ,

————— *delicias quoque vitæ funditus omnes ,*

Car-

*Carmina, picturas, & dædala signa polire
 Usus, & impigræ simul experientia mentis,
 Paulatim docuit.*

FUNIS. Vinculum ex cannabe, vel simili materia contortum. Præcipuum est in re machinaria momentum. Funis recte major crassiorque. Ideo machinarum & navium sunt funes; rectes ad his minora deserviunt. A ministerio appellationes varias sortiuntur. Funes tractorii, ductarii, antarii &c. *Funis nimium tensus abrum-pitur.* Adagium ex re ædificatoria, quo usus est Lucianus. Iis congruit, qui ad lucrum plus satis intenti, universæ rei jacturam faciunt. Nectuntur funes e sparto, quod est genus herbæ, magna apud Hispanos copia crebrescentis; ibique primùm cognitæ a Romanis per occasionem belli Punici. Juncis, & palmis convolutos habemus apud Columellam 12. 32. *Fasciculos tomice palmea, & juncea ligato.* Sed cannabe potissimùm necti atque torqueri usus docet. Tomices impoliti rudesque sunt funes. Rudentes dicimus funes nauticos, quoniam vento concussi rudere videntur; quæ vox a rudentibus funibus ad asinorum clamorem inconditum transijt. Fides sit penes Nonium, a quo id refertur.

FUNICULUS. Parvus funis. *Cordella. Funiculum ad lapidem.* Parcœmia est sumpta ab Architectis, & Fabris, qui inter struendum non credunt suis oculis; sed lapidum, æqualitatem ad perpendiculum, idest funiculum plumbo appensum, explorant. Usurpatur ad exactam diligentiam significandam.

FUNICULUS MINIATUS. Colore rubro tinctus funiculus, quo Fabri utuntur ad ligna, atque adeo ad marmora in directum præsignanda, ne ferræ usus exerret. *Fuge funiculum miniatum:* Adagium est ex Aristophane. In eos dicitur, qui non ex animo, sed ne in mulctam incidant, honesta & imperata faciunt. Magistratus Atheniensis, ut frequens populus ad concionem accederet, duos instituit ministros publicos, qui funiculo miniato illum

O

tin-

tingerent , & in concionem agerent . Studebat verò quisque fugere funiculum , ne colore rubro notatus multam solveret , nisi adesset .

FULTURA . Horat. l. 2. sat. 3. In re ædificatoria molitio est , & præparatio rudis ex contextu trabium , vel asserum , permixta interdum structura terrea , ad arcus præcipuè & fornices superinducendos : quæ omnia , confirmato ædificio , abjiciuntur . *Armatura , Sordino , Centina* . In mechanicis est , quod ad pondus elevandum vecti subjicitur . *Sottoleva* .

FURNUS . Caveola fornicata , cum ostiolo & tegmine reductili a fronte , ad usum excoquendi panis , omnisque generis obsonii . Differt a clibano , qui potius est vas testaceum , vel æneum , mobile , cum ejusdem materiæ operculo . Primus clibani usus fuit ad panem excoquendum , quem ideo clibanarium vocabant . Quod cum minus feliciter caderet , usurpari cepit coquendis obsoniis , quæ tamquam xenia ad amicos mittebantur . Mirum est , quod habemus ex *Aristophane in Acharnensibus* , solidos in clibano boves excoctos fuisse : adscribo Poetæ verba :

————— *deinde præbuit*

E clibano totos boves : ecquis rogo

Conspexit unquam clibano coctos boves ?

FUSORIA ARS . Quæ ex metallis , igne liquefactis , artefacta , potissimum verò statuas conflatur . Differt a statuaria , quæ solidam æris , vel marmoris nacta materiam , eadem scalpro , & malleo subigit .

FUSURA . Plin. l. 3. 6. Liquefactio . De metallis dicitur .

GALLI-

G

ALLINARIUM. Pars ædium, ubi detinentur & aluntur gallinæ, & omnis fere generis altilia. Locum illis, qui hibernum spectet Orientem, assignat Columella l. 8. 3. *Pollajo*.

GAMMATUS, a, um. Gammati lapides. Gammati termini erant, quibus incidi solebat litera Græcorum

Gamma; vel qui ejusdem literæ similitudinem referrent. *Scriptores finium regundorum*.

GEMMA. Lapillus pellucidus, magni pretii, molis non magnæ. Scaliger propriè censet de oculo vitis dici, translato de lapillis. Ludit operam Plinius, dum laboriosa indagine gemmarum usum & originem a Polycrate Sami tyranno apud Græcos; a victoria Pontica Pompeji Magni apud Romanos accersit. Constat e sacris Paginis Exod. 28. Lapillis duodecim pretiosis Deum imperasse, ut summi Sacerdotis sacrum Pectorale exornaretur. Quod autem ad Græcos, & Romanos attinet, non potest ambigi, primum potissimumque gemmarum usum, anulos signatorios habuisse. Insertæ ad gestandum gemmæ, ovali fere figura, signatæque extantibus, vel depressis, & excavatis icunculis. Hinc *Ectypa* apud Græcos appellata, quæ eminent sigilla, *Entypa*, quæ sulcis incisa interiùs recidunt. Hujus generis gemmæ grandiusculæ, quemadmodum propter raritatem summo in pretio meritò habentur, sic studio singulari asservantur in Patriciorum ædibus. Proficiunt etiam non parum ad notionem veterum historiarum, memoriasque exigendas eruditæ antiquitatis; ad quem profectò modum usumque prisca numismata a vetustarum rerum studiosis avidè conquiruntur. Insculpti autem erant ejusmodi lapilli non

solùm figuris , quæ priscorum temporum fabulas , vel historias repræsentarent , verùm etiam simulacris viro- rum illustrium , atque adeo Deorum imaginibus , a qui- bus juvari se putarent : quo pacto armatam Venerem ge- stasse in anulo Julium Cæsarem legimus apud Dionem . Eos lapillos Cimelia appellamus . *Camei* . Translatus postea gemmarum usus ad pocula , *Propert* .

Nec bibit in gemma divite nostra sitis .

Item ad ornatum certarum corporis partium , quas ita complexus est *Manilius* :

Perque caput ducti lapides , per colla , manusque .

A corpore ad tunicas , vestesque gemmis & margaritis illustrandas progressa est ambitio . Nam pudor est refer- re importunam absurdamque Veterum consuetudinem easdem vel calceis inferendi , calcandique pulcherrimos naturæ partus , quod de Carino , Heliogabalo , & aliis commemorant Historiæ Augustæ Scriptores . Postremò morem absonum effrenati fastus tam impudenti dedeco- ris nota foeminæ arripuerunt , ut necesse fuerit Cæsares ad deridenda , ut Lampridius vocat , Senatusconsulta , & Leges Matronales decernere , quibus ea luxus barba- rici ostenta inhiherentur ; & a luto viarum , ac fordi- bus redimerentur uniones margaritæque , gestatæ in cre- pidarum obstragulis & socculis foeminarum .

GAZOPHILACIUM . Latine reddas locum , ubi opes custodiun- tur . Est enim vox hybrida , coalescens ex altera Persi- ca , & altera Græcanica . *Erario* , *Tesoreria* .

GENICULUS . Propriè parvum genu . In aquæductibus dici- tur , cum canalis torquetur , & flectitur . *Vitr.* l. 8. 7. *Si non venter in vallibus factus fuerit ; nec substructum ad libram factum , sed erit geniculus , erumpet , & dis- solvet fistularum commissuras .*

GEOMETRIA . Scientia dimetiendi , quæ basis est , & funda- mentum totius Architecturæ . Ortum habuisse perhibe- tur a Philosophis Ægyptiis , qui agrorum fines termi- nosque , ab excrecente Nilo confusos , per lineas ad sta-
tum

tum pristinum reddiderunt . Idcirco a terra dimetienda eidem nomen ex Græco inditum . Cæterum de facultate, non terras solùm , sed aquas , & ipsos cælestes orbes certissimis præscriptionibus dimetiente usurpatur . Eam in primis facultatem pernoscere , & firmissimam habere regulam oportere Architectos , Vitruvius merito tradit . A Geometricis dimensionibus , quæ lineis perficiuntur , dicimus *Insistere lineis* . Quod est urgere propositum ; cui contrarium est , *excidere a lineis* , quod est , aberrare ab instituto .

GESTATIO . Non solùm est gestandi actus , sed locus , quo quispiam gestatur . Gestationes itaque loca erant , in quæ Domini a servis gestabantur . Id quandoque ob voluptatem , interdum morbi allevandi gratia fiebat . Loca autem fuisse aeris benignitate , & amœnitate læta , atque salubria , constat ex Plinio : *Gestatio buxo , aut rore marino , ubi deficit buxus , ambitur* . Observabatur fere in gestando passuum numerus , quem in deambulando Ciceronem servasse testatur Plutarchus in ejus vita . Idem liquet ex antiqua Inscript. *IN HOC. POMARIO. GESTATIONIS. PER. CIRCUITUM. ITUM. ET. REDITUM. QUINQUIENS. EFFICIT. PASSUS. MILLE* . Gestabantur autem lectica , vehiculo , sella , cathedra , & similibus . Hinc servi cathedrarii , & sellæ gestatoriæ , commemoratæ sæpius a Scripto-ribus .

GLAREA . Lapidosæ , scruposæque terræ genus , eadem fere littoralis & fluviatica . Adhiberi solet ad ambulationes subdiales , viasque publicas sternendas , & margi-nandas . *Ghiara* . Idem præstant lapilli , qui ad modum assularum terra concreti , effodiuntur e montibus siliceis . *Scagliola* . Q. Fulvius Flaccus , & A. Posthumius Albinus primi apud Romanos locarunt vias publicas , in urbe quidem silice , extra Urbem glareæ exæquandas .

GLUTINUM . *Plinius* . Tenax coagulum , quod ex multiplici fit materia , ad conjungenda divisa corpora . Usus est

est ad artefacta diversi generis . Cum cæmentarii supremam manum structuris imponunt , floridiorem calcem glutino miscent , ad maiorem firmitatem inducti tectorii , vel albarii .

GNOMON , onis . Instrumentum rectangulum in literæ *A* formam abiens , notiore vocabulo Libella nuncupatum , quo res librantur , ut cadant in planum ad perpendicularum , & distantia etiam , altitudines , & declinationes solis , ac siderum , capiuntur .

GRADATIO . Vitruv. l. 5. 3. Ut a gradiendo fit gradus , sic a gradu fit gradatio . Dispositio est sedilium in theatro : non quod gradibus constarent , ut Lipsius diligenter observat ; sed quoniam ad graduum similitudinem quædam essent consensiones , aptæ ad considendum , spectandumque ; ea symmetria dispositæ , ut priores posterioribus impedimento non essent . Sensim quippe clivolum aræ planum attollebatur , & ducebatur in gyrum , ut infinitam multitudinem capere posset ; aditumque libere spectandi præstare singulis .

GRADUS . Quibus scalæ constant . *Gradi* , *Scaglioni* . Pars templi editior ante Altare , & potius ipsa acclivitas gradibus constans ; item ascensus ad podiolum , sive Ambo , ex quo sermo habebatur ad populum . *Sidonius* :

*Seu te conspicuis gradibus venerabilis aræ
Concionaturum plebs sedula circumfistit .*

Vide *Ambo* , & *Scala* .

GRAMMATOPHYLACIUM . Locus , ubi tabulæ , scripturæ , & monumenta publica vel privata asservantur . *Archivio* . *Segreteria* .

GRANARIUM . Ubi detinentur fruges omnis generis . Fixa & stabilia Urbes habent , pensilia verò , & mobilia , tignis nimirum suffulta , non modò in castrorum stativis delaudat Varro de R. R. , sed in prædiis etiam locata commemorat Scævola in Pandectis . *Titius horreum frumentarium novum , ex tabulis ligneis factum , mobile , in Seji prædio posuit .* Ad Septentrionem locari debent ;
nam

nam calor tineas , curguliones , & id genus bestiolas procreat . E contrario flatus Aquilonij incorruptas præstant fruges . Alicubi securius disponuntur in præfossis sub terram scrobibus . Perdurasse in iis frumentum ad annos quinquaginta , milium supra centenos , fabam, verò Pyrrho Rege usque ad Piraticum bellum Magni Pompeji , author est Varro .

GRANUM MARMORHEUM . Vitruv. l. 7. 3. Marmor detritum , ex quo tectorii genus quoddam inducitur . Barbarus reddit *Granito* .

GRAPHICOTEROS , a , um . Vitruv. l. 4. 4. *Eminentes expressiones Graphicoteram efficient in aspectu delineationem* . Dicitur de specie venusta ex lineis rectè ductis .

GRAPHIS , idis . Peritia ducendi lineas , quam Architecto necessariam tradit Vitruvius l. 1. 1. *Graphidos scientiam habere (oportet) quo facilius exemplaribus pictis , quam velit operis speciem deformare valeat* .

GRUS . Machina arrectaria geminis uncis , & longiore collo ad formam gruis , constans . Vitruvius l. 10. 19. 2. Diade , Alexandri Magni Machinario , inventam tradit . Confundi solet cum ciconia , manu ferrea , corvo demolitore , arpagone , & corace . Eas machinas , quoniam arreptitiæ sunt , & ad navalia potius organa , quàm ad ædificatoria pertinent , commemorasse hìc sufficiat . Easdem in Lexico Militari prolixè describimus .

GULA . Ab Architectis sumitur pro Cymatio , quod infra supraque coronam in epistylis apponitur . *Gola dritt.* , *Gola roverscia* . Vide *Cymatium* .

GURGUSTIUM . Angusta , & , ut Servius scribit , obscura habitatio , ac prope latibulum . A curculione vermiculo dicitur , qui in terræ caveolis delitescit .

GURGUSTIOLUM . Parvum gurgustium . *Apulejus* .

GUTTÆ , & GUTTULÆ . Vitruv. l. 4. 3. Ornamenta sunt in epistylis Doricis . E triglyphorum cavis decidunt , ad aqueæ guttæ figuram , numero ut plurimum sex adjiciuntur . Aliud guttarum genus sunt , quæ his ad perpendicularum

culum respondent sub ima corona, numero fere decem, & octo, sed diversæ figuræ: nam hæ coni, sive metæ imaginem referunt. Pro his guttis alii campanulas prominentibus malleis, alii pyra, mala Punica, & his similia affigunt; ut cuique innovandi studium, aut familiarum stemmatibus alludendi voluntas suggerit. *Goccie, Gocciolæ, Campanellæ.*

GYMNASIUM. Notione Græca est exercitatio nudorum, ac proinde propriè Palæstra, ubi ad luctationem nudi se exercebant Athletæ. Sed quoniam eadem loca ad exercitationes literarias postea frequentarunt Philosophi, Gymnasium pro schola seu ludo litterario dici coëptum. Post Socratis mortem clausa fuisse Athenis Gymnasia, quòd ejusdem damnationis Cives poenituisset, tradit Laertius. Hieronymus Mercurialis de Art. Gymn. duplicem exhibet Gymnasii ichnographiam, ex Vitruvio, aliisque Græcorum monumentis depromptam. Vide *Athenæum.*

GYNÆCEUM. Pars ædium secretior, & solis addicta foeminis, ut viris Andrones. Supremas domorum contignationes, incolebant, ut eo remotiores ab accessu virorum degerent. Honestis autem moribus educabant non puellas modò, quæ lanificio exercebantur, donec nubarent, verùm etiam puerulos ætatis primulæ. Præerant tamen illis Inspectores, gravitate eximia, & probitate viri, ad id publicè designati. Per posteriora tempora quo pacto a prima institutione desciverint Gynæcea, alii tradiderunt.

GYPSUM. Quod, calci simile, fit ex combustis lapidibus. Ex ea materia plastico magisterio statuæ, & sigilla, atque eorum deformationes conficiuntur, in experimentum figurarum ex ære, vel marmore. Ex gypso cocto ex lapidibus fieri lapides speculares, quibus olim fenestræ ornabantur, observat Anastasius in vitis Pontificum. Venales olim servi gypsatis pedibus dignoscebantur. *Juvenalis:*

Nu-

Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.
 Lethalem esse cibi comestionem gypso permixti, exitio suo non paucos comprobasse proditum est. Sabellius Ænead. l. 4. 9. refert, Emanuele Græcum Imperatorem farina eodem permista Conradi III. exercitum non exigua parte pessumdedit.

H

ABENÆ. In machinis dicuntur funes, quibus aguntur, a similitudine habenæ equinæ.

HABITACULUM. Locus ad habitandum.

HABITATIO. Non solum actus habitandi, sed etiam locus. *Columella l. 1. 6. Villico intra januam fiat habitatio.*

HAMATÆ TEGULÆ. Vide *Imbrex*.

HARA. Ubi sues stabulum habent.

HARPAGINBTULI. Vitruv. l. 7. 5. Hoc etiam vocabulum Magistrum Interpretes mirificè torquet. Qui exponunt genus harpagonum, egregiè hallucinantur. Loquitur ibi Vitruvius de columnis striatis, quæ non toto angiportu, sed totis Persicis parasangis differunt ab harpagonibus, qui sunt machinæ navales arreptitiæ. Philander exponit genus ornamenti; quod est verba facere. Barbarus, ut sæpe assolet, nihil movet. Baldus provocat primùm ad ariolum aliquem in vocabulo inexplicabili: mox, quasi meliore genio afflatus, corruptum locum affirmat, legitque harpagones mituli, vel mytuli, qui pisces sunt ex genere concharum; quoniam ornamenta illa sint striata, ut conchæ, & recurva, sive adunca, ut harpagones. Sinas. Lector me cum Dante concludere.

Messo t'ho innanzi, omai per te ti ciba.

Elige ex his glossematis quod magis arridet.

P

Ha-

HELICES. Sic appellat Vitruvius l. 3. 1. volutas cauliculorum, quæ molliter sub abaco intorquentur in capitulo Ordinis Corinthii: & alias minores, majores alias dicit, ab earum dispositione. Inter achanti folia surgunt ea ornamenta. *Volute Viticci*. Sunt porro Helices machinæ tractoriæ, quarum inventorem fuisse Archimedem tradunt Athenæus, & Favorinus apud Gellium. Alii cochleæ simile instrumentum, ergatæ genus alii, quod magis probaverim, fuisse statuunt.

HELIOCAMINUS. Porticus est, podium, vel solarium in aprico situm, ad calorem Solis excipiendum. Plin. Epist. l. 2. 7.

HEMICYCLUS. Semicirculus. Figura, a qua appellatur locus ad conveniendum in conclavi, vel porticu. Cic. de Amic. 1. *Memini domi in hemicyclo sedentem in eum sermonem incidere*. In universum crebrò locum habet in ædificiis, præsertim ubi de theatris, vel templis agitur.

HEMITRIGLYPHI. Pars dimidia triglyphi. Vitruv. l. 4. 3.

HEPTAPHONOS. Olympiæ porticus, ubi septies echo reddebatur. Plin. l. 36. 10.

HERMATENA, æ. Notione Græca statua est Minervam, & Mercurium simul referens. Ejusmodi in Gymnasiis proponi consuevisse, indicat Cicero ad Attic. Eo invento indicabatur, eloquentiam, & Philosophiam esse jungendas. Plurimis id argumentis demonstrat Cicero de Orat. l. 3. idque a Græcis observatum asseverat his verbis. *Idem erant & sapienter sentiendi, & ornatè dicendi auctores*.

HERMÆ. Mercurii sunt statuæ, qui Græcis Herma, & Hermes. Exculpi solent in ligno, vel marmore, sed abeunte in metæ formam trunco, sine manibus, pedibusque. Sic ferunt exprimi ad significandum, viros Mercuriales, nempe literatos, mente & ingenio, non laceratis, vel exercitatione manuum, pedumque esse æstimandos. Eriguntur hujus generis statuæ in frontibus ædificiorum, præsertim agrestium, & frequentius in viridariis

riorum xyftis , & fontibus . Pythagoræ dictum eft , ut refert Apulejus Apolog. non ex omni ligno Hermas effe fingendos . Neque enim qui Satyris , Faunisque , aliisque Diis filvestribus rudibusque referendis apti funt trunci , iisdem formandus Mercurius , fed è plantis , quæ nobiliores funt , magisque elegantes . Docet Pythagoræ effatum , non omnibus disciplinis vel artibus accommodata effe omnium ingenia .

HERMERACLAS . Simulacrum quo Mercurius fimul & Hercules repræfentabantur . Notatum ea ftatua voluerunt , eloquentiam & fortitudinem sociandas effe . Seu potius , eloquentiæ vim summam , & validiffimam effe . Idem exprimit Hercules ille Gallicus apud Lucianum , qui clava , & leonis exuviis armatus potentiam & fortitudinem ; catellis aureis , quæ ex ejus lingua prominebant , sermonis efficaciam , qua vinciebat animos , significabat .

HEXACLINON . Discubitorium , vel cœnatio ſex lectos continens . Martial. l. 9. 6.

HEXASTYLOS . Sex columnas habens . Vitruv. l. 3. 2.

HEXEMPEDA . Mensura ſex pedum .

HIBERNACULA . Caſtrenſem hanc vocem & militarem ad uſum domesticum Vitruvius tranſtulit . Hibernacula apud Græcos pars erant domus , in qua hiberno tempore diverſabantur . *Stanze d'inverno* .

HIPPODROMUS . Locus , ubi equi exercentur ad curſum . *Cavallerizza* . Martial. l. 12.

HIRUNDO . Non munitoria ſolùm & militaris , ſed urbana etiam Architectura , ut tradit Plinius l. 10. 33. ab hirundine primùm demonſtrata eſt . Ut nidum pullis comparet ſolers avicula , flocculos feſtuculaſque imbricatim neſtit , lutoque apportato interit . Tum adnitente roſtello cancellos diſpertit ; opusque pari ingenio atque munditia perficit . Ab hoc feſtucularum ſtramento , ab hoc certis diviſuris , ſupra quàm cuiquam credibile eſt , amuſſitato opere , arenam foſſilem calcemque aqua diluere ; eaque intrita lateres , lapidesque ſcitè dimenſos ad-

stringere didicimus; postremò muris trullissatis, indu-
ctoque tectorio, sic excitare ædificia, ut altitudo ad
perpendicularum, latitudo ad lineam, anguli ad normam
ordinatim aptèque respondeant.

HOLOSPHYRATOS, aliis Holosphyros. Totum ex ære, soli-
dum, & malleo ductum. *Bronzo lavorato*; cui opponi-
tur conflatum, & fusile. *Di getto*. Originem statuæ
non conflatæ, sed malleo ductæ, sic exponit *Plinius*
l. 23. 4. *Aurea statua, prima omnium, nulla inanitate,
& antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quem vocant
Holospyraton, in templo Anaitidis posita dicitur.*

HOMOTONUS, a, um. Vide *Anatonus*.

HORREUM. Quasi horridum dicimus ab horrore aristarum.
Nam Veteres spicis inclusas fruges condebant. Licet
fere accipiatur pro cella, ubi frumenta asservantur, usur-
patur tamen interdum etiam pro aliarum rerum repo-
sitorio. Pro bibliotheca *Seneca*, pro cella vinaria
Horatius posuit, pro conditorio rerum pretiosarum
Apulejus, & *Jurisconsulti*. Ex horreo dari dicitur,
quod prolixè & affatim datur: plenius quippe & abun-
dantiùs quidpiam ex horreo, quàm ex choenice, vel alia
mensura depromitur. Horrea, non secus ac fœnilia,
separatim ab aliis ædificiis, ut ab incendio asserantur,
esse ædificanda, monet *Vitruvius* l. 6. 8. *Granajo*.

HORREOLUM. Parvum horreum. *Valer. Max.*

HORTUS. Sic appellatur, authore *Festo*, quoniam inde
orti evocabantur, qui arma caperent. Ut scribit *Pli-
nius* l. 19. 4. In duodecim tabulis nusquam legitur villa,
sed in ea significatione semper hortus nominatur. Propriè
hortus dicitur, ubi olera, & herbæ nascuntur, dispo-
sitis confitæ areolarum pulvillis. Juxta hanc acceptio-
nem horti plerumque extra urbem, aut certè suburbanis
in locis, rivorum irrigatione excoluntur. *Horat.*

———— *irriguo nihil est dilutius horto.*

Intra mœnia rarò solent admitti; nam udi aquarum de-
rivationibus, & fimo stercoreati, noxium aerem creare
ædi-

ædificiis passim censentur. Horti verò numero plurativo appellantur, qui non herbis, & oleribus ad quæstum, & victum herbaceum, sed arboribus ad voluptatem sunt consiti. Ex hoc genere summam celebritatem obtinuerunt apud Antiquos horti Hesperidum, & Alcinoi apud exteros, Pompejani, & Lucullæi apud Romanos, quos statuis etiam structurisque nobilissimis ornatos fuisse constat. Præcipuum præterea in modum laudantur horti pensiles Babylonii, sive illos Cyrus, sive, ut alii malunt, Semiramis condiderit. Pensiles autem dicuntur, qui supra columnarum porticus, vel supra muros urbium extruuntur. Primus omnium Epicurus, si Plinio credimus, hortos in urbem induxit: eos pro schola habuisse tradit Laertius in ejus vita: idem referunt Cicero, alique. *Propertius.*

Illic vel studiis animum emendare Platonis

Incipiam, aut hortis, docte Epicure, tuis:

Atque hinc postremo factum, ut horti non in urbium solum, sed in ædium etiam partem venirent. Erant quoque horti, præsertim apud Judæos, sepulturæ assignati. Ex iis Christo Domino consecratus in sepulcrum hortus legitur Joan. 19. 41. *Erat autem in loco, ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat. Ibi ergo propter Parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum.*

HYALOSTRATON. Opus ex lapillis sectilibus, crustulis, vel tessellis vitreis versicoloribus. Conficiuntur inde in parietibus ornamenta, quæ picturatas tabulas referunt. Vide *Abacus*. Philander non bene hæc opera confundit cum Lithostrotis, quæ in solis pavimentis locum habent.

HYPETRA. Latinè sub æthere. Loca sunt aperta & subdialia. Dicuntur primò de templis. Et antiquitus quidem nulum templis locum Ethnici designabant; rem absonam indignamque existimantes, concludi alicubi Numinum

ma-

majestatem . Sed postquam attolli templorum ædificia religionis ergo illis persuasum est , diversum in modum pro Deorum diversitate eadem extolli cæperunt . Nonnullis aperta , & sine tecto extructa , quæ *Vitruvius* l. 1. 2. sic recenset : *Jovi , Fulguri , & Cælo , & Soli , & Lunæ ædificia sub divo , hypætraque constituuntur* . Ad eandem formam sub udo aere , & ad aperta Herculi dicabantur ; ut ostenderent , excursorem illum terrarum , & ambulatorem perpetuum , ostentandæ fortitudinis studio , & periculis quæritandis , assidue aperto sub cælo vitam agitasse . Usurpantur etiam hypætra pro locis aliis subdialibus , cujusmodi sunt porticus , solaria , podia , meniana , xyphi &c. De ambulationibus subdialibus agit *Vitruvius* l. 5. 9. Vide *Ambulatio* .

HYPERTHYRON . Pars januæ supra supercilium . Zophori quodammodo vicem gerit . A Barbaro redditur *sopra-fontale* .

HYPOCAUSTUM . Pars erat in balneis fornicatæ structuræ ; adductoque per foramen , vel fenestellam calore ignito , ad sudandum comparata . Confundunt aliqui , sed optimi Critici discernunt Hypocaustum a Laconico , seu Vaporario . De his suo loco . Hypocaustum fornax erat subterranea , sub calidario posita . Curabant illam servi balneares , Fornacatores dicti , quorum erat pilis glomisque piceis fovere ignem . *Stat. Silv.* l. 1.

————— *crepantes*

Auditura pilas , ubi languidus ignis inerrat

Ædibus , & tenuemvolvunt hypocausta vaporem .

Etiamnum Romæ visuntur reliquæ tuborum , qui parietibus inserti vaporem igneum diffundebant . *Plutarchus Sympos.* l. 3. *Probl.* 10. tradit provisum fuisse per *Ædiles* , qui caverent , ne igni olea , vel lolium succenderetur ; propterea quod creatus ex iis ignis cerebro esset noxius . Id mihi , ut de lolio , quod capiti prægrave est , non video esse ambigendum , sic minimè dictum arridet de olea , ex qua productum ignem non modò neutiquam per-

perniciosum, imò potius, propter balsaminam uliginem, non parum salutarem esse, quotidianæ experientiae usu condisco in hac Urbe Tiburtina, ubi, commodius ad studendum otium nactus, hæc scribo, & camino oleaginis lignis ardenti per hyemem, sine ulla sinistrae impressionis suspitione, frequenter assideo. *Stufa*.

HYPOGÆUM. Latine subterraneum. Ambulationes Hypogææ ipsissimæ sunt Cryptoporticus. *Vitruvius*.

HYPOMOCLION. Cylinder, qui vecti supponitur ad onera sublevanda. *Vitr. l. 10. 8. Sottoleva*.

HYPOSCENIUM. Latine subscenium. Depressior erat locus sub proskenio in theatris Græcorum, sub quod per gradus descendebatur. Non memini apud probatos Scriptores usurpari hoc vocabulum. Recenset tamen illud Scaliger *Poetic. l. 1. 22*.

HYPOTEGÆ AMBULATIONES. Vide *Distega*.

HYPOTHYRON. Opponitur Hyperthyro. Hoc supra, illud sub portam sonat. *Soglia*. Falsi sunt, qui pro lumine, hoc est hiantis ostii inanitate, & vacuo portæ exponunt: nam Vitruvius l. 4. 6. aperte illa distinguit, & vox ipsa eam significationem abnegat.

HYPOTRACHELIUM. Latine sub collum dicas. A collo, qua parte contrahitur corpus humanum, sic appellat Vitruvius confluxum contracturæ in superiore præsertim columnæ parte; nam eodem nomine alicubi etiam imæ contracturam nuncupat, quam tamen frequentius apophygen nominat. *Collo della colonna, Collarino, Fregio, Rastremamento*. Pars est inter astragalum, & echinum, quæ refert lancem, lato orificio hiantem, cujus quasi operculum est abacus. Eadem pars rosis adsculpitur in capitulis Doricis. Eum ornatum Tuscanica symmetria non admittit.

I

ANI, orum. Sunt ex Cicerone l. 2. de Nat. Deor. transitiones perviæ; nec triumphales solùm, ut explicari solet, sed omnis generis, & quæcumque opera fornicata pervia, quæ occurrunt in transitu viarum. Jani dicuntur a Jano, vel a janua, habent enim opportunitatem transitus ad modum januarum. Memorantur etiam a Svetonio in Domit. c. 13. *Janos, arcusque extruxit*. Quem locum Nizolius inscitè vitiauit, intrudendo *januas*. Sic etiam exponendus est idem Svetonius in Aug. *Pompeji statuam marmoreo Jano supposuit*. Ubi Janus non est statua, ut falsò a nonnullis creditur, sed arcus.

JANUA. Propriè primus est aditus, & ingressus in domum. Differt a porta, quæ dicitur de magnis ædificiis, ut sunt moenia, castra, templa &c. Differt etiam ab ostio, quod est aditus ex uno in aliud cubiculum. Hæc tamen discrimina minimùm observari solent. A Jano eorum adituum custode, januas appellatas, docet Cicero de Nat. Deor. Proinde antiqui fabularum Scriptores Jani simulacro gestatas manu claves attribuerunt. A templo autem eidem a Numa dicato, a patentibus, vel clausis januis, Clusius, & Patulcius est nuncupatus. Ad explicandas præterea geminas Jani facies nihil est causæ, quamobrem Mythologi quàm longissimè abeant ad non unas allegoricas animadversiones, cum obvium planumque sit, iis indicari fores, quæ sunt pars exterior, & postes, qui ad januæ latera posteriores sunt ejusdem partes. Si amor mutuus, innocentia, integritas, fides vitæ mortalis cursum regerent, resque humanæ se haberent, ut olim, cum, teste Seneca,

per-

———— *pervium cunctis iter ,
Communis usus omnium rerum fuit ,*

januas, janitores, cancellarios, ostiarios, rem super-
vacaneam, imò verò ignota nomina haberemus. Sed
postquam nihil sanctum tutumque esse sinunt, quæ infe-
sto agmine in nostri generis exitium vitia irrupere, ut se,
suaque quisque quàm diligentissimè tueretur suaserunt su-
spiciosi metus, curæ vigiles, & vitæ subsidia parandi
importuna necessitas. Hinc non solùm foveis & propu-
gnaculis urbes præcingimus ad publicum munimentum;
sed privatas insuper ædes tamquam carceres habemus,
januarum repagulis seclusi ab aliorum commercio. Ja-
nuis januarum custodes addidimus, qui olim servi erant
catenis vincti. *Columella Præfat. ad l. 1. An putem for-
tunatius a catenato repulsum janitore, sæpe nocte sera
foribus ignotis adjacere?* Idem addocet Svetonius de
Clar. Rhet. Sed quasi vilissimis mancipiis parum esset fi-
dendum; Janitoribus canes adjuncti in custodiam. *Sve-
ton. in Vitell. Confugitque in cellulam janitoris, religato
pro foribus cane.* Quin & depicti canes præ foribus vise-
bantur, quos ego etiam alicubi peregre agens ante fron-
tes cauponarum depictos cernere memini. Ad hæc ancil-
læ ostiariæ & janitrices non solùm apud Plautum, Petro-
nium, profanosque alios Scriptores occurrunt, sed in
Sacris etiam Literis non uno in loco commemorantur.
Januæ privatarum ædium ex lignis, sed quæ solidi firmi-
que sint roboris construi solent. Quæ verò sunt ex usu
publico, ut portæ urbium, arcium, ærarii, & simi-
lium ex perpetua lamina ferrea superinduci, clavisque
umbellatis firmari consultius est atque securius. De por-
tis geminis templi, quod Jano condidit Romulus, so-
lemnique postea ritu aperiebantur a Consule flagrante
bello, & pace inita, claudebantur, hæc habet *Virgi-
lius l. 1.*

———— *ferro, & compagibus ætulis,
Claudentur belli portæ.*

Q

Et

Et l. 7.

*Centum arci claudunt vestes, æternaque ferri
Robora.*

ICHTHYOPOLIUM. Forum piscarium, *Pescheria*.

ICHNOGRAPHIA. A descriptione, & pedis vestigio dicitur. Græcanicæ vocis origini insistentes Architecti aptè vocant *Pianta*. Est enim delineatio futuri operis in plano. Fieri solet in tabula, vel papyro. In ea descriptione, circini, regulæque usus maximè requiritur, ut docet *Vitruvius* l. 1. 2., ubi in hæc verba illam definit: *Circini, regulæque modicè continens usus, ex qua capiuntur formarum in solis arcarum descriptiones*. Ichnographiæ succedit Orthographia, quæ modicè depictam ostendit erectam operis frontem, ut clarè scribit idem *Vitruvius*, & non laterum etiam, ut contra Magistrum *Barbarus* opinatur. Eam dicimus *l'Alzato*. Sciographia lineationi umbras addit; oculisque non lineas solùm, sed rerum species expressiores subjicit. *Adombrazione*. Postremò Scenographia totius operis erectionem demonstrat; nec ad solas umbrarum projectiones coarctatur, ut Sciographia, sed comprehendit quidquid quoquomodo facit ad radiorum visualium projectionem. *Profilo*.

ICON, &

ICONISMUS. Pro delineatione ædificii passim sumitur.

ICONICÆ IMAGINES. A similitudine ex Græco dicuntur statuarum, vel picturarum quæ a membris ipsis, & ad corporis mensuram exprimuntur a pictoribus, vel statuariis. De ejusmodi simulacris, quæ iis maximè statuebantur, qui in sacris certaminibus, ac præsertim in Olympiis, vicississent, ita scribit *Plinius* l. 14. 4. *Eorum verò, qui ter ibi superavissent, ex membris, eorum similitudine expressa, quas Iconicas vocant*.

IDOLUM. Simulacrum, cui honor habitus. *Cic.* de Fin. l. 1. 6. *Imagines, quæ Idola nominant*. A specie ex Græco nominantur. Quamobrem translata significant species, & formas rerum, quas mente concipimus.

IMA-

IMAGO. Effigies, simulacrum. Non imagines solùm, & simulacra, sed templa etiam Diis extolli, antiquitus vetitum legibus fuisse, alibi, notavimus. Opinionem ipso religionis obtentu irreligiosam error cognitus antiquavit. De imaginum origine vide titulum *Statue*. Virorum illustrium effigies in atrio, loco omnium maximè conspicuo, constat elatas: amicorum verò in cubiculis servabantur. Hinc cubicularium imaginum legimus apud Svetonium in Aug. De atriensibus simulacris, quæ Majores domi belloque claros referebant, *Juvenalis Sat. 6.*

*Stemmata quid faciunt, quid prodest, Pontice, longo
Ordine censerì, pictosque ostendere vultus
Majorum, & stantes in curribus Æmilianos,
Si coram Lepidis male vivitur?*

Et sequitur multa adjiciens declamatoria, amaro felle, sed æquissima acerbitate contorta. Quid enim indignum magis atque dedecorosum, quàm inter ea virtutis incitamenta & suscitabula, desidia computrescere, seseque ignavo otio conterendum tradere? Nullum certè præclarius emolumentum picturatae vel insculptae imagines afferunt, quàm ad pietatem, & ad præclara studia excitare animos; & ad egregia facinora, æmulationemque avitæ virtutis incendere. Neque verò id Herculis, aut Alexandri Magni, ut apud Trebellium legitur, gestatis iconismis strenuè olim feliciterque cessisse conficiam: sed vel in imagine scarabei, quod signum militare apud Romanos erat, quæ a militibus gestata virtutem masculam in præliis, ut apud Ælium legitur, ingenerabat. Idcirco in anulis præsertim & aposphagismatis ejusmodi icunculae gerebantur, ut propiores illi essent, subjectique oculis ad gloriam stimuli. Dicari igitur templa, statuæque non modò Deorum, sed virorum etiam præclare de Republica meritorum erigi cæptum. Idque non solùm religionis, sed pietatis atque humanitatis præcipuam partem esse, hausere animis.

IMAGUNCULA. Parva imago. Sveton. in Aug. 7.

IMBREX. Imbrices in tectis sunt semitubuli, five canales fictiles arcuati, qui imbres, a quibus appellationem sortiuntur, arcant a substructo ædificio; eosdemque a compluvio acceptos per suggrundas in compluvium reddunt. Imbricatam structuram, & imbricatum structum dicimus, quod ad imbricis formam compactum est. *Plautus* in *Milit.* hæc habet: *Confregisti imbrices, & tegulas.* Ubi sic accipias distingui imbrices a tegulis, ut tegula generale sit nomen, quodcumque operimentum tectorum significans, a figura tamen singillatim accepta ab imbrice discriminetur. Est proinde tegula nomen generis, & singulari modo rei contentæ sub genere, cujusmodi non pauca vocabula apud Latinos occurrunt. *Vitruvius* l. 7. 4. singulari nota distinguit tegulas per hæc verba: *Hamatæ tegulæ ab imo ad summum figantur.* Ad quem locum ita *Baldus*: *Cur hamatæ tegulæ dicantur, ignotum, & irreperitum mihi.* Miror illustrem gnavumque Criticum hamatæ tegulæ significationem non olfuisse. Triplex est tegularum genus. Aliæ ad modum laterculi planæ sunt, quibus primùm tecta consterni solent, Italis *Pianelle*. Aliæ arcuatæ curvæque, nempe imbrices, quos dicimus *Canali, Coppi*. Aliæ sunt hamatæ: planæ illæ quidem & latiores, sed sursum reflexos utrinque habent margines, ad modum spondæ, quæ singulari vocabulo dicuntur *Tegole*; & ab illis spondis, veluti hamis, quibus nimirum imbrices arreptant, hamatæ nominantur. Proinde nihil est causæ, quamobrem *Salmasius* non hamatas apud *Vitruvium*, sed animatas tegulas putet legendum; exponatque canaliculos utrinque foramina habentes ad expirandum reddendumque aerem. Præter enim quamquod locus *Vitruvii* satis apertè de tegulis loquitur, quæ ab imo ad summum extenduntur, minimè verò de expiratoriis, quæ tegulæ locantur sparsim per tecta, non ab imo ad summum diriguntur, parum Latinè canaliculus, quem *Baldus* intrudit, dicitur animatus, qui vocis character apud Latinos non indicat quod spirat, vel egerit, sed

sed potius quod possidet retinetque, ut dentatus, auratus, nummatus, & alia innumera.

IMBRICATIM. Vide *Imbrex*.

IMPAGES. A pangendo. Est margo, quo tympanum in valvis per ambitum includitur. Vitruv. l. 4. 6. *Orlo*. Festo est, quod tabulis additur, ut firmitus hæreant. Etiam ad ornatum impages faciunt; sunt enim veluti coronides tympani.

IMMISSARIUM. Vide *Emissarium*.

IMMOLIOR. Liv. l. 39. *Quæ loca publica inædificata, immolitate privati habebant, intra triginta dies demoliti sunt.* Videtur inædificatum propriè de ædibus, immolitum de aliis dici, de portubus nempe, & similibus: vox enim ipsa vim quamdam exprimit molis injectæ, vel erectæ.

IMPLUMBO. Plumbo aliquidnecto. Vitruv. l. 10. 7. *Ferreo codaces in capitibus scaporum implumbavit.*

INÆDIFICO. Vide *Immolior*.

INCERTUM OPUS. Idem antiquum. Vitruvius l. 2. 8. duo recenset genera structurarum: reticulatum, quo cæsi lapides, vel quadrati lateres sic disponuntur, ut erecti stent in latus, seseque exporrectis utrinque angulis fere contingant; & figuram quasi expansi retis demonstrant. Incertum constat lapidibus, lateribus, & cæmentis in plano stratis, ac proinde insidentibus firmiter, atque cubantibus colligatione nexuque alternæ coagmentationis. Quod verò ibidem subdit Vitruvius, opus reticulatum Incerto venustius quidem esse, minimè verò firmitus, multis improbat Vitalis Lexic. Mathem. præcipuè quoniam vetustissimæ moles, quæ maximam partem extantes hodie noscuntur, tam validè connexæ sunt, ut ea firmitas & soliditas multum præstet Incertis. Addit immensum habere robur vim cunei, quo fit ut difficilè fatiscant, & dissolvantur. Baldus e diverso firmitus cum Vitruvio putat Incertum; quoniam structura cuneata, cum se a lateribus protrudat, minus est stabilis; solidissima verò est, quæ ad normam, libellam, & perpendiculum

culum exigitur. Quidquid ea super causa Architecti disceptent, certum est a recenti ædificatoria reticulatum opus abolitum fere, & antiquatum esse.

INCERNICULUM. Cribrum. *Crivello*. Plinius.

INCERNO. Incerniculo utor ad quidpiam purgandum; vel ad egerendum ex eodem quidpiam, ad usum operis faciendi. *Vitr. l. 7. 1.*

INCILIA. *Colum. l. 5. 9.* Ab incidendo. Sunt incisiones terræ, quæ fiunt prope fluvios, vel rivos communes, ad aquas aliò deducendas. Dicuntur tam de fossa ad aperta, quam de ipsa aquarum derivatione. Usus habent ejusmodi incisiones non solum in re militari, præsertim in trajectu fluminum, quæ sic incisa vadari facile possunt; verum etiam in re hortensi, ubi, per eas discissiones, in plures areolas agitur aqua ductilis per canales præfossos. Nusquam operosius quam in Ægypto de aperiendis inciliis certatum est. Cum enim summa imbrium inopia ea regio laboret, per innumeras Nili incisiones popularium, præsertim eorum, qui remotiores ab eo amne degerent, egestati provisum est. Effectum inde est, ut merces, agrorumque proventus commodius deportarentur; urbium verò longè diffitarum commercium crebresceret; simulque armis exteris inaccessa provincia redderetur. Id opus a Sesostris Rege inchoatum, subsequuti Reges absolverunt. Proinde quemadmodum natura contigit, ut aquas pluvias Ægyptus non haberet, sic arte perfectum est, ut illis non indigeret.

INCRUSTO, as. Parietes incrustare, est loricare, tectorium inducere. Quid verò sit crustam applicare, exposui in tit. *Emblema, Hyalostaton*.

INCUMBA, æ. Pars, vel caput ipsum pilæ, cui fornix incumbit. *Vitr. l. 6. 11. Cum cunei ab oneribus parietum pressi extruserint Incumbas*.

INFUMIBULUM. *Plin. l. 24. 15.* Exponi solet caminus; sed propriè pars est camini, nempe spiramentum, vel gula, qua fumus ejicitur. *Gola del Camino*.

IN-

- INLICES**. Canales, per quos aqua in vias influit. Festus.
- INSCULPO**. Celo, incido. Diomedes non trahit a *sculpo*, quod negat vocabulum Latinum esse, sed a *scalpo*, a in *u* mutata, ut a *calco*, fit *inculca*, a *salsus* fit *insulsus*.
- INTERCARDINATÆ TRABES**. Quæ sunt cardini simul alligatæ. Vitr. l. 10. 20.
- INTERCOLUMNIUM**. In ordine, vel structura columnarum, spatia sunt, inter easdem relictæ. Vitr. l. 3. 6.
- INTERGERINUS PARIES**. A Festo exponitur, qui struitur, & quasi intergeritur inter confines. *Muro divisorio*.
- INTERMURALIS**, le. Quod inter muros relinquitur, vel erigitur. Liv. l. 44.
- INTERMURANUS**, a, um. Quod est intra murum, sicut extramuranus, quod est extra murum. Lamprid. in *Heliog.*
- INTERORDINIUM**. Quod est inter ordines, puta arborum, vel columnarum. *Tramezzo*. Colum. l. 3. 13.
- INTERPENSIVA**, orum. Quod sit genus tigni vel asseris, vox ipsa docet; nempe quod inter alia tigna, vel asseres pendet, vel pendendo sustentat. Vitr. l. 6. 3.
- INTERTIGNIUM**. Spatium inter tigna disposita. Vitr. l. 4. 2. Idem Magister Intertignia vocat spatia, quæ triglyphos dividunt, quæ Græca voce Metopæ nominantur.
- INTERVALLUM**. Spatium quod relinquitur inter vallos, seu palos in structura dispositos. Propriè est castrense vocabulum; sed jam amplissimè divagatur ad indicanda non locorum solùm, sed etiam temporum interjecta spatia.
- INTESTINUM OPUS**. Memoratur sæpius a Vitruvio, & exponitur quod ligno conficitur. Idem a sublicis vocatur opus sublicium. Suspiciari subiit sic appellatum, vel quoniam ea structura in interioribus solùm ædium partibus, ut in contignationibus, testisque, locum habet; nam de foris cæmento & lapide procidit ædificatio; vel quoniam trabium & asserum capita interius conduntur in parietibus ad fulturam.
- INTRITA**, æ. Alii Intritum. De calce dicitur, elaborata quidem & subacta, nec tamen ad subitos usus adhibita, sed

sed asservata ad diuturnam fermentationem. De hoc genere scribit *Plinius* l. 36. 21. *Vetustior & melior*.

JONICUS ORDO. Temperatus est, mediusque inter Doricum, & Corinthium, ut docet *Vitruvius* l. 1. 2., quemadmodum enim severitatem quandam exhibet Doricus, cujus Ordinis idcirco ædificia Minervæ, Marti, & Herculi struebantur; Corinthius verò delicatum quiddam floridumque exprimit; atque ideo Veneris, Floræ, & Proserpinæ sacris ædibus deserviebat; sic inter utrumque, medius Jonicus, eleganti severitate, severaque elegantia, utriusque laudes miscet, præstatque. Jonicus ab Jonia, ubi inventores habuit, est appellatus.

ISODOMUM, & PSEUDISODOMUM. Quid sint in structuris parietum clarè exponit *Vitruvius* l. 2. 8. *Isodorum dicitur, cum omnia coria (incrustationes intellige) aqua crassitudine fuerint structa: Pseudisodorum, cum impares & inæquales ordine coriorum diriguntur.*

JUGAMENTUM. Structura ad modum jugi bovini. *Cato de R. R.* Hinc jugumentare apud *Vitruvium* l. 2. 1., ubi agit de rudibus ædificiis primorum hominum, est tignis ad formam bovini jugi ædificare.

L

ABRUM. In balneis vas est, vel potius piscina præcapax, lapidea, vel marmorea, ubi aqua suppetit ad lavandum. Ejus instruendi normam tradit *Vitruvius* l. 5. 10.

LABYRINTHUS. Structura implexis constans viarum ambagibus, cum inexplicabili a crebris foribus occurſu recurſuque, ad fallenda vestigia, reditumque in eisdem errores, per anfractus in se recurrentes & tortuosos, in irritum faciendum. Quatuor præcipuè recensentur *Ægyptius*,

ptius, Creticus, Lemnius, Italicus. Ægyptius omnigenæ structuræ opera continuit, columnas, pyramides, ædículas, vias subterraneas, porticus, omnia magnifica, immensisque sumptibus, & elegantissimo opere elaborata. Ægyptii partem centesimam in Creticum pro exemplari retulit Dædalus. Lemnius non impar Ægyptio, columnis centum & quadraginta etiam mirabilior. Italicum sibi pro sepulcro struxit Porfena Etruriæ Rex, de quo hæc Plinius ex Varrone: *Sepultus est sub Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricentum, alia quinquagenum; inque basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem, quod si quis impropere sine glomere lini, exitum invenire nequeat.*

LACONICUM. In balneis cubiculum erat testudinatum, ubi calore sicco sudorem provocabant. Ab iis maximè frequentatum, qui cruditatibus medebantur. Laconicum dictum, Dione teste, quia ejusmodi cellæ vaporariæ a Lacædemoniis præcipuum in modum adiri consueverant. Laconici meminit Cicero ad Att. l. 4. 10. Idem locus sudatorium appellatum a Seneca, ab aliis vaporarium. *Stufa.*

LACUNAR, & LAQUEAR. Contignatio, idest operimentum ædificii ex ligno, sive quadrato fiat opere, sive conca-merato. Dicitur a lacu, qui propriè est spatium quadratum, quemadmodum sunt interstitia inter asserculos, quadrata figura dispositos in contignationibus. Ad hanc formam lacus appellat Columella quadrata spatia in granariis, ubi legumina omnis generis separatim conduntur. Laquearia fuere cameris antiquiora. Et antiquitus quidem rudia, & rimosa fuisse oportet, testante Servio morem Veterum, qui vela illis ad excipiendum pulverem subtendebant. Distincta postmodum figuris ex ligno variis; tum spatiis quadratis, rotundis, triangularibus. Cameræ item postea inductæ sunt laqueatæ; ex ligno scilicet contignatæ; cum primùm tectorio, &

R

alba-

albario, picturisque essent inductæ. Ipsa demum lacunarum picturis ornata; quod inventum Plinius l. 35. 11. refert ad Pausiam Sicyonium. Idem Historicus l. 33. 3. tradit laquearia in Capitolio primùm inaurata post everfam Carthaginem. *Solajo, Soffitto.*

LAMINA, & LAMNA, ut habent Vitruvius, aliique. Frustum metallicum, in latitudinem productum. Lampas centenarias, quinquagenarias, vicensarias &c. vocat Magister lib. 8. 7., quæ centum, quinquaginta, viginti &c. digitos ex plumbo latæ sunt in fistulis aquæductuum. Item ex argento, vel auro tenduntur malleo percussæ laminæ, ex quibus statuæ, vasa, toreumata, & similia conficiuntur. Ad pecunias etiam signandas adhibentur laminæ ex iisdem metallis, mole varia, juxta pretium a Publico impositum. *Piastra. Lastra.* De usu laminæ ferreæ consule titulum *Ferrum*.

LAPIDARIUS. Qui lapides excidit. Ulpianus. *Tagliatore di sassi.*

LAPICIDINA. Locus, ubi saxa exciduntur. Sunt qui dicendum putant *Lapidicina*, a lapide; sed magis purgati Codices, præsertim apud Ciceronem, habent *Lapicidina*, a cædendo lapide. Ex iis fodinis siliceæ sunt omnium durissimæ. Quæ molliores sunt, saxa gignunt, quæ oneri ferendo commodam operam præstant, & docilia tractatu sunt. Verùm sub dio facilè dissolvuntur gelidiis & pruinis. Ex temperatis laudat Magister l. 2. 6. Tiburtinas, utpote firmas adversus tempestatum injurias; sed ad ignis morsus dissilire eas facilè affirmat, quoniam terra, vel nulla, vel admodum modica, concreta sunt, plurimumque aeris ignisque habent. Commendat præ aliis, quæ sunt in agrò Tarquinienfì, prope lacum Vulfinianensem, & Anicianæ appellantur. Excidi saxa oportet æstate, non hyeme. Post biennium recognita, quæ injuria temporum vitata fuerint, locandis fundamentis adhibeantur; quæ vitium non contraxerint, ædificiis supra terram struendis aptentur. *Petraja.*

LA-

LAPILLUS. Parvus lapis.

LAPIS. Terra durior, quæ comprehendi fere manibus potest; sed adhuc durius saxum, quo siliceum robur erupibus excisum potius indicamus. Neque enim gemmas saxa, sed lapides appellaveris. Lapis sine addito locus Romæ erat, ex quo præco in auctionibus res venales nunciabat. Sermo inde popularis, *emptus de lapide*, apud Plautum, & Ciceronem, idest homo vilissimi pretii & existimationis. Lapides terminales in divisione agrorum limites erant. Hermam, & frequentius Deum ipsum Terminum, rudem informemque referebant. Colebatur tamen is Deus; cujus festa, & sacrificia Terminalia nuncupata. Qui ex agro terminum amovisset, apud cultas nationes severè multabatur. Ad ultimum lapis pro milliaro accipitur: est enim cippus, vel columella lapidea, quæ singula passuum millia distinguit, indicatque inciso milliariorum numero.

LAQUEAR. Vide *Lacunar*.

LARARIUM. Pars olim ædium apud Romanos, & sacrarium domesticum, ubi Lares Deos, earumdem ædium custodes habitos, colebant. *Cappella*.

LATER. Genus terræ, quæ coctura duratur in lapidem; ex qua, in formam fere quadratam subacta, structuræ fiunt, reliquis facile firmiores. Crudi lateres dicebantur, qui exsiccabantur ad solem expositi toto biennio; & frequentius erant in usu. Ex lateribus igne excoctis extructi erant muri Babylonici, inter humanæ magnificentiæ prodigia adnumerati. Quid sit later, vel laterculus in columnis. Vide in dictione *Abacus*. Monet Vitruvius l. 2. 3. lateres ducendos esse ex terra albida cretosa, minime verò ex calculosa scruposaque, quoniam hujus generis, facile dissolvuntur; & cum ponderosi sint, minus apti inveniuntur structuris. Laudat leviores, cujusmodi sunt alicubi in Hispania, & Gallia; & pumicosos, qui projecti natant in aquis. Tria verò censentur laterum genera; Didoron, longum pede, latum semipede,

qua mensura Romani utebantur; tetradoron quod quo-
quoversus quatuor palmos continet, & pentadoron,
quod palmos quinque; quorum priore utebantur Græci
in ædificiis privatis; posteriore in publicis. Dicuntur
etiam semilateres, qui ad lineam alternis coriis alligati
lateribus, firmiorem, & venustiore structuram confi-
ciunt. *Matrone, Quadrello.*

LATERCULUS. Parvus later. Vide *Abacus. Quadrelletto.*

LATERARIUS, a, um. Lateraria tigna vocat Vitruvius l. 10.
20. quæ opus, vel machinam a lateribus firmant.

LATOMIÆ, aliter LAUTUMIÆ. Propriè lapicidina, ubi servi
vincti opus faciebant. Cadmi inventum fuisse tradit Pli-
nius l. 7. 56. Hujus appellationis erat carcer, Syracusis
a Regibus, & tyrannis extructus, excisis rupibus. Tam-
quam opus impensè admirandum describitur a Cicerone
Verr. ult. Translata inde appellatio ad carceres Roma-
nos. Plaut. Capt. *Ibis in Latomias lapidarias.*

LATRINA, quasi Lavatrina. Pro balneo plures exponunt,
a lavando. Est etiam locus, quo sordes ejiciuntur. *Cessa.*

LAVACRUM. Balneum. Locus quo quis commodè lavari
potest.

LAVATIO ASSA. Vide *Balneæ.*

LAVATIO FRIGIDA. Vide *Balneæ, & Frigida lavatio.*

LAXAMENTUM. Spatium, sive area laxior ad ambulandum.
*Vitr. l. 3. 2. In medio ambulationis laxamentum circa cel-
lam fecit.*

LEPORARIUM. Teste Gellio l. 2. 20. Licèt propriè de lepori-
bus dicatur, pro septo tamen, in quo omne genus ani-
malium clauditur, usurpari solet. Fulvius Hirpinus pri-
mus Romanorum, ut refert Plinius l. 9. 56. aprorum di-
citur, cervorumque consepta instituisse, ingenti silve-
strium ferarum copia in agro Tarquiniensi conclusa. Ea
porro ferarum claustra non tam ad proventum, quam ad
venationum oblectamenta, & ad magnificentiam viri
Principes ad multa alicubi milliaria protensa excolunt
frequentantque. *Parco, Vivaio.*

LIA-

LIACULUM. Instrumentum, quo levigantur & poliuntur parietes post inductum tectorium. Constat quadrato assiculo ligneo, cum ligneo item manubrio; Italis *Frataccio*. *Vitr.* l. 7. 3. *Liaculorum subactionibus fundatæ soliditates.*

LIBELLA. Instrumentum, quo planum exploratur in structuris. Perpendicularum. *Livella*, *Archipenzolo*, *Penzolo*, *Traguardo*, *Piombino*.

LIBRA. Instrumentum Geometricum, quo exploramus aquarum altitudinem, & quo fit collatio loci, ex quo aqua deducitur, cum loco, quo derivatur, ut commodè possit ascendere, vel descendere. *Scandaglio*. Ex libra fit libella, & libramentum, quod est æquatio libræ; diciturque præterea de positu corporis, sic alterum subiectum tangentis in puncto, ut neutra ex parte pendeat. *Bilico*.

LIBRAMENTUM. Vide *libra*.

LIBRATOR. Peritus in expendenda aquarum altitudine.

LIGNUM. Quod in agris vel silvis cæditur, & legitur, ex quo vocis etymon, ad varios vitæ usus & commodæ. Dubitari non potest, ligna materiam extitisse, ex qua vetus Architectura, & in primis ædificatoria, molitiones suas conficiebat. Ex ligno primi mortales ædificia ad inhabitandum, & ipsa progressu temporum construebant ornamenta, ut de columnis singulari modo supra exposuimus. Addidicerunt inde Architecti imitari ex marmore, metallis, & lapide, quæ non structuris ligneis observarunt commodè & eleganter esse confecta. Ex iis initiis, ut non uno in loco tradit Vitruvius; statuæ, pilæ, columnæ, alique lapidei, vel marmorei ornatus profecti sunt. Sed & horum temporum Architectura, tam civilis, quam militaris, maximam partem circa eam materiam versatur. Ut enim præteream organa, & machinas bellicas, sub oculos quotidie habemus pulcherrima ex ligno ornamenta templorum, tum theatra scenica, pontes publicos, molas fluviaticas, molesque innumeras

ras ad urbanos variorum operum usus. Neque verò circa cæsos solum truncos adlaborat Architectura; virentes ipsas frondosasque arbores in ædificia, concamerationes, effigies hominum, ferarum, avium, formasque alias innumeras vertit in topiariis. Tondentur in eas imagines myrti, buxi, hederæ, aliæque sequaces plantæ. Herbas ipsas floresque ita distribuimus, ut tapetia Babylonica, eaque viva & spirantia mentiantur. Ist hæc super lignea structura hic commemorasse sufficiat: ut enim ab initio præfati sumus, Ædificatoriam circa metalla solum, marmora, & cæmenta versantem, per rerum nomenclaturam, exponere constituimus.

Læo, onis. Instrumentum, quo Rustici ad evellendas herbas, cæmentarii ad arenam calce commiscendam utuntur. Constat lamina ferrea recurvo item ferro nexa, quæ longiori hæret ligneoque manubrio. *Zappa*. Ad idem arenatum conficiendum pala adhibetur, quæ subactum illud adaggerat. Eodem instrumento fabri terram effodiunt, rudera excavant, lapides cumulant, vel, ut oportet, projiciunt, manubrium illi brevius, lamina extensior. *Pala*, *Badile*.

LIMEN. Quo primum in ædes patet ingressus; nec inferior modò januæ pars, sed etiam superior: limen inferum, & limen superum Nævius dixit. Utrumque limen discessuri salutabant: *Plaut. Merc. Limen inferum, superumque salve. Soglia, Architrave*. Tandem adorari antiqui moris fuit. *Juvenal. sat. 6.*

————— *Tarpejum limen adora*

Pronus.

Adde *Ovidium Metam. l. 1.*

Ut templi tetigere gradus procumbit uterque

Pronus humi, gelidoque pavens dedit oscula saxo.

Tergebant eadem pectore. Stat. l. 5. Silv. 1.

————— *Omnibus aris*

Illacrimat, signatque fores, & pectore terget.

Offendere in limine, vetus est dictum de iis, qui vix incipiunt

cipiunt quidpiam agere, cum impingunt in offendiculum. *Virgilius* ad prælum transtulit:

————— *Cur indecores in limine primo*

Deficimus?

Simile est: In portu naufragium. A limine salutare aliqui dicuntur, qui rei cuiuspiam, puta, scientiæ, vel artis, ne rudimenta quidem degustarunt. Tractum ab amicis vulgaribus, qui ad interiores aditus non admittuntur, sed in transitu salutant à limine, & prætereunt.

LINBA. Idem quod regula. *Vitr.* l. 7. *Longitudines ad regulam, & lineam exiguntur.*

LITHOSTROTA. *Plin.* l. 38. 21. dictione Græca stratum est ex textulis diversi coloris, quo opere pavimenta vetera ornata conspiciuntur. Vide *Favi*, & *Emblema*.

LOCULAMENTA, & LOCULI. In ædificiis non solum sunt divisuræ structiles, in quibus altilia, & majora etiam animalia degunt, stabulantur, aut nidificant; verum etiam excavata in parietibus spatia & foramina pro rerum domesticarum conditoriis. Præcipue verò sic appellaverim parietum cavitates, quæ statuas lapideas, vel marmoreas cum basibus, aliisque ornamentis excipiunt; quæ idoneo etiam vocabulo thecæ a nonnullis dicuntur. *Nichie*. Pertinent postremo loculi ad rem funerariam. Distinguntur a sepulcris, quæ sunt concamerationes, quæ plurimos continent loculos. Differunt ab urnis, quarum plures in singulis loculis aptantur.

LOGEUM. Latinis pulpitum. Pars scenæ, ubi Chorus, quique personæ non sunt, fabulæ subserviunt. *Vitr.* l. 5. 8.

LONGURIUS. Genus ligni, vel trabeculæ longioris, quorum in ædificiis frequens usus. *Filagna*.

LORICA. A similitudine pectoris munimenti, lorica vocamus spatium, quod extenditur inter duo propugnacula, *Cortina*. Item lorica appellat *Vitruvius* l. 7. 1. tectorium parietibus inductum: ex quo loricare parietes dicimus, calce, & arena incrustare. Idem ibidem Magister sic nuncupat ultimum tectorium, quo pavimenta

ex-

explanantur. *Et supra lorica ex calce, & arena inducantur.* Idem lib. 2. 8. Loricas nominat projecturas, quæ adjici solent in summis parietum partibus, ut aquæ defluant, & parietes stillicidio non corrumpantur.

LORICO, as. *Varro.* Loricare parietes est tectorium inducere. *Stabilire, Incrostare.*

LORICATIO. *Vitr. l. 7. 1.* Actus inducendi tectorium in pavimenta, vel parietes.

LORICULA. Parva lorica. *Hirtius.*

LUMEN. Quod in fenestris, & portis vacuum est, & inane. *Vitr. l. 6. 6. Lumina fenestrarum valvata.* Il vano.

LUNATÆ MUNITIONES. *Arrianus l. 1.* sic appellat abscessas & interiores ad formam lunæ.

LUPANAR, & LUPANARIUM. Ubi prostant scorta venalia, quæ lupæ etiam appellantur.

LUTUM. Vide *Aceratum opus.*

LYCÆUM. Vide *Athenæum.*

LYSIS, idos. In epistyliis partem sinuosam supra zophorum exponit Baldus. In structuris est dissolutio, sive hiatus parietis, rimam contrahentis. Est enim Græcè Lysis solutio. *Vitr. l. 3. 3.*

M

ACERATIO. Actus subigendi calcem, quæ macerata, idest subacta & contusa, adhibetur. *Vitr. l. 7. 2.*

MACERIA. Murus congerie lapidum, sine calcis coagmento, aggeratus. In re subita, vel sumptui declinando fieri solet, campestribus præsertim in locis. *Muro a secco, muro*

morto, Macera.

MACHINA. A *Vitruvio l. 10. 1.* definitur. *Continens ex materia conjunctio, maximas ad onerum motus habens virtutes.*

tutes. Asconius sic describit: Machina est, ubi non tam materia, quam artis ratio ducitur. Hinc arte machinaria claros dicimus *Ingenieri*. Dividit ibidem Vitruvius machinas scanforias, spiritales, seu pneumáticas, & tractorias. Item dividuntur in urbanas, seu civicas, & militares. De militaribus prolixè nos egimus in Lexico Militari. Ex urbanis eas dumtaxat commemorandas constituimus, sine quibus architectura ædificatoria non potest intelligi. Conficiuntur machinæ plexis colligationibus, fulturis, transversariis, cæteroque apparatu organico, & usu vectium, trochlearum, nervorum, & funium. In primis verò ducenda est ratio ponderum, distantiae, impressionis, atque dimensus. Usus machinarum in theatris, & re scenica admodum percrebuit apud Veteres, præsertim ubi Scriptores fabularum, ad solvendum nodum, Deum aliquem e sublimi per machinam demissum inducunt. Hinc paroemia; *Deus per machinam*: iis congruit quibus in re perplexa aliquid ex insperato suboritur, quod salutem affert, & explicat difficultatem.

MACHINAMENTUM. Machina. Livius.

MACHINARIUS. Pandect. &

MACHINATOR. Livius. Inventor machinarum. *Ingeniere.*

MACHINULA. Parva machina. Festus.

MAGALIA. Idem quod Mapalia. Rusticum ædificium incultumque, Afrorum peculiare; plerumque ad formam carinæ extruebantur; casæque etiam interdum erant portatiles, ut plaustra Scytharum. Meminit Virgilius non uno in loco. *Capanne.*

MAGNES. Lapis Lydius, idemque Heraclius: quæ omnes appellationes in idem recidunt; nam in Lydia Provincia, ubi ejus lapidis copia est, urbes sunt Magnesia, & Heraclia. Non auro, non ullis gemmarum comparandus est lapis, propter inscrutabilem virtutem, qua ferrum attrahens, navigationes dirigit, admirandisque operum molitionibus inservit. De ejus natura, & prodigiis mul-

ta complectitur Plinius l. 34. 14. plura Salmasius in Solinum. Dinocraten Architectum eo lapide templum Arsinoes Alexandriae concamerare cepisse, ut ejusdem ferreum simulacrum suspensum in aere cerneretur, idem ibidem commemorat Plinius.

MALA MANSIO. Quod sit genus custodiæ, & carceris. Vide *Carcer*.

MALLEUS. Ferrum crasso contusoque capite, cum ligneo manubrio, aptum ad tundendum. Instrumentum fabrilis notum. Malleus etiam dicitur ferrum, quod in medio nolæ, ex annulo pendens, percussione sonitum ciet. *Martello, Battaglio*. Malleus item fabris camentariis est ferrum prægrave & ponderosum, insertum habens baculum pro manubrio, quo muros diruunt, vel cuneos defigunt, ut cautes excindant. *Mazza*.

MANUBRIUM. Cujusvis instrumenti pars, quæ ad ejusdem usum manu apprehenditur. *Manico*.

MARGO FOSSÆ, vel valli. In re munitoria est, quod à propugnaculo & fossa spatium interjacet. Frequentatur excursu præsidiariorum, & firmatur fulturis ad retinendos murorum lapsus, utque saltem ibi consistent decidentes; nec fossam compleant.

MARMOR. Omnigeni coloris solidissimum terræ genus, attritu cretæ, & politura nitorem trahens. Cum tot sint marmorum genera, quot fere sunt regiones terrarum, in immensum abiret sermo singulis recensendis. *Plinius* l. 36. 7. de iis dicere aggressus ita scribit: *Marmorum genera, & colores non attinet dicere in tanta notitia, nec facile est numerare in tanta multitudine. Quotoquoque enim loco non suum marmor invenitur?* Idem tamen nonnulla sparsim enumerat eorum genera, Augustum, undulatum, repertumque in Ægypto, Augusti principatu. Bisalten, ferrei coloris, cui simile Thebanum. Lacedæmonium, viride; Lesbium, maculosum; Leucosticton, porphiretici genus. Lucullæum, atrii coloris, sed maculis versicoloribus misti, ab Ægypto adve-

ctum

ætum Lucullo Consule . Menphiten , à Memphi allatum . Onychen , distinctum venis gemmas quasdam imitantibus , quod & Alabastriten vocant : in Arabia montibus nascitur : ex eo pocula primùm , & vasa , solidæ postea columnæ erectæ sunt . Ophiten , à serpentum maculis , quas imitatur , nominatum . Porphyriten , rubricans , & solidissimæ firmitatis . Thasium , maculosum ; Tiberianum , candicans , in Ægypto Tiberio Regnante inventum . Adde Carystium , Parium , Tænareum , Numidicum , Naxium , Phrygium , Ligusticum , vel Lunense . Et quandoquidem mihi hæc scribenti Plinius est præ manibus , profuerit ex eodem declamatoria illa addere : *In portento prope Majores habuere Alpes ab Annibale exsuperatas , & postea à Cimbris : nunc ipsæ caduntur in mille genera marmorum : promontoria aperiuntur mari ; & rerum natura agitur in planum .* Versicolores marmorum maculas in Chiorum lapicidinis primùm inventas ; Carios primùm in crustas marmora secuisse ; postremò crescere eadem in lapicidinis , author est idem Plinius , qui ironico cavillo de more , ita concludit : *Quæ si vera sunt , spes est numquam defuturam luxuriam .* Operæ pretium fuerit animadvertere , Romanorum molitiones ex solido olim fuisse marmore ; nam ejus secandi inventum , eoque secto uti , novitium fuisse morem , ut indicavi , tradit idem Plinius l. 36. 6. per hæc verba : *Nondum secti marmoris vestigia invenerat Italia : sed quisquis invenit secare , luxuriamque dividere , importuni ingenii fuit .*

MARMORARIUS . Qui marmora expolit . Fit autem id arenæ attritu , quo scabrities detergitur , & lævor inducitur . Ad eum porro lævorem explorandum Fabri utuntur unguibus . Hinc ad unguem factum dicimus , quod diligenter , exactaque cura elaboratum est .

MARMORATUM . Occurrit apud Varronem l. 3. de R. R. , sed expressiùs digeritur à Vitruvio l. 7. 6. Tribus marmoratum generibus conficitur . Primùm ex assulis , quæ à

marmorariis dejiciuntur; iterum ex iisdem, in pilis ferreis detritis; postremò ex iisdem, subtilius tuis, & cribro excretis. Tria hæc marmorati genera, arenato permista, constituunt tres parietum, vel pavimentorum incrustationes, & diversa tectoria, quæ Magister coria nuncupat. Hujusmodi tectoriis inductis, & diligenti frictione lævigatis, colores, picturæque addebantur, quæ mirificum inde splendorem spectantium oculis exhibebant.

MATERIATIO. Vitruvius, &

MATERIATURA. Idem. Præparatio trabium, asserum, tabularum, lignorum omnis generis, quæ ad ædificandum requiruntur.

MATERIES. Singulari modo dicitur de lignis, aptis ad struenda ædificia. Cædenda est materies ab ineunte Autumno ad exitum Hyemis. Nam Veris tempore, propter frondium, florumque exuberantiam, trunci arborum rarescunt, fiuntque imbecilliores; ex quo minor est cæsis firmitas & soliditas. Quæ verò arborum genera sint ædificiis aptiora, & quo modo ad usus varios singula sint distribuenda, digerit Vitruvius l. 2. 11. Qui l. 2. 8. arenæ & calcis misturam, qua parietes farciuntur, materiam etiam vocat. Eandem alibi arenatum appellat. Minus propriè alii intritam & mortarium nuncupant.

MATERIOR, aris. Non solum significat ligna cædere, sed etiam lignis ædificare. *Vitr. l. 5. 12. Ea ædificia minime sunt materianda propter incendia.* Loquitur autem de navalibus.

MAUSOLEUM. Sepulchrum Mausolo Cariæ Regi positum ab Artemisia ejus uxore. Opus inter septem Orbis miracula, pro insigni ejusdem magnificentia, adnumeratum. Plin. l. penult. 3.

MECHANICA. Mathematicis, & Physicis adjuta principiis, mirum quantum proficit Mechanica, scientia machinalis, ad conficienda organa & instrumenta, quæ ad elevanda pondera, ususque alios civicos, & militares, priva-

privatos, & publicos, Reipublicæ, vitæque humanæ deserviunt. Instrumenta nautica, hydraulica, sciotherica, aliaque innumera domi, bellicque adjumenta illi debemus. Fabros, & Architectos, Machinarios ministros habet & adjutores Architectura ædificatoria. Non est ad fabriles artes penitus rejicienda Mechanica, quæ suorum operum, mensurarum, & ponderum causas expendit. Id præsertim cognoscimus in Præfectis fabrorum, *Capomastri*, qui non usum duntaxat artis, verum etiam causas, & effectus consecuturos, apprime callent.

MEDIANÆ COLUMNÆ, quæ mediæ in ædificiis locantur, utitur sæpe Vitruvius hoc vocabulo; nec tamen recensetur a Lexicariis.

MENIANA. Sic enim scribendum, non Moeniana. Vit. l. 5. 1. Contabulata in ædificiis projecturæ ad spectandum. Non dicuntur à moenibus, sed à Menio Censore, auctore Festo, qui primus illa adhibuit ad amplianda spectacula. Sunt podia, vel peribolus circa solaria, apposita ne facilis sit lapsus in præceps. De his vide Salmasium ad Spartian. in Pescenn. *Palchetti*, *Poggioli*.

MENSURA, &

MENSUS, us. Varro. Instrumentum, quo metimur, & actus ipse metiendi.

MERONES. Sacci sunt apud Vitruvium, qui ulva palustri, & arena pleni, in mare jaciuntur ad portuum structuram. Alii legunt *Perones*.

MESAULA, æ. Memoratur & exponitur à Vitruvio l. 6. 10. Locus sive ambulacrum inter duas aulas positum. Addit Magister, Andrones vulgò perperam appellari; notatque non paucis, improbatque eam acceptionem; degrediturque taxando Romanorum morem, qui Græcis vocabulis ad significationes oppositas abutuntur.

MESOLABIUM. Latinè instrumentum ad medium invenendum. Barbarus inventum tradit ab Archimede; Vitruvius l. 9. 3. eodem usum fuisse scribit Eratosthenem.

META. In circo columella erat, prope quam quadrigæ flectebant.

stebant . Horatius . In agris erat terminus divisorius . Frontinus . Ad ea demum referri solet , quæ à cuba figura in acumen desinunt , quæ est figura metæ .

METALLUM . Quod ex effossa permistaque terra elicitur , & purgatione cocturaque indurescit , multimodis formari aptum . Neque enim admodum propriè metalla dixerim marmora , licet Poeticè *Silius* habeat ,

— *Quos niveis exegit Luna metallis .*

Cum agricultura , quæ procul dubio ars est omnium antiquissima , ligone , aratro , aliisque ferreis instrumentis utatur , scitè Aristoteles cum eadem fere natam scripsit artem metallicam : sic autem ait *Æcon.* l. 1. 2. *Ordine naturæ prior est agricultura , & secundum obtinent locum quæcumque aliquid ex terra proferunt , qualis est metallorum ars.* Diodorus Siculus à Semiramide primùm inventa metalla , utque eruerentur per captivos eandem jussisse scribit . Verùm ad Chamum alii , vel Tubalchaim ex sacris Paginis referunt id inventum . Metallis eruendis addici & mancipari , constat fuisse supplicii genus . Affectos sæpius ea poena fortissimos nostræ Fidei Pugiles , Annales sacri testantur . A metallo , ex quo nummi sunt cusi procul dubio iidem dicuntur passim *Medaglie* .

METALLICUS , a , um . Quod ad metallum pertinet . Plinius .

METALLICI . Qui metalla eruunt , vel fodiunt . *Plinius* l. 14. 16. *Lavant eas arenas metallici .*

METOPÆ . Spatia sunt , quæ in capitulis doricis triglyphos dividunt . Clarè *Vitruvius* l. 3. 2. *Inter triglyphos quæ sunt intervalla , metopæ nominantur .* Eodem vocabulo exprimuntur spatia inter mutulos , & inter denticulos in epistyliis . *Tramezzi . Vani .*

MODULI . Apud Vitruvium , & Architectos sunt particulæ spatii æqualiter dimensæ , ad quarum regulam opus exitur . Quòd sint moduli mensuræ genus in aquis deductis , sic explicat *Frontinus* . *Aquarum moduli aut ad digitorum aut ad unciam mensuram instituti sunt . Est autem digitus sextadecima pars pedis , uncia duodecima .*

Moe-

MOENIA. A muniendo dicuntur : Antiquis quippe mœnire erat munire , œ diphthongum habentibus pro litera u ; *Pœnici* , quod nos *Punici* , ex quo retinemus adhuc *Pœni* . Moenia proinde non sunt muri urbanarum ædium , ut tradit Valla l. 4. Sunt autem opera munita , propugnaculis scilicet , turribus , portis , aliisque munimentis . Muri de urbanis ædificiis dicuntur , magis propriè tamen de publicis , quàm de privatis , quos parietes melius nominamus . Hæc tamen per usurpationem , à Poetis præsertim , promiscuè haberi solent . Collectiones omnis generis ædificiorum , quæ mœnibus præcinctæ sunt , Urbes appellantur ; nisi forte ambientes aquæ , æstuaria , maria , vel objectarum rupium objices moenia supleant . Nam singulare fuit Lacedæmoniorum præconium jactare , Urbem se incolere terreis quidem nudatam mœnibus , non verò ferreis ; armatis nempe pectoribus Civium , qui in sola virtute & fortitudine præsidium patriæ positum , murorum verò defensionem , concordiam interpretabantur .

MOLA. Instrumentum notum ad fruges terendas . Carebant molis prisca mortales ; qui fruges torrebant pilis , & saxo comminuebant . *Virgilius* .

Et torrere parant flammis , & frangere saxo .

Innotuisse molas postea , authore Cerere , vel Myante est traditum . Certè de iis meminit Homerus in Odyss. , ubi de hortis Alcinoi scribit . Agebantur primùm manibus , ex quo manuales dictæ ; eadem à versando versatiles , à trudendo trusatiles , à jumentis actæ , asinariæ appellatæ . Adinventæ postremò aquariæ , ad ripas fluminum aquis circumactæ , & pneumaticæ , seu spiritales , quæ vento circumvolvuntur . Asinariis volvendis addicti olim servi parum morigeri ; quorum exempla frequentissimè habentur apud Plautum , Terentium , aliosque Comoëdiarum Scriptores .

MOLARBS LAPIDES. Ponderosa & grandiora saxa . Dubites utrum dicantur à majori cæteris mole , an à molis frumenta-

mentariis versatilibus . Iidem lapides à Grecis Pyrites ab igne appellati , haud equidem quoniam percussi ignem excutiunt , sed propterea quòd resistunt igni . Eam ob causam in caminorum fornacumque sepius tutius aptantur & firmitus ; neque enim dissiliunt quantolibet igne concepto .

MOLES . Immensè ponderosum quidpiam , & prægrave sonat . Usurpatur tam de solidis , cuiusmodi sunt statuae colossæ , pyramides , obeli , quàm de struclilibus & cæmentitiis , ut sunt theatra sublimia , templa , mœnia , porticus , & similia . Præcipuè verò moles appellamus substructiones in præmagnis ædificiis struendis , ut sunt portus maritimi , ad tutam navium stationem . *Cæsar de B. C. molem , atque aggerem ab utraque parte littoris jaciebat .*

MONOTRIGLYPHOS . Structura , quæ uno tantum triglypho constat . Vitru. l. 4. 3.

MONOPTEROS , **Dipteros** , **Peripteros** , **Pseudodipteros** , **Pelasgæ** sunt voces , ab aliis avium dictæ . Iis utitur Vitruvius ad distinguendas species ædificiorum , à diversitate columnationis , & laterum , à quibus ornatum exteriorem accipiunt . Philander aptè refellit Volaterranum legentem *Dipthyros* , & sic in aliis , ut supra , remque totam transferentem non ad alas ; sed ad portas porticum , & columnarum , diversumque earum positum . Vitru. l. 3. 2. 3.

MONOLITHUS , a , um . Quod uno lapide constat . Columnæ monolithæ , item obeli Monolithi , ex uno perpetuoque lapide , marmore , vel metallo erecti . *Laberius apud Nevium .*

MONUMENTUM . Quidquid ad memoriam rei præteritæ excitandam confert . Præstant id præcipuum in modum columnæ , obeli , & similia , sculpta vel incisa rebus memoratu dignis . Inter sepulchrum , & monumentum hoc statuunt discrimen Jureconsulti veteres , ut ubi extincti corpus conditur , dicatur sepulchrum , ubi absit , monumentum .

mentum tantummodo appellari debeat. Si ita res habet, nihil distat monumentum a cenotaphio, quod est inane quidpiam & imaginarium, non ossibus, ullisque extinctorum reliquiis, sed honoris ergo iisdem impertitum.

MORTARIUM. Dicitur a Vitruvio de lacu, seu fovea, ubi calx subigitur, maceratur, & asservatur. Item pro ipsa calce macerata, & quasi aquis extincta, & emortua, ex quo facile mortario nomen. Sic autem scribit l. 7. 3. *Mortario cæmentum addatur*, & in eandem significationem l. 7. 1.

MUNIMENTUM, &

MUNITIO. Locus instructus adversus vim hosticam. Notat plerumque præcinctiones ex vallo & fossa. *Fortificazione, Riparo.*

MURRHINA, orum, & non Myrrhina; neque enim ad hujus generis pocula quidquam attinet myrrha, genus aromatis. Pocula sunt pellucida, candoris eximii, in conviviis splendidioribus adhiberi olim solita. De iis non pauca sunt apud Scriptores Veteres, Plinium præsertim, ac Senecam testimonia. Nihil tamen adhuc certi ex iis conficitur. Namque aliqui contendunt ex luto albo, in fornacibus cocto, fieri apud Sinenses; alii ex humore sub terram densato. Plerique statuunt, aut ipsa esse pocula, & vasa, quæ nos dicimus *Porcellane*, aut nostratibus hisce similia. Multa super murrhinis congerunt Salmasius in Solin., Scaliger, & Barthius *Animadvers. ad Stat.* Ejus generis vasa admodum hodie apud nos sunt in usu; nec verò ea solùm, quæ a Sinensibus, verùm, etiam, quæ a Japonibus colorata eleganter & exculpta afferuntur. Iis tamen, exterisque omnibus speciosam, quamdam caliginem inducunt, quæ Dresdæ in Misnia plusquam Dædalæo opere elaborantur.

MURUS. Septum ex arenato & lapidibus, vel lateribus, ordinatim superpositis, ad clausuram, & custodiam. Vide *Mænia*.

MUSÆUM. Sacrarium, ubi musæ colebantur. Sumitur pro loco,

loco , quò viri eruditi ad dissertationes , & literaria colloquia socianda conveniunt .

MUSCARI CLAVI . Vide *Clavus* .

MUSIVUM OPUS . Tessellatum , ut exposuimus in tit. *Favi* , *Emblema* , & aliis .

MUTUUS . Quod e lapide , ligno , vel marmore prominet ad aliud sustinendum . *Mensola* , *Beccatello* . Barbarus reddit *Mutolo* : & frequenter in eundem modum , labori declinando , Latina , & Græca vocabula reddit Italicè .

N

ARAS . Sunt extrema pars canalium , ex qua aqua egeritur . *Vitr. l. 7. 4. Canales fiant , & nares exeant ad locum patentem* . Sunt enim tubi aquarii prominentes e parietibus , a similitudine narium prominentium in vultu humano .

NAVALE . Capax , aptusque ædificandis , & reficiendis navibus locus . Neque verò naves solum , sed machinas , tormenta muralia , aliaque organa chalybea , & universum nauticum apparatus completur . *Arsenale* . Quæ vox non est confundenda cum agnato vocabulo *Darsena* ; quo nomine non locus ædificandis navibus , sed earum secretius receptaculum , statio tutior , & quasi interior portus indicatur . De Navalibus duo præcipit Vitruvius l. 5. 12. Primum , ut ad Septentrionem vertantur , nam meridiani positus , propter æstum , cariem , tineas , & alias ejus generis bestiolas procreant , quæ corrodunt materiam , vitiantque . Alterum , ne construantur lignea , ut evitentur incendia . Prospici etiam oportet , ut sint mari , vel fluminibus proxima , ad facilem in aquas navium trajectum .
Com-

Commemorandum in primis Navale Atheniensium, mille navium capax, a Philone conditum. Amplissimum in Italia Venetiis visitur, & instructissimum.

NAUMACHIA. Non modò navalem pugnam, sed ejusdem quoque locum significat. Ex usu pro ludicro & umbratili certamine usurpatur, quod erat apud Romanos meditamentum legitimi Martis navalis. Rudis primùm Romæ Naumachia: coronatus postea sedilibus locus, ad formam theatri. Præclarum inventum vitiavit inertia Cæsarum. Nam Domitianus Nympharum choros; Nero monstra natantia induxit. Pro portento demum fuere Circenses navales, ab Heliogabalo exhibiti, euripis vino redundantibus, ut in ejus vita scribit Lampridius.

NERVUS. In machinis vinculum est firmitus, & adstrictius. E nervis tortos funes habemus apud Vitruvium l. 1. 1. & alibi.

NESSOTROPHION. Locus, ubi anates aluntur. Colum. l. 8. 15.

NOSOCOMIUM. Hospitium, quo ægroti pauperes recipiuntur, alunturque.

NORMA. Tritum apud mechanicos instrumentum, quo anguli æquantur. Componitur ex lineis in angulum rectum coeuntibus, ad figuram literæ L. Anormes planè sunt, qui cum regula normam confundunt. *Vitr. l. 7. Longitudines ad regulam, & lineam, altitudines ad perpendicularum, anguli ad normam respondentes exiguntur. Squadra.*

NUBILARIUM. Ædificium agreste, ubi cælo nubilo messis reponitur. Colum. l. 1. 6.

NUCLEUS. *Vitr. l. 7. 1.* In pavementis dicitur stratum ex testulis. Barbarus vocat *Anima*. Eadem significatione in structuris pavementorum usurpat hanc vocem Plinius: nec tamen de ea acceptione verba faciunt etiam nuperi Lexicographi.

NUMMI. Non dicuntur a Numa Rege, ut quidam scripserunt; sed vox est planè Græcanica, ut Critici diligentiores autumant. Primus pecuniæ usus ex corio boum,

vel pecudum pelle, ex quo pecuniæ nomen. Durior tamen pellis eligebatur, ut per diu duraret. Neque verò pecudum nota solum signabatur; sed ex ipsa conficiebatur ovina, vel bovina pelle. Id inventum alii ad Janum, alii ad Numam, ad Servium Regem quidam referunt apud Varronem, & Plinium. Hinc aliqui Marsyam ab Apolline in cantus certamine superatum, & excoriatum, sic exponunt, ut Apollo Marsyæ loculos evacuaverit; coriumque ei detractum accipiunt pro pecunia, qua rivalem spoliaverit. Theseus, Plutarcho teste, ut ad agrorum culturam homines excitaret, boum effigie nummos signatos vulgavit. A Servio Rege æs signari coeptum; nam ante ipsum appensum solvebatur; ex quo stipendii nomen a stipe appensa. Ex omni metallorum genere conflati postea occurrunt nummi. Nam plumbeos Romæ alibique oblatos sibi fuisse tradit Lipsius; Christianostadii apud Svecos erogatos fuisse stanneos, in ejus urbis obsidione, sed postea meliore metallo permutandos, scribit Pignorius *de servis*. Ante pecuniæ usum, commercium rerum permutatione constabat. Sed cum minus aliqui indigerent, vulgari pecuniæ ceperunt. Summatim hæc de nummis libasse sit satis. Nam quod attinet ad Principum virorumque illustrium signatas nummis imagines, expressasque veterum memoriarum figuras varias, ex quibus eruditæ significationes, ad vetustæ tempora pernoscentia anxie quæsitæ eruuntur, quemadmodum tractatio ea est nobilium ingeniorum amplissima, sic neutiquam angustis hisce notulis nostri instituti est coarctanda.

NUNDINÆ. Non solum conventus mercatorum, immunis & liber, sed locus etiam, ubi conveniunt.

NYMPHEUM. Ædificium publicum, quo aqua derivabatur ad amœnitatem & pompam. *Capitolin. in Gordian. Opera Gordiani Romæ nulla extant, præter Nymphaea, & balneas.* Non absimile ædificium censendum est, quod Romani veteres Canopi nomine frequentabant; parem
nimi-

nimirum derivatarum aquarum ambitum, sedilibus ad spectandum præcinctum, ubi depictis linitibus lembisque deveci, animi & oblectamenti gratia vagabantur. Ejus operis vestigia quædam & rudera visuntur hodie Tibure in omnium facile opulentissima, amplissimaque Hadriani Cæsaris villa, de qua ita scribit *Spartianus* in ejus vita. *Tiburtinam Villam mirè exædificavit, ita ut in ea provinciarum, & locorum celeberrima nomina inscriberet, veluti Lycæum, Academiam, Prytaneum, Canopum, Pæcile, Tempe vocaret; & ut nihil prætermitteret, Inferos etiam finxit.* Eam structuram Canopum dixere, a Canopo Ægypti urbe, apud Ostium Nili, Canopicum inde appellatum; ubi orariis naviculis, pari studio populares vehebantur. *Virg. Georg. 3.*

— *qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vebitur sua rura phæelis.*

O

BELUS, & diminutivè:

OBELISCUS. Marmor quadratum, sensim gracilescens, ad formam veruculi. Ab Ægypto insanis sumptibus Romam advecti plures; quorum qui supersunt, magnificentiæ veterum Cæsarum testimonium, & primarium sunt Urbis ornamen-

tum. Plurimos ex iis magnitudinis eximiæ recenset *Plinius* lib. 36. Sed præcipuam celebritatem obtinuit Thebaicus, non tam quoniam viginti millia fabrorum eidem struendo erigendoque desudarunt, sed ob admirabile Regis commentum, qui, cum vereretur, ne attollendo Obelo machinæ pares non essent, ejusdem fastigio filium suum alligavit; prolis periculo, intentato molientibus metu, & ope-

operis securitate quæsitæ . Incisi plerumque arcanis & hieroglyphicis notis visuntur obeli , ut tabulas videantur referre sapientiæ veterum Ægyptiorum . In iis explanandis laborem impendit P. Athanasius Kirker Linguae Copticæ , aliarumque peritissimus .

OCTANGULUS , a , um . Octo habens angulos . Apul. lib. 1. de Dogm. Plat.

OCTASTYLOS . Octo columnas habens . Vitruv. l. 3. 1.

OCTOGONON . Ædificium octangulum . Ejus exemplum proponit Vitruvius lib. 1. 6. in turri octogona marmorea , quam ædificavit Athenis Andronicus Cyrrestes , cum exculptis ad latera ventorum imaginibus , sublatoque ad fastigium Tritone æneo , qui virga ventorum flatus designabat .

OCULUS . Vitruv. l. 3. c. 3. Circulus in columnæ Jonicæ centro , quo , tamquam axe , ipsa voluta circumvolvitur . *Occhio della voluta* .

ODEUM . Pars templi , ubi concentus musici canoris instrumentis associantur . Antiquitus odeæ minora quædam erant theatra , ubi musicæ concertationes exaudiebantur . Nonnulla Romæ ad id extructa . Pericles Athenis odeum constituit . Meminerunt Cicero , aliique cum Vitruvio l. 5. 9.

OECI , orum . Occurrunt apud Vitruvium l. 5. 6. & 7. Dicuntur ex Græco ab habitando . Barbarus exponit cubilia , ubi convivia , & festa celebrabantur , non sine interventu foeminarum subservientium . Idem Italicè reddit *Sale* . Aliis cellæ erant in balneis , de quibus *Lucianus* in Dialog. *Liceat tibi per caldaria loto , non per eisdem Oecos reverti , sed recta , & compendiaria ad frigidarium redire* . Item memorantur ut partes , & quasi sacrum templi apud Græcos . Aliis postremò sunt partes ædium intimæ secretæque , ad usum foeminarum ; ut vix oeci differant a gynæceis . Videndus est Vitruvius l. 6. cap. 5. & 6. Idcirco etiam editiora loca censentur fuisse , utpote aditu minus obvia , & insidiis minus obnoxia .

OENO-

OENOPOLIUM. Plautus. Taberna vinaria. Qui domi vinum vendunt, iis eadem pars domus, & cella est, & taberna vinaria. *Bettola*

OFFICINA. Vide *Apotheca*.

OPA, æ. Foramen, seu spatium, quo tigna decumbunt. De iis agit Vitruvius in designatione triglyphorum l. 4. 2. *Letto delle travi*.

OPPIDUM. Multitudo ædificiorum conclusa mœnibus. A vico, & pago mœnibus discriminatur; a castro, & castello differt situs amplitudine; & planè oppidum ipsissima est Civitas. Ostenditur id etiam ab adverbio oppidò, quod valde, vel multum significat; ortumque est a sermone populari, quo dici solet, *Quantum vel oppido sufficiat*, authore Festo; in quo nulla vis esset, si de vico, vel pago diceretur.

OPTROTHËCA. Autumnalium fructuum conditorium. Varro l. 1. de R. R.

ORCHESTRA. Theatri pars interior, arenæ proxima, omnium nobilissima, ex qua Senatores, & equites spectabant, inter cuneos & proscenium posita. Pluribus Romanorum orchestra gradibus constabat, quorum dignissimus habebatur, qui erat proximus podio, quod pars erat porrecta muro arenæ adjacentis. In eo gradu reliquis latiore, suggestus erigebatur, ex quo Imperator, Consules, primæque notæ Magistratus cum sellis curulibus, apparitoribus, & reliqui comitatus pompa spectabant. Tribunal ibidem positum Munerarij, sive Editoris, & Virginum Vestalium sedes. Aliud orchestra apud Græcos: nempe locus, ubi chorus cum cytharædis, & tibicinibus canebat. Idem fere apud nos orchestra, ex antiqua Græcorum consuetudine. Dixi horum temporum similitudinem referre Orchestram Græcanicam: præsens enim cantoribus solùm, & instrumentis constat cum Phonasco, cantus moderatore. Apud Græcos autem non canentes solùm & tibicines, sed saltantes etiam; imò omnis generis viros, foeminas, pueros, cives,

cives , exteros , opifices , qui chorum constituebant , referebat . Disponebantur autem in Orchestra , certam figuram , gyros , circuitus , modulationem , saltationemque ad numerum agentes . Primus erat ad lævam motus , cui cantum associatum strophē appellabant . Eadem postea relegebant vestigia , modulamine edito , cui nomen antistrophe inditum . Postremò stantes modulatu tertio concinebant , quem Epodon vocabant .

ORDINARIUS , a , um . Licet Festus hominem ordinarium vocari scribat , qui vilis est conditionis , nihilominus purgatissimi Scriptores Ordinarium exponunt , quod est ordinatè dispositum . Hinc vites , & arbores ordinariæ apud Columellam , quæ ordinem servant ; milites ordinarii , qui servato ordine pugnant , aut commigrant . Eos a catervariis , qui disjecti sunt globi , *Svetonius in Aug.* ita distinguit : *Spectavit studiosè pugiles , non legitimos modò , & ordinarios , sed catervarios quoque oppidanos* . Vitruvius vero l. 2. 8. filices ordinarios vocat , qui non temere & acervatim , sed ordine sunt collocati in structura . Vide *Structura ordinaria* .

ORGANUM . Non dicitur solùm de pneumaticis , quæ diversimodum sonum cient , concepto per folles spiritu , dispersitoque per dispares fistulas . De aliis etiam usurpatur majoribus instrumentis mechanicis . Vitruvius lib. 10. 1. distinguit organa a machinis ; & has quidem a pluribus , organa ab uno agi posse scribit .

ORICHALCUM . Sic enim , ut observat Vossius , dicendum potius , quam Aurichalcum . Notione Græca dicitur a monte , & ære , quasi æs montanum : ex quo veriùs scripsisse conjiciuntur , qui in eo metallo misturam saltem æris agnoscunt . Sunt qui solo nomine notum existiment , quod Plato videtur indicare in descriptione Insulæ Atlantis . Cæterùm nativum ne sit , an fictitium ; utrum verò fictitium sit auro mistum , an potius genus æris , natura quidem rubrum , sed cadmiæ admistione flavescens , vulgo *Ottone* , diversimode traditur . De ejus præparatione

ratione & factura hæc habet *Strabo* l. 13. *In Urbe Andira lapis est, qui ustione fit ferrum, admistione cujusdam terræ pseudargyrum eliquat, ærique mistus evadit Orichalcum.* Idem metallum Cyprium passim, & coronarium vocatur. Ex eodem statuas elaboratas fuisse in urbe Pheneo apud Arcades in Peloponneso, author est *Aristoteles* in *Mirabil.*

ORNITHONES. *Varro.* Aviarium, ubi omnis generis altilia aluntur. Vide *Aviarium.*

ORTHOGONIUS, a, um. Quod rectis angulis constat. *Colum.* l. 5. 2. *Ager Orthogonius.*

ORTHOGRAPHIA. Definitur a *Vitruvio* l. 1. 2. *Erecta frontis imago.* Sed vide *Iconographia*

ORTHOSTATA. m. g. Quod per modum pilæ arrectariæ debilioribus ædificiis; præsertim angulis, additur in fulcimentum. *Vitr.* l. 2. 8. *Sperone, Barbacane.*

OSTIUM. Sunt qui contendunt ostium esse aditum in cubicula domorum, januam in domum. Sed hujus discriminis ratio non ducitur ab optimis etiam *Scriptoribus.* Ostium præterea dicimus fauces, seu patentes aditus fluminum, quibus in mare se exonerant. Ostium *Tiberinum, Nili, Istri &c. Bocca del fiume, Foce, Valico.*

OVILÆ. Ovium stabulum.

P

PÆDAGOGIUM. Pars ædium, ubi aluntur, & equestribus instruuntur artibus Pueri, qui honestam servitutem serviunt. Ipse etiam sic appellatur coetus puerorum. *Sueton. in Neron. Pædagogia ingenuorum. Paggieria.*

PAGMENTUM. Pars januæ. Primum, & secundum pagmentum apud Vitruv. l. 4. 6. Barbarus vertit *Imposse*. Vi spectata vocabuli locum habet post Antepagmenta.

PAGUS. Vide *Vicus*.

PALA. Vide *Ligo*.

PALÆSTRA. Notione Græca locus erat, ubi Luctatores uncti oleo, ac subinde pulvere aspersi, ad luctationem se exercebant. Latius tamen sumitur pro loco quodlibet exercitationis genus complectente. Vitruvius lib. 5. 11. prolixè Palæstram describit. Oleum, & Palæstram sapere ea dicimus, in quibus nitor potius conspicitur, quàm robur & firmitas. *Cicero de Orat. l. 1. aptè transtulit ad geminum orationis genus, quorum alterum, comptum, alterum validum & forense: Nitidum quoddam genus est verborum, & latum, sed palæstræ magis, & olei, quàm hujus civilis turbæ, & fori.* Palæstræ figuram ære expressam exhibet *Mercurialis de Art. Gymnast. l. 1. c. 6.*

PALANGA. Vide *Phalanga*.

PALATIO. Structura aggerum, vel fulturarum. Duplici modo fiunt palationes. Primum palis vallisque terræ defixis, & probè colligatis terra congestitia, acerato, & transversariis. *Palificata, Steccato, Parapetto.* Iterum aquosis, & uliginosis in locis trabes, & asseres ustulati

lati dejiciuntur, altèque in terram adiguntur opere fistucato. Ex hujusmodi palatione struuntur ædificia, quæ ut scribit Vitruvius lib. 2. 9. permanent immortalia ad æternitatem. Continent nimirum nexus illi ustulatarum trabium firmissimè camenta, ad pedamentum injecta; ipsæ verò traves minimè computrescunt, sed obdurant, & quasi lapidescunt in validissimam colligationem. *Palizzata*.

PALATIUM. Propriè mons Palatinus, qui unus numeratur ex septem Romæ collibus. Sed quoniam in eo loco Evander, & postea Romulus, tamquam in Imperii sede habitaverunt, idcirco ad appellationem etiam virorum Principum palatium transiit.

PALBARIUM. Locus ubi asservantur paleæ. *Colum.* lib. 1. 6. *Fœnilia, paleariaque, & apotheca, & horrea.* Vides ædificium indicari, non metas illas palearum, quæ in pyramidis figuram congestæ sub dio asservantur in agris, & communi vocabulo Italis dicuntur *Pagliari*.

PALLADIUM. Ligneum Palladis simulacrum, e cælo delapsum in templum Trojanæ arcis, cum ea primùm conderetur. Habitum pro tessera regni duraturi, donec ibidem esset: oculos etiam & hastam movisse est creditum. Abstulerunt in ejus urbis obsidione fatalem statuem Ulysses, & Diomedes. *Virg.* l. 2. *Æn.*

———— *impius ex quo*

Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulysses,

Fatale aggressi sacrato evellere templo

Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,

Corripuere sacram effigiem.

Verùm alii aliter id factum enarrant. Ajunt autem post reconditum in intimum arcis templum, Palladium, Trojanos aliud illi simillimum statuisse, quod minus diligenter asservabatur: hoc autem Palladium a Diomede, & Ulyssæ fuisse subreptum; verum autem ab Æneâ cum igne Vestali, & Diis Penatibus asportatum in Italiam, habitumque usque ad Romana tempora, tamquam pi-

gnus securitatis mansuri imperii. Eam statuam ab Helio-
gabalo abstractam a templo Vestæ, refert Lampridius
in ejus vita. Vide Ludovicum Vives in *notis* ad S. Au-
gustinum de *Civit. Dei*, ubi ex Dionysio, Varrone,
Plutarcho, & Servio, rem totam enucleatè digerit.

PALMUS. Vitruv. l. 2. 1. Nobiscum natum, omniumque prom-
ptissimum mensuræ genus. Dicitur a palma, quæ pars
est manus concava, inter carpum & digitos, quæ vola
etiam appellatur. Duplex est mensura, major, quæ di-
gitos duodecim; minor, quæ quatuor continet. Pro-
vidè Veteres, ut animadvertit Vitruvius l. 3. 1. mensu-
ras ex humani corporis membris collegerunt, digitum,
palmum, pedem, cubitum. Ex utraque quippe manu
a digitorum numero fit numerus denarius; quem perfe-
ctum esse numerum sancivit Plato, cum ultra decem non
progrediamur, nisi eodem denario iterum, tertio, ac
subinde iterato. Ex digitis verò extensis habemus pal-
mum: a palmo pedis mensura est inventa; ex quo semi-
pes & sexquipes. Numerando ultra decussim, qui acce-
dunt numeri, undecim, duodecim &c. non possunt esse
perfecti, nisi ad alteram decussim perveniant.

PALUS. Sudes sunt, valli, ligna acuminata, quæ in ter-
ram defiguntur ad omnigenas fulturas in re ædificatoria
rustica, urbana, & militari.

PANDO, as. Est flecti, curvari. Dicitur de parietibus,
cum extra limites declinant. Vitruv. l. 6. 11. *Non panda-
bit materies levata onere.*

PARASTATÆ. Philander in Vitruvium l. 5. 1. exponit pilas
lapideas quadratas, quæ apponi solent ad latera colum-
narum dimidia fere projectura, prominentibus ipsis co-
lumnis. *Pilastrate.* Favet explicationi vocabulum: nam
parastatas Latine adstantes dixeris. Idem Vitruvius l. 10.
15. habet Parastades, quas aliqui confundunt cum para-
statis, aliis verò sunt Antæ. Quid sint parastatæ in cata-
pulta, & in instructione aciei, præsertim Macedonicæ,
exposuimus in Lexico Militari.

PA-

PARIES. Nonnullis quasi pares dicitur, quoniam æquales paresque attolli solent. Alii trahunt a parando, idest struendo. Structura est in altum exurgens, ad sustinendum pondus tectorum. Frontales alii & angulares, quorum major est crassitudo. Alii intermedii, quibus minor crassitudo attribuitur. Fiunt opere reticulato, vel incerto. Item structura quadrati lapidis, vel lateritia, & ordinaria, lateribus nempe, vel lapidibus ordine dispositis. Qui acervatim eriguntur sine arenato, maceriæ appellantur. Inducuntur tectorio, sive lorica ex arena fossitia, & calce. Albarium demum superinducitur, quod est tegumentum meræ calcis dilutæ. Ante calcis inventum compacti luto, vel bitumine, ut alibi explicabitur. Vide *Mænia*.

PARIETES CRATITII. Fiunt ex cratibus; nempe confertis & colligatis asserculis, & sæpe virgis. Supplementum sunt structuræ firmioris; cæterum fracturæ & incendiis obnoxia est munitio. Idcirco *Vitruvius* l. 2. ejusmodi muniti-
mentis iratus scribit: Cratitii parietes velim ne inventi quidem essent. Graticci.

PARIETARIUS, a, um. Structor parietarius: *vetus Inscript.* apud Fabrettum.

PARMULA. Munitiuncula in genere prætenturæ, ante lorica, vel arcis portam, ad propugnaculorum hinc illinc prominentium tutamentum. Sola sæpe diuturnam obsidionem sustinet. Parmulam vocant, quia tuetur propugnaculum, ut parmula scutum militis corpus. *Rivellino*.

PARTHENONES. Dictione Græcanica sic appellantur dicatarum Deo Virginum coetus & domicilia. *Monasterj dicitur Monache*.

PAVIMENTUM. Pars in ædificiis plana, solum, quod pedibus calcamus. Si Plinio credimus, opere picturato primum apud Græcos pavimenta ornabantur. Pavita postea ex testulis diversi coloris, quæ nuncupantur Lithostrata, & Asarota. Sternuntur hodie lapidibus, vel lateribus
fere

fere quadratis : lapillis etiam filiceis & testaceis , arenato permistis . *Lastricato* . Ex marmore etiam paviuntur , diversis coloribus variegato . Quæ Plinius l. 36. 25. subtegulana vocat & barbarica , duplici modo possunt intelligi . Primum de omnibus , quæ tecto cooperiuntur . Iterum de iis , quæ supremæ sunt contignationis , quæ nec fornicem cæmentitium , nec lacunar contabulatum , sed tegulas solùm habent pro tecto . Exponi etiam possunt de iis , quæ fiunt ad latera ædium sub ipso tecto , ad excipiendas pluvias e suggrundis , ne lædantur parietes . Ea festucis antiquitus paviri solita , sternique rudere , & calce . Subdialia curatiùs struenda , propter gelicidia , pruinas , & æstus prævalidos , quibus findi possunt . Vide Plinium ubi supra , & Vitruvium l. 7. 1. *Pavimento* , *Spazzo* , *Strato* , *Solajo* . De pavimentorum statuminatione , ruderatione , & nucleo , vide dictionem *Ruderatione* .

PAXILLUS . Parvus palus . *Colum.* lib. 8. 8. *Paxillis adactis tabulæ superponantur* . Hoc loco videntur indicari asserculi , qui figura quadrata tabulas continent in contignationibus lacunarium .

PECTEN . Idem quod rastrum in re rustica , & ædificatoria . Vide *Rastrum* .

PECTINATUM TECTUM . Quod est in duas partes divisum , ut testudinatum in quatuor . Festus .

PECUNIA . Vide *Nummi* .

PEDAMENTUM . Sustentaculum . *Sostegno* .

PEGMA . Machinæ genus , fixum , vel portatile , ex sublicarum , & asserum contabulatione varia . In foro theatro exemptiles erant , occultè surgentes , atque iterum subsidentes . *Martialis* :

Et crescunt media pegmata celsa via .

Recensentur in ludis amphitheatrici ; ex quo Pegmates apud Sveton. in Calig. 28. Gladiatores dicti , qui e pegmatis certantes vel cædebant se mutuò , vel solutis compagibus concidentes , ubi feræ , vel ignis aderat , lacerati

rati & combusti populum oblectabant . De iis Petronius meminit . Vide Casaubonum in Caligulam Svetonii .

PENETRALE . Templi , vel ædium pars interior , & secretior . Et quidem in templis pars erat omnium religiosissima . Confundi solet cum adyto : verum Dempsterus partem adyti secretiorem autumat . Deorum inde edita responsa antiquitus creditum . *Lucanus l. 5.*

— *adyti penetrale remoti
Fatidicum .*

Ibidem conditoria extitisse cadaverum virorum Principum indicat *Svetonius* in vita Augusti c. 18. *Corpus Alexandri Magni cum prolatum e penetrali subiecisset oculis .* A templis ad Regias Principum , & penitissimas ædium partes migravit appellatio penetralis . *Virgil.*

— *veterum penetralia Regum .*
Stat. Theb. l. 10.

*Ventum ad concilii penetrale , domumque verendam
Signorum , magnis ubi dudum cladibus æger ,
Rerum extrema movens , frustra consultat Adrastus .*
Ex quo habes in regiis ædibus penetrale publici etiam consilii locum fuisse .

PENSILES HORTI BABYLONII . Inter septem Orbis miracula recensentur . Immanium substructionum moles , ingentibus pilis suffultæ , & fornicibus solidissimis arcuatæ , præcelsas arbores ita sustinebant , ut montes silvis convestiti procul intuentibus viderentur . Meminerunt Dionysius , Plinius , Strabo , alique . Sed Curtius lib. 5. prolixè illos , eleganterque describit . Utrum Semiramis illos , an Cyrus condiderit , ambigit Plinius . Curtius a Syriæ Rege confitos affirmat , ut morem gereret desiderio Conjugis , quæ in campestribus locis nemorum arborumque amenitate frui delectabatur .

PENTADORON . Mensura quinque palmorum . *Vitr. l. 2. 3.*

PENTAGONUS , a , um . Quinque angulos habens .

PENTASPASTON . Machina tractoria , in qua duo orbiculi in ima trochlea , tres in superiori versantur . *Vitr. l. 10. 3.*

PAN-

PENTATICHÆ PORTICUS. Quæ quinque habent ordines columnarum. Trebell. Poll. in Gallien.

PERGULA. Porrectus extra ædificium locus, five tectus, five subdialis; five lapideus, five ligneus, cujusmodi ad apertiùs spectandum, vel ad transitum ex uno in alium locum construi solent. Pergulæ magistrales memorantur a Vopisco in *Saturn.* Eas pedaneos, & diobolares magistros frequentasse, contendit Casaubonus: contra, illustrium Præceptorum extitisse, tradit Salmasius. Foeminarum etiam, quæstum corpore facientium, pergulas extitisse, Plautus indicat. Tit. autem pergula a *pergo*, ut a *rego* regula, a *tego* tegula. *Pergola*, *Corridojo*, *Balatojo*, *Ringhiera*, *Balcone*.

PERIBOLUS. In re munitoria est latius ambulacrum, ubi circitores ad custodiam excurrunt. *Incamisciata*. Sumi solet pro ambitu ædium. Sed propriùs spatium erat antiquitus circa templum, arboribus herbisque consitum ad culturam, ex usu ejusdem templi ministrorum. De eo loco Apulejus, Arnobius, alique meminerunt. Græcum est peribolus vocabulum, quod ambitum sonat.

PERIMETROS. Latinè ambitus. Vitruv. l. 5. 6.

PERISTROTROPHION. Locus, ubi degunt, & aluntur columbæ.

PERIPTEROS. Latinè circum alatum. Pro loco columnis, quasi alis in gyrum clauso, sumitur. Vitruv. l. 3. 1.

PERISTYLIIUM, & Peristylum. Quod est porticibus in orbem præcinctum. Vitruv. l. 5. 11.

PERISTYLUM RHODIACUM. Dicitur ex porticibus columnatis unâ ad meridiem locatâ, & altiore. Vitruv. l. 6. 10.

PERITERIDES. Vide *Ancones*.

PERPENDICULUM. Fabrorum manibus tritum instrumentum mensorium. Filo constat, & pendente plumbo, gnomone interdum addito. Altitudo perpendiculo expenditur. *Perpendicolo*, *Piombino*, *Archipenzolo*.

PES, edis. Mensuræ genus, quam Frontinus palmis quatuor, & uncis duodecim definit. Hinc monet adagium,

gium, suo se quemque pede metiri oportere. *Horat.*

Metiri se quemque suo modulo, ac pede, verum est.

PHALÆ. Vide *Falæ*.

PHALANGA, aliis Palanga. Munitio, quæ instruitur depa-
ctis in terram palis, terræque cæspititiæ aggestione fir-
matis, nulla admittione operis cæmentitii. Excitari ni-
mirum solent phalangæ palustribus in locis, ubi euripi
aquarum, & stagna circumfusa, abunde præsidii afferunt
Palanca.

PHARI. Turres ad maris oras erectæ, ad ministerium præ-
lucendi, dirigendique naves ex alto. Id assequuntur be-
neficio specularis thoracii, ex quo fax inclusa prænunciat
vel tuta vada, vel hostes adventantes. Phari, Solino
authore, dicuntur ab ejusdem nominis insula in Ægy-
pto, ubi turrim ex albo lapide, inter septem orbis mi-
racula relatam, Sostrati Gnidii opera, Ptolemæus Phi-
ladelphus extruxit. *Fari*.

PILA. Duo apud nos pilæ significant. Primum moles sa-
xeas, quæ littoribus præstrui solent, ad portuum præ-
cipuè tutamentum. *Virg. 9.*

*Qualis in Euboico Bajarum littore quondam
Saxea pila cadit.*

Iterum pilæ sunt structuræ, figura quadrangulari, ple-
rumque structiles, quæ sustentaculum simul præstant, &
ornatum in ædificiis. Bases iisdem, & capitula adj-
ciuntur, nihilo secius ac in columnis, cum iisdem orna-
mentis, pro multiplici columnarum ordine, quarum
magisterium, & dispositionem omnino referunt. *Pi-
lastri*.

PINACOTHECA. Pars ædium, ubi rerum pretiosarum, potif-
simùm verò veterum, ornamenta, depictæve præsertim
illustrum artificum tabulæ, ex quibus illi ex Græco no-
men, asservantur. Locus est plerumque ad eruditam am-
bulationem idoneus. *Galleria*.

PINNÆ. Partes sunt æquali spatio dissectæ in turrium, &
moenium fastigiis, ex quarum vacuis interstitiis præsi-
diarii

diarii missilibus certare possunt . Ornatum simul , & præsidium in veteri munitoria arcibus afferebant . Antiquatum id genus munimenti est post inventa chalybea fulminalia ; & relictum alicubi in ædificiis rusticis . *Merli* .

PINSATIO . Actus pinsandi , idest tundendi , quod vectibus fit in pavimentis , ut solidè firmèque hæreat rudratio . *Vitr. l. 7. 1. Rudus vectibus ligneis crebiter pinsatione solidetur* .

PISCINA . Propriè stagnum , ubi pisces aluntur , artefactum , nec sine ornatu plerumque vario . Sed latius pro quolibet aquarum receptaculo usurpatur . Perdurat , eminetque etiam hoc ætatis virorum Principum studium in piscinis nitidè magnificèque expoliendis . Neque enim ibi e plebe piscibus , & gregariis squamis est hospitium , sed qui lectissimi sunt , admittuntur . Cato Sestertium milium quadringentorum ære Luculli pupilli sui piscinas divendidit . Licinius verò Murena , & Sergius Orata , ab inventione eorum piscium prænobilium , quos in vivariis primi concluderant , sibi cognomena asciverunt . Nimirum , deflexo in imbelles mollesque lautitias ævo , cum superbia & ambitio pessum laudatos mores dedere , his illi appellationibus claruerunt , pro Africanis , Asiaticis , & Numantinis . Ad ostentationem siquidem , non ad proventum , aquaria ea septa conduntur : magno nempe construuntur pretio piscinarum structuræ , non minoribus pisces primùm parantur , mox nutriuntur , impendiis . Adjice si odoramentorum sumptus accedant , quemadmodum de Heliogabalo scribit Lamprius , qui nonnisi pretiosis unguentis crocoque imbutis piscinis , natare (nam id etiam ex usu erat) consueverat . Quamvis propriè de stagno dicantur piscinæ , in quo vivi asservantur pisces ; adhuc tamen sic etiam appellantur aquarum collectiones , alveique artefacti , ad quos potum ducuntur pecora . Item recensentur in balneis cellæ piscinales , adhibitæ in balneis æstivis . Postremò etiam in aquæductibus piscina

scina pars est amplior apud Frontinum. Ornari piscinæ solent columellis ordinatim dispositis, cum pilis, aliisque acroteriis ex marmore, vel opere structili. *Peschiæra*.

PISCINULA. Parva piscina. Varro.

PISTRINUM. Propriè est ubi frumenta, & fruges aliæ attruntur in pilis. Latiùs acceptum, ædificium est, in quo easdem fruges comminuunt molæ versatiles, & trusatiles, circumactæ aquarum, vel ventorum impulsu; item operâ jumentorum, vel servorum, quod olim factitatum pro certo statuunt locutiones veterum Comicorum, quæ heros inducunt ad pistrinum adigere comminantes servos improbos. *Molino*. Vide *Mola*.

PLANO PEDA. Idiotismus a Vitruvio sæpe usurpatus. Ædificia plano pede appellantur, quæ Itali dicimus *a piano terreno*. Opponuntur hypogæis, quæ sunt subterranea; & concamerationibus, quæ sunt superiora ædificia. Sic autem Magister l. 7. 1. *Si plano pede erit ruderandum &c.*

PLASTES. Fictor. Qui marmoratum, nempe opus ex marmore attrito, & calce inducit. *Stuccatore*.

PLASTICE. Ars inducendi marmoratum, fingendique ex argilla, gypso, creta, aliisque terræ generibus. Ars figlina. Antiquissima est, non solum quoniam antiquitus statuæ fictiles erant, ut planè Sculpturæ matrem Plasticen dixeris; sed quoniam Deus ipse primum nostri generis mortalium e terra formavit. De ea facultate *Horatius* l. 2. Epist. 2.

— *argilla quidvis imitaberis uda.*

PLATEA. A latitudine ex Græco dicitur. Est enim spatiosus ampliusque in urbibus, vicis, vel pagis locus, ædificiis præcinctus. Differt a foro, quod importatis mercibus, & venalibus victuariis, aditus frequentiaque popularis plus habet, sed minus elegantia.

PLUMBUM. Metallum notum. In plurimis Europæ provinciis sobolescent plumbifodinæ. India hoc metallo caret, quod permutato auro gemmisque sibi ab Europæis com-

parat. De pecunia plumbo alicubi signata, alibi est dictum. Ejus metalli usus in ædificatoria plurimus est ad fistulas aquæductuum, quas laminis plumbeis firmiùs quàm testaceis concinnant. Quæ ferro structuræ indigent, plumbo liquefacto perforatis in locis adactò obductoque, consolidant ad diuturnam operis firmitatem. De hujus metalli usu in medicamentis, & scripturis consule Plinium l. 7. 16., & l. 13. 11.

PLUTEUS, & apud Vitruvium l. 4. 4. Pluteum; Cancelli, vel septum marmoreum, vel lapideum, quo intercolumnia sepiuntur.

PLYNTHIS, idis. Pars, cui columnæ basis incumbit. Vitruvium l. 3. 2. *Spirarum plynthides*.

PLYNTHUS. Pars infima in columnæ basi, cui superponitur torus. *Plinto, Dado*, aliis *Zocco*. Vide *Abacus*.

PODIUM. Porrectus extra murum locus, aptusque ad spectandum, veluti pergulæ, & meniana. *Poggiolo, Palchetto*. Quid sit podium in amphitheatro, vide in dictione *Orchestra*.

POECILA. Porticus umbrosa, Athenis magnificè extructa, cujus partem Polygnotus Thasius gratis, mercede pacta Mycon aliam pinxit. Zenonis, & ejus discipulorum disputationibus celebris. In eadem, quod omnium fere porticum ornamentum, honoris gratia, & ad imitationem extimulandam, addi solebat, illustrium virorum statuae, & res bello feliciter gestæ, insculptæ cernebantur. *Cornelius Nepos* in *Mithridate*: *Huic, qui Athenas totamque Græciam liberavit, talis honos tributus est in porticu, quæ Pœcile vocatur, cum pugna depingeretur Marathonia, ut in decem Prætorum numero prima ejus imago poneretur; isque hortaretur milites, præliumque committeret*. Hoc etiam ædificii genere Villam Tiburtinam ornavit Hadrianus Imperator, ut in ejus vita tradit *Spartianus*. Ejus operis non contemnendæ molis porrectus editior murus adhuc ibidem visitur. *Pœcile*.

Po-

POLYGONIUS, a, um. Multos angulos habens. Turres, arces polygoniæ. Vitruv. l. 1. 5.

POLYSPASTOS. Vitruv. l. 10. 5. Machinam multitraham Latine reddas; nam multis orbiculorum circuitionibus facilitatem, & celeritatem operi præstat.

POMERIUM. Locus aliis post, aliis pone mœnia; captis auguriis positus, sacerque habitus. Palatii radicibus olim Romæ terminabatur: dilatatus postea ab iis, qui Rempublicam agris ex hostibus captis auxerant, penes quos jus erat proferendi pomerii.

PONS. Ædificium, quo fluviorum ripæ junguntur, ut non vadari solum, sed etiam pedibus trajici possint. Nobilissimi Rhodanum Lugduni, Tamesim Londini nectunt.

In Italia Veronæ, a Vitruvio Architecturæ Magistro, ut fertur, & Florentiæ a Michaeli Angelo Bonarota constructus, præcipuè laudantur. Splendidissimus est, qui Canalis maximi spondas Venetiis colligat. Pontes etiam dicuntur immanes arcus, quibus ad compendia viarum juga montium nectuntur. Horum beneficio Sinenses regnum suum, cæteroqui vastissimum, pervium habent.

POPINA. Locus, ubi omnis generis obsonia cocta venduntur, adiri solet a plebe infima; nam ingenui popinam refugium.

POPULARIA. Locus in theatri summa & media cavea, ubi populus spectabat.

PORTÆ. Licet de quocumque ædificio passim dicantur, propriè tamen portæ sunt muniti aditus in urbes, arcesque, & ædificia publica præstantis molitionis, ut sunt ærarium, carceres, & similia; nam janua, & ostium privatarum potius ædium sunt nomina. Idcirco portæ structura nobili firmaque eriguntur. Ipsa porro lignea repagula, quæ etiam portæ nominantur muniri solent contextu asserum duplici, laminis ferreis, clavisque umbellatis probè firmato. Minores etiam portulas feris & vectibus solidè obarmatas habent, quæ ad urbanos, & bellicos usus faciliùs recludi obserarique possunt. Portæ
sponte

sponte adapertæ pro sinistro & calamitoso in publicum omine habebantur . Ante Hierosolymitanum excidium sponte reſeratam portam Templi Orientalem , quæ impendio ponderosa erat , ſcribit Joſephus l. 6. 31. Idem accidiffe Thebis tradit Cicero de *Divin.* lib. 2. *Virgilius* 2. *Æneid.* de Troja capta ,

Exceſſere omnes adytis , arisque relictis

Dii , quibus imperium hoc ſteterat .

Appone *Statium* l. 8.

— *per tentoria ſermo*

Unus , abiſſe Deos , delapſaque Numina .

Portarum custodiam , ut alibi eſt notatum , Jano Veteres aſſignarunt . Neque enim audiendum ſuſpicio Vincentium Cartari *Imag. de i Dei antichi* , qui Portunum etiam iis tuendis adſcribit per hæc verba : *Giano fu creduto un medefimo Nume con Portuno , il quale era ſtimato Dio guardiano , e cuſtode delle porte .* Non ſolùm apud priſcos Fabulatores , verùm etiam apud Scriptores alios Portunus habitus eſt Deus marinus , portuum , non portarum præſes & cuſtos . Clariffime Cicero de *Nat. Deor.* *Ut Portunus a portu , ſic Neptunus a nando , paulum primis literis immutatis .*

PORTULA . Parva porta . Livius .

PORTICUS . Locus ad jucundam , umbroſamque deambulationem ædificatus . Pompejana Romæ cæteris amplior . Poecile Athenis , Zenonis , & Stoicorum diſputationibus commemorata . Sed ſummam celebritatem obtinuit , quam Pausanias Spartæ exædificavit , ornavitque Perſici exercitus deviſti manubiis . Eadem captivorum ſimulacra , barbarico veſtis ornatu , ad tectum fulciendum , ut tradit Vitruvius l. 1. 1. , offendeſbat . Statuæ inde Perſicæ dictæ ſunt imagines , mutulos , vel quid ſimile ſuſtinentes in ædificiis . Quemadmodum ad ſimile miniſterium Atlantes , Telamones , & Cariatydes adhibita ab Architectis .

PORTICULA . Parva porticus . Cicero .

POR-

PORTUS. Statio navium, sive naturæ sive artis beneficio, tuta ab ingressu ventorum, quo, fide publica interposita, tutò merces, & venalia importantur, & exportantur; navigia verò omnis generis securè & placidè conquiescunt. Cum sæpe naturæ ministerio non sint ea loca munita, adjumento artis supplenda sunt, vel corrigenda naturæ vitia. Præsepiendi proinde aditus, præjactis molibus, extructis aggeribus, brachiisque muralibus ductis ad perpetuam firmitatem, quibus vis fluctuum maritimorum inhibeatur. Speculatoriæ turres, pharique extruendi, qui tuta vada navigiis exerrantibus, aut hostes appropinquantes prænuncient. Tormentis demum majoribus communiendi aditus adversùs vim hosticam, & piratarum aggressiones. Piræum, portum Athenarum, muros altitudine quadraginta cubitorum habuisse, refert Appianus; eam verò extitisse amplitudinem, ut duos currus obvios facilè caperet, tradit Thucydides. Eundem portum urbi junxit Themistocles.

POSTAS. Portæ latera lapidea vel lignea. Horum alter fores sustinet affixis cardinibus, alter sera clauditur, & repagulis firmatur. Dicuntur postes, quia post fores locum habent.

POSTICA, æ. Varro, &

POSTICUM, i. Horat. Origine adjectiva nomina, usurpatione migrarunt in substantiva; nam in *postica* janua, in *posticum* ostium latet. Ostiolum est occultum, furtivum, & clandestinum, in posteriore domus parte, ut vox ipsa indicat, positum. Usus est, ut Domini inobservati se domo possint educere, vel alios furtim & clanculo inducere ad familiarem allocutionem. Idem ostium, Græco vocabulo, sed a Cicerone non semel usurpato, dicitur pseuðothyrum, falsum ostium, *Porta secreta*. Hinc *sanna postica* dicitur irrissio furtiva, quæ post tergum jacitur. *Perf. Sat. 1.*

———— *postica occurrere sannæ.*

Quod aliter sic expressit :

sc-

———— *felix*

*O Jane, a tergo quem nulla ciconia pinxit,
Nec manus auriculas imitata est mobilis albas,
Nec linguae, quantum sitiit canis Appula, tantum.*

Posticae etiam aderant in Ampitheatro. Erant autem portulae ad ipsos cavernarum aditus, ubi ferae detinebantur. Diversus is erat locus a caveis, quae ferreis clauderantur repagulis, & ad lucem erant expositae, cum specus illae subterraneae essent, & tenebris obsitae. De posticis *Ammianus*: *Amphitheatrales ferae diffraetis solutae posticis*. Earum porro meminit Vopiscus in Probo, qui addit, parum grato spectaculo affecisse populum feras, cum e posticis egrederentur. Nimirum cum tenebrosis in locis diu essent detentae, omnis illis vigor elanguit, nec exilire cum alacri poterant impetu, qualem exerebant deductae e caveis, quae in luce versantes magis efferebantur.

POSTICULA. Apul., &

POSTICULUM. Plaut. Parvum posticum.

POSTYPA SIMULACRA. Vide *Ectypa*.

PRÆCINCTIONES. Vide *Balthea*.

PRÆFURNIUM. Cato. Furni ostium, quo ligna inferuntur. Item locus in balneis ante furnum. Vide *Balneae*.

PRÆSEPE. Stabulum omnis generis animalium præsepe dicitur. Columella pressius præsepia nuncupat cavitates forulorum ex ligno, & cæmentis, in quibus pabulum bestiae sumunt. *Mangiatoja*. Canis in præsepi: dictum est popolare, quod usurpari in eos solet, qui nec re quapiam utuntur ipsi, nec alios uti sinunt; quemadmodum canis in præsepi nec ipse hordeo vescitur, nec latrando finit eodem vesci equos. Memoratur adagium a Luciano.

PRÆSIDIUM. Non solum dicitur de numero militum, qui cum præfecto ad custodiam castrorum, vel arcium detinentur, sed de ipso eorum loco ad præsidendum & vigilandum attributo. Cicero. *Hæc mea sedes est, hæc vigilia, hæc custodia, hoc præsidium stativum*. Vides eadem

dem notione accipi vigiliam , & custodiam . *Guarnigione* .

PRÆSTERGA . Ambulacrum , vel porticus videtur esse apud Plaut. in *Pseud.* Loggia .

PRÆTENTURÆ . Non solum in re munitoria sunt opera abscissa , & disjuncta a loricis , & propugnaculis , ad oppugnatores diutius detinendos ; sed in re ædificatoria sunt etiam adjectiones porrectæ ad ornatum , vel ad majorem ædificii firmitatem . *Aggetti* , *Sporti* .

PRÆTORIUM . Locus ubi Prætor jus dicit ; ejusdem porro in urbe domus , in castris tabernaculum .

PROCESTRIVM . Locus est ante castra , ut tradit Festus . Nonnullis tamen negotium facessit locus *Plinii* Epist. ad Gal- lum de Villa Laurentina , ubi scribit : *Post hanc cubiculum cum procestrio &c.* Sed advertendum mendam ibi cognoscere optimæ notæ Criticos , qui , expuncto procestrio , substituunt ibi procoetone , partem domus ante cubiculum , ut mox exponemus .

PROCLINATIO . Inclination in anteriorem partem . Dicitur de parietibus , cum , vitio aliquo exterius flexi , tumore quodam curvantur . *Vitr.* l. 6. 11. *Neque habent in ulla parte proclinationes* . Gobba del muro .

PROCOETON , onis . Pars ædium ante cubiculum . *Anticamera* .

PROMINENTIA . Eminentia . *Sporto* . *Vitr.* l. 6. 11. *Ut habeant prominentiam , quanta est operis crassitudo* .

PROMPTUARIUM . Repositorium domesticum rerum necessariorum , ex quo ad usum facile desumi possunt .

PROMURALE . In re munitoria dicitur agger terreus , fascibus vallisque firmatus , prætentus arcis mœnibus , ex quo fossam tueri possunt præsidarii , tegumento simul ipsis mœnibus præstito . *Falsa braca* , quasi falsam & fallacem munitionem nominant . Damnosum nimirum munimenti genus interpretantur ; quoniam hostibus aditum facilem ad ascensum exhibet .

PRONAUS . Structuræ spatium ante templum , ad modum
Y por-

porticus, de quo agit Vitruvius l. 4. 4. A Barbaro red-
ditur *Antitempio*.

PROPLASMATA. Typi, & formæ ex argilla vel creta, ad
quarum exemplar & animadversionem sua opera elaborat
ars figlina. *Modelli*.

PROPLASTICE. Ars conficiendi typos ex argilla vel creta,
qui postmodum operi deserviunt.

PROPNIGEUM. Via ante hypocaustum in balneis. Aliis *Æstua-
rium*, ubi ignis compressus suffocatur, ad usum Vapo-
rarii.

PROPUGNACULUM. Potissimum arcium munimentum, ad tu-
tandos præsidiarios, hostesque infestandos juxta ido-
neum. In angulum prominet, loricis murorum, sive
cortinis, utrinque stipatum, quas ita protegit, ut op-
pugnatores propulsare facillè possint. Ab eorum numero
tetragonæ, pentagonæ, exagonæ, eptagonæ nominan-
tur arces. Eorum partes sunt frons, facies, latera,
gula, vel colli linea, alæ, auriculæ, ostiola, de qui-
bus vide Lexicon Militare. *Baluardo, Bastione*.

PROPILÆUM. Cicero. Vestibulum, vel porticus ante tem-
plum, vel regiam.

PROSCENIUM. Porrectus ante scenam locus cum pulpito, ex
quo prodibant fabularum actores.

PROSEUCHA. Locus Romæ a Judæis frequentatus, quo con-
fluebant ad orandum, ex quo origo nominis ex Græco.
A contemptu, quo Romæ Judæi habebantur, locus ipse
habebatur derisui. *Juven. Sat. 3.*

Ede ubi consistas; in qua te quero proseucha.

PROSTAS, adis. Vitruvius l. 6. 10. Vestibulum, porticus.

PROSTYLOS. Columnas in anteriore parte habens. Vitruvius
l. 3. 1.

PROTHYRA. Vitruvius l. 2. 4. Nos appellamus *prothyra*, quæ Græ-
cè dicuntur *Diatbyra*. Philander exponit repagula, qui-
bus arcentur equi & currus a vestibulis ædium; cujus-
modi ante Principum domos sunt cippi, aut columellæ
lapideæ, vel marmoreæ, ferreis catenis trajectæ. Al-
ciatus

ciatus hoc vocabulum retulit ad interiora repagula ex tabulis constructa, quæ dum valvæ aperiuntur, frigoris & aeris ingressum prohibent. Hujus generis repagula passim occurrunt post januas majores sacrarum præcipuè Familiarum; & in ædibus privatis Nobilium, extra vel intra januas cubiculorum, quæ accessu, recessuque hospitum vel servorum magis frequentantur. Occupant interdum aliquanto latius spatium, fere quadratum, cum janua reductili. Interdum sola constant reductili janua, quæ auro picturisque illini solet, & crystallinis specularibus exornari. *Buffole, Contraporte, Antiporte, Ventole*. Eodem vocabulo notamus repagula ex appensis tapetibus, aulæis, vel sipariis, & velamentis, quæ apponi solent post januas templorum, præcipuè cum maxima est frequentia & celebritas, non modò ad arcendum inclementiorem aerem, sed reverentiæ studio, ut per vias commeantibus, & strepenti ante valvas populo, minus sit expositum Sanctuarium; utque non recto statim agmine conferta ingredientium turba, sed bipartito per latera repagulorum aditu, decentius accedat.

PROTOTYPON. Prima operis forma. Exemplar. *Originale*.

PRYTANEUM. Locus in Atheniensi arce, ubi judicia exercebant Prytanes, qui summus erat ejus Reipublicæ Magistratus. Cicero.

PSEUDISODOMUM. Vide *Isodomum*.

PSEUDODIPTEROS. Falsus, fictus, fallax aspectus duplicis ordinis columnarum. *Vitr. l. 3. 1.*

PSEUDOPERIPTEROS. Falsus ordo alarum ex columnis vel muris. *Vitr. l. 4. 7.*

PSEUDOTYRUM. Falsa janua, Latinè posticum.

PSEUDOURBANA ÆDIFICIA. Memorantur a Vitruvio lib. 6. 9. Ædificia sunt ruri posita, sed extructa ad urbanam elegantiam. Falsò urbana; videntur nempe talia, sed non sunt.

PTEROMA, atos. Bipartitio alarum in ædificiis ex parietum, vel columnarum ordine. *Vitr. l. 3. 2.*

PTOCHOTROPHIUM. Diversorium, hospitium publicum, ubi mendici aluntur.

PULPITUM. Editior extra murum locus, ad spectandum, vel ad habendum sermonem ad populum. In re scenica locus editus ante scenam, ubi histriones agunt.

PULVINAR. Quod in lectorum decubitu capiti supponitur. Sternebantur in templis Lectuli Diis, qui in iisdem colebantur. Eos pulvinaria nuncupant. Acron tabulata, fuisse censet editiora, ut simulacra conspectius & sublimius extarent. Utrumque positum existimaverim, tabulatum, & desuper pulvillum. Hinc Lectisternia, genus sacrificii cum epulis. Commemoro hic pulvinaria, quoniam frequenter pro templis accipiuntur a Scriptoribus. *Cicero* pro domo sua: *Aram, & ædiculam, & pulvinar sub saxo sacro dedicavit.*

PULVINUS, & Pulvillus. Propriè stratum ex lana, tomento, pluma, vel re simili, ubi quis cubat, vel sedet. Apud Architectos pars est columnæ, quæ alio nomine, cubile etiam referente, dicitur torus. Pars autem est supra plynthum, infra quadram & imum columnæ scapum. Torus verò propriè funis, seu potius torta est herba, ubi, teste Servio, Veteres sedebant, aut discumbabant. Hinc Lectus dicitur torus. Pulvillus sive torus in Architectura Italica est *Toro, Pulvino, Piumaccio*, aliis *Bastone, Bastoncino, Cordone, Cordoncino*. Pulvinum, sive torum, vel torulum in re munitoria extantem & orbiculatam tæniam dicimus, quæ propugnaculi & lorice superiorem partem ab inferiori dividit. *Cordone*. Structura huic parum absimilis, quadratæ nempe ut plurimum figuræ in ædificiis urbanis dicitur cingulum, fascia. *Fascia*.

PULVIS PUTRULANUS. Vide *Arena fossilis*.

PUMAX. Lapis scaber & cavernosus, atque ideo admodum levis, struendis ædificiis non aptatur. Ex dissectis crustis ornamenta præstat fontibus, xystris, ambulationibus, porticibus, aliisque structuris, quæ ex appo-
sitis

fitis emblematis elegantiam asciscunt, ostentuique deserviunt.

PURBAL. Scriptores, ubi agunt de putealibus Libonis, & Navii, admodum obscurè & variè puteal exponunt. Aliis umbella est, qua puteus tegitur; aliis lapis rotundus, in medio perforatus circa os ipsum putei; & quoniam non aras solùm, & sacella, verùm etiam templa antiquitus constat fuisse sub dio, simile conseptum perforatum referunt ad sacella, & templa Veterum: ut planè mihi referant supremam partem concameratam, sed pertusam in medio & perforatam in templo, quod Agrippa Jovi, aliisque Diis fictitiis Romæ posuit; quod Deiparæ fuit postea, & SS. Martyribus piè dicatum. Quòd si puteal pro umbella & petaso explicatur, mihi est quid simile cellis sacris umbellatis, cujusmodi in Romanis Basilicis undique abscissæ in medio visuntur positæ; cum interiori ara ad rem Sacram peragendam.

PUTBUS. Vide *Cisterna*. In aquæductibus putei sunt receptacula, distributa intra certas spatii mensuras, *Vitr. l. 8. 7. Putei ita sint facti, ut intra duos sint actus.* Vide *Actus*.

PYCNOSTYLOS. Dicitur de columnis crebris, & modico intervallo inter se distantibus. *Vitr. l. 3. 2.*

PYRAMIS. Moles ex quadrangulari lataque basi in acuminatum fastigium desinens. Vastitas operum, si Plinio credimus, qui plurimarum mensuram digerit, humanam fidem excedit. In Ægypto constructæ a Regibus. Tres ex iis octo supra septuaginta annos exædificatas idem tradit Plinius. Conjecturam inde capias sumptuum, laborum, & numeri artificum. In omnium amplissimam, quæ octo soli jugera obtinuit, flumen immissum ferunt. Duplex eas extruendi Regibus causa; ne coacervatæ opes ad successores æmulos pervenirent, utque otiosæ plebi seditionum ansæ præciderentur. Inter septem orbis miracula connumeratæ pyramides; sed non imparis miraculi portentum fuit, ex iis unam, eamque laudatissimam

mam a Rhodope vilissimo scorto , quæstu mercenario sui corporis quæsitis opibus fuisse constructam .

Q

QUADRA . Vitruv. l. 3. 3. Allucinantur . Lexicarii , etiam nuperi , qui quadram exponunt plynthum . Pars est longè minor plyntho . Locum habet in stylobatis , capitulis , & epistyliis ; utque tradit Baroccus , etiam ubicumque in columnis partes exiguæ quadratæque reperiuntur . Eodem

Authore Italicè appellantur *Listelli* , aliis *Quadretti* , *Gradetti* . In epistyliis Doricis , ubi apponitur inter triglyphos superiùs , & guttas inferiùs positas , dicitur passim *Gocciolatojo* . Nam e triglyphis , qui sunt capita trabium , acceptas aquas excipit , redditque guttatim . Constat autem columnationem marmoream a lignea trabeatione ortum habuisse . Quadra a pluribus etiam tænia appellatur .

QUADRANGULUS , a , um . Quod quatuor angulos habet . Plinius .

QUADRATUM . Quid sit in pavimentis , vide in dictione *Favi* .

QUADRATURÆ VITRÆ . Memorantur a *Vopisco* in *Firmo* : *Vitreis quadraturis , bitumine , aliisque medicamentis insertis domum instruxisse perhibetur* . Specula sunt sive abaci , quibus parietes ornabant , structura quadrata . Constabant emblematis & figuris versicoloribus , quæ prominebant probè nexæ colligatæque . Eiusdem operis rotunda & orbiculata spatia conficiebant . *Plinius l. 35.1. Non placent jam abaci , & specula , in cubiculo nitentia. Vide Abacus .*

QUADRIFORIS , re . Januæ quadrifores dicuntur a *Vitruvio lib.4.*

lib. 4. 6. quarum fores dupliciter complicantur .

QUADRIVIUM . Vide . *Bivium* .

QUINARIA . Mensuræ genus in expendendis aquis deductis . Frontinus dictam tradit a diametro quinque quadrantum : quæ ratio in sequentibus senaria , septenaria , usque ad vicensariam perdurat .

R

ASTRUM . Instrumentum dentato ferro præfixum . Rustici ad glebas confringendas & eruendas ; structores ad varios etiam usus adhibent . *Rastello* .

RATIOCINATIO . Architecturæ pars juxta Vitruvium l. 1. 1. Vide *Architectura* .

RECEPTUS . Vide *Resectiones* .

REDIVIVA , orum . Congeries diruti ædificii , ad novam structuram adhibita . *Cic. Verr. 3. Rediviva sibi habeto : quasi quidquam redivivi ex illo opere tolleretur , & non totum ex redivivis constitueretur .*

REDUCTUS , a , um . Reductum dicimus non solum quod iterum est ductum , verum etiam quod est retro ductum : *Quintilianus l. 11. 3. Ut qui singulis pinxerant coloribus , alii tamen reductiora , alii eminentiora fecerunt : Ubi vides opposita esse eminens , & reductum . Quod in re pictoria indicat Quintilianus , appositè transferes ad opera anaglypha , quæ reducta vocari poterunt , cum paululum solum eminent . Id genus simam eminentiam etiam appellamus , ut suo loco notabimus .*

REGULA . Instrumentum , quod ad manum semper est Fabris , & Architectis . Constat bacillo recto quadrangulæ cum divisuris incisis , vel notatis , ad certæ securitatem mensuræ . *Aristoteles l. 5. Moral. tradit ædificatores Lesbios regula*

regula plumbea uti consueſſe. Ea verò, utpote flexilis; cum ad lapidis duritiem transmoveretur, neuti-
quam certæ dimensionis iudicia ſuggerebat. Hinc regula
vitioſa, Regula Leſbia vocata eſt. *Regola, Regolo,
Paſſetto, Canna, Mezzacanna.*

REPAGULUM. Dicitur fere de veſte, peſſulo, pertica, &
quocumque objice oſtiis apponi ſolito ad prohibendum
aditum. Translatè de quolibet impedimento uſurpatur.

REPLUM. Occurrit apud Vitruvium l. 4. 6., ubi agit de
foribus januarum. Huc delati Interpretes impingunt
tamquam in ſyrtes, & ſaxa Capharea. Barbarus exponit
ſpatium inter duo cymatia. Turnebus hæere ſibi aquam
præſatus, legendum putat peplum, & operimentum
exponit ad modum veſtis. Sed mihi prædurum eſt cogi-
tare, Vitruvium inter tot laxioris indumenti nomina,
peplum, veſtem Minervæ ſacram, ejuſque, & aliorum
factis illuſtribus depictam, in rem ædificatoriam intru-
dere maluiſſe. Baldus contendit indicari excavatam in
valvis partem, quæ media eſt inter ſcapos & tympanum.
Si arridet, Lector, hoc Catone contentus abi; ſin mi-
nus, meliora Pythia conſule.

REQUIETORIUM. Sepulcrum. Vetus Inſcript. apud Grut.
*SIBI. ET. CONJUGI. KARISSIMÆ. REQUIETO-
RIUM. FECIT.*

RESCISSIONES. Vide *Reſeſſiones*.

RESECTIONS. In re munitoria ſunt ſecundaria quædam per-
fugia, & munimenta temporaria a primariis abſciſſa;
in quæ, dejectis vel occupatis aliis, recipere ſe tutò
poſſunt præſidiarij; atque ibi pugnam redintegrare, &
proferre diutius obſidionem, donec ſuperventu auxilio-
rum, aliisque moræ beneficijs, oppugnatione diſſolvatur.
Dicuntur etiam Reſciſſiones, & Receptus. *Tagliate.*

RETICULATUM OPUS. Vide *Incertum opus*.

RETINACULUM. In machinis frequenter uſurpatur. Quidquid
aliud quomodolibet continet. *Vitr. l. 10. 3. Retinacula
ſupra ſcapulas machinæ diſponantur.*

Ri-

RIVUS. Aqua a flumine vel fonte deducta, & depressiùs fluens. Rivo subterraneo aquam fluere, dictio est frequenter usurpata a Frontino, & Scriptoribus de aqueductibus. *Condotta sotterraneo.*

ROBORARIUM. Locus, ubi animalia asservabantur, tabulis roboreis conclusus, antequam muris cingi ea loca cæptum esset. Ita scribit Gellius l. 2. 20., qui negat vivarium aptè dici custodiam ferarum & animalium, sed apud Veteres usurpatam eam vocem pro hortis & viridariis. *Vide Leporarium.*

ROMANUS ORDO. *Vide Compositus ordo.*

ROSÆ IN CAPITULIS DORICIS. *Vide Hypotrachelium.*

ROSTRUM. Propriè de avibus dicitur, quo nempe cibum capiunt. Ab ejus similitudine rostrum propugnaculi vocamus ejusdem cuspidem. Item rostra navium a rostris avium nuncupata. Et quoniam a captis navium. Anteatium rostris ornatum fuit Romæ suggestum, sive pulpitum in foro, ante Curiam Hostiliam, idcirco qui ibidem conciones habebant, pro rostris orare dicebantur.

RUBRICA. *Vide Amussis.*

RUDERATIO. *Vitr. l. 7. 1. Statuminatione facta rudus inducatur.* Actus est sternendi pavimenta ruderibus. Triplici structura ea tegebantur, statuminatione, nempe strato ex lapidibus, & cæmentis libralibus, sine calce; ruderatione, quæ opus arenatum, nempe calcem, & arenam addebat, cum lapidibus, vel redivivis, idest ex dirutis veterum ædificiis, vel nuper effossis: succedebat demum nucleus, qui tegumentum erat ex testis contusis.

RUBUS. Lapidum, testarumque congeries. Duplex est: novum, quod fit ex lapidibus, testisque, ex integro recensque contusis: vetus, quod ex materia ædificiorum veterum, lapidibus nempe, vel lateribus, ut vocant, redivivis, hoc est antiquorum dirutis ad nova sarcienda. *Mora, Moriccia, Calcinaccio, Muraccio, Rovinaccio.*

RUTRUM. Instrumentum, quo calx, & marmoratum subigitur. Pallad. 1. 15.

S

ABULO, onis. Vitruvius, &

SABULUM. Idem. Arena crassior, & vilior fossitia. Alia mollior est, alia durior, quæ ab eodem Vitruvio vocatur sabulo masculus. Sternendis viis est aptus, silicibus substratus, & vehementer adstrictus.

SACELLUM. Cicero. Describitur a Festo per hæc verba: *Sacella dicuntur loca Diis dicata sine tecto.* Muro itaque solùm ambiebantur sacella Veterum; quo etiam modo templa interdum subdialia eligebantur, ut alibi est notatum. Sacella apud nos sunt ædiculæ cum ara intra, vel extra templa. *Cappella.*

SACRARIUM. Apud optimæ notæ Scriptores duo significat. Primum Sacellum; sive sit Lararium domesticum, sive ædícula abscissa. Iterum repositorium rerum sacrarum. Non omne sacrarium proinde est locus sacer, solenni nempe ritu consecratus; cum in loco etiam non sacro reponi possint res sacræ.

SALUTATORIUS, a, um. Cubicula salutatoria occurrunt apud Senecam de *Constan. Sap.* Diversimode exponuntur. Alii pro ædium parte accipiunt, ubi a patronis, & divitibus excipiebantur salutationes clientum, & amicorum. Alii, quos sequitur Hermolaus in Comment. Plinian. sacraria in domibus putant, quæ alio nomine dicuntur Lataria, ubi mane Deos salutare erat olim apud Romanos consuetudo, & religio.

SANCTUARIUM. Locus sacer. Sed quoniam repositoria rerum, quæ singulari studio clam asservamus, habere videntur nescio quid sacri, idcirco ea etiam sanctuaria appellantur. *Plin.*

Plin. l. 23. 8. In sanctuariis Mitbridatis maximi regis devicti Gn. Pompejus invenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem antidoti.

SARCULUS, & **Sarculum**. Instrumentum rusticum: aliud simplex, ut Palladius tradit, aliud bicornes. Evellendis herbis utuntur rustici; terræ eruendæ structores. *Sarchio, Sarchiello.*

SCALA, & **Scalæ**. Sunt qui differre non parum putent scalam a scalis; & scalam in gradus quidem structilem, sed mobilem & portatilem putant; cujusmodi sunt lignæ, lineæ, sericæ, coriaceæ, & ex funibus compactæ: item compactiles, quæ pluribus constant partibus, commit-tique & revelli, plicari, explicarique possunt: scalas verò ajunt esse immobiles, & latioribus gradibus perpetuò defixas. Utroque modo rei ædificatoriæ deserviunt. Nam priores ad alto in loco ædificandum, posteriores ad habitandi usum in ædificiis sunt necessariae. Singularem modo censendæ sunt scalæ oppugnatoriæ, quas describit Hero cap. 12. Harum aliæ rotis actæ habebant in fastigio ponticulum, prægrandibus tignis appensum, qui conjiciebatur in muros, ad statum hostium explorandum. Aliæ firmiores loculos etiam habebant appensos, qui milites aliquot caperent, & inde missilibus decertarent. *Vide Cochlea.*

SCALARIA, orum. Gradus sunt in theatro, per quos in cuneos ascenditur ad spectandum. *Vitr. l. 5. 6.*

SCABELLA. In re munitoria sunt tumuli gradarii ex terræ cæspititia palis obdurata, ante lorica; in quæ identidem præsidarii insilire possunt, & missilia in hostes jacere; statim mox sub lorica se occultantes. *Banchette.*

SCALPELLUM. Cicero, &

SCALPER. Celsus l. 8 3., &

SCALPRUM. Ferrum cylindricum, cuspidatum, fere palmare, quo sculptores scalpunt.

SCALPTOR. Qui scalpit. *Plin. 37. 4.*

SCALPTURA. Scalpendi actus. *Plinius.*

SCALPTURATA PAVIMENTA. Parum diligenter a Grapaldo exponuntur vermiculata, cum vox ipsa doceat incisa fuisse. Hujus generis pavementum a Romanis in æde Jovis Capitolini primum positum tradit Plinius l. 36. 25. Admirandi operis pavementum opere scalpturato sive inciso visitur Senis in templo Episcopali a Beccarino Beccafumo elaboratum.

SCAMILLUS. Parvum scamnum. In stylobata scamilli sunt impares quidam gradus, quos exhibent oculis partes ejusdem infimæ sensim decrecentes. Vitr. l. 3. 3. *Gradini.*

SCANDULÆ. Occurrunt apud Vitruvium l. 2. 1. Ubi agit de rudibus Veterum ædificiis. Assulæ sunt, tabulæ nempe minutatim dissectæ, quibus idem Vitruvius cooperta tradit olim tecta adversus pluvias, non adhuc inventis tegulis. Enumerat etiam regiones aliquot, apud quas suo ipsius ævo erant in usu. Iisdem scandulis tectam fuisse Romam annos quadringentos & septuaginta ad Pyrrhi usque bellum tradit Plinius ex Cornelio Nepote l. 16. 10. Vicos, pagosque, & oppidula quædam simili hodie operimento contexta cernimus, ejusmodi afficulis, saxorum libralium copia desuper firmatis adversus ventorum impetus. Scandulæ a scandendo dicuntur, quoniam aliæ supra alias locatæ se invicem scandere videantur. Critici neutiquam pedarii pro scandulis legunt *scindulas*, & a scindendo exponunt, quoniam sectæ sunt tabulæ. Alii contra validè pugnant pro scandulis. Non est Paride dignum litigium.

SCAPHA. Navis latior & repanda. Ad hujus formam compactum est gestamen ligneum repandum, quo operæ manuariæ structoribus subservientes iisdem calcem ad opus faciendum ministrant. *Schifo.* Ab hoc gestamine dicuntur etiam apud Italos fornices repanda structura arcuati: *Volte a schifo.* Susplicari subiit, num forte a scypho poculo item repando tam gestamen commemoratum, quam relati fornices appellentur. Rem mihi in incerto positam in medio relinquo.

SCA-

SCAPUS . Propriè dicitur de recto in herbis caule . Vitruvio , & Architectis est fustis , sive corpus , & truncus columnæ ; quæ pars ejusdem est inter basim sive spiram , & capitulum : *Fusto della colonna* . Scapus cardinalis etiam dicitur rectum crassiusque lignum , quo insertæ valvæ vertuntur , cum eas claudi , vel referari oportet .

SCENA . Propriè umbraculum ex arboribus confitis ad formam tabernaculi ; sive artefactum sit , sive naturæ opus . In ejusmodi umbrosarum arborum ramis concameratis rudes ex Aëtica regione juvenes rusticis fabulis cantuque detineri consueverant . Redactis postea in urbem Atticis , ornatius fabulæ in theatris actæ , scenæ , idest umbraculi arborei , retento nomine in elegantiori textura . Erat proinde Scena pars theatri supra proscenium , ubi actores aulaeis tecti latebant . Triplex refertur Scenæ genus . Aliud Tragicum , quod columnis & simulacris erat illustratum : aliud Comicum , cum podiis , pergulis , menianis , fenestrisque ad spectandum ex usu populari : tertium Satyricum , cum effigie simulata silvarum , montium , & agrestium speluncarum ; ut planè redderet vetustam scenæ , idest umbraculi speciem . Scenam Græcicam ad extremas lautitias Romani auxere . Picturis ornavit in ludis Claudius Pulcher ad tantam veri proximitatem , ut ad depictas tegulas decepti corvi advolarent , quemadmodum tradit Plinius l. 35. 4. Eodem Historico teste C. Antonius scena argentea ludos celebravit . Quantæ verò admirationi fuerint exhibitæ a M. Scauro , vide in dictione *Theatrum* . Servire scenæ est popolare proloquium , usurpatum a Cicerone , quod est tempore , & sæculi moribus aptari ; ductum ab histrionibus , qui id unum spectant , ut populo placeant . Simile est ex *Phocyde* illud ;

Temporibus semper cautus servire memento .

SCENOGRAPHIA . Vide *Ichnographia* .

SCHEMA , &

SCHEMADION , &

SCHB-

- SCHEMATISMUS** . Propriè figura pro delineatione ædificii .
- SCHOLA** . Locus cujusvis honestæ disciplinæ tradendæ , & addiscendæ . A vacatione & laxamento ex Græco dicitur ; vel ut eo nomine pueri alliciantur , vel ut moneantur , vacandum ibi esse ab aliis curis , & ad bonas solum artes operam conferendam . Vitruvius l. 5. 10. Meminit scholarum in balneis ; docetque ibi consistere expectantes , donec pateat ad labrum proximum lavandi aditus . Mercurialis porticum fuisse existimat : Barbarus repagulum , indicari putat , vel scamna marmorea ante labrum , ex quibus spectabant expectabantque alii , cum ab aliis occupata essent sedilia .
- SCIOGRAPHIA** . Vide *Ichnographia* .
- SCOTIA** . Ab umbra dicitur . Pars stylobatæ , quæ cavitate sua umbram jacet . Eadem trochilus appellatur Vit. l. 3. 3. *Scotia* , *Scorza* , *Cavetto* .
- SCULPO** . Negat Diomedes vocem Latinam esse : sed optimæ Latinitatis fidem faciunt Ovidius , & Plinius . Propriè dicitur de figuris in marmore vel metallo eminentibus , ut cælare & scalpere propriùs de incis .
- SCULPTOR** . Qui sculpsit .
- SCULPTURA** . Ars sculpendi . Vide *Statuaria* .
- SCUTULA** . Quid sit in pavimentis , vide in dictione *Favi* .
- SCYPHUS** . Vide *Scapha* .
- SECURIS** . Vide *Bipennis* .
- SECURICULA** . Parva securis .
- SECURIS DOLABRATA** . Vide *Dolabra* .
- SEDILIA** . Vide *Gradatio* .
- SEMICANALICULUS** . Dimidium canaliculi , cujusmodi excavari solent in columnis , ad dimidiam , vel aliquam partem scapi . Vit. l. 4. 2.
- SEMIFASTIGIUM** . Fastigii pars dimidia . Vit. l. 7. 5.
- SEMILATERES** . Vide *Later* .
- SEMIMETOPIMUM** . Dimidium metopæ , idem spatium inter triglyphos , vel denticulos . Vit. l. 4. 2.
- SEMIPES** . Mensura dimidii pedis . Vitruvius .

SE-

SEMITA. Vide *Callis*.

SENACULUM. Ex verbis Valerii Maximi conjicitur fuisse locum, ubi consistebant Senatores antequam in Senatum progredierentur. Sic autem scribit *Valerius* lib. 2. 2. *Antea Senatus assiduam stationem eo loco peragebat, qui hodie quoque Senaculum appellatur; nec expectabat, ut edicto contraheretur, sed inde citatus, protinus in Curiam veniebat.* Festo tamen Senaculum locus est, ubi ad consultandum conveniebat Senatus; ut idem fuerit Senatus & Senaculum. Mihi vis diminutivæ vocis suggerit, Senaculum minorem fuisse conventum, locumque a Curia, ubi Senatores deliberabant, planè distinctum. Et quidem Festus tria recenset Senacula. Primum ad ædem Concordiæ, alterum ad portam Capenam, postremum ad ædem Bellonæ, ubi audiebantur Legati exteri. Constitutum etiam foeminis ab Heliogabalo Matronale Senaculum, tradit in ejus vita Lampridius.

SENATUS. Non solum conventus Senatorum, sed locus est etiam, ubi iidem conveniunt ad deliberandum. Senatum haberi, vocari, convocari, dimitti dicimus. A senibus nuncupatur, quorum vis major consilii: *Ovid.*

A senibus nomen mite Senatus habet.

SEPULCRATUM. Propriè locus, ubi frequentia sunt sepulcra: Catullus. Usurpari licet apud nos pro loco, ubi e sepulcris eruta cadaverum ossa, prope ipsas, ut solet, Ecclesias aggerata, terrenoque aggere cooperta, separatim habentur. *Cimiterio.*

SEPULCRUM. Cum nullæ fuerint tam barbaræ gentes, quæ non probaverint vita functos terræ mandari, parenti antiquissimæ, meritò Cicero ingeneratam illam nationum omnium animis opinionem, quamdam esse dixit legem monitumque naturæ. Facebant proinde venalia illa & jactatoria apud Senecam: Parum interesse supra terram quis, an intra putrescat; terræque tegumentum super vacuum esse non sentienti. Hinc sicubi inhumata occurrunt cadavera, ut congestitia saltem terra tegantur, tangit

tangit omnes religiosa quædam commiseratio . Hoc Architæ votum apud *Horat.* Lyr. l. 1.

*Quanquam festinas , non est mora longa , licebit
Injecto ter pulvere curras :*

Et Palinuri apud *Virg.* l. 6.

*Eripe me his , invicte , malis , aut tu mihi terram
Injice .*

Etiam in acie coacervatis ossibus tumuli ex terra aggerabantur , cippisque defixis , tituli insuper referebantur , & nomina extinctorum : ex quo more sepultuarii fines limitesque sæpe leguntur apud Authores Gromaticos . Certatum est ab omni natione , ut impensè splendidèque sepulcris editis , vita functorum memoriam , quam maxime possent , æternam facerent . Neque enim cineribus tantum is honos , sed naturæ præstitus semper est habitus . Irrepsit tamen , ut assolet , & officia humanitatis intervertit corruptique superba & ambitiosa ostentatio . Insanis quippe Mausoleorum , & Pyramidum molibus , eo progressum est , ut sæpe splendidius quàm in aulis viva corpora , in sepulcris cineres habitent : ut planè frustra clamet *Satyricus* .

— *mors sola fatetur*

Quantula sint hominum corpuscula ;

Cum pauxillum pulveris , interdum jugera occupet . Cæterùm , ut obiter de Veterum sepultura pauca delibem , nigro quisque appposito lapide locum sibi ad sepulcrum præsignabat . Ubi verò condendum erat cadaver , aggerbatur terra , & fiebat tumulus : propriè enim tumulus est terræ tumor , quæ per aggestionem ad usum sepeliendi cum elevaretur , sepulcrum tumuli nomine est appellatum . Plebejorum tumuli depressiores erant : *Trebellius* in *Victorin.* *Sepulcra circa Agrippinam brevi marmore septa , & humilia* . Editiores tumuli viris Patriciis erigebantur cum titulis , qui ad testificationem honoris facerent . Breves illæ erant sepulcrales epigraphes , majoribus etiam incisæ literis , & plerumque metro ; ut qui eas
in

in viarum transitu legerent, non afficerentur tædio a prolixiore scriptura. Moris etiam fuit arboribus, quæ perpetuò virentes essent, inumbrari sepulcra, ut, quantum possent, extinctis perennitatem pollicerentur, & molliùs ossa, atque feliciùs in umbra conquiescerent. Animadvertendum est diversimode vita functos terræ tradi consuevisse apud Græcos, ac apud Romanos. Græci corpora integra, suis singula arcis vel urnis coniecta, condebant. Quamobrem eorum sepulcra erant subterranea & hypogæa. Romani, qui extinctos comburebant, supra terram sepeliebantur, collectis cineribus in urnas cinerarias, cum titulis, ut dixi, in marmore incisis, quæ monumenta, idest memoriæ, & indices combusti corporis vocabantur. Ut ad hunc modum diversus esset earum nationum suos sepeliendi usus, dispar ratio persuasit. Quærenda quippe Græcis fuere loca subterranea ne putrescentia cadavera noxium supernè aerem redderent; a quo metu vacuos præstabat Romanos combustio corporum extinctorum. Apud nos, Græcorum more, sepulcra sunt subterranea & hypogea; nempe specus excavatæ sub terram, quæ vel confertim aggerata, vel conditoriis & loculamentis discreta corpora excipiunt atque custodiunt.

SERRA. Dentata est ferri lamina, ligneis ansis, & asserculo transversario religata: materiariis, cæmentariis, aliisque fabris notum instrumentum. Operæ manuariæ marmorariæ ad secanda marmora utuntur, quæ priùs humenti arena ad secturam disponunt. Serram ducere, dicimus, cum altercantes exprimimus, neutro alteri cedere obstinante animum. Serra præliari, vetus est dictum ad indicandum bellum vel prælium, diù æquo Marte tractum.

SIGILLUM. Icuncula, statua exilis, cujusmodi apponi solent in ædificiorum fastigiis, & acroteriis. *Statuette*. Locum etiam habebant in poculis, vasis, omnique genere toreumatum. Adhibita insuper in re magica, &

A a

præ-

præstigiis veneficarum. De Nerone multam iis absurdamque fidem habente ita scribit in ejus vita *Suetonius*: *Incunculam puellarem, cum, quasi remedium insidiarum, a plebejo quodam & ignoto, munere accepisset, detecta confestim conjuratione, pro summo Numine, trinisque in dies sacrificiis colere perseveravit; volebatque credi monitione ejus futura prænoscere.*

SIGNACULUM ARCHETYPUM. Vide *Forma*.

SIGNINUM OPUS. Quod fit ex testis tunfis, & calce detrita. In usu erat apud Romanos in structuris, præsertim pavimentorum, ob eximiam soliditatem. Dicitur a Signa, urbe Volscorum, ubi ingens ejus testæ copia. Memoratur a Plinio lib. 33. 13., & a Vitruvio non uno in loco.

SIGNUM. De statuis frequenter dicitur; vel quia scalpello signantur, vel quoniam verorum corporum sunt significationes. Vide *Statua*.

SILBX. Saxum montanum, venæ durioris, percussione ignem excutens. *Virgil.*

— *filicis scintillam excudit Achates.*

Eruiitur e rupibus, quæ sunt fodinæ silicæ, commemoratæ a Vitruvio l. 11. Præcipuus silicum usus est ad vias sternendas; quo opere supersunt etiam viarum veterum Appiæ, Flaminiae, aliarumque longissimi tractus. Exagona figura, vel quadrata ad faciliorem usum aptari solent. Farctura interdum arenato mista alligantur. Firmissimo etiam opere nectuntur seriatim dispositi, ad modum quadrati laterculi; firmatique & adacti sine arenato, solius arenæ spissatæ calcataque vinculo. Etymon filicis, quod ab igne intus silente Etymologici afferunt ex Varrone, ut, quod sentio, ingenuè fatear, mihi est silice ipso durius & frigidius.

SIMA, æ. Inflexi fere ornamentum genus, quod in suprema coronide superponitur, completque trabeationem, & pusillas statuas cum aliis acroteriis solet excipere. Sima dicitur, quia obtusum quiddam habet ad formam nasi caprini. *Goletta*.

Si-

SIMUS, a, um. Dicuntur qui nares obtusas habent. Simam sculpturam vocat Vitruvius, quæ depressioris est anaglyptici. *Rilievo schiacciato*.

SIMULACRUM. De statuis dicitur, quæ vera corpora simulant, vel assimilant.

SIPARIUM. In re scenica potissimum usurpatur; scenæque ipsius est velamentum, quo histriones teguntur.

SOLARIUM. Vide *Contignatio*.

SOLIDUS, a, um. Solidum columnæ & similium cum Vitruvio Architecti nominant, quod crassius est in iisdem. *Il vivo della colonna*.

SOLIUM. Accipitur a Scriptoribus pro alveo, ubi lavabant in balneis: *Celsus* l. 7. 26. *In solium aquæ calidæ resupinus demittendus est*. *Plin.* l. 33. 12. *Fæminæ lavantur, & nisi argentea, solia fastidiunt*. Verum hæc, & quæ afferri solent testimonia Scriptorum, non tam de alveo, quam de receptorio, sive sedili in alveo exponi possunt.

SPECTACULUM. Non solum est quod spectatur, sed etiam spectandi locus. *Cicero* pro *Sext. Concitatus est plausus ex omnibus spectaculis*. *Plautus* *Curcul. Exoritur ventus turbo, spectacula ruunt*. Usurpari solet in ludis publicis.

SPECULA. Locus editior ad eminus prospiciendum & explorandum, sive sit pars eminentior in ædificiis, ut sunt solaria, pergulæ, & similia; sive genus abscissæ structuræ, ut sunt turres per maris oras dispositæ, quæ per ignem, vel fumum signo edito, adventantium hostium, vel piratarum nuncium referunt. Singulari notione speculas dicimus angustas cellulas fornicatasque, in corona murorum locatas, ubi vigilias & custodias agunt ad id ministerium designati præsidarii; appensasque habent nolulas, ad vigiliarum tempus excubitoribus præfiniendum. *Torri di guardia, Sentinelle*.

SPECULATORIUM. Specula. *Apulejus*.

SPECULUM. *Vitr.* l. 7. 3. *Ipsaque tectoria abacorum & speculorum divisionibus prominentes habeant expressiones*.

Specula hîc vocat spatia quædam in parietibus, opere picturato, vel crustis & emblematis ornato, de quibus spatiis dixi in voce *Abacus*. Ejusmodi quadrata, vel orbiculata spatia, & coronide præcincta, in ædificiis marmoreis, ubi pretiosis lapidibus inseri solent, Itali etiam Architecti nuncupant *Specchj*.

SPHÆRISTERIUM. Locus ad pilæ lusum accommodatus. In balneis ad eum ludum, & exercitationes alias, destinata erant cubicula, quæ sphæristerium dicebantur. Eorum locus erat supra apodyterium, teste Plinio *Epist.* 5.6.

SPICULA. Interponi solent echinis, castanearum scilicet involucris, in capitulis columnarum, ad indicandum spineos eos cortices ab iisdem scissos, & adaperitos fuisse. Nonnulli iis spiculis fulminum appellationem obtrudunt: sed nihil necesse est nomenclatura tanti terroris ornamenta corrumpere.

SPIRA. Vitruvio est basis columnæ; quoniam ejus membra, præcipuè si plures toros habeat, abire videantur in spiram. Spiras autem dicimus flexuras orbiculares, & sinuosas, quarum aliæ alias sic excipiunt, ut in se ipsas non redeant, nullæque circulum compleant. Columnæ etiam marmoreæ anæque spirales fiunt. Nulla enim tanta est metalli durities, cui industria non imperet, & quam non subigat labor artificum.

SPOLIATORIUM. Locus, ubi gladiatores in arena mortui spoliabantur. Ibidem mactabantur vulnerati, quibus curationis spes nulla erat.

STABULUM. Propriè hospitium, vel diversorium, quo peregre profecti se solent recipere: a stando enim dicitur. Frequentiùs tamen usurpatur pro loco, in quo genus quodvis animalium ad mansionem & pabulum detinentur. Privatim verò suas nomenclaturas habent diversorium animalium fixæ stationes, ut ovile, bovine, equile, caprile. Quibuscumque verò stabulum deserviat, curandum enixe est, ut opportunis ventorum flatibus obiciatur, ut fimi sordiumque congeries repurgari iisdem possit;

possit; ne fiat illud Augiæ, Elidis tyranni, cujus bubile tria continens boum millia, numquam mundatum, Hercules demum expurgavit: quod facinus inter famigeratos ejusdem labores non ultimo loco recensetur. Probè etiam concameranda sunt stabula adversus ignem, propter fœni, pælearum, & stramentorum copiam. Substerni eadem oportet lapide siliceo, vel sabulone masculo & glareoso, ut exsorbere lotium possit. Ne verò frigidis ventis sint obnoxia, ad meridiem, quantum fieri potest, sunt collocanda.

STADIUM. Sumitur pro statione, termino, spatio cursus, & ipsa cursatione. Continet stadium octavam mille passuum partem, centumque ac viginti quinque nostros efficit passus. Hoc spatium cum uno spiritu confecisset Hercules, atque ibi stetisset, eidem mensuræ primus stadii originem fecit.

STANNUM. Metallum notum. Tam solidum, quàm liquefactum ad plures usus aptatur in ædificatoria: præterquamquod ex eodem illita, & obducta vasa ænea, auctore Plinio, gratiorem saporem reddunt, & ab ærugine vindicantur. De pecuniis alicubi stanno signatis, superius est dictum.

STATUA. Vide *Statuaria*.

STATUARIA. Propriè eorum est facultas, qui ex metallis, vel marmore imagines conficiunt. Nam sculptura, quæ antiquior est, ex ligno eas format: cælatura incidendo & excavando eas exhibet; Plâstice ex argilla, vel gypso rerum formas imitatur. Certat statuaria cum pictura de primatu dignitatis & laudis. Præstat pictura expressione formarum, beneficio colorum, quibus utitur, & quorum varietate discernimus montes, flores, arbores &c. partesque singulas animantium; neque enim crines flavos a nigris marmora, vel metalla distinguunt. Excellit præterea Pictura prærogativa lucis & umbræ, qua magis ad vivum figuræ animantur. E contrario statuaria trinam, ob rotunditatem operis, dimensionem-

mentionem explicat, cum superficies solùm demonstret **Pictura**. Sed præcipuum ejus decus est durabilitas, quam ex materia ad perpetuitatem propagat. Contra verò fucus colorum telæque & tabulæ, quæ illos excipiunt, ad longè minora temporum spatia perdurant. Utrique tamen facultati parem gratiam habet genus humanum; non solùm pro ornatu ædificiorum longè nobilissimo; sed quoniam virorum, quos exhibent, virtute præstantium formis præmia, quam fieri potest, præclaris promeritis reddunt amplissima, & ad paria peragenda atque imitanda vehementer incendunt. Dicimus autem statuum rei cujusvis simulacrum sculptile, quod licet ex ligno etiam, opere plastico, atque adeo ex cera fiat, propriè tamen ex metallo vel marmore erectum statua appellatur. Fit enim statua a stando, quod firmatum erectumque opus indicat. Iis primùm elatæ, quorum in Rempublicam præclara extiterint officia meritorum; nimirum ut illustrium operum memoriæ transmitterentur ad posteros, simulque ut ætas fera cognosceret egregiè facta, iisque publicè vel privatim statuta præmia. Non bellatoribus solùm, sed viris etiam doctrina illustribus ea honoris significatio impertita est. Hinc Romani Oraculi jussu, Græcorum laudatissimis statuas ponere admoniti, Pythagoræ alteram, alteram Alcibiadi dedicarunt in foro, ut Plutarchus tradit in Numa. Statuarum originem a Nino Scriptores referunt, qui Beli patris effigiem adorandam proposuerit. Apud Græcos Hermodio, & Aristogitoni tyrannicidis primùm ab Atheniensibus positas, a Romanis verò Cereris simulacrum primùm ex ære conflatum, author est Plinius lib. 34. 4. Ab his initiis tam conferta paulatim statuarum copia percrebuit, ut immensus earum apud Græcos esset numerus; Romæ verò vetus fuerit dictum, duplicem extitisse populum, alterum hominum, alterum statuarum. Multiplex inde earum genus, iconicæ, Achilleæ, curules, triumphales, nudæ, hastatæ, loricatæ, equestres, pedestres. Quem-
admo-

admodum verò egregio instituto factum, ut tam insigni virtutis testimonio Respublica præclaris viris præmia, quammaxime posset, æterna rependeret; sic non impari Cæsarum opprobrio, atque dehonestamento postea effectum est, ut mimorum, ludionum, scurrarum, ac postremò luparum statuis Roma silvesceret. Indicare non prætermittam Agesilai, & Catonis ambitionem præposteram, qui sibi statuas erigi vetuere, in elatioris importunæque superbiæ argumentum conversâ præcipui apud mortales honoris despicientiâ. Qui primus sibi statuum locaverit, Gorgias fuit Leontinus, qui sibi simulacrum erexit in Delphico Apollinis templo. *Tantus erat*, subdit *Plinius, docendæ artis oratoriæ quæstus*. Statuæ ab antiquis ita construi solitæ, ut earum capita a reliquo corpore eximi divellique possent. Hinc apud Svetonium legimus, Caligulam a statua Jovis Olympici avulso capite, eidem proprium substituisse. Idem factitatum a Commodo, qui a Colosso Neronis abstracto capite proprium eidem inseruit, ut in ejus vita scribit Lampridius. Sed neque prætereundum est adnotare, Græcorum statuas plerumque nudas, minus frequenter palliatas erectas; contra verò Romanorum plerumque tectas, & quidem in universum loricatas, rarò autem togatas. Quo insuper docemur, eam nationem longè majorem, rependendi honoris curam habuisse iis, qui bellica laude, quàm qui urbanis studiis, aut promeritis pace quæsitis florentes essent. Præcipua verò pars honoris præstiti statuis apud Romanos fuit, ut pro asyli tutamento iis, qui ad eas confugerent, haberentur. Quod tamen minus religiosè observatum est ab Augusto, qui, ut Svetonius testatur, M. Antonii filium, apud Julii Cæsaris statuum tegentem se se, abstrahi inde mactarique jussit. Deorum porro simulacra apud Veteres lignea erant, ut ex Platone, Plinio, & aliis discimus; nimirum solam foecunditatis rationem priscis illis habentibus, pretia verò marmorum & metallorum aut ignorantibus, aut pro

pro morum corruptela, & ostentatione importunæ ambitionis habentibus. Soli, & Lunæ elaboratas imagines, tamquam inepti genus obsequii, deridet Lucianus. Quid enim tela, vel metallis ea Numina profit effingere, quæ nativo proprioque lumine explendescunt nostris quotidie oculis obversantur?

STATUÆ PERSICÆ. Vide *Porticus*.

STATUARIUS. Statuarum artifex.

STATUMINATIO. Vide *Ruderatio*.

STELA, æ. *Plinius* l. 6. 28. *Stelæ lapideæ literis ignotis &c.*

Pila, vel columna lapidea. Vocem Græcam Latinus Historicus Latinam fecit. *Pilaastro, Colonna*.

SCERBOBATA. A soliditate ex Græco. Fulturæ genus dicitur ex muro declivi, ad formam anteridis, cui ædificium, vel columna nititur. *Vitr. lib. 3. 3. Muretto a scarpa, Zocco*.

STIBADIUM. Sella discubitoria semicircularis, ex herba & frondibus, a quibus ex Græco appellatur, nomen habens; cujusmodi apud Priscos in ritu erant pro tricliniis, ut Athenæus, aliique tradunt. Sed luxu valenscente, ex marmore fieri cepta. *Plin. Epist. 5. 6. Stibadium candido marmore vite protegitur*.

STILLICIDIUM. Pars tecti, quæ antèrius prominet, & pluvias aquas projicit. *Grondaja*.

STRIA. Striæ partes sunt eminentes inter cavitates columnæ, æqualibus & perpetuis sulcis incisæ. Opponuntur illis striges, quæ sunt partes depressæ, & subsidentes. *Scannellatura*.

STRIATURA. *Vitr. l. 4. 3. Striarum ductus*.

STRIO. Strias facio. *Vitr. l. 4. 3. Columnas striari viginti striis oportet*.

STRIX. Vide *Stria*.

STRUCTILIS, le. Columnas structiles appellamus, quæ ex lapidibus & arenato fiunt; cui opponuntur solidæ, quæ ex uno conflantur marmore, vel lapide.

STRUCTOR. Faber cæmentarius.

STRU-

STRUCTURA. Actus ædificandi, vel ipsum ædificium.

STRUCTURA ORDINARIA. Fit ex lapide, silice, potissimum verò ex lateribus ordinatim dispositis. *Vitr. lib. 2. 8. Non est contemnenda Græcorum structura. Non enim utuntur e molli cæmento polito, sed, cum discesserunt a quadrato, ponunt de silice, seu de lapide duro ordinariam.* Idem ibidem: *Ex silicibus ordinariis struat bipedales parietes.* Propriè structura est media inter confectam saxo quadrato, eamque quæ constat ex congesto acervatim informi lapide, sive farctura.

STYLOBATA. Exponi solet basis columnæ; sed columna etiam avulso stylobata, suam habet basim. Idcirco appellandus potius sustentaculum, seu pes columnæ, ex quo dicimus *Piedestallo*.

STYLUS. Quid sit in scala cochlide. Vide *Cochlea*.

SUBDIALIA PAVIMENTA. Vide *Pavimenta*.

SUBDIALIS, le. Ædificia, pavimenta, ambulationes subdiales, quæ fiunt sub dio, aperto nempe in loco, ad apricandum, vel ambulandum. Opponuntur illis hypogæ, quæ sunt ambulationes subterraneæ, vel tectæ.

SUBLICA. Et

SUBLICIUM. Tignum, quo quidpiam sustinetur, vel struitur. De pontibus plerumque usurpatur, qui sublicis structi nuncupantur sublicii. Hujus appellationis Romæ erat pons Æmilius a Coclite defensus. Ab eodem ponte sæpius instaurato refectoque a Magistratibus Pontifices originem nominis habuisse, scribit Varro l. 4. de L. L.

SUSCUS, udis. Subscudes assulæ sunt lignæ & cuneatæ, quæ insitæ immissæque trabibus easdem firmant. A succidendo nominantur auctore Festo. *Spranghetta. Zeppa.*

SUBSELLIUM. Ut vox ipsa admonet, & addocet Varro, aliquid minus est sella; nempe sella humilior, non conferenda majoribus sellis præsertim Curulibus. Singularem modo dicitur de loco in theatris, ubi populus histriones recitantes audiebat. Item de Curia, ubi Senatores; & de privatarum ædium tribunalibus.

SUBSTRUCTIO. Licet propriè imæ structuræ partem, & quasi basim ædificii notet, accipitur tamen pro quacunque mole inferiùs adjecta; imò etiam pro integro ædificio, elato præjectis operosè fundamentis; præsertim si arcubus, pilis, & veteris structuræ ruderibus incumbat.

SUBSTRUCTUM, i. Substructio. Vitruv. l. 8. 7.

SUBTEGULANA PAVIMENTA. Vide *Pavimentum*.

SUBURBIUM. Spatium prope urbem, vel urbis appendix, cum frequentibus domorum ædificiis, non disiectis, sed collectis, nexisque ad modum vici. *Sobborgo*.

SUCCINUM. Idem esse atque electrum plerique statuunt. Lapis est gemmæ persimilis. Appositè illud Hesychius aurum vitreum, vel vitrum aureum vocat; nam color aureus, materia vitro compar est. Mirum in modum Scriptores variant super ejus origine & natura. Calculum alii littoralem, crystallinum, alii bitumen terreum putant, ex fissuris scopulorum in mare defluens: sunt qui gummi esse existiment, aquis marinis congelascens. Constat liquidum quiddam primùm fuisse. Id evincunt muscæ, culices, formicæ, aliæque bestiolæ, quæ electrinis massulis convolutæ inclusæque deprehenduntur. De ejusmodi insectorum sepulcris, supra Ægypti Pyramides, & mausolea Cariæ demirandis, ludit eleganter non uno in loco Martialis. Ex eo lapide, vel gemma pocula, vasa, sigilla, toreumata incisa vel insculpta conspiciuntur. Columnas ex electro habet *Claudianus* de Rapt. Proserp. l. 1.

— *in celsas surgunt electra columnas*

Ovidius Metam. lib. 2. Phaetontis in Eridano confepulti Sorores in arbores populos conversas, earumque lacrimas in electra permutatas canit.

Inde fluunt lacrimæ; stillataque sole rigescunt

De ramis electra novis, quæ lucidus amnis

Excipit, & nuribus mittit gestanda Latinis.

Sunt qui Vati dicam grandem impingunt, cumque locorum violati juris insimulent; quoniam nusquam in
Ita-

Italia, nedum apud Eridanum, nascantur electra. Non est, quod aliò confugiant Critici, ut eum locum ferru-
minent. Veram & legitimam defensionem afferro ex du-
plici Eridano. Alius fluvius est in Italia omnium maxi-
mus; alius ejusdem nominis Prussiam alluvit, & exone-
ratur cum Vistula in mare Balticum: *Baudrand* ex Clu-
verio: *Eridanus*, Rodaun, *amnis Poloniae in Prussia*
Regia, ex lacu exorians 25. mill. pass. supra Dantiscum.
Ibi in Vistulam fluvium cadit, & deinde paulo post cum
ipso in mare Balticum labitur. Notum est autem a mari
Baltico ejici in littora vim succini copiosam. Figurata,
proinde locutione usus est Ovidius; & quod erat Eridani
Polonici proprium, in Eridanum Italicum transtulit,
ut pretiosi ejus lapidis origine eandem Italiam, solum
nempe patrium, illustraret. Nam si per anacronismum,
& prolepsin fas est Poetis anticipare spatia temporum,
quod Virgilii exemplo nemini est ignotum, cur non
etiam Poetæ liceat variare quandoque spatia regionum,
&, quod unius est provinciæ proprium, in aliam trans-
ferre, præcipuè si patria est.

SUCCULA. Vide *Ergata*.

SUDATORIUM. Vide *Laconicum*.

SUGGESTUS, & Suggestum. Quidquid in altum effertur:
Duplicem apud nos significationem obtinet: primùm
pro sublimiori loco, ex quo quis verba facit ad populum:
Pulpitum. Hac acceptione sæpe usurpatur a Scriptori-
bus, ubi de rostris Romanorum meminerunt. Iterum
notat machinales aggeres, fossa & vallo munitos, ubi
tormenta majora chalybea seriatim locantur. *Bateria*,
Cannoniera.

SUGGRUNDA, æ. Vitr. l. 10. 21.; &

SUGGRUNDATIO. Idem l. 4. 2., &

SUGGRUNDIUM. Plin. lib. 25. 13. Porrecta & depressior tecti
pars, qua imbres procul dejiciuntur a tegulis, ne pa-
rietes vitient. *Grondaja*.

SUILE. Stabulum suum. Differt ab hara, quæ continet se-
juncta

juncta scropharum receptacula cum suis singularum fuculis .

SUMMOENIUM . Locus erat Romæ moenibus additus , ubi scorta prostabant , ex quo summoeniana non uno in loco appellantur . Martialis .

SUPERCILIUM . Apud Vitruvium in stylobata pars est inter superiorem , & inferiorem Scotiam , quæ a Barbaro redditur *Pianuzzo* . In januis verò est quod antis superimponitur , terminatque desuper lumen , seu vacuum januæ . Superliminare . *Sopraciglio , Sopraliminare , Soglia di sopra , Architrave* .

SUPERLIMINARE . Lignum , lapis , vel marmor quod ad formam jugi postibus , vel columnis incumbit . *Architrave* . Vide *Supercilium* .

SUSTENTACULUM . Quod aliquid sustinet . *Sostegno* .

SYMMETRIA . Latinis est exacta partium ad totius operis commensurationem proportio . Definitur a *Vitruvio* l. 1. 2. *Ex ipsius operis membris conveniens consensus ; ex partibusque separatis , ad universæ figuræ speciem ratæ partis responsus* . Simmetria , Proporzione .

SYSTYLOS . Quod columnas habet ita dispositas , ut inter unam alteramque crassitudo duarum columnarum pro spatio relinquatur .

T

ABERNA. Vide *Apotheca*.

TABLINUM. Locus, ubi rationes publicæ, & monumenta rerum gestarum in Magistratu asservantur. Plin. l. 35. 2. De eo extruendo agit Vitruvius l. 6. 4. *Archivio*.

TABULAMENTUM. Textura ex trabibus, & tabulis. *Tavolato*. Frontin. Stra-

teg. l. 1. 1.

TABULARIUM. Locus, ubi memoriæ publicæ, litteræ, & acta urbana custodiuntur. Cicero. *Archivio*.

TABULATIO. Colligatio ex tabulis, & asseribus. Cæs. l. 2. Bell. Civ. *Tavolato*.

TABULATUM. Sumitur pro contignatione, idest plano, tabulis & trabibus strato. *Solajo*.

TÆNIA. Architectis est pars epistylî Dorici, cui triglyphi desuper incumbunt, & inferiùs guttas habet. Aliis *Quadra*. Italis *Listello*, *Gocciolatojo*.

TALBA. Surculus præcisus, iterum inferendus. Nonius exponit præsegmina, scissiones lignorum. In re ædificatoria sunt graciles rectæque trabes, quibus parietum compages alligantur. *Taglie*.

TALBOLA. Parva talea. Colum. l. 3. 17.

TECTORES. Vide *Dealbatores*.

TECTORIUM. Suprema manus in ædificiis; tegumentum, nempe parietum. Primum est loricatio ex arenato: accedit aliud ex pura calce, nempe albario.

TECTUM. Colligatio lignorum, imbricum, & tegularum in suprema ædificii parte, qua teguntur reliquæ, & ab imbribus, & gelicidiis proteguntur. Tempa pectinata, apud Romanos erant in duas partes devexa. Plana populi Asiatici, Græcique habebant tecta ædium privatarum;

rum; templorum verò fastigiata. Planæ proinde privatae ædes transversis trabibus sustinebantur; projecta verò ad modum solarii tecta, & deambulatoria patebant. Nec tamen carebant ambitu lapideo, consepitoque ad prohibendos lapsus. Contra verò ædes sacrae fastigio ornabantur; imò pluribus assurgebant, iisque triangulari forma fastigiis, quæ trichora appellabant. *Statius*:

— *partitis distantia tecta trichoris.*

Ad hæc supra ipsa fastigia addebantur ornamenta, cuiusmodi erant statuæ Deorum, & victoriarum insignia, quæ acroteria vocabant. Hinc *Cicero* Philipp. *Majorem honorem consequutus erat, ut haberet pulvinar, simulacrum, fastigium, Flaminem.* Ubi fastigium non est tecti culmen, sed acroterium, præter morem privatarum ædium in virtutis præmium, & significationem concessum.

TECTURA. Tectorium. Pallad. 1. 15.

TEGULA, & tegula hamata. Vide *Imbrex*.

TELAMONES. Viriles statuæ, quarum adjectionibus Architecti utuntur ad sustinendos arcus, mutulos, podiolas, & similia opera fornicata; quo modo foemineas statuas Caryatides ad idem adhibent ministerium. Sed cur ejusmodi statuæ viriles Telamones nominentur, Vitruvius ipse l. 6. 10. ignorari scribit. Philander ex Ennio apud Servium affirmat Telamonem Latinè, Græcè Atlantem dici. Id verò Baldus ab Ennio non dictum, a Servio censet gratis dictum. Solicitat quidem postea Baldus originationem Græcanicam a voce consimili, quæ *miserum* sonat: verum ea mihi minus arridet; & acquiescendum planè existimo effato Magistri, qui Telamonis etymon ignorari scribit. Subsequentibus Architecti addiderunt sustentandis oneribus, Panes, Satyros, Sphynxes, & quidquid monstrosum ingenium suggerit ad explendas cavitates, & adjectiones ædificiorum fulciendas. Nam statuas Persicas ad eadem opera sustinenda cum ipsis Telamonibus olim adhibitas extra omnem dubitationem esse censeo.

TEL.

TEMPLUM. Non dicitur a tuendo, ut tradit Varro, & Scaligero, & Vossio meritò improbatur; sed ex Græco a secando, quoniam sit pars cæli, vel agri a reliquis resecta, quam lituo notatam ad capienda auguria præfiniebant Augures, quæ propria est templi appellatio. Quoniam verò certo ritu formulaque is locus Diis dicabatur, hinc sacer in urbibus locus, & Diis dicatus, Templum est appellatum. Proinde antiquitus templa aperta erant & subdialia. Additum templis postea tegumentum, cum in iis cogi Senatus, & haberi cæpta Senatusconsulta, quæ, nisi sacro in loco fierent, irrita habebantur. Idem præterea Antiquis fuit Curia, & Templum; & in Hostilia quidem Curia non solum religiosi ritus, sed causæ etiam, lites, & omnis generis negotia publica agitantur, ut ex Livio, Varrone, & aliis sit testatissimum. *Hinc Virgilius l. 7.*

Hinc sceptrâ accipere, & primos attollere fasces

Regibus omen erat: hoc illis Curia Templum.

In templis præterea apud Veteres ærarium constitui solitum erat; & Romæ quidem constitutum in æde Saturni. Sacrum nempe & inviolabile existimabant quidquid sacris ædibus traderetur in custodiam. Templi struendi symmetrias digere Vitruvius l. 3. & 4. Postremò in re ædificatoria Templa appellantur tigna, quæ in structura tectorum transversa cantheriis superponuntur; quibus templis additi asseres tegularum pondera sustinent. Ea tigna a Barbaro redduntur *Tempiali*. Vulgò *Paradoffi*.

TEMPLUM DIANÆ EPHESIÆ. Ejus exædificatio centum & viginti annorum, teste Plinio, spatium tenuit; tota Asia impendiis, & artificum laboribus adnitente. Inter septem Orbis miracula recensetur. Columnas viginti supra ducentas habuit eximiæ altitudinis Chtesiphon Architectus operi præfuit. Ex eadem regione eventu fortuito marmor inventum. Cum enim Pixodarus Pastor arietem vidisset e saxo, quod cornu currens percusserat, crustam candidissimi coloris excidisse, sublatam illam detu-

detulit ad Ephesios, de aliis marmorum generibus commendis cogitantes; qui lectissima marmoris vena cognita, ex eodem Templum ædificarunt. Summis iidem honoribus affecerunt Pixodarum; permutatoque insuper eidem nomine, statuerunt, ut Evangelus in posterum diceretur, ab opportuno inventi marmoris nuncio.

TENSIO. De funium atque nervorum tensionibus in re machinali sæpe agit Vitruvius.

TEPIDARIUM. Pars balnei, ubi tepida continetur aqua. Vitr. l. 5. 10. Vide *Balneum*.

TERREBRA. Ferrum spirale acutum, cum ligneo manubrio, aptum ad perforandum. Dædali inventum fuisse scribit Plinius l. 7. 56. *Trapano, Succchio, Succchiello, Trivello.*

TERMINUS. Deus a Veterum superstitione habitus. Colebatur ad imaginem informis rudisque lapidis; eique, ut ait Festus, sacrificabant; quod in ejus tutela fines agrorum esse crederent. Terminalia etiam festa eidem celebrata. Termini porro in agris cippi erant & columnellæ lapideæ. Interdum etiam arbores, quæ ideo Terminaliales appellatæ. Ovid. Fast.

*Termine, sive lapis, sive es desertus in agris
Stipes.*

Item Tibullus l. 1. 1.

*Nam vereor, seu stipes habet desertus in agris,
Seu vetus in trivio florida ferta lapis.*

TESSELLATUM OPUS. Vide *Emblema, & Favi*.

TESTA TUNSA. Fragmenta ex lateribus, vel vasis, omnique opere fictili, probè contuso. In ruderatione pavimentorum ea utendum præcipit Vitruvius l. 7. 1. *Ruderi novæ tertia pars testæ tunsæ admisceatur.* Idem Magister præscribit modum, quo certum experimentum capere possumus de eadem structuris idonea. Collocetur illa sub dio: si gelicidiis & pruinis tacta vitium non prodet, ad usum erit proficua; secus, rejicienda est a structuris.

TESTACRA SPICATA TIBURTINA. Vitr. l. 7. 1. *Item testacea spicata Tiburtina sunt diligenter exigenda, ut non habeant*

beant lacunas, nec extantes tumulos, sed sint extensa, & ad regulam perfricata. Testulæ sunt, scutulæque ad figuram amygdalæ, vel rhombi, quibus sternuntur pavimenta. Spicata dicuntur, quoniam in acumen desinunt ad modum spicæ. Tiburtina appellari censeo, nequaquam quoniam eruantur ab ipsis fodinis Tiburtini marmoris, quod minimè est testaceum; sed quoniam conficiantur ex testis ad eas figuras sectis, quæ in agro Tiburtino ingenti copia crebrescunt, & duplicis sunt generis. Aliæ sunt coloris albi, massæque sunt testaceæ, & nonnulla terræ admistione concretæ, quæ faciliè eruuntur, & ad ædificia præsertim in coronis fastigiorum aptantur. *Testine.* Aliæ sunt coloris subnigri, & interdum subfulvi; sed admodum pumicosæ, cavernosæque; in figuras porro varias naturæ ingenio imbricatim & canaliculatim elaboratæ, quibus ad fontes, & frontes ædificiorum appositis crustis ornandas utimur. Horum lapidum, sive testarum in eodem agro Tiburtino singularis item est copia prope exiguum stagnum, non ita longè ab Albula disjunctum, quod ab iisdem scruposis lapidibus vocatur *Lago de' tartari.*

TESTUDO. A testaceo hujus noti animalis tegumento, quod chelonium dicitur, Architectura ædificatoria mutuata est genus operis concamerati, quod constat duobus arcibus se in centro secantibus. Sunt autem quatuor pilæ arcuatæ, invicem transversæ, & crucis figuram simulant. *Volta a Croce, Crociera, A Vela:* nam veli etiam formam referunt anguli quatuor ejusdem fornicis. Simili structura arcuantur etiam tecta, quæ Vitruvius testudinata appellat. *Padiglione.* In templis demum usos artifices a *Virgilio* discimus:

— *media testudine templi*

Septa armis, folioque altè subnixa resedit.

Et quoniam ejusdem testudinis concameratum operimentum quadratis quibusdam divisuris ad formam tessellarum discriminatur, artifices inhærentes naturæ ingenio, artefacta

tesacta sæpe indicantis , simile ornamentum in variis , pro cuiusque arbitrio , ædificiorum partibus commenti sunt : & in hanc sententiam exponendus *Virgil. Georg. 2.*

Nec varios inbiant pulcra testudine postes :

Neque enim in postibus locum habet arcus testudinatus , ut parum diligenter traditur a Lexicariis . Ejusmodi certè tessellarum ornamentis non unas januas illustratas proponit Baroccus in suis januarum iconismis .

TESTUDINATUM TECTUM. Quod est in quatuor partes divisum , ut est expositum in dictione *Testudo* .

TETRADORON. Mensura quatuor palmorum . *Vitr. l. 2. 3.*

TETRASTYLOS. Quatuor columnas habens . *Vitr. l. 3. 2.*

THALAMUS. Cubiculum , sed propriè nuptiale , cui oppositus , sed tamen prope erat antithalamus , cubiculum Ancillarum , ut præsto essent ad Sponsi , vel Sponsæ nuntum . Sic enim legendum est apud Vitruvium l. 6. 10. , ubi agit de dispositione cubiculorum , more Græcorum , & non *amphithalamus* .

THEATRUM. Ampla ad publicè spectandum pars Civitatis . Differt ab Amphitheatro ; primùm , quoniam Theatrum est ad formam hemicycli , & antè scenam habet , quæ ab uno ad alterum cornu porrigitur ; Amphitheatrum verò scena caret ; sed dispositis in orbem sedilibus extenditur . Præterea Amphitheatrum duobus constat hemicyclis junctis , & ovi potius quàm circuli speciem exhibet . Postremò in theatris ludos scenicos celebrabant histriones ; in Amphitheatro Gladiatores , & Circenses spectabantur . Parum cognita antiquitus Romanis theatra ; nec nisi ad libellam institutæ disciplinæ severioris habita . Luxu postea valescente , admirabili magnificentia percrebuerunt . Odoramentis croceis respersa tradit Plinius l. 21. 6. Contecta carbasinis velamentis , atque adeo purpureis a Q. Catulo . Vide commemoratum *Plinium* l. 36. 15. , ubi præcipuè recenset Romanorum theatra ; potissimùm verò exhibitum a M. Scauro , de quo ita præfatur : *Opus maximè omnium , quæcumque fuere*

fuere humana manu facta, non temporaria mora, verum etiam æternitatis destinatione. Consule etiam Vitruvium l. 5., ubi de theatrorum symmetriis latè scribit. Vide *Scena*.

THERMÆ. Balnea aquarum suapte natura calidarum, quarum usus ad lavandum, vel excitandum sudorem. Usurpari etiam solent de balneis artefactis; cujusmodi extructas a Nerone tradit inter alios Martialis. Thermæ notatione Græca calorem significant. Hinc Thermopylis appellatio, angustiis nempe Oetæ montis in Tessalia, ubi calidæ aquæ Herculi sacræ habebantur, quibus celebritatem nominis Leonidas, & socii milites victoria adversus Xersē, & sua clade fecerunt. Publicas privatasque Thermas Roma frequentabat. Quanta verò magnitudine & artificio solerent extrui, ruinæ, quæ supersunt, abunde testantur. Crebrescunt ubique gentium, sed non prisca illa magnificentia, præsertim in Italia ex aquis medicatis, & plerumque tepentibus, non solum ad munditiam, & voluptatem, verum etiam ad languores tollendos idoneæ & salutare. Præteritis aliis injurius fuero Cælo, Urbique Tiburtinæ, ubi hæc scribo, si nullam fecero earum mentionem, quæ ad omne morborum genus prohibendum perutilia meritò existimantur ad scatebras Albulæ, amnis sulphurei, qui, brevi decursu exacto, in Anienem devolvitur.

THOLUS. Exponit Servius scutum veluti quoddam esse in medio tecto, in quo trabes coeunt, ad quod dona suspendi consueverant. Ex optimæ notæ Scriptorum testimoniis summitas est testudinata, tam in sacris, quam in profanis ædificiis. Quamobrem tutò usurpari potest pro ea in templis nostratibus parte, quæ nixa quatuor pilis, & totidem arcubus insistens, supra fornicatum templi tectum in orbem fere extollitur, cum adnexo desuper thoracio, sublatoque sacrosanctæ Crucis signo, pilæ aeneæ insidente. *Cupola.* De tholo meminit Vitruvius l. 7. 5.

THYMBLA. Notione Græca aram significat. Sumitur in re scenica pro editiore loco in orchestra Græcanica, ubi musica instrumenta pulsabantur. Hinc Thymelici apud Vitruvium l. 5. 8. qui musici erant scenici, fidibus, & cytharis præcinentes.

THYROMA, atis. A Vitruvio perpetuè Græcissime, Græco vocabulo ostium appellatur l. 4. 6. Thyromatum genera sunt Doricum, Ionicum, Atticurges.

TIBICEN. Trabis, seu tigni genus, quod tectis, vel muris ruituris supponitur. Non dicitur a tibia, musico instrumento, quasi tibicen sustineat ædificium, ut tibiæ sonus canentes, in quo cum Festo decepti sunt Lexicarii: dicitur autem a tibia crure: ut enim hæc corpus, sic Tibicen parietes fulcit. *Puntello, Sostegno.*

TIGILLUM. Parvum tignum. Ut a signo fit sigillum, sic a tigno Tigillum. *Travicello.*

TIGNIARIUS. Fabri tigniarii apud Ciceronem in Brut. non solum sunt, qui expoliunt dolantque ligna; sed etiam qui eadem ad usum ædificiorum aptant atque disponunt.

TIGNUM. Festus differre tradit tignum a trabe, quoniam hæc duo complectitur tigna coaptata. Scriptores omne ligni ædificatorii genus indiscriminatim tigna appellant, præcipuè verò ligna majora.

TOPHUS. Genus lapidis scabrum & pumicosum; idem lapide siliceo longè levius. Dissecatur alicubi in quadratam figuram ex jugis tophaceis, labore, si compendii ratio ducatur, non admodum gravi. Laudatur in ornamentis xystorum, & ambulationum, ac præsertim in fontibus extruendis. In ædificiis structuræ est facilis, crescitque ex illis mirè adauctum opus præ manibus. Sed ob lapidis levitatem minus est firmum; præcipuè verò si structuræ lateritiæ conferatur. In fastigiis domorum commodius locantur, neutiquam verò in substructionibus, præsertim si iis lapides montani silicei superponantur.

TOPHACEUS, a, um. Vide *Arenaceus*.

TOPIARIUM. Vide *Lignum*.

To-

TORBUMA. Opus ex ære, argento, vel auro cælatum. Dicitur de vasculis, poculis, mensis, & similibus. Cicero.

TORBUTICA. Ars conficiendi toreumata. Plinius.

TORUS. Vide *Pulvinus*.

TORULUS. Parvus torus. *Piumacetto*, *Bastoncino*. Vide *Pulvinus*.

TRABS. Si Festo credimus, dicitur de duplici tigno simul compacto. Passim tamen apud Scriptores de uno, sed proceræ magnitudinis usurpatur. Trabes proxima sunt materia facultatis ædificatoriæ. Usus earum varius. Præcipuarum nomina, rectæ, arrectariæ, transversariæ, compactiles, tractoriæ, everganeæ &c. Ex marmore etiam fiunt: & Plinius quidem l. 36. 8. Ægyptios obelos trabes vocat. Plumbeas etiam constructas in re oppugnatória scribit Polyænus l. 6.

TRANSENNA. Contextum ex transversis ligneis, vel ferreis virgulis & assiculis, quibus conficitur. Est enim repagulum cancellatum vel reticulatum, quod in ædibus pro fenestris, apponitur, vel ante merces venales obtenditur ad securitatem. Fiunt etiam ex vitro pellucido; præstantque prospectum liberum, sine aeris parum clementis incommodo. Prospicere per transennam dicimus, non penitus, sed obiter & procul inspicere; ut qui negotiatorum merces prospiciunt per cancellos iisdem prætentos. *Gelosia*, *Rastello*, *Ferrata*. Etymon vocis *Transenna*, quod parum diligenter ab aliis traditur, planè assequutus est Servius ad illud *Virgilii* l. 5.

— *volucrem trajecto in fune columbam*,
vocem illam *trajecto*, exponit, extenso. Ex quo addit transennam vocari funem extensum. Et de extenso quidem fune, sive reticulo, vel funiculis cancellatis, exponendus est *Plautus* in *Bacchid.* ubi de sene, mox dolis capiendo scribit:

Nunc ab transenna hic turdus lumbricum petit;
Pendebit hodie pulcrè.

Nisi potius hunc locum non tam de reticulo cancellato, quam

quàm de resticulo tenso in arcuata virga explicari oporteat. Ad eum nempe arcum, appensumque lumbricum (alii formicam alatam appendunt) turdi accurrentes hærent nodo alligati: quod genus tendiculæ, vel potius pedicæ venatoriæ dicitur *Archetto*, *Lacciolo*.

TRANSTILLUM. Parvum transtrum, Vitruv. l. 5. 12.

TRANSTRUM. In textura tectorum transtra apud Vitruvium l. 4. 2. sunt trabes sive asseres transversæ.

TRIBUNAL. Sumitur pro quovis loco, ubi jus dicitur. Apud Romanos structura erat arcuata editior, ex qua conspici Magistratus ab omnibus posset. Locata ibidem sella curulis, ex qua Prætor judicia ferebat. Vitruvius l. 4. 1. describit Tribunal, quod in Basilica Julia ipse constituerat.

TRICHORUM. Memoratur a Statio l. 1. 3. Exponi solet domus tripartita, quæ tres contignationes, vel in una contignatione tria habet distincta habitacula. *Appartamenti*. Quoniam verò eadem vox legitur apud Spartianum, mendosum locum censet Salmasius, & Trichoro substituit Trigonum: exponitque ædes Imperatorias, vel templa ad formam triangularem in fastigiis acuminata. Vide *Testum*.

TRICLINIUM. Non solum dicitur de tribus mensis discubitoriis, sed de ipsis cœnationibus, nempe cubiculis, ubi triclinia erant disposita. Cic. ad Att. l. 3. ult. *Villa ita completa militibus est, ut vix triclinium, ubi cœnaturus Cæsar esset, vacaret.*

TRIGLYPHI. Latine Trifulci. Tres sunt canaliculi, pro ornamento apppositi in zophoris Dorici ordinis. Vitruvius l. 4. 2. ex ædificiis ligneis tradit non pauca transtulisse Architectos veteres ad lapidea & marmorea ædificia. Originem insuper docet habuisse triglyphos a projecturis trabium extra muros, quæ, cum parum venustam exhiberent speciem, præsecabantur, secturis tabella cooperitis, &, ne visum offenderent, cera cærulea illitis. Eas verò præsectiones, quæ trium sulcorum formam haberent,

rent, triglyphis Doricis addit originem fecisse. *Triglyphi*.

TRIGONUM. Quid sit in pavimentis. Vide *Favi*.

TRIPLYNTHII PARIETES. Vide *Diplyntii*.

TRISPASTOS. Vitruv. l. 10. 3. Machina tractoria ad formam ergatæ, a tribus orbiculis, quibus vertitur, appellata.

TRISTEGA. Vide *Dislega*.

TRIVIUM. Vide *Bivium*.

TROCHILUS. Vide *Scotia*.

TROCHLEA. Domesticum notumque organum tractorium, non hauriendis solum aquis, sed oneribus etiam attollendis idoneum. Constat assiculo trajecto per rotulam, quæ circumacta fune ductario, pondera deprimit sublevatque.

TRULLA. Lamina ferrea, fere triangularis, cum ligneo manubrio, qua fabri murarii calcem accipiunt ad inducendum tectorium. *Cazzuola*.

TRULLISSATIO. Trullissandi actus. Vitruv. l. 7. 3.

TRULLISSO. Trulla parietem incrustare, loricare, inducere tectorium. *Stabilire, Intonacare, Lisciare*.

TRUNCUS. A Vitruvio l. 33. sic appellatur columnæ scapus, sive fustis. *Fusto della Colonna*.

TUBI, vel Tubuli fictiles. In aquæductibus mutuò inserti, alligatique cannabinis fasciis glutinatis, aquas deducunt. *Doccioni*. Vitruvius l. 8. 7. præ fistulis plumbeis magnopere commendat tubos fictiles. Præter enim, quàm quòd faciliùs admodum refici possunt, si vitium contraxerint; sunt etiam longè salubriores aquæ iis ductæ. Cum enim cerussa, quæ ex plumbo nascitur, vitiosa sit, necesse est ipsum etiam plumbum haud parum noxium esse. Exemplo præterea sunt artifices ipsi plumbarii, qui plumbum fundendo, ex malignis metalli incensi vaporibus, vitiato in membris vigore sanguinis, pallorem inducunt. Addit postremò Magister idipsum comprobare eorum usum, qui cum poculis, patinisque, & vasis argenteis non careant, propter salubritatem
tamen

tamen cibum fictilibus capiunt ; quod de Rege Agathocle est antiquitus commemoratum . Sed Tyrannus ille rudibus crassisque coenabat fictilibus . Nostrorum temporum subtilioris ingenii gula est . Adinventum nimirum est ratio figulinis patinis lancibusque splendidius quàm argenteis comessandi . Neque enim solùm vasis cretaceis affabre picturatis dapes ministrantur ; sed ab extremis Japonum , Serumque finibus accersuntur scyphi , pocilla , paropsides , ex tenuissima perspicuaque structura fictili , quæ Veterum esse myrrhina plurimis video esse persuasum . Quamvis nihil est causæ , quamobrem tam remotæ & laboriosæ ejusmodi quærantur lautitiæ , cum apud Saxones in Germania ejus generis nitidissima vasa conficiantur . Quæ licet peritissimi artifices auro præligent , & picturis elegantissimis exornent , adhuc eorum candori mihi videntur injurii .

TUDES . Malleus . A tundendo dicitur , authore Festo . Ex quo cognomentum Tudetanis adhæsit iis , qui ad modum mallei caput formatum habent . Hinc porro cognomentum Tuditis Carolo Majori , vulgo *Carlo Martello* , de quo ab *Ægidio Parisiensi* scriptum invenio :

*Dictus Tudites , vulgari malleus ore ,
Ille sui simul , & contusi malleus orbis .*

TUGURIUM . Rusticum habitaculum , stramentis , arundinibus ulva palustri , vel textura viminea tectum . A Pastoribus Arcadiæ inventum scribit Pausanias in *Atticis* .

TUGURIOLUM . Parvum tugurium . *Apulejus* .

TUMULUS . Propriè cumulus editioris terræ ; quoniam præfossa terra iterum super sepulto cadavere coacervatur . Vide *Sepulcrum* .

TURRIS . Præcelsi ædificii genus , erecti ad speciem simul & munimentum . Earum inventum Plinius lib. 7. 56. ad Cyclopes retulit . Lapideas tamen fixasque Tyrrhenum invenisse alii contendunt . Non absurdè antiqui Fabulatores coronam ex turribus Berecynthiæ , quæ Terra ipsis erat , attribuerunt ; quòd firmissimum ex terra esset comini-

miniscentes ad ejus caput ornandum. Turres abscissæ aliæ sunt, aliæ muris affixæ. Nam de ligneis & mobilibus, ad forum bellicum pertinentibus, non est hic agendi locus. Abscissæ ad portuum, & littorum tutamentum, vel ad magnificentiæ pompam in urbibus extruuntur. Quæ muris adhærent, alicubi in domorum attolluntur fastigiis ad præsidium; sed plerunque per certa intervalla dispositæ moenia ambiunt muniuntque. Frequentissimus apud nos in templis sacrarum turrium usus; in quarum culmine nolæ chalybeæ, roboreis cardinibus appensæ, certis interdiu noctuque sonitus signis editis, ad orandum, ad sacrificandum, remque universam divinam frequentandam nos admonent invitantque.

TURRICULA. Parva turris.

TUSCUS, vel Tuscanicus ordo. Vide *Antiquus ordo*.

TYMPANUM. In adjectionibus supra columnas est spatium, triangulari fere figura clausum intra coronidis ambitum.

Vitr. l. 3. 3. Sfondato. Item spatium intra coronæ circuitum in stylobatis & postibus januarum. In machinis demum spatium est, quod ab aliis membris præcingitur, nudumque est in medio tabulatum.

TYPOGRAPHIA. Hæc illa est ingeniorum nutrix, vindex oblivionis, immortalitatis conciliatrix, nullis præconiis fatis concelebrata facultas. Ea verò est, quæ potiori jure, quam Bibliothecarum, ut tradit Plinius, inventores, ingenia mortalium rem publicam fecit. Quemadmodum septem Græciæ civitates super Homeri patria summa olim contentione pugnarunt, nihilominus super hujus artis primordiis a plurimis, Germaniæ præsertim, oppidis, est validè concertatum. Vide Hofmannum, qui ejus originem accuratè digere expenditque. Equidem Italia si minus ejusdem inventrix, aut particeps fuit; profectò & confestim ardenti illam studio arripuit; & per consequentes ætates magnopere in dies mirificèque, plurimorum voluminum editione nitidissima typis edita, excoluit. Eam laudem præ cæteris Venetiæ, Florentia,

D d

Roma,

Roma , Neapolis , meritò sibi vindicant . Usus artis ex plurimis in omnes alphabeti literas plumbeis characteribus constat , qui singulis ordinatim dispositi locis dispertiuntur ; deinde aptè ad expressionem authographi colligantur , ferreis lamellis ab utroque conclusi margine , ne dilabi dissolvique possint . Mox atramento impressorio obliti , prælo subjiciuntur , quo adducto reductoque , plagulas carnosis philyris exceptas , imprimunt adamussim atque designant .

Typus . Non solùm rudes formas , & exemplaria artefactorum , sed ipsas etiam effigies , exiguæ præsertim molis , ut sunt crustæ & sigilla , significat . *Modello* .

V

VALETUDINARIUM . *Seneca* . Locus , ubi ægroti , vel parum commoda valetudine utentes , curari solent . Valetudinarii autem vocantur non solùm ægroti curandi , verùm etiam Medici , qui tollendis morbis curam impendunt . *Pandectæ* . *Quibusdam aliquam vacationem munerum graviorum conditio tribuit , ut sunt mensores , optiones , & medici valetudinarii* .

VALLUM . Dicitur a vallis virilis generis . Vallus autem est palus . Seriatim dispositi valli vallum faciunt . Ex horum colligatione & consepito , aggestitia terra firmato , fiunt aggeres tam ad oram fossæ in arcibus , & castris , quàm ad urbanos usus , ubicunque repagulis est obnitendum . *Palizzata , Palificata* .

VALLUS . Palus . Ex quo valla , idest consepiti aggeres nectuntur . Vitibus præcipuè opitulantur ; ex quo dictum Aristophanis in Vespis : *Vallus vitem deseruit* . Congruit iis , quibus amici malum rependunt . Contingit enim

- enim prostratos vallos secum palmites in terram trahere.
- VALVÆ.** A volvendo januæ sic dicuntur; quoniam geminæ sunt partes simul coeuntēs, & cum oportet, reductiles introrsum, & quasi revolutæ.
- VAPORARIUM.** Locus in balneis structuræ testudinatæ, ubi proximè accenso igne creabatur calor, & sudor provocabatur. Vide *Laconicum*.
- VARA.** Vitr. l. 10. 18. Lignum transversarium, arrectario compactum ad aliquid sustinendum. Ausonii parcemia est: *Vara vibiam sequitur*. Est autem vibia arrectarium lignum. Sententia adagii est: Abrupto semel pudoris freno in præceps homines prolabi in vitiis confectandis.
- VASARIUM.** Quid sit in balneis. Vide *Balneæ*.
- VACTIS.** Palus ferreus, vel ligneus, aptus ad pondera sublevanda. *Leva*. Item palus ferreus acuminatus muris diruendis, excidendisque saxis deserviens. Mihi vel ipsa est dolabra, vel illi parum absimilis. *Paletto, Piccone*.
- VENTER.** Ab animalium ventre sic dicitur in columnis pars turgidior, & in aquæductibus pars ima, ubi aquarum est receptaculum. Ita Baldus ad Vitr. l. 8. 7., & Philander ad eundem l. 3. 3. Magistri autem verba sunt: *Sin autem valles erunt perpetuæ, in declinato loco cursus dirigatur; cum venerint ad imum, tum altè substruitur, ut sit libramentum quàm longissimum. Hoc autem erit venter.* Ventrem insuper facere dicitur paries, cum fundamenti, quod plerunque accidit, vitio, in aliqua parte tumescit, curvaturque extra limites, & perpendiculum ejusdem fundamenti: *Alphen. l. 17. §. Si servitus vend. Si quando paries ita ventrem faceret, ut in vicini domum semipedem, aut amplius procumberet &c.*
- VENTUS.** Definitor aeris fluens unda, cum incerta motus redundantia. In condendis ædificiis vitandæ primùm omnium sunt posituræ, quæ parum salubribus ventorum flatibus sunt obnoxia. Urbis minus accuratè conditæ exemplum teste Vitruvio, Mitylene fuit in Insula Lesbo. Eleganter illa quidem & magnificè structa, sed parum

diligenter & cautè : Austro nimirum flante , ægrotabant cives ; cum Corus ingrueret , tussiebant ; ad Boreæ flamina non poterant consistere propter vehementiam frigoris ; idcirco idem Magister in singulis fere ædificiorum generibus recensendis , quo ventorum aspectu locanda sint , naviter distinctèque præcipit .

VERMICULATUM OPUS . Vide *Emblema* , & *Favi* .

VERSURA , æ . Conflexus exterior angulorum in parietibus . Item flexuræ sunt porticus , quæ a scena ad theatri cornua ducebant . Vitruv. l. 5. 6.

VESTIBULUM . Non est apud aliquos pars ædium , ut apertè docet Gellius l. 16. 5. sed ante januam locus abscissus a via . Usus erat , ut qui ad negotia tractanda , vel officii gratia venissent , nec in via degerent , nec essent in ædibus . Sed quoniam Critici non pedanei contendunt acriter idem fuisse ostium & vestibulum , conciliat eos Scriptores Vossius a diversitate temporum . Et antiquitus quidem cum magnificè minus & splendidè Romani habitarent , idem fuisse constituit ostium & vestibulum ; sed luxu progressu temporum ingruente , inter viam & ædes consepta quædam , undique præcineta muris , fieri consuevisse contendit . In ea area interjecta consistebant priùs , quibus in ædes admitti opus erat . Et quidem etiamnum in plurimis Italiæ civitatibus visuntur , ante Monasteriorum præsertim , & Templorum januas ejusmodi interposita spatia sub dio , ambituque murorum conclusa . In iisdem areis , authore Vitruvio , adjectum sæpe erat tetrastylon , idest quatuor columnarum spatium , ad ambulandi opportunitatem distinctum . Ibi dem autem detinebantur , qui officiorum & salutationum gratia heros convenirent . Sed & custodes admissionales aderant , qui admittendi , vel dimittendi curam habebant , quos Cornelius Nepos pueros a janua appellat . Virgil. l. 6.

— cernis custodia qualis
Vestibulo sedeas ?

Nem-

Nempe, ut prius dixerat,

*Tysiphoneque sedens, palla succincta cruenta,
Vestibulum insomnis servat noctesque diesque.*

Addo commemoratis vestibulis parum absimiles forsan fuisse porticus, quas ante januas templorum frequenter cernimus; quod ut facilius credam, efficit relati superius tetrastyli mentio, ad ambulandum dispositi. A Vesta vestibulum appellatum, quoniam ibidem ignis antiquitus accenderetur. *Ovid. Fast.*

Hinc quoque vestibulum dici reor: inde precando

Dicimus, o Vesta, quæ loca prima tenes.

VIA. Ex Varrone dicitur quasi veba, propter vecturas, quæ ibi fiunt. Sternuntur viæ cæmentis, vel commissura laterum, vel siliceo quadrato lapide, cujusmodi spectatissimæ erant apud Romanos ad plurium dierum iter porrectæ, amplaque latitudine extensæ, cum adjectis utrinque tumulis scanfilibus, & miliariorum signis, per certa editis intervalla. Dividunt vias Scriptores in publicas, & privatas. Publicæ dicuntur, per quas omnibus cum bestiis, & curribus iter est liberum: sunt enim in solo publico, & ex publico curatores habent Magistratus ad id designatos. Privatæ sunt, quæ privatorum collatione sunt extructæ. Dividuntur etiam in militares, consulares, prætorias; quæ omnes utpote a publicis Magistratibus constitutæ curatæque, ad usum publicum stratæ sunt. Non deerant apud Romanos ad viarum, & compitorum custodiam Dii tutelares, quos Viales nominabant. Meminit inter alios Plautus in *Mercat.* Iis porcâ litatum publico sacrificio: *Propertius l. 4. 1.*

Parva saginati lustrabant compita porci.

Curatores viarum ab Augusto primùm creati, ut scribit *Svetonius* in ejus vita per hæc verba: *Nova officia excogitavit, curam operum publicorum, viarum, aquarum &c.* Alii tamen eam laudem referunt ad Julium Cæsarem. Vilem apud Thebanos olim viarum procurationem, Epaminondæ in ignominiam traditam, ab eodem in præ-

prænobile munus redditum sic tradit *Valerius Maximus* l. 3. 7. *Epaminondas*, cum ei cives irati sternendarum in oppido viarum contumeliæ causa, curam mandarent (erat enim apud eos illud ministerium sordidissimum) sine ulla cunctatione id recepit; daturumque se operam, ut brevè splendidissimum faceret, asseveravit. Mirifica deinde procuratione abjectissimum negotium pro amplissimo ornameto expetendum Thebis reddidit. Præamplius erat publicarum viarum numerus a singulis Romæ portis, Flaminia, Appia, Asinaria, Collatina, Capena, Aurelia, Triumphali, Salaria, Latina, Esquilina, Ostiensi, Viminali, aliisque. Qui primi vias silice straverint, Pœni perhibentur. De iisdem Romæ curandis a C. Semonio Tribuno plebis lata lex in hanc sententiam: *Ut viæ in Italia munirentur, sternerentur, lapidibus milliaria discernentibus notarentur, pontes instruerentur*. Earum pluribus in locis Italiæ visuntur adhuc interrupta vestigia, quæ magnificentiam Veterum disertè prædicant, subsequentiæ temporum incuriam exprobrant. Appiæ vestigia maximè omnium sunt meritò spectabilia. Eam viam Appius Claudius a Porta Capena Capuam usque perduxit. Eandem Julius Cæsar, vel, ut alii malunt, Augustus Brundisium usque curavit extendi. A Trajano demum instaurata legitur. Duo cursus obvii facilè per eam migrare poterant. E durissimo quadrato silice strata, quorum copia, nulla materia nexa, firmissimè hærebat. Aderant ad latera cum lapidibus milliaria designantibus editiores tumuli, non solum ad reclinanda viatorum onera, & parumper conquiescendum, verum etiam ad usum commodiùs in equos ascendendi. Vide *Silex*.

VIA TECTA. In re munitoria est semita in plano declivi post marginem fossæ, qua tecti præsidarii ad propulsandos hostes possunt accurrere. *Camino coperto*.

VIBIA. Vide *Vara*.

VICUS. Plurium domorum juxta positarum aggregatio. Di-

Distinguitur a pago, qui plurimas domos rusticanas, & fere disjectas amplectitur. Est etiam vicus pars civitatis, quorum copiosa conjunctio oppidum facit.

VILLA. Dividitur a Pignorio, & aliis in urbanam, & rusticam. Urbana cœnationes habet, triclinia, diætæ, balneæ, cæteraque ad omnimodam formam ædis civicæ. Ejus porro partes antiquitus curabant balneatores, fornacatores, ostiarii, atrienses, ex usu prorsus urbano. Villæ rusticæ apud Romanos ab omni ministerio, victualibus, & supellectili erant instructissimæ. Colonos, operasque glebales omnis generis recensabant, & ministros, qui culinæ, chorti, granario, gallinario, januæ, torculari, camino, cellisque fructuum variorum præessent. His omnibus præficiebatur villicus, qui villicam contubernalem, operum omnium laborumque sociam, famulasque habebat, lanificio præcipuum in modum, textrinæque operam impendentes. De universo villæ paratu præter Scriptores veteres de Re Rustica, videndi sunt commemoratus Pignorius, & Joannes Baptista Porta in excultissimo opere singulari de *Villa*.

VITRUM. Massa candicans. Ex arena pellucida littorali, nitro admista, & excocta, conficitur. *Tacit. Hist. l. 5. Belus amnis Judaico mari illabitur, circa cujus os collectæ arene, admisto nitro, in vitrum excoquuntur.* In India ex crystallo contusa confici ab aliis traditur. Ex herba demum, cui helimo nomen, formari, Græcorum inventum fuisse, literis est consignatum. Ex hujus herbæ in cineres redactæ copia, excoctoquo quodam silicis genere, passim hodie vitrum componitur. Summus vitro honos haberetur, nisi copia eidem pretium detraheret. Præter enim quàm quòd pocula ex iis, & vasa lucida conficiuntur, in omnes insuper colores se induit; formasque in fornacibus, quasque fabri jusserint, massa docili, minimo negotio accipit. Sed singularis eorum prærogativa, & præcipua laus est, quoniam non
solum

solùm flatu formatur , tornoque atteritur , sed cælaturis etiam , sculpturisque omnis generis exornatur . Nullæ sunt rerum formæ , in quas non incidi se patiatur in poculis vasisque mensariis , omnique elegantium crustarum genere ; ut planè cælatum nihil in auro argentoque tam sit demirandum , quod pellucida ea materia affabre incisa non referat . Postquam verò expressas imagines , atque adeo historias obstupueris , superest , quòd prodigii loco meritò haberi possit , in tam elaborata structura bracteo- læ tenuissimæ longè pluris estimanda fragilitas .

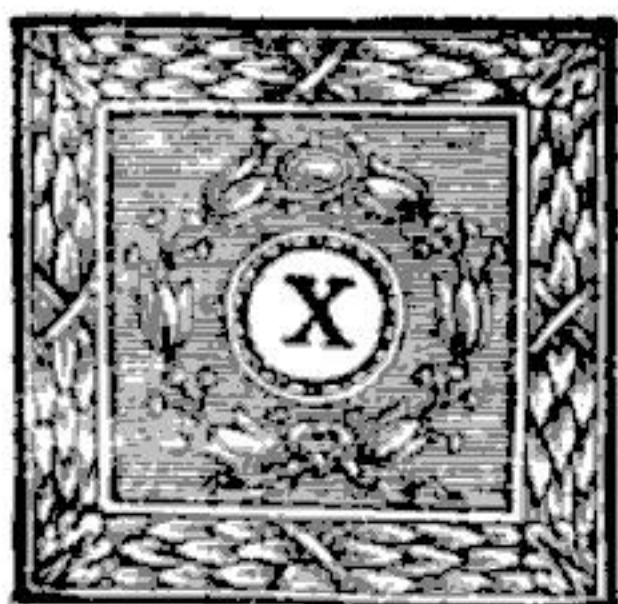
VIVARIUM . Locus , ubi animalia omnis generis , sive quadrupedes domesticæ , feræque sint , sive aves , aut pisces asservantur . Ex usu tamen de feris silvestribus dicitur , quæ , quoniam ibi vivæ custodiuntur , nuncupationem Vivario indiderunt . *Parco , Vivajo . Vide Leporarium .*

UMBELLATI CLAVI . Vide *Clavus* .

VOLUTA . Circumflexa est curvatura , & in se retortis cauliculis , qui ad latera abaci subnasci videntur in capitulis Jonici , & Corinthii ordinis . Vitruvius l. 4. 1. *Voluta* .

URBS . Civitas . Sed hæc populum intra muros , Urbs mœnia & ædificia respicit . Vide *Civitas* .

X

ENODOCHIUM . Diversorium peregrinorum advenientium , cujus curatores Xenodochi appellantur .

XYSTUS , & apud Vitruvium etiam *Xystum* . Non solùm est porticus tecta , æquato perpolitoque solo Athletis deserviens , ex quo nominis originatione apud Græcos ; verùm

etiam ambulatio aperta & subdialis , arboribus , odoratisque floribus consita , aptatis etiam ad apricandum ,
vel

vel ad umbrosum hospitium, sedilibus. *Plin.* l. 2. 17.
Xystus violis odoratus. Portico, Viale.

Z

ETA. Apud Criticos expungi solet hoc nomen apud Lampridium, & substitui Diata. Vide *Diata*.

ZOPHORUS. Pars est epistylii (mono-
 neo autem iterum epistylum non
 esse capitulum columnæ, sed quod
 est supra capitulum; sumique vel
 pro superliminari, vel pro integra
 trabeatione, & adjectionibus supra columnas) Italis
Fregio. Pars autem est supra tæniam, sive quadram,
Listello, *Quadretto*. Ornabatur antiquitus ex sculptis
 patinis, & boum capitibus, de more Veterum ornandi
 structuras earum rerum imaginibus, quæ solebant adhi-
 beri in sacrificiis; boves autem in iis mactati, & eorum
 sanguis exceptus in patinis. Inductæ postea aliorum ani-
 malium, rerumque diversarum effigies, pro artificum
 nimirum arbitrio, vel studio gratificandi suam operam
 iis, quorum imperio vel suasu ædificia struerent, trans-
 latis in Zophoros imaginibus, quas scuta eorum genti-
 litia referebant. Zophorus a figuris animalium ex Græco
 dicitur.

E e

IN-

INDICULUS

DICTIONUM PRÆFIXARUM

Distributus per Classes rerum.

CAPITA CLASSIUM

I.

DE Architecto, & Architectura ædificatoria generatim.

II.

Struclurarum rationes, ususque varii.

III.

Materia Architecturæ ædificatoriæ.

IV.

Instrumenta, & machinæ Architecturæ ædificatoriæ.

V.

Artifices, & fabri.

VI.

Deformationes, mensuræ, & regulæ.

VII.

Ædificia memoratu digna.

VIII.

De columnis, earum partibus, & ornatu.

IX.

Partes Civitatis.

X. Par-

X.

Partes Templi .

XI.

Partes Ædium .

XII.

De re Munitoria .

XIII.

De re Balneari .

XIV.

De re Scenica , Theatrali , & Palæstrica .

XV.

De Aquæductibus .

XVI.

Quæ supersunt extra classes .

I.

*De Architecto , & Architectura ædificatoria
generatim .*

Ædificatio .

Anaglyptice .

Araneus .

Architecton .

Architectonice .

Architectura .

Architectus .

Cælatura .

Conflatura .

Dædalæa opera .

Dispositio .

Eurythmia .

Fusoria ars .

Geometria .

Graphis .

Hirundo .

Idolum .

Moduli .

E c 2

Pla-

Plastice .
 Proplastice .
 Ratiocinatio .
 Sculptura .
 Sculptura .

Statuaria .
 Symmetria .
 Testudo .
 Toreutice .

II.

Structurarum rationes ususque varii .

Abacus .
 Accessiones .
 Aceratum .
 Amygdalatum opus .
 Anaglypta .
 Apparitio .
 Apparatus .
 Argumentum .
 Asarotum .
 Caliculata ædificia .
 Cataglypha .
 Catenatio .
 Coagmentum .
 Coassatio .
 Circummunitio .
 Columnatio .
 Communitio .
 Competentia .
 Compositus ordo .
 Concatenatio .
 Concratitius paries .
 Congestitus , a , um .
 Contignatio .
 Corinthius ordo .
 Corium .
 Craticula .

Crepido .
 Crusta .
 Cubile .
 Culcita .
 Cultellare .
 Dentes .
 Despumo .
 Diamicton .
 Diathesis .
 Diplynthii parietes .
 Ecphora .
 Eclitpa .
 Emblema .
 Eminentia .
 Emplecton .
 Expressio .
 Fabrica .
 Farctura .
 Favi .
 Fistucatum opus .
 Forma .
 Fricatio .
 Frontones .
 Fundamentum .
 Hyalostaton .
 Hypetra .

Hy-

Hypogæum .
 Iconicæ imagines .
 Implumbo .
 Incertum opus .
 Intestinum opus .
 Isodomum .
 Jugamentum .
 Laxamentum .
 Lithostrota .
 Lorica .
 Maceria .
 Magalia .
 Musivum opus .
 Nubilarium .
 Nucleus .
 Ordinarius , a , um ,
 Orthogonius , a , um .
 Pando , as .
 Parietes cratitii .
 Peristylum .
 Pinfatio .
 Plano pede .
 Prætenturæ .
 Proclinatio .
 Prominentia .
 Pseudisodomum .
 Pseudourbana ædificia .
 Quadraturæ vitreæ .

Reductus , a , um .
 Replum .
 Reticulatum opus .
 Romanus ordo .
 Ruderatio .
 Scalpturata pavimenta .
 Sculptura .
 Signinum opus .
 Simus , a , um .
 Statuminatio .
 Structura ordinaria .
 Subdialia pavimenta .
 Subdialis , le .
 Substructio .
 Subtegulana pavimenta .
 Tabulatio .
 Tectorium .
 Tectura .
 Tessellatum opus .
 Testudinatum tectum .
 Toreuma .
 Trigonum .
 Triplynthii parietes .
 Trullissatio .
 Venter .
 Vermiculatum opus .
 Versura .

III.

Materia Architectura ædificatoria .

Æs .
 Albarium .
 Arena fossilis .

Arenariæ fodinæ .
 Arenarium .
 Argentum .

Ar-

Argilla .
 Affer .
 Afferculus .
 Assi lapides .
 Assiculus .
 Assis .
 Assulæ .
 Aurum .
 Bessales laterculi .
 Bipedæ .
 Bitumen .
 Cæmentum .
 Cæsalis .
 Cæspes .
 Calx .
 Cantherii .
 Capreoli .
 Carbunculus .
 Catena .
 Cervi .
 Chelonicum .
 Claves .
 Clavus .
 Cnodaces .
 Creta .
 Crystallus .
 Cultellus .
 Delicia .
 Diatoni lateres .
 Electrum .
 Embolus .
 Everganeæ trabes .
 Ferrum .
 Fibula .
 Fodinæ .
 Frontati lateres .

Gemma .
 Glarea .
 Glutinum .
 Granum marmoreum .
 Gypsum .
 Holosphyratos .
 Intercardinatæ trabes .
 Interpenſiva .
 Intritum .
 Lapidicina .
 Lamina .
 Lapis .
 Later .
 Lignum .
 Longurius .
 Lutum .
 Magnes .
 Marmor .
 Marmoratum .
 Materies .
 Merones .
 Metallum .
 Mortarium .
 Muscarii clavi .
 Orichalcum .
 Palus .
 Paxillus .
 Plumbum .
 Rediviva .
 Rudus .
 Sabulum .
 Semilateres .
 Silex .
 Stannum .
 Sublica .
 Subſcus .

Suc-

Succinum .
Talea .
Tegula .
Testa tunfa .
Testacea spicata Tiburtina .
Tigillum .
Tignum .

Tophus .
Trabs .
Transtillum .
Tubi .
Vara .
Vibia .
Vitrum .

IV.

Instrumenta , & machinæ Architecturæ edificatoriæ .

Acrobaticum .
Ansa .
Antarii funes .
Antoche .
Arca .
Armillæ .
Artemon .
Axis .
Axis in peritrochio .
Banaufos .
Bidens .
Bipennis .
Cælum .
Callopes .
Capulus .
Caput .
Carchesium .
Catena .
Clavis .
Clavus .
Cochlea .
Cribrum .
Cuneus .
Dolabra .

Epibathra .
Epischidion .
Ergata .
Ferramentum .
Forceps .
Funale .
Funis .
Grus .
Habenæ .
Helices .
Hypomoclion .
Incerniculum .
Liaculum .
Ligo .
Machina .
Malleus .
Manubrium .
Mechanica .
Mola .
Nervus .
Organum .
Pala .
Pecten .
Pegma .

Pen-

Pentaspaston .
 Polyaspaston .
 Rastrum .
 Retinaculum .
 Rutrum .
 Sarculus .
 Scalprum .
 Scapha .
 Scyphus .
 Securis .
 Securis dolabrata .

Serra .
 Sucula .
 Terebra .
 Trispastos .
 Trochlea .
 Trulla .
 Tudes .
 Tympanum .
 Vectis .
 Umbo .
 Umbellati clavi .

V.

Artifices , & fabri .

Ædificator .
 Ærarius .
 Albarii .
 Albinii .
 Anaglyptes .
 Cælator .
 Calcarii .
 Cavatores .
 Crustarii .
 Dealbatores .
 Faber .
 Fabricator .

Fictor .
 Figulus .
 Lapidarius .
 Marmorarius .
 Plastes .
 Scalptor .
 Sculptor .
 Statuarius .
 Structor .
 Tectores .
 Tignarius .

VI.

Deformationes , mensura , & regula .

Acæna .
 Adumbratio .
 Æquipondium .

Amussis .
 Ancon .
 Archetypon .

Bolis .

Bolis .
 Chorobates .
 Circinus .
 Commensus .
 Decempeda .
 Deformatio .
 Diagramma .
 Didoron .
 Digitus .
 Dioptra .
 Echinometræ .
 Euthygrammus .
 Exemplar .
 Filum .
 Forma .
 Funiculus .
 Gnomon .
 Hexempeda .
 Ichnographia .
 Iconismus .
 Libella .
 Libra .
 Libramentum .

Linea .
 Mensura .
 Mesolabium .
 Norma .
 Orthographia .
 Palmus .
 Pentadoron .
 Perpendiculum .
 Pes .
 Proplasmata .
 Prototypon .
 Quinaria .
 Regula .
 Rubrica .
 Scenographia .
 Schema .
 Sciographia .
 Semipes .
 Sexquipes .
 Signaculum archetypum .
 Tetradoron .
 Typus .

VII.

Ædificia memoratu digna .

Abaton .
 Academia .
 Amphitheatrum .
 Aquæductus .
 Arcus triumphalis .
 Armamentarium .
 Arx .
 Asylum .

Athenæum .
 Balneæ .
 Basilica .
 Canopus .
 Circus .
 Cloaca .
 Colossus Solis .
 Columnæ Herculis .

F. f

He-

Heptaphonos .
 Hermatena .
 Hermeracles .
 Mausoleum .
 Naumachia .
 Octogonon .

Palladium .
 Penfiles horti .
 Phari .
 Poecile .
 Pyramis .
 Templum Dianæ Ephesæ .

VIII.

De Columnis , earum partibus , & ornatu .

Abacus .
 Acanthus .
 Acroteria .
 Alæ .
 Alveus .
 Amphiprostylos .
 Ancon .
 Anulus .
 Antæ .
 Antepagmenta .
 Anticum .
 Antiquus ordo .
 Apophyges .
 Apothesis .
 Arcostylos .
 Astragalus .
 Atticurges .
 Axis .
 Balaustrum .
 Baltheus .
 Basis .
 Bases structiles .
 Calathus .
 Campanulæ .
 Canaliculi .

Capitellum .
 Capreoli .
 Cathetus .
 Cincinni .
 Columella .
 Columna .
 Columnæ spirales .
 Compositus ordo .
 Corinthius ordo .
 Corona .
 Cymation .
 Decastylos .
 Denticuli .
 Destina .
 Diastylos .
 Doricus ordo .
 Echinus .
 Entasis .
 Epistylum .
 Eustylos .
 Fascia .
 Femora .
 Flores .
 Folia acanthi .
 Gula .

Gut-

Guttæ .
 Harpaginetuli .
 Helices .
 Hemitriglyphi .
 Hexastylos .
 Hypotrachelium .
 Incumba .
 Intercolumnium .
 Interordinium .
 Jonicus ordo .
 Lysis .
 Medianæ columnæ .
 Metopæ .
 Monotriglyphos .
 Monopteros .
 Monolithus , a , um .
 Mutulus .
 Octastylos .
 Opa .
 Parastatæ .
 Peripteros .
 Peristylum .
 Pila .
 Plynthis .
 Plynthus .
 Prostylos .
 Pseudodipteros .
 Pseudoperipteros .
 Pteroma .
 Pulvinus .
 Pycnostylos .
 Quadra .

Romanus ordo .
 Rosæ .
 Scamillus .
 Scapus .
 Scotia .
 Semicanaliculus .
 Semimetopium .
 Sima .
 Solidus , a , um .
 Spicula .
 Spira .
 Stela .
 Stria .
 Strix .
 Structilis , le .
 Stylobata .
 Supercilium .
 Superliminare .
 Systylos .
 Tania .
 Tetraastylos .
 Torus .
 Torulus .
 Triglyphi .
 Trochilus .
 Truncus .
 Tuscus ordo .
 Tympanum .
 Venter .
 Voluta .
 Zophorus .

IX.

Partes Civitatis .

Academia .	Cryptoporticus .
Ædes .	Curia .
Ærarium .	Curotrophium .
Amphitheatrum .	Custodia .
Angiportus .	Diversorium .
Apotheca .	Diverticulum .
Armamentarium .	Domus .
Arx .	Domuncula .
Aquarium .	Domuscula .
Aqueductus .	Ergastulum .
Archium .	Fons .
Arcus triumphalis .	Forum .
Asceterium .	Gazophylacium .
Athenæum .	Grammatophilacium .
Basilica .	Granarium .
Bibliotheca .	Gymnasium .
Bivium .	Hippodromus .
Bovile .	Ichthyopolion .
Brephotrophium .	Lupanar .
Bule .	Lyceum .
Callis .	Mala mansio .
Calcographia .	Navale .
Castellum .	Naumachia .
Castrum .	Nessotrophion .
Circus .	Nosocomium .
Civitas .	Ænopolium .
Civitatula .	Officina .
Cloaca .	Oppidum .
Coenobium .	Pagus .
Comitium .	Pistrinum .
Compita .	Platea .
Crypta .	Pomarium .

Pons .

Pons .
 Popina .
 Portæ .
 Porticus .
 Portus .
 Prætorium .
 Proseucha .
 Ptechotrophion .
 Quadrivium .
 Schola .
 Semita .
 Senaculum .
 Senatus .
 Spectaculum .
 Suburbium .
 Summoenium .
 Taberna .

Tablinum .
 Tabularium .
 Templum .
 Theatrum .
 Thermæ .
 Tribunal .
 Trivium .
 Turris .
 Typographia .
 Valetudinarium .
 Via .
 Vicus .
 Villa .
 Urbs .
 Xenodochium .
 Xystus .

X.

Partes Templi .

Adytum .
 Ædes .
 Ædícula .
 Ætoma .
 Alæ .
 Altare .
 Ambo .
 Antæ .
 Anticum .
 Apsis .
 Ara .
 Asarotum .
 Asylum .
 Baptisterium .

Basilica .
 Cella .
 Cellula .
 Conseptum .
 Delubrum .
 Ecclesia .
 Ecclesiastirion .
 Fanum .
 Fastigium .
 Favissæ .
 Festra .
 Fornix .
 Gradus .
 Hypetra .

F f 3

La-

Lararium .
 Odeum .
 Penetræ .
 Peribolus .
 Pronaus .
 Propylæum .
 Prothyra .
 Pulpitum .
 Pulvinar .
 Puteal .

Sacellum .
 Sacrarium .
 Sanctuarium .
 Sepulcretum .
 Tectum .
 Templum .
 Tholus .
 Trichorum .
 Vestibulum .

XI.

Partes ædium .

Abacus .
 Ædes .
 Ædícula .
 Ætoma .
 Affixa .
 Alæ .
 Ambrices .
 Ambulacrum .
 Ambulatio .
 Anabathrum .
 Anaclytiria .
 Ancon .
 Andrones .
 Andronides .
 Antæ .
 Antefixa .
 Antenna .
 Antepagmenta .
 Anticum .
 Apsis .
 Aquilegium .
 Archium .

Armamentarium .
 Armarium .
 Atrium .
 Augustale .
 Aviarium .
 Aula .
 Barycæ , &
 Barycephalæ .
 Bibliotheca .
 Biclinium .
 Biforis .
 Camera .
 Camera canniciæ .
 Caminus .
 Canalis .
 Cancelli .
 Cardo .
 Casa .
 Casula .
 Cavædium .
 Cella .
 Cella supposititia .

Cel-

Cellula .
 Cellarium .
 Circumplurium .
 Cisterna .
 Claustellum .
 Claustrum .
 Clausum .
 Clibanus .
 Climacis .
 Cochlidium .
 Coenaculum .
 Cohors .
 Collicia .
 Compluvium .
 Conclave .
 Contignatio .
 Coquina .
 Cornix .
 Corfa .
 Crypta .
 Cryptoporticus .
 Cubiculum .
 Culina .
 Culmen .
 Cuneus .
 Curriculum .
 Deambulacrum .
 Deambulatorium .
 Deductorium .
 Delumbata lacunaria .
 Diæta .
 Distega .
 Doma, atos .
 Domicilium .
 Domuncula .
 Domus .

Domuscula .
 Dormitorium .
 Echinatum tectum .
 Epithitides .
 Equile .
 Exostra .
 Falere .
 Familiaricæ cellæ .
 Fascia .
 Fastigium .
 Fenestra .
 Focus .
 Fœnile .
 Forica .
 Fores .
 Fornax .
 Fornix .
 Fumarium .
 Furnus .
 Gallinarium .
 Granarium .
 Gurgustium .
 Gynæceum .
 Habitatio .
 Hamatæ tegulæ .
 Hara .
 Heliocaminus .
 Hexaclinon .
 Hibernaculum .
 Horreum .
 Hortus .
 Hyperthyron .
 Hypostegæ ambulationes .
 Janua .
 Imbrex .
 Impages .

In-

Infumibulum .
 Indices .
 Intergerinus paries .
 Inertignium .
 Intervallum .
 Lacunar .
 Latrina .
 Leporarium .
 Limen .
 Loculamentum .
 Lorica .
 Lumen .
 Meniana .
 Mesaula .
 Musæum .
 Oeci .
 Optrotheca .
 Ornithones .
 Ostium .
 Pedagogium .
 Pagmentum .
 Palatium .
 Palearium .
 Paries .
 Parthenones .
 Pavimentum .
 Pectinatum tectum .
 Pentastichæ porticus .
 Peristerotrophium .
 Pergula .
 Periterides .
 Pinacotheca .
 Piscina .
 Podium .
 Postes .

Posticum .
 Præsepe .
 Præsterga .
 Procoeton .
 Promptuarium .
 Prostas .
 Prothyra .
 Prothyris .
 Pseudothirum .
 Puteus .
 Quadrifores .
 Roborarium .
 Salutatorius , a , um .
 Scala .
 Scandulæ .
 Semifastigium .
 Specula .
 Speculatorium .
 Speculum .
 Stabulum .
 Stillicidium .
 Suggrunda .
 Supercilium .
 Superliminare .
 Tabulatum .
 Tectum .
 Thalamus .
 Thyroma .
 Transenna .
 Trichorum .
 Tristega .
 Valvæ .
 Vestibulum .
 Vivarium .
 Xystus .

XII.

De re Munitoria .

Accessiones .	Moenia .
Agger .	Munitio .
Agger viæ tectæ .	Orthostrota .
Antemurale .	Palatio .
Antemuranus , a , um .	Parmula .
Anterides .	Pedamentum .
Arca .	Peribolus .
Arx .	Phalanga .
Auricula .	Pila .
Cancelli .	Pinna .
Cassis .	Pluteus .
Castellum .	Polygonius .
Castrum .	Præsidium .
Cataracta .	Prætenturæ .
Cornuta opera .	Procestrium .
Coronata opera .	Promurale .
Cortina .	Propugnaculum .
Crypta .	Receptus .
Cuniculus .	Repagulum .
Erisina .	Rescissiones .
Fenestella .	Resectiones .
Forceps .	Rostrum .
Fossa .	Scabella .
Fussula .	Scereobata .
Fulcrum .	Sustentaculum .
Fulmen .	Tibicen .
Fultura .	Turris .
Lorica .	Vallum .
Lunatæ munitiones .	Vallis .
Margo fossæ .	Via tectæ .

XIII. *De*

XIII.

De re Balneari.

Alveus .	Frigidarium .
Alypterium .	Hypocaustum .
Apodyterium .	Labrum .
Aquarium .	Laconicum .
Assa .	Lavacrum .
Baptisterium .	Piscina .
Celum .	Præfurnium .
Caldarium .	Propnigeum .
Conisterium .	Schola .
Consternium .	Solium .
Cuniculus .	Sphæristærium .
Dureta .	Sudatorium .
Elæotherium .	Tepidarium .
Excaldationes .	Vaporarium .
Frigida lavatio .	Vasarium .

XIV.

De re Scenica , Theatrali , & Palæstrica .

Alæ .	Diazomata .
Amphitheatrum .	Ecclesiastirion .
Ara .	Ephœbeum .
Baltheus .	Episcenium .
Bronteum .	Equestria .
Buleuticon .	Exostra .
Cavea .	Falere .
Choragium .	Fori .
Claudiana tonitrua .	Gradatio .
Coricæum .	Hyposcenium .
Cortina .	Logeum .
Cuneus .	Orchestra .

Pa-

Palæstra .
Podium .
Popularia .
Posticum .
Præcinctiones .
Proscenium .
Pulpitum .

Scalaria .
Scena .
Sedilia .
Spoliatorium .
Subsellium .
Thymele .
Versura .

XV.

De Aquæduclibus .

Acceptorius .
Actus .
Alveus .
Aquagium .
Aquarium .
Aquæductus .
Calix .
Canalis .
Castellum .
Colluviaria .
Columbaria .
Columnaria .
Commiffura .
Conceptela .
Crypta .
Dioptra .
Diverticulum .

Dividiculum .
Emissarium .
Epistomium .
Erogatorius .
Expressio .
Fistula .
Forma .
Geniculus .
Immissarium Lamina .
Moduli .
Nares .
Piscina .
Puteus .
Rivus .
Tubi .
Venter .

XVI.

Quæ supersunt extra classes .

Ad unguem .
Anatonus .

Ancæsa .
Arrectarius .

Atlan.

Atlantes .	Labyrinthus .
Bustum .	Latomia .
Calcaria .	Meta .
Calcatorium .	Moles .
Campana .	Momentum .
Cariatydes .	Murrhina .
Catadromus .	Nummi .
Cereæ imagines .	Nundina .
Cerostrota .	Nymphæum .
Cippus .	Obelus .
Colossicotera pondera .	Obeliscus .
Colossus .	Phari .
Columnæ Herculis .	Prytaneum .
Commata .	Requietorium .
Conamentum .	Sepulcrum .
Concavum .	Sigillum .
Concisura .	Signum .
Conciliabulum .	Simulacrum .
Conditorium .	Stadium .
Consonantia .	Statua .
Convexus .	Statuæ Persicæ .
Diacopi .	Stibadium .
Euripus .	Stylus .
Exedra .	Suggestus .
Fœnicularium .	Suile .
Fons .	Succinum .
Funditus .	Telamones .
Gammatus .	Tensio .
Gestatio .	Terminus .
Hemicyclus .	Transenna .
Hermæ .	Tugurium .
Homotonus .	Tumulus .
Hortus .	Typographia .
Jani .	Ventus .
Imagines .	Via .
Incilia .	Villa .

F I N I S .

I N D E X

VOCUM ITALICARUM.

A

A Bbozzatura .	<i>vedi</i>	Adumbratio , Ichnographia .
Accademia .		Athenæum .
Adombrazione .		Sciographia .
Aggetti .		Accessiones , Crepido , Ec- phora , Prominentia , Præ- tenturæ .
Aguglia .		Obelus .
D'un pezzo solo .		Monothilos .
Ale .		Alæ .
D'un pezzo solo .		Monodipteros .
Due ale .		Dipteros .
Ale in giro .		Peripteros .
Due ale finte .		Pseudodipteros .
Ale in giro finte .		Pseudoperipteros .
Altare .		Altare , Ara .
Alzato .		Orthographia .
Ambra .		Succinum .
Anello .		Anulus .
Angolo .		Angulus .
Di più angoli .		Polygonius .
Anima del capitello Corin- tio .		Calathus .
Antiporta .		Antepagmentum , & vide <i>Buffola</i> .
Anfiteatro .		Amphitheatrum .
Appartamento .		Coenaculum , Dieta , Tricho- rum .
Aquedotto .		Aquagium , Aquæductus , Cisterna .

G g

Ar-

Architetto .
Architettura .
Arco trionfale .
Archivio .

Archipenzolo .
Architrave .

Argano .
Argine .

Argento .
Armatura .
Armeria .
Armario .
Arrotare .
Arsenale .
Asse .

B

Bagno .
Balaustro .
Balcone . Vedi *Ringhiera* .
Balestrieria . Vedi *Feritoja* .
Baluardo .
Barbacane . Vedi *Sperone* .
Base .
Batteria . Vedi *Argine* .
Battipalo .
Bettola .
Bianco .
Bietta . Vedi *Zeppa* .
Bilico .

Architectus , Architecton .
Architectura .
Arcus triumphalis .
Archivium , Grammatophilacium , Tablinum .
Libella , Perpendicularum .
Epistylum , Hyperthyron ,
Supercilium , Superliminare .
Ergata .
Agger , Vallum , Dentes ,
Conseptum , Phalere , Palatio .
Argentum .
Fultura .
Armamentarium .
Armarium .
Despumo .
Navale .
Asser .

Alveus . Balnea , Baptisterium , Thermæ .
Balaustum .

Propugnaculum .

Basis , Atticurgæ , Spira .

Fistuca .
Ænopolium .
Albarium .

Libra .

Bi-

Bitume .
 Bolino .
 Borgo .
 Bronzo .
 Bronzo lavorato, o di getto .
 Buffola .

C

CAlamita .
 Calce .
 Calce a lavoro .
 Calcinaccio .
 Calo o restringimento della
 colonna .
 Camera .
 Camera per soli uomini .
 Per sole donne .
 Camei .
 Camino .
 Cammino coperto .
 Campana .
 Campanelle . Vedi *Gocce* .
 Canale .

Cancelleria . Vedi *Archivio* .
 Cancelli .
 Capanna .
 Canopo .
 Capitello .
 Caponiera .
 Cappella .

Carcere .

Cardine .

Bitumen .
 Calchographia .
 Suburbium .
 Æs .
 Holosphyratos .
 Prothyra .

Magnes .
 Calx .
 Arenatum .
 Rudus .
 Apophygis , Apothesis , Hi-
 potrachelium .
 Cella , Cubiculum , Hiber-
 nacula .
 Andrones .
 Gynæceum , Œci .
 Cimelia , Gemma , Eclypa .
 Caminus , Focus .
 Via testā .
 Campana .

Canalis , Tubi , Fistula , Im-
 brices , Nares .

Cancelli .
 Magalia , Tugurium .
 Nymphæum .
 Capitulum .
 Arca .
 Ædícula , Cella , Sacellum ,
 Lararium .
 Carcer , Custodia , Ergastu-
 lum , Mala mansio , Arca .
 Axis , Cardo .

Gg 2

Car-

Cartella .	Cincinnati, Helices, Ancones,
Cartellone .	Capreoli, Cauliculi, Clavicularæ .
Cartoccio .	Ædes, Domus, Casa .
Casa .	Crypta cœca .
Casa matta .	Arca .
Cassa .	Catena .
Catena .	Castrum .
Castello .	Acobaticon .
Castello da imbiancare .	Catogæum, Crypta .
Catacombe .	Cathetus .
Cateto .	Cantherii .
Cavalli .	Scotia, Trochilus .
Cavetto .	
Cavicchio . Vedi <i>Zeppa</i> .	Trulla .
Cazzuola .	Coementum .
Cemento .	
Centina . Vedi <i>Armatura</i> .	Armilla .
Cerchielli .	
Cesso . Vedi <i>Fogna</i> .	Claves .
Chiavi .	
Chiesa . Vedi <i>Tempio</i> .	Clavus .
Chiodo .	
Chiocciola . Vedi <i>Strettojo</i> .	Cloaca .
Cloaca .	
Chiostro . Vedi <i>Cortile</i> .	Cymation .
Cimasa .	Sepulcretum .
Cimiterio .	Favissæ . Cisterna .
Cisterna .	Civitas, Urbs, Oppidum .
Città .	Circus .
Circo .	Colossus .
Colosso .	Culmen .
Colmigno .	Columna, Destina, Stela,
Colonna .	Tibicen, Structiles .
	Monolithus .
D'un pezzo .	Tetrastylos .
Di quattro ordini .	

Di sei.

Di sei .
 Di otto .
 Di dieci .
 Colonnato doppio .
 Largo .
 Colonnato d'avanti .
 Colonnato stretto .
 Con tramezzo largo quanto
 tre colonne .
 Spazio tra le colonne .

 Spazio , tramezzo di due
 colonne .
 Compasso .
 Conserva .
 Condotta sotterranea .
 Contignazione . Vedi *Solajo* .
 Coppi . Vedi *Canali* .
 Cornice .
 Corridore .
 Cortina .
 Crivello .
 Cupola .
 Curia .

D

DAdo .
 Dar l'orso .
 Dardi .
 Dentelli .
 Disegno .

 Dispensa .
 Doccioni .

Hexastylos .
 Octastylos .
 Decastylos .
 Amphiprostylos .
 Areostylos , Diastylos .
 Prostylos .
 Pycnostylos .
 Eustylos .

 Intercolumnium; Interordi-
 nium .
 Systylos .

 Circinus .
 Aquilegium .
 Rivus .

 Corona .
 Curriculum .
 Cortina , Lorica .
 Cribrum , Incerniculum .
 Tholus .
 Curia , Basilica .

Abacus , Plynthus .
 Despumo .
 Spicula .
 Denticuli .
 Deformatio , Diagramma ,
 Exemplar , Forma .
 Cellarium .
 Tubi .

Era-

E

E Rario .

F

F Abrica .

Fabrica in ottangolo .

Fari .

Fascia .

Fenestra .

Feritoja .

Ferrata .

Ferro .

Festone .

Fibbia . Vedi *Manico* .

Filo , misura .

Finimento .

Fiore .

Fondere .

Fondamento .

Fogna .

Fontana .

Fontanile .

Forconi .

Forno .

Fortezza .

Fortino .

Fossa .

Frataccio .

Æ rarium , Gazophylacium .

Fabrica , Ædificatio , Stru-
ctura ordinaria , Incer-
tum opus , Rediviva , Si-
gninum opus , Intestinum
opus , Statuminatio , Ru-
deratio .

Octogonon .

Phari .

Fascia , Corsa .

Fenestra .

Fenestella .

Clathri . Transenna .

Ferrum .

Encarpus .

Amussis , Filum , Rubrica .

Epistylum , Acroteria , Epi-
tithides .

Flores , Rosa .

Fusoria ars , Conflatura .

Fundamentum .

Forica , Latrina .

Fons .

Aquarium .

Cervi .

Furnus , Clibanus .

Arx .

Castellum .

Fossa , Fovea .

Liaculum .

Fre-

Fregio .
Fusajolo .
Fune .
Fusto della colonna .

Zophorus .
Astragalus .
Funis .
Truncus , Scapus .

G

G Abbinetto .
Galleria .
Gelofia . Vedi *Ferrata* .
Gemma .
Geometria .
Gocce , e Gocciole .
Gocciolatojo . Vedi *Listello* .
Gola , Gola dritta , Gola ro-
vercia . Vedi *Cimasa* .
Goletta .
Gradetto . Vedi *Anello* .
Gradini .
Granaro .
Grondaja .

Guardarobba .

Conclave , Penetrale .
Pinacotheca . Vedi *Viale* .

Gemma .
Geometria .
Guttæ .

Sima .

Scamillus .
Granarium , Horreum .
Collitiæ , Stillicidium , Sug-
grunda .
Apotheca , Choragium .

I

I Mmagine .

Incarnisciata .
Incrostatura .
Intaglio .

Imago , Iconicæ imagines ,
Cereæ imagines . Idolum .
Simulacrum .
Peribolus .
Corium .
Cataglyphæ , Scalpturata ,
pavimenta .

La-

L

L Aberinto .
L Lastra .
 Latta .
 Lavoro Istórico .
 Legno .
 Letto , o forame , dove po-
 san le travi , o altro .
 Leva .
 Lisciare .
 Listello .

Labyrinthus .
Lamina .
Ferrum .
Argumentum , Toreuma .
Materies , Lignum .
Opa , Columbar .
Vectis Hypomoclion .
Trullisso , Despumo .
Quadra , Tania .

M

M Accra .
M Machina .
 Manico .
 Mangiatoja .
 Marco .
 Marmo .
 Martello .
 Maschio .
 Matrici .

 Mattone .
 Mattone pisto .
 Mazza .
 Mecànica .
 Menzola .
 Merlo .
 Metallo .
 Mezzaluna .
 Mina .
 Miniera .

Aceratum opus , Assi lapi-
des .
Machina .
Ansa , Capulus , Manubrium .
Præsepe .
Æquipondium .
Marmor .
Malleus . Tudes .
Embolus .
Echinometra , Typus , For-
ma .
Later .
Testa tunsa , Signinum opus .
Malleus .
Mechanica .
Mutulus .
Pinna .
Metallum .
Cassis .
Cuniculus .
Fodina .

Mo.

Molino .

Monaco .

Modello .

Monasterio ,

Moneta .

Mora .

Moriccia . }

Morfe .

Muro .

A due teste .

A due, o tre ordini di mattoni .

A secco .

Gonfio per vizio .

A due ale .

Musaico .

Mola , Pistrinum .

Columna .

Proplasma , Typus . Vedi *Disegno* .

Asceterium , Coenobium , Parthenones .

Nummi .

Rudes .

Frontones .

Moenia , Murus , Paries .

Diatoni Lapides .

Diplynthii , vel Triplynthii parietes .

Macera .

Proclinatio , Venter , Pando , as .

Dipteros , e vedi *Ala* .

Amygdalatum opus , Favi , Lithostratos , Crustæ , Asarotum , Emblema , Testacea spicata Tiburtina , Tessellatum opus , Vermiculatum opus .

N

Nicchie .

O

Occhio della voluta .

Opera a corno .

Opera coronata .

Oratorio .

Orchestra .

Columbar , Loculamenta .

Oculus .

Cornuta opera .

Coronata opera .

Ecclesiastirion .

Orchestra .

H h

Or-

Ordine . .

Ordine Toscano .

Ordine Dorico .

Ordine Corintio .

Ordine Ionico .

Ordine Composto .

Orecchione .

Originale .

Orlo .

Oro .

Orso .

Orto .

Orti di Babilonia .

Ospedale .

Ottone .

Ovolo .

Dispositio, Eurythmia, Diathesis .

Antiquus ordo .

Doricus ordo .

Corinthius ordo .

Jonicus ordo .

Compositus ordo .

Auricula .

Archetypum .

Impages .

Aurum .

Fistuca .

Hortus .

Penfiles horti .

Valetudinarium .

Orichalcum .

Echinus .

P

Palanca .

Palco. Vedi *Ringhiera*.

Palizzata .

Palladio .

Palo .

Palo .

Paletto da smover sassi . }

Palmo .

Parapetto . Vedi *Argine* .

Pancia della colonna .

Parettoli .

Parco .

Passetto . Vedi *Corridore* .

Passetto , misura .

Pavimento .

Phalanga .

Palatio , Vallum .

Palladium .

Palus .

Dolabra .

Palmus .

Entasis .

Carchesium .

Leporarium , Roborarium ,
Vivarium .

Regula , Linea .

Pavimentum .

Pe-

Pecile .
 Pefchiera .
 Petraja .
 Pianelle .
 Pianetti .
 Pianuzzo .
 Pianta .
 Piazza .
 Piazza d'arme .
 Piccone .
 Piedistallo .
 Pilastrata .
 Pilastro .
 Piombino . Vedi *Archipen-*
zolo .
 Piombo .
 Piramide .
 Piumaccio . Vedi *Polvino* .
 Poggiolo . Vedi *Ringhiera* .
 Pollajo .
 Pomice .
 Ponte .
 Porcellana .
 Porta .

 Porta secreta .
 Portico .

 Porto .
 Pozzolana .
 Pozzo . Vedi *Cisterna* .
 Profilo .
 Proporzione .

Pœcile .
 Piscina .
 Lapidina .
 Ambrices .
 Femora .
 Supercilium .
 Ichnographia .
 Area , Forum , Platea .
 Area .
 Dolabra .
 Stylobata .
 Parastata .
 Pila .

 Plumbum .
 Pyramis .

 Gallinarium .
 Pumex .
 Pons .
 Murrhina .
 Janua , Ostium , Porta , Fo-
 res , Thyroma .
 Posticum .
 Anticum , Porticus , Cry-
 ptoporticus , Pronaus ,
 Propyleum , Pœcile , Ly-
 cæum .
 Portus .
 Arena fossilis .

 Scenographia .
 Commensus , Symmetria ,
 Competentia .

Puntello . Vedi *Sperone* .
Pulvino .

Pulvinus , Pulvillus , Culci-
ta , Torus .

R

Regia .
Regolo .
Ricinto . Vedi *Cordone* .
Rilievo .

Rilievo basso .
Ringhiera .

Riparo . Vedi *Argine* .
Ripiano .
Romano . Vedi *Marco* .
Rivellino .

Augustale , Basilica , Regia .
Asserculus , & vide *Anello* .

Anaglypha , Eminentia ,
Expressiones .
Reductus .
Ambo , Anabathrum , Me-
niana , Pergula , Podium ,
Pulpitum , Specula .

Diazomata .

Parmula .

S

Sabbione .
Sala .
Santuario .

Saffo .
Scena .
Scola .
Scheggia .
Schifo .
Scrutinio .
Sega .
Segreteria . Vedi *Archivio* .
Selce .
Senato .

Sabulo .
Aula .
Adytum , Sacrarium , San-
ctuarium .
Saxum , Lapis .
Scena .
Schola , Gymnasium .
Assula .
Scapha .
Comitium .
Serra .

Silex .
Senaculum , Senatus .

Se-

Sepolcro .

Sfondato .

Sfiatatojo .

Soglia .

Solajo .

Sordino . Vedi *Armatura* .

Sottoleva .

Spaldo , e Spalto .

Spanghetta .

Spartimenti .

Sperone .

Specchio .

Sporti . Vedi *Aggetti* .

Squadra .

Stabilire .

Stagno .

Stalla .

Stamperia .

Stanza . Vedi . *Camera* .

Statua .

Statue di sostegno .

Statuetta .

Steccati .

Stipiti .

Strada .

Strettojo .

Conditorium , Sepulcrum ,
Tumulus .

Alveus , Tympanum .

Colluviaria , Columnaria .

Hypertiron , Limen .

Contignatio , Distega , La-
cunar .

Hypomoclion .

Agger viæ tectæ .

Cnodaces , Subscus .

Moduli .

Antemurale , Promurale ,
Anterides , Erisma , Ar-
ca , Fulcrum , Orthostrat-
ta , Scerobata , Tibicen .

Speculum , Abacus , Hyalo-
straton , Quadraturæ vi-
treæ .

Norma .

Lorico , Trullisso .

Stannum .

Stabulum .

Typographia .

Signum , Simulacrum , Sta-
tuaria .

Atlantes , Telamones , Ca-
riathydes , Statuæ Persicæ .

Sigillum .

Cancelli .

Antæ .

Callis , Compita , Via , Se-
mita .

Cochlea .

Stuc-

Stucco .

Stufa .

T

Taglia .

Tagliate .

Tagliata , Fortificazione .

Taffello .

Tavola .

Tavoletta .

Teatro .

Tegola .

Tempio .

Tenaglia .

Termine .

Terrapieno .

Terra smossa , Ripieno .

Testuggine .

Tetto .

Tiranti .

Tondino .

Torre .

Tramezzi .

Trapano .

Trave .

Tribuna .

Triglifi .

Tufo .

Albarium .

Hypocaustum , Laconicum ,
Vaporarium .

Talea .

Commata , Incilia , Diacopi .

Refectioes .

Chelonium .

Affis .

Scandula .

Theatrum , Cavea , Amphitheatrum .

Imbrex .

Delubrum , Fanum , Templum , Ecclesia .

Forceps .

Cæsalis , Cippus , Terminus , Lapis .

Arenatum , Cæspes .

Congestitius .

Testudo .

Tectum , Fastigium , Aetoma , Tricorum .

Cantherii .

Astragalum .

Turris .

Metopæ , Intertignium .

Terebra .

Trabs .

Apfis .

Triglyphi .

Tophus .

Vano .

V

V^{Ano .}
Vani. Vedi *Tramezzi*.

Vasajo .

Uccelliera .

Vento .

Vetro .

Viale .

Vico .

Villa .

Viticci . Vedi *Cartelle* .

Vivajo . Vedi *Parco* .

Vivo .

Volta .

Voluta .

Lumen .

Fictor , Figulus , Plastice .

Aviarius , Ornithones .

Ventus .

Vitrum .

Ambulacrum , Ambulatio ,
Gestatio , Xystus , Hype-
tra , Porticus , Crypto-
porticus , Hypogeum ,
Præsterga .

Vicus .

Villa .

Crassitudo , Solidus .

Fornix . Apfis , Camera ,
Concha , Cuneus . Ca-
meræ cannicæ .

Voluta .

Z

Z^{Eppa .}

Cuneus , Cultellus .

ER-

ERRATA. CORRIGE.

<i>Pag.</i>	<i>14.</i>	<i>vers.</i>	<i>13.</i>	conflexo	conflexu
28.	5.			Punici	Punicæ
31.	5.			succedebantur	succedebatur
38.	36.			subactō :	subactō ,
108.	21.			decernere	decurrere
110.	33.			delaudat	dilaudat
111.	6.			Pyrrō	a Pyrrho
112.	21.			contignationes ,	contignationes
113.	30.			Sinas . Lector	Sinas , Lector ,
116.	28.			In duodecim	in duodecim
123.	29.			aposphagismatis	aposphragismatis
127.	32.			procidit	procedit
129.	21.			appellatum	appellatur
133.	27.			quæ non	quæ in
141.	30.			degreditur	digreditur
144.	19.			aliis	alis
148.	26.			quæ sita	quæ sitæ
149.	32.			non essent	essent
160.	11.			Tic.	Fit
178.	14.			elgebantur	erigebantur
182.	34.			idem	item
199.	32.			altitudinis	altitudinis .
208.	11.			remotæ	remotè
208.	12.			laboriosæ	laboriosè

